

4^ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ
ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗΣ
ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ
8 -11 Μαΐου 2014
Πανεπιστημιούπολη
Γάλλου, Ρέθυμνο

Μορφές Ανάπτυξης
σε Έναν
Απρόοπτα
Μεταβαλλόμενο
Κόσμο

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ

- Οι συγγραφείς των υποβολών είναι υπεύθυνοι για το περιεχόμενο των περιλήψεών τους.*
- Τα κείμενα των περιλήψεων δημοσιεύονται στη μορφή στην οποία ελήφθησαν.*

Προσκεκλημένη Ομιλία

Trusting what you're told: How children learn from others

Ομιλητής: Paul Harris, Harvard University

Πρόεδρος: Φρόσω Μόττη-Στεφανίδη, Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Traditional approaches to cognitive development have emphasized the way that children learn from their own observation and exploration. But there are important domains where that form of learning is more or less impossible. Children cannot make first-hand observations of the historical past, of invisible scientific entities such as germs, or of religious entities such as the soul. I will discuss how children come to acquire beliefs about these phenomena on the basis of testimony from others - beliefs that they hold with varying degrees of conviction.

Θεματική Συνεδρία 1

Ανάπτυξη όψεων του γραπτού λόγου

Πρόεδρος: Μανωλίτσης Γ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

001

Ορθογραφική ακρίβεια και ορθογραφική συνέπεια στην απόδοση κλιτικών μορφημάτων στην ελληνική γλώσσα από μαθητές με και χωρίς δυσκολίες στο γραπτό λόγο

Χαρτουμπέκη Φ., Διακογιώργη Κ., Πανεπιστήμιο Πατρών

Αντικείμενο της έρευνας που παρουσιάζεται στο πλαίσιο αυτής της ανακοίνωσης είναι η ορθογραφική απόδοση κλιτικών μορφημάτων, ουσιαστικών επιθέτων και ρημάτων της ελληνικής γλώσσας από μια ομάδα μαθητών της ΣΤ΄ του δημοτικού σχολείου με αναγνωστικές και ορθογραφικές δυσκολίες σε σχέση με μια ομάδα μαθητών της ίδιας τάξης χωρίς δυσκολίες και μια ομάδα μαθητών της Δ΄ τάξης με την οποία η πειραματική ομάδα ήταν εξισωμένη αναγνωστικά και ορθογραφικά. Πριν από την κυρίως ορθογραφική δοκιμασία, χορηγήθηκε στους μαθητές όλων των ομάδων ένα σύνολο δοκιμασιών οι οποίες αξιολογούσαν τη μη λεκτική τους νοημοσύνη, τη βραχύχρονη μνήμη τους, τις αναγνωστικές και ορθογραφικές τους δεξιότητες. Η κυρίως ορθογραφική δοκιμασία συνίστατο στην ορθογραφική απόδοση ουσιαστικών, επιθέτων και ρημάτων π.χ. απειλείται, απειλή, επιμελείς ενσωματωμένων σε κατάλληλα προτασιακά πλαίσια. Κάθε κλιτικό μόρφημα εμφανιζόταν τουλάχιστον δύο φορές στο γλωσσικό υλικό της έρευνας. Έτσι, ελέγχθηκε όχι μόνον η ορθογραφική ακρίβεια στην απόδοση του καθενός από τα κλιτικά μορφήματα που προτάθηκαν αλλά και η ορθογραφική συνέπεια στην απόδοση των ίδιων κλιτικών μορφημάτων. Τα κύρια ευρήματα της έρευνας συνοψίζονται ως εξής: 1) τα ποσοστά τόσο της ορθογραφικής ακρίβειας όσο και της ορθογραφικής συνέπειας στην απόδοση των παραπάνω κλιτικών μορφημάτων ήταν σημαντικά υψηλότερα για την ομάδα των τυπικών μαθητών της Στ΄ δημοτικού σε σχέση με αυτήν των συνομηλίκων τους με αναγνωστικές και ορθογραφικές δυσκολίες καθώς και αυτήν των νεαρότερων τυπικών μαθητών της Δ΄ δημοτικού, με αυτές τις δύο τελευταίες ομάδες να μην διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους και 2) οι μαθητές και των τριών ομάδων έχουν καλύτερη επίδοση στην ορθογραφική απόδοση των κλιτικών μορφημάτων των ουσιαστικών και των ρημάτων σε σχέση με τα κλιτικά μορφήματα των επιθέτων. Το σύνολο των αποτελεσμάτων θα συζητηθούν υπό το φως διαγλωσσικών ευρημάτων (Bourassa et al., 2006; Cassar et al., 2005; Defior et al., 2008; Lehtonen and Bryant, 2005; Sénéchal, 2000; Totereau et al., 1998, Walker και Hauerwas, 2006) και κυρίως ευρημάτων πάνω στην ελληνική γλώσσα (Diamanti et al. 2013· Μουζάκη και Πρωτόπαπας, 2010· Τσεσμελή, 2009).

002

Ορθογραφική ακρίβεια και ορθογραφική συνέπεια στην απόδοση λεξικών και παραγωγικών μορφημάτων στην ελληνική γλώσσα από μαθητές με και χωρίς δυσκολίες στο γραπτό λόγο

Πανταζοπούλου Τ.Ε., Διακογιώργη Κ., Πανεπιστήμιο Πατρών

Στην παρούσα ανακοίνωση αναφέρονται αποτελέσματα μιας έρευνας με αντικείμενο την ορθογραφική απόδοση λεξικών και παραγωγικών μορφημάτων, ουσιαστικών επιθέτων και ρημάτων της ελληνικής γλώσσας από μια ομάδα μαθητών της ΣΤ΄ του δημοτικού σχολείου με αναγνωστικές και ορθογραφικές δυσκολίες σε σχέση με μια ομάδα μαθητών της ίδιας τάξης χωρίς δυσκολίες και μια ομάδα μαθητών της Δ΄ τάξης με την οποία η πειραματική ομάδα ήταν εξισωμένη αναγνωστικά και ορθογραφικά. Τα ερευνητικά ευρήματα (Bourassa and Treiman, 2003, 2008· Carlisle, 1985, 1987) δείχνουν ότι οι μαθητές με δυσκολίες στο γραπτό λόγο έχουν χαμηλότερες ορθογραφικές επιδόσεις από τους τυπικούς συνομηλίκους τους και παρόμοιες με αυτές νεαρότερων τυπικών μαθητών. Η έρευνα επικεντρώθηκε στη μελέτη θεμάτων που αφορούν τη μορφολογική πλευρά της ορθογραφίας γιατί εκεί φαίνεται να είναι μεγαλύτερες οι δυσκολίες που συναντούν οι μαθητές με δυσκολίες στο γραπτό λόγο στα ελληνικά (βλ. Protopapas, Fakou, Drakopoulou, Skaloumbakas, and Mouzaki (2013). Οι λέξεις που αποτέλεσαν το γλωσσικό υλικό είχαν τη

μορφή 'βάση-παράγωγη' π.χ. διεθύνω-διευθυντής, περιβάλλον-περιβαλλοντικός. Ελέγχθηκε η ορθογραφική ακρίβεια στην απόδοση του λεξικού μορφήματος κάθε λέξης ξεχωριστά και εν συνεχεία η ορθογραφική συνέπεια στην ορθογραφική απόδοση του κοινού λεξικού μορφήματος και αυτό για κάθε σημείο όπου θα μπορούσε να εμφανιστεί λάθος (δι, ευ, θ, υν). Αν στην παράγωγη λέξη υπήρχε παραγωγικό επίθημα, ελέγχθηκε και η ορθογραφική απόδοση αυτού του επιθήματος. Τα κυριότερα αποτελέσματα ήταν τα εξής: τόσο στο επίπεδο της ορθογραφικής ακρίβειας όσο και στο επίπεδο της ορθογραφικής συνέπειας, οι μαθητές της Στ' τάξης με αναγνωστικές και ορθογραφικές δυσκολίες σημείωσαν χαμηλότερες επιδόσεις από τους τυπικούς συνομήλικούς τους αλλά παρόμοιες με αυτές των νεαρότερων τυπικών μαθητών της Δ' τάξης. Ακόμα, οι τρεις ομάδες είχαν καλύτερη επίδοση στην ορθογραφική απόδοση των λεξικών μορφημάτων και των παραγωγικών επιθημάτων των ουσιαστικών και των επιθέτων συγκριτικά με αυτήν των ρημάτων. Τα αποτελέσματα αυτά θα συζητηθούν σε σχέση με αποτελέσματα αντίστοιχων ερευνών κυρίως αυτών που έχουν διεξαχθεί πάνω στην ελληνική γλώσσα (Tsesmeliand Seymour, 2006· Diamanti et al. (2013).

003

Συντακτική επίγνωση και ο ρόλος της στην συντακτική επεξεργασία προτάσεων από παιδιά με και χωρίς αναγνωστικές δυσκολίες

Διακογιώργη Κ., Κοσιώνης Σ., Πανεπιστήμιο Πατρών

Στην παρούσα ανακοίνωση αναφέρονται αποτελέσματα μιας σειράς πειραμάτων πάνω σε μια λίγο -ακόμα και διεθνώς- διερευνημένη πτυχή της γλωσσικής ανάπτυξης στα παιδιά που είναι η συντακτική επεξεργασία. Πιο συγκεκριμένα, σ' αυτήν την πρώτη έρευνα για την ελληνική γλώσσα, μελετήθηκε η επίδραση διαφόρων παραγόντων, όπως η ικανότητα στην αποκωδικοποίηση, η εργαζόμενη μνήμη, η προσωδιακή ευαισθησία και η συντακτική επίγνωση, στη συντακτική επεξεργασία προτάσεων από παιδιά με και χωρίς αναγνωστικές δυσκολίες. Τα συμπεράσματα της διεθνούς έρευνας η οποία σχετικά πρόσφατα ασχολήθηκε με τη διερεύνηση της επίδρασης κάποιου άλλου παράγοντα πέραν της εργαζόμενης μνήμης στη συντακτική επεξεργασία των προτάσεων (Blackmore, Pratt, & Dewsbury, 1995· Gombert, 1992· Mokhtari, & Thompson, 2006· Waltzman, & Cairns, 2000) είναι ότι, εκτός από τον παράγοντα 'εργαζόμενη μνήμη', ο παράγοντας 'συντακτική επίγνωση' ευθύνεται για τη χαμηλότερη ποιότητα που χαρακτηρίζει τη συντακτική επεξεργασία προτάσεων από παιδιά με αναγνωστικές δυσκολίες σε σχέση με παιδιά χωρίς δυσκολίες. Ακριβώς στο ρόλο αυτού του παράγοντα στη συντακτική επεξεργασία προτάσεων της ελληνικής γλώσσας επικεντρώνεται η παρούσα ανακοίνωση. Με κριτήριο την αναγνωστική ευχέρεια (ακρίβεια και ταχύτητα αποκωδικοποίησης), τρεις ομάδες παιδιών συγκροτήθηκαν: μια ομάδα μαθητών της Στ' Δημοτικού που χαρακτηρίστηκαν ως φτωχοί αναγνώστες και που αποτέλεσε την πειραματική ομάδα, μια ομάδα εξισωμένη ηλικιακά και μια ομάδα μαθητών της Δ' Δημοτικού εξισωμένη αναγνωστικά. Οι ομάδες συγκρίθηκαν κατ' αρχάς σε ένα έργο αξιολόγησης της συντακτικής τους επίγνωσης και εν συνεχεία σε δύο έργα συντακτικής επεξεργασίας γλωσσικών δομών διαβαθμισμένης δυσκολίας. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, ο δείκτης της συντακτικής επίγνωσης των παιδιών της ηλικιακά εξισωμένης ομάδας ελέγχου ήταν υψηλότερος από αυτόν των άλλων δύο ομάδων οι οποίες δε διέφεραν μεταξύ τους στατιστικά. Αυτός ο δείκτης φάνηκε να έχει θετική συνάφεια με τις επιδόσεις των ομάδων στα έργα συντακτικής επεξεργασίας σύμφωνα με τις οποίες εμφανίζεται σημαντική δυσκολία για την ομάδα των φτωχών αναγνωστών σε σχέση με τις άλλες δύο ομάδες, δυσκολία που αυξάνεται ανάλογα με τη συντακτική πολυπλοκότητα των, προς επεξεργασία, δομών.

004

Η ανάπτυξη των δεξιοτήτων γραπτού λόγου σε παιδιά προσχολικής ηλικίας και ο ρόλος της οικογένειας

Κορακάκη Α., Μανωλίτσης Γ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η κατάκτηση της ανάγνωσης και της γραφής έχει επιστημονικά τεκμηριωθεί ότι σχετίζεται στενά με την ανάπτυξη των δεξιοτήτων του αναδυόμενου γραμματισμού (National early literacy panel, 2008). Η στάση των γονέων απέναντι στο γραμματισμό και οι σχετικές με αυτόν εμπειρίες που προσφέρουν στα παιδιά τους, συνιστά έναν από τους παράγοντες που βρίσκονται σε άμεση αλληλεξάρτηση με την ανάπτυξη των δεξιοτήτων του γραπτού λόγου. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να εξετάσει αν η επίδοση των παιδιών

προσχολικής ηλικίας σε κριτήρια αναδυόμενου γραμματισμού σχετίζεται με α) τη συχνότητα πραγματοποίησης δραστηριοτήτων που προωθούν το γραμματισμό στο πλαίσιο της οικογένειας και β) με τις προσδοκίες που έχουν οι γονείς για την τρέχουσα μαθησιακή πρόοδο των παιδιών τους στο νηπιαγωγείο και τη μελλοντική πρόοδο στο δημοτικό σχολείο. Το δείγμα συγκροτήθηκε από 58 νήπια (34 νήπια με χαμηλές επιδόσεις στα κριτήρια αναδυόμενου γραμματισμού και 24 νήπια με μέσες επιδόσεις σε αντίστοιχα κριτήρια), τα οποία κατά τη σχολική χρονιά 2012 – 2013, φοιτούσαν σε 14 Νηπιαγωγεία του Νομού Χανίων. Οι γονείς των παιδιών συμπλήρωσαν ένα ερωτηματολόγιο για την αξιολόγηση του οικογενειακού γραμματισμού και των προσδοκιών τους. Στα παιδιά χορηγήθηκε μια σειρά σταθμισμένων κριτηρίων, τα οποία είναι κατάλληλα για την αξιολόγηση της επίδοσης των δεξιοτήτων αναδυόμενου γραμματισμού (φωνολογική επίγνωση, γνώση γραμμάτων, έννοιες γραπτού λόγου, λεξιλόγιο και ταχύτητα κατονομασίας ερεθισμάτων). Κατά την ανάλυση των αποτελεσμάτων εξετάστηκαν οι γονικές πρακτικές για την προώθηση του γραμματισμού μέσα στο σπίτι, καθώς και οι γονικές προσδοκίες για την πρόοδο του παιδιού ανάμεσα στην ομάδα των παιδιών με χαμηλές δεξιότητες αναδυόμενου γραμματισμού και στην ομάδα των παιδιών με τυπική ανάπτυξη των δεξιοτήτων αναδυόμενου γραμματισμού. Τα αποτελέσματα θα συζητηθούν στο πλαίσιο του θεωρητικού μοντέλου του οικογενειακού γραμματισμού και των συνεπειών του στη μάθηση του γραπτού λόγου στην ελληνική γλώσσα.

Θεματική Συνεδρία 2

Αξιολόγηση Προγραμμάτων - Παρεμβάσεις στο Νηπιαγωγείο

Πρόεδρος: Κυπριωτάκη Μ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

O05

Το νηπιαγωγείο ως πλαίσιο ανάπτυξης παιδιών με και χωρίς μειωμένη όραση: έρευνα-δράση για τη συμπεριληπτική εκπαίδευση

Αντωνάτου Σ., Δημόσιο

Το ισχύον Αναλυτικό Πρόγραμμα στην Ελλάδα και οι διεθνείς συνθήκες, προβλέπουν ενιαίο πλαίσιο σπουδών για τα παιδιά με και χωρίς ειδικές ανάγκες, στοχεύοντας στη μείωση των διακρίσεων και στην Εκπαίδευση για Όλους (Education for All). Η συμπεριληπτική εκπαίδευση προσδίδει στους μαθητές με ειδικές ανάγκες, την αίσθηση του «ανήκειν» στο γενικό σχολείο της γειτονιάς και την ιδιότητα των ισότιμων μελών στην κοινωνική ομάδα της τάξης. Η παρούσα εισήγηση αναφέρεται στη συμπεριληπτική εκπαίδευση παιδιών με και χωρίς μειωμένη όραση στο νηπιαγωγείο. Αποσκοπεί να διερευνήσει τα εμπόδια της διδακτικής πράξης και να συζητήσει τις εκπαιδευτικές πρακτικές που εφαρμόστηκαν με στόχο την ομαλή ανάπτυξη των ικανοτήτων όλων των παιδιών, ώστε να αντιμετωπιστούν. Η παρούσα έρευνα-δράση, πραγματοποιήθηκε στο κλασικό τμήμα ενός διθέσιου δημόσιου νηπιαγωγείου με δεκατέσσερις (14) μαθητές, από τους οποίους ο ένας είχε μειωμένη όραση (low vision). Την τρέχουσα σχολική χρονιά, κατά τον πρώτο ενάμιση μήνα στον οποίο και αναφέρεται η παρούσα έρευνα-δράση, δε γινόταν Παράλληλη Στήριξη. Η συλλογή των ερευνητικών δεδομένων έγινε με παρατήρηση, καταγραφές, βιντεοσκόπηση, φωτογραφίες και ημιδομημένη συνέντευξη. Ακολουθήθηκαν οι φάσεις του σχεδιασμού-δράσης-παρατήρησης-αναστοχασμού και πραγματοποιήθηκε ανάλυση περιεχομένου. Η έρευνα αυτή έδειξε, ότι οι δομημένες αντιλήψεις των παιδιών με και χωρίς μειωμένη όραση, δημιούργησε εμπόδια στην ομαλή ανάπτυξη των ικανοτήτων και δυσκολίες στην παροχή ίσων ευκαιριών μάθησης. Ο ανασχεδιασμός της διδακτικής πράξης με στόχο την αποδόμηση των παλιών αντιλήψεων και τη δόμηση νέων, κινητοποίησε την υπάρχουσα (υπολειμματική) όραση του συγκεκριμένου μαθητή, ενθάρρυνε την άρση των διακρίσεων κι ενίσχυσε τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Σύμφωνα με την παρούσα έρευνα-δράση, η συμπεριληπτική εκπαίδευση παιδιών με και χωρίς μειωμένη όραση δεν αποτελεί ουτοπία. Τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής έδειξαν, ότι το απαιτούμενο εκπαιδευτικό πλαίσιο, προϋποθέτει διδακτική παρέμβαση με στόχο την ομαλή ανάπτυξη των ικανοτήτων όλων των παιδιών και τη διαμόρφωση μιας ενταξιακής κουλτούρας στην τάξη.

006

Συμπεριφορική και λογοθεραπευτική παρέμβαση σε μαθητή νηπιαγωγείου με διάγνωση "επιλεκτική αλαλία"

Παπαδόπουλος Δ., Μοσχοπούλου Ε., Μαρσέλου Ρ., Πανελλήνια Εταιρεία Ψυχικής Υγείας Παιδιού & Ενηλίκου, Τμήμα Παιδιών & Εφήβων

Στην ανακοίνωση αυτή θα παρουσιαστεί ο ρόλος της διεπιστημονικής θεραπευτικής ομάδας κατά την διερευνητική διαγνωστική φάση και τον θεραπευτικό σχεδιασμό μαθητή νηπιαγωγείου με διάγνωση "Επιλεκτική Αλαλία". Επίσης θα παρουσιαστούν οι συμπεριφορικές και οι λογοθεραπευτικές παρεμβάσεις προς όφελος του μαθητή καθώς και η συνεργασία σχολείου-οικογένειας και θεραπειών. Μια μορφή κοινωνικού άγχους που συναντάται πολύ συχνά στην προσχολική και παιδική ηλικία είναι η επιλεκτική αλαλία. Ο όρος επιλεκτική αλαλία χρησιμοποιείται για να περιγράψει τη δυσκολία του παιδιού να επικοινωνήσει λειτουργικά μέσω της λεκτικής επικοινωνίας που ενώ μιλά αυθόρμητα σε ορισμένες περιστάσεις (π.χ. με τα μέλη της οικογένειας) αρνείται να μιλήσει και παραμένει πεισματικά σιωπηλό, όταν καλείται να επικοινωνήσει με άλλα άτομα ή σε άλλα πλαίσια (π.χ. σχολείο, φίλους, κλπ). Στο Τμήμα Ψυχικής Υγείας Παιδιών & Εφήβων της ΠΕΨΥΠΕ προσήλθε για ψυχολογική και λογοπαιδική αξιολόγηση μαθητής νηπιαγωγείου με αρχικό αίτημα των γονέων την εσωστρέφεια και την ντροπαλότητα του παιδιού που εκδηλώνεται με προβλήματα στη γλωσσική έκφραση. Από το ιστορικό, την ψυχολογική, λοπεδική και αναπτυξιολογική εξέταση διαπιστώθηκε πως ο μαθητής παρουσιάζει Επιλεκτική Αλαλία. Για την αντιμετώπιση των δυσκολιών του παιδιού προτάθηκε συνολικό αποκαταστασιακό θεραπευτικό πρόγραμμα με έμφαση στην συμπεριφορική - συναισθηματική παρέμβαση και την λογοθεραπεία καθώς ο μαθητής παρουσίαζε και ήπια γλωσσικά ελλείμματα. Οι γονείς δέχθηκαν συμβουλευτική βοήθεια με ατομικές συνεδρίες και επίσης το πρόγραμμα του παιδιού γενικεύτηκε και με το σχολείο όπου υπήρξε συστηματική συνεργασία με τη δασκάλα του μαθητή. Το πρόγραμμα διήρκεσε έξι μήνες με συχνότητα δυο ατομικές συνεδρίες τη βδομάδα. Στη λήξη του προγράμματος ο μαθητής παρουσίασε συνολική βελτίωση στην συμπεριφορά (διαχείριση του κοινωνικού άγχους) και στην λεκτική έκφραση και επικοινωνία, ενώ οι γονείς εκπαιδεύτηκαν σε νέες λειτουργικές συμπεριφορές διαχείρισης του μαθητή. Στον τρίμηνο επανέλεγχο ο μαθητής συνέχιζε να μην παρουσιάζει αγχώδη συμπτωματολογία και δεν παρουσίαζε δυσκολίες στη λεκτική έκφραση.

007

Η αξιολόγηση των αλληλεπιδράσεων στην προσχολική και πρωτοσχολική ηλικία μέσα από τη γνώμη μαθητών «σε κίνδυνο»

Νάτση Β., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Κλαρινού Κ., Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Γραμματικόπουλος Β., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η παρούσα εργασία πραγματοποιήθηκε έχοντας σκοπό να αξιολογηθούν οι αλληλεπιδράσεις στην προσχολική και πρωτοσχολική τάξη και να εξεταστούν διαφορές ανάμεσα στα κανονικά αναπτυσσόμενα παιδιά και στα παιδιά «σε κίνδυνο». Η επιστημονική έρευνα ανέδειξε ότι όταν οι σχέσεις εκπαιδευτικών-μαθητών απέπνεε εγγύτητα ήταν πιθανό οι μαθητές να επιδείξουν ετοιμότητα στις ακαδημαϊκές δεξιότητες, να έχουν πιο θετική στάση απέναντι στο σχολείο, και να είναι πιο αυτοκατευθυνόμενοι στη μάθησή τους. Οι συμμετέχοντες της έρευνας ήταν 1120 παιδιά, ηλικίας 3-8 ετών, από αυτά τα 972 παιδιά του δείγματος ήταν κανονικά αναπτυσσόμενα ενώ τα 107 επισημάνθηκαν ως παιδιά σε «κίνδυνο» από τους εκπαιδευτικούς τους. Η αξιολόγηση των αλληλεπιδράσεων έγινε βάσει μιας σύντομης συνέντευξης, όπου οι μαθητές διατύπωσαν τις απόψεις τους για τις σχέσεις τους με την/τον εκπαιδευτικό (Y-CATS, Mantzicopoulos & Neuharth-Pritchett, 2003). Η παραπάνω κλίμακα αξιολογούσε τις αντιλήψεις των παιδιών για τις σχέσεις τους με τους εκπαιδευτικούς σε τρεις παράγοντες διαμόρφωσης των σχέσεων: εγγύτητα/ ζεστασιά, αυτονομία, αρνητική αλληλεπίδραση/ σύγκρουση, που όπως έχει αποδειχθεί από την βιβλιογραφία μέσω αυτών διαφαίνεται η ποιότητα της σχέσης εκπαιδευτικού- μαθητή. Από την ανάλυση των δεδομένων της εργασίας προέκυψε ότι οι σχέσεις μεταξύ κανονικά αναπτυσσόμενων παιδιών-εκπαιδευτικών και παιδιών «σε κίνδυνο»- εκπαιδευτικών δεν παρουσιάζουν στατιστικά σημαντικές διαφορές. Οι περισσότερες έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί στο παρελθόν έχουν υποστηρίξει ότι μεταξύ παιδιών και εκπαιδευτικών δημιουργούνται συγκρουσιακές σχέσεις σε μεγαλύτερο βαθμό εν συγκρίσει με τα υπόλοιπα παιδιά της

τάξης. Ένας λόγος που θα μπορούσε να ερμηνεύσει τα αποτελέσματα της παρούσας εργασίας είναι ότι οι σχέσεις εκπαιδευτικών-παιδιών εξετάζονταν με γνώμονα τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών. Αντίθετα η παρούσα έρευνα μελετάει τις απόψεις των μαθητών για τις σχέσεις τους με τους εκπαιδευτικούς.

008

Αξιολόγηση της ποιότητας των προγραμμάτων ένταξης στο γενικό νηπιαγωγείο

Φύσσα Α., Βλάχου Α., Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Στόχος της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση της ποιότητας των πρακτικών που εφαρμόζονται στο γενικό νηπιαγωγείο για την προώθηση της πρόσβασης και της συμμετοχής των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (ΕΕΑ) στις δραστηριότητες/ρουτίνες της τάξης. Η δομημένη κλίμακα συστηματικής παρατήρησης «Ένταξιακό Προφίλ Τάξης» (ΕΠΤ) (Inclusive Classroom Profile· Soukakou, 2012) χρησιμοποιήθηκε για τη συλλογή των δεδομένων. Η κλίμακα ΕΠΤ περιλαμβάνει 11 τιμές/διαστάσεις όπου η κάθε μια αντανakλά σε συγκεκριμένες ενταξιακές πρακτικές (π.χ., προσαρμογές στις ομαδικές δραστηριότητες). Η αξιολόγηση των τιμών/διαστάσεων της κλίμακας ΕΠΤ γίνεται μέσω μίας 7-βαθμης κλίμακας τύπου Likert, όπου το (1) αντιπροσωπεύει ακατάλληλες πρακτικές ενώ το (7) αντιπροσωπεύει πρακτικές που προωθούν την ένταξη και, ταυτοχρόνως, υποστηρίζουν τη διαδικασία της εξατομικευσης. Επειδή η κλίμακα ΕΠΤ κατασκευάστηκε και δοκιμάστηκε στην Αγγλία, μελετήθηκε, ακόμη, η αξιοπιστία και η εγκυρότητα της ελληνικής εκδοχής της. Το δείγμα αποτέλεσαν 52 τάξεις γενικών νηπιαγωγείων όπου φοιτούσαν μαθητές με ΕΕΑ, ηλικίας από 52 έως και 92 μηνών μαζί με τους συνομηλίκους τους χωρίς ΕΕΑ. Οι τάξεις βρίσκονταν σε εννέα διαφορετικές περιοχές της Ελλάδας. Τα αποτελέσματα από την περιγραφική στατιστική ανάλυση έδειξαν ότι η ποιότητα των πρακτικών που εφαρμόζαν οι νηπιαγωγοί για να υποστηρίξουν την ένταξη των μαθητών με ΕΕΑ ήταν, κατά μέσο όρο, χαμηλή. Από τη διερευνητική παραγοντική ανάλυση διαπιστώθηκε πως η δομή της έννοιας «ποιότητα» στο ελληνικό δείγμα συμφωνεί με το θεωρητικό μοντέλο της Soukakou (2012) ως προς τον έναν παράγοντα, ο οποίος εμπεριέχει μία σειρά από συσχετιζόμενες μεταξύ τους τιμές/διαστάσεις με εσωτερική σταθερότητα $\alpha=0.95$. Το εύρημα ότι η τιμή/διάσταση «Σχεδιασμός και παρακολούθηση των εξατομικευμένων αναγκών και στόχων των παιδιών» δεν συμπεριλήφθηκε σε αυτή τη δομή, αντικατοπτρίζει τον τρόπο με τον οποίο εφαρμόζεται η ένταξη στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Τα αποτελέσματα θα συζητηθούν ως προς τη συμβολή τους στην έρευνα, καθώς και στην ανάπτυξη πολιτικών και πρακτικών γύρω από το ζήτημα της ένταξης στην προσχολική εκπαίδευση.

S01 - Συμπόσιο 1

Είμαστε έτοιμοι... ακόμη κι αν φτάσουν νωρίς! Διεπιστημονική προσέγγιση για την ανάπτυξη πρόωρων βρεφών

Πρόεδρος: Νικολαΐδης Ν., Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Συζητητής: Νικολαΐδης Ν., Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η γέννηση ενός παιδιού είναι ένα ιδιαίτερο γεγονός για ένα ζευγάρι. Η μετάβαση στην μητρότητα-πατρότητα, η περίοδος της εγκυμοσύνης, του τοκετού και του χρόνου μετά τη γέννηση είναι μια νέα πρόκληση, η οποία απαιτεί νέους ρόλους, νέα καθήκοντα. Πολλές φορές συμβαίνει, ο ερχομός ενός παιδιού να επιφέρει αλλαγές στην ψυχική υγεία των γονέων, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις πρόωρης γέννησης. Η πρόωρη γέννηση σημαίνει, τις περισσότερες φορές, ανωριμότητα του οργανισμού και απαιτεί μια άμεση, συνεχή και παρατεταμένη νοσηλεία. Η επιβίωση όλο και περισσότερων πολύ πρόωρων νεογνών τα οποία εμφανίζουν μακροπρόθεσμες διαταραχές επιβάλλει μια σφαιρική και σε βάθος χρόνου παρακολούθησή τους με διεπιστημονικό χαρακτήρα. Η παραμονή στη μονάδα εντατικής νεογνών μπορεί να προκαλέσει δυσκολίες στην ανάπτυξη του δεσμού λόγω του πρόωρου αποχωρισμού της μητέρας από το βρέφος (Muller-Nix et al, 2004; Browne & Talmi, 2005; Aagaard & Hall, 2008; Cleveland, 2008; Latva et al, 2008; Wigert et al. 2008; Flacking et al, 2012; Korja et al, 2012). Οι δυσκολίες στην ανάπτυξη του δεσμού συνάδουν με δυσκολίες στην γλωσσική-επικοινωνιακή, κοινωνική-συναισθηματική, γνωστική ανάπτυξη (Papousek & Papousek 1987; Wigert et al, 2008; Cleveland, 2008; Lutzet et al, 2009; Örténstrand et al, 2010). Η έρευνα και η κλινική εμπειρία με τα βρέφη και τους γονείς τους έχουν αποδείξει ότι οι πρώιμες διαταραχές μπορούν να είναι αναστρέψιμες, αρκεί να αντιμετωπιστούν «πρόωρα» και κατάλληλα στο

πλαίσιο μιας διεπιστημονικής προσέγγισης (Delion, 2000, Lee et al. 2011, Barde et al.2012, Wolfsperger 2012). Σκοπός του συμποσίου είναι η παρουσίαση της διεπιστημονικής δουλειάς που πραγματοποιείται στην Β' Νεογνολογική Κλινική Α.Π.Θ. του Γ.Ν. «Παπαγεωργίου» Θεσσαλονίκης. Μια προσέγγιση που δημιουργεί εξαρχής δεσμούς και χώρους για να υποδεχτεί την οδύνη του παιδιού και των γονιών, να συνοδεύσει, να κρατήσει (έννοια του «holding»), να χειριστεί-φροντίσει (έννοια του «handling») (Winnicott 1980), να εμπειρέχει (λειτουργία δοχείου του Bion) το παιδί και τους γονείς του. Η προσέγγιση αυτή αισιοδοξεί να συμβάλλει στη διαμόρφωση ενός άλλου βλέμματος για την αντιμετώπιση των πρώιμων δυσκολιών των βρεφών. Το βλέμμα αυτό ευθύς εξαρχής είναι μια πράξη, μια θεραπευτική πράξη. Συγκεκριμένα, θα παρουσιαστεί η λειτουργία της Μονάδας Εντατικής Νοσηλείας Νεογνών, οι αλληλεπιδράσεις με τα πρόωρα βρέφη, η θεραπευτική-συμβουλευτική δουλειά με τους γονείς και το παιδί και η ανταπόκριση των παιδιών σε αντικρουόμενα κοινωνικά ερεθίσματα, αποτελούμενα από εκφράσεις προσώπου και εκφράσεις φωνής.

S01.1 Εν αρχή ην... η υποδοχή

Νικολαΐδης Ν., Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η λειτουργία της Μονάδας Εντατικής Νοσηλείας Νεογνών (MENN). Ο νεογνολόγος που εργάζεται στη MENN, ο παιδίατρος που βιώνει το stress του τοκετού και την ανασφάλεια της εξωνοσοκομειακής παρακολούθησης του κάθε νεογνού με ή χωρίς πρόβλημα, ο ειδικευόμενος που προσπαθεί να βρει τον μίτο του λαβύρινθου της νεογνολογίας... όλοι αυτοί επέλεξαν μια τέχνη, προκλητικά δύσκολη, όμως μαγευτικά όμορφη. Η κάθε τέχνη έχει κανόνες, αλλά και ελευθερία ή καλύτερα ελεύθερους κανόνες. Στο νεογέννητο, την ώρα μηδέν της ζωής του, πολλές μεταβολές παίρνουν τον δρόμο τους και προηγούμενες λειτουργίες τροποποιούνται. Όλα πρέπει να ακολουθήσουν μια σειρά αλλαγών, μια αλληλουχία μεταβολών, νομοτελειακή αναπροσαρμογή του ρόλου τους στα νέα και διαφορετικά δεδομένα, στην εξωμήτρια ζωή. Κάθε δυσκολία επικοινωνίας ή αδυναμία συνεργασίας με το νεογνό, συχνά οδηγεί σε αντίθετες κατευθύνσεις ή και σε απρόβλεπτα επακόλουθα. Το νεογνό συχνά δεν ζητά βοήθεια αλλά του «επιβάλλεται» ή άλλες φορές ζητά διαφορετική από την προσφερόμενη. Ας σεβασθούμε τη φωνή και την επιθυμία του γνωρίζοντας ότι το λαθεμένο, το λιγότερο και το περισσότερο είναι το ίδιο επικίνδυνα. Ο πρόωρος τοκετός ή η γέννηση νεογνού με πρόβλημα ανατρέπει την εικόνα που δημιούργησαν οι γονείς καθ' όλη τη διάρκεια της εγκυμοσύνης και τους φέρνει αντιμέτωπους με ένα σοβαρό πρόβλημα υγείας, με κινδύνους ζωής-θανάτου και ενδεχόμενα μελλοντικών προβλημάτων του παιδιού τους. Οι προσωπικές στιγμές ευτυχίας του ζευγαριού που προκύπτουν από τη γέννηση του παιδιού αντικαθίστανται από στιγμές αγωνίας που διαδραματίζονται σε ένα περιβάλλον άγνωστο για αυτούς, με μηχανήματα υψηλής τεχνολογίας που προκαλούν δέος, με ρυθμούς εντατικούς, γλώσσα εξειδικευμένη και ως επί το πλείστον ακατανόητη. Η εναλλαγή πολλών προσώπων τόσο από το ιατρικό όσο και από το νοσηλευτικό προσωπικό, ανάλογα με τις εναλλασσόμενες υπηρεσίες, προκαλεί σύγχυση στους γονείς και αίσθημα ανασφάλειας. Η έγκαιρη και σωστή ενημέρωση των γονέων, ανοίγει τον δρόμο της επικοινωνίας και ενισχύει τη σχέση εμπιστοσύνης με το γιατρό.

S01.2 Πρόωρα βρέφη: αλληλεπιδράσεις και παρεμβάσεις στη Μονάδα Εντατικής Νοσηλείας Νεογνών (MENN)

Παπαληγούρα Ζ., Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Οι αλληλεπιδράσεις με τα πρόωρα βρέφη είναι πιο δύσκολες για τους γονείς, καθώς πρέπει να συντονίζονται με ένα βρέφος που ανταποκρίνεται λιγότερο στις προσπάθειές τους για αλληλεπίδραση. Το πρόωρο βρέφος είναι πιο ευερέθιστο, διεγείρεται πιο εύκολα και αντιδρά υπερβολικά στα ερεθίσματα του περιβάλλοντος. Οι μη οργανωμένες συμπεριφορές των πρόωρων βρεφών μπορεί να καταστείλουν τις αναγκαίες γονεϊκές συμπεριφορές για την ανάκαμψη των νεογνών. Τα πρόωρα βρέφη ανταποκρίνονται λιγότερο σε ερεθίσματα, ενώ, διαφορές έχουν παρατηρηθεί και στο εύρος της προσοχής τους. Συνεπώς, τα πρόωρα βρέφη δεν ανταποκρίνονται στις μητέρες τους όπως εκείνες αναμένουν, με αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται η δημιουργία σχέσης μεταξύ μητέρας – βρέφους. Οι συμπεριφορές αυτές των πρόωρων νεογνών επηρεάζουν και την ανταπόκριση των γονέων η οποία με τη σειρά της επιδρά και αναστέλλει ακόμη περισσότερο την ανταπόκριση των βρεφών. Επίσης οι αρνητικές πρώτες εμπειρίες στις μονάδες

νοσηλείας οδηγούν τα νεογνά στο να αποσύρουν την προσοχή τους και να αποφεύγουν τα ερεθίσματα. Οι συμπεριφορές αυτές είναι κατάλληλες για το περιβάλλον της MENN αλλά έχουν αρνητικές επιπτώσεις στην αλληλεπίδραση γονέων-βρεφών. Τα πρόωρα νεογνά «γίνονται αμέτοχα» στην ανθρώπινη επαφή και όταν φθάσουν να βγουν από την MENN η μη ανταπόκριση αυτή έχει καθιερωθεί. Στις ΗΠΑ εφαρμόζονται προγράμματα για τα νεογνά στις μονάδες εντατικής θεραπείας τα οποία αποδείχθηκαν αποτελεσματικά. Κάποια από τα προγράμματα αυτά περιλαμβάνουν απλές πρακτικές όπως το άγγιγμα του κεφαλιού και της κοιλιάς του νεογνού για ορισμένο χρόνο καθημερινά. Οι παρεμβάσεις περιλαμβάνουν ακόμα προγράμματα μασάζ και τη φροντίδα με τη μέθοδο Καγκουρώ (Field, Diego, Hernandez-Reif, Deeds, & Figuereido, 2006).

S01.3 Το απρόοπτο... και η εκ των υστέρων διαχείρισή του

Μπασιάλλα Φ., Α' Ψυχιατρική Κλινική, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Το γεγονός της πρόωρης γέννησης είναι πηγή άγχους και στενοχωρίας για τους γονείς και, όπως προκύπτει από πρόσφατες έρευνες, μπορεί να καταλήγει και σε μετατραυματική διαταραχή. Η πρόωρη γέννηση αυτή καθ'αυτή θεωρείται στρεσογόνο γεγονός και σε μία στις τρεις μητέρες (Davis et al. 2003) ακολουθείται από το λεγόμενο καταστατικό (state) άγχους, με έντονα συναισθήματα ανημπόριας και ανασφάλειας που μπορεί να καταλήγουν σε συμπεριφορές αποφυγής και συναισθηματικής απομάκρυνσης από το νεογνό και να δυσκολεύουν την ανάπτυξη του δεσμού μητέρας-νεογνού. Οι συναισθηματικές διεργασίες που ακολουθούν την πρόωρη γέννηση χωρίζονται σε 4 φάσεις. Αμέσως μετά το τοκετό αναδύονται αντιφατικά συναισθήματα: από την μια ο γονέας έχει την ανάγκη να ελπίζει ότι το νεογνό θα ζήσει και από την άλλη νιώθει έντονη θλίψη για την πιθανή απώλεια. Παράλληλα η μητέρα αντιμετωπίζει φόβους, ενοχές και αισθήματα αποτυχίας που διαταράσσουν την αλληλεπίδραση με το νεογνό της. Καθώς η κατάσταση του νεογνού βελτιώνεται, οι γονείς εμπλέκονται πιο ενεργά στην φροντίδα του και μέχρι τη στιγμή της εξόδου από την μονάδα ενημερώνονται για τις λεπτομέρειες και ιδιαιτερότητες της φροντίδας του νεογνού τους. Η επιστροφή στο σπίτι είναι επίσης πηγή άγχους, ιδίως για τις μητέρες, διότι φοβούνται μήπως δεν αντεπεξέλθουν στον ρόλο τους χωρίς τη βοήθεια του προσωπικού της μονάδας. Σ' αυτήν τη φάση το άγχος του πατέρα μπορεί να εμποδίσει την ανάπτυξη του υποστηρικτικού του ρόλου προς τη μητέρα και κατ'επέκταση του δεσμού με το παιδί τους. Η επίδραση του άγχους μπορεί να συνεχίζεται και ως το δεύτερο έτος ηλικίας του παιδιού. Το άγχος συνδυάζεται με δυσλειτουργικά μοντέλα της γονεϊκότητας, όπως συμπεριφορές έντονου ελέγχου προς το παιδί και δυσκολίες στην αλληλεπίδραση η οποία χαρακτηρίζεται από μειωμένη ευαισθησία και απαντητικότητα του γονέα. Στην Β' Νεογνολογική Κλινική προσφέρεται ένα επιπλέον πλαίσιο στους γονείς των νοσηλευόμενων νεογνών για την επεξεργασία των βιωμάτων τους. Οι συναντήσεις με τους λειτουργούς ψυχικής υγείας συνοδεύουν και στηρίζουν τη γονεϊκότητα σ' αυτές τις δύσκολες αρχικές φάσεις. Θα παρουσιάσουμε τα αρχικά αποτελέσματα της τρέχουσας έρευνας στην οποία χρησιμοποιείται το ερωτηματολόγιο για τον Δείκτη Άγχους των Γονέων (PSI) που συμπληρώνεται από τους γονείς λίγες ημέρες πριν το εξιτήριο από την εντατική νεογνών. Επίσης θα αναφέρουμε ένα κλινικό περιστατικό όπου οι γονείς κατά τη διάρκεια της νοσηλείας αρνήθηκαν τη συνεργασία αυτή. Η μη πραγματοποίηση αυτών των συναντήσεων πιστεύουμε ότι συμβάλλει σε μια συσσώρευση συναισθημάτων που δεν έχουν πια τη χρονική διάσταση και τοποθέτηση στην περίοδο της νοσηλείας, διογκώνονται ραγδαία και εισβάλλουν προκλητικά στη σχέση του ζευγαριού και στην αναπτυσσόμενη γονεϊκότητα ενώ εκδηλώνεται διαχρονικά με "κραυγαλές" συμπεριφορές του παιδιού. Όταν η έκκληση για βοήθεια έρχεται πολύ αργοπορημένα, η συμβουλευτική-υποστηρικτική διεργασία θα πρέπει να εστιάζεται στην αναδρομική αναδόμηση των βιωμάτων που υπάρχουν μεν αλλά κατακλύζουν άλλους τόπους και άλλους χρόνους.

S01.4 Το "κράτημα" και η συνοδεία πρόωρων βρεφών. Η συμβουλευτική-θεραπευτική δουλειά με τους γονείς

Αβραμίδου Ε., Α' Ψυχιατρική Κλινική, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Για να γίνει κατανοητός ο τρόπος δουλειάς με τους γονείς και το παιδί θα παρουσιαστεί η συμβουλευτική-θεραπευτική διαδικασία, τα διαγνωστικά εργαλεία και τα πρώτα αποτελέσματα της δουλειάς αυτής. Τα αποτελέσματα αποδεικνύουν αφενός πως η προωρότητα δεν αποτελεί αναγκαία συνθήκη για την εμφάνιση δυσκολιών στην ανάπτυξη του παιδιού και ιδιαίτερα στην ανάπτυξη του λόγου και της επικοινωνίας και

αφετέρου πως οι αναπτυξιακές διαταραχές του βρέφους στην αρχή της ζωής του είναι άμεσα συνδεδεμένες με τη δυσλειτουργία της αλληλεπιδραστικής σχέσης. Η σύνδεση των διαταραχών αυτών με τη δυσλειτουργία της αλληλεπιδραστικής σχέσης θα γίνει με την παρουσίαση ενός περιστατικού. Η παρουσίαση της συμβουλευτικής-θεραπευτικής δουλειάς με τους γονείς και το παιδί θα αναδείξει ότι οι δυσκολίες στον λόγο και στην επικοινωνία συνδυάζονται και με την ύπαρξη δυσκολιών στις σχέσεις γονιών παιδιού ή με σημαντικά γεγονότα στην ιστορία της οικογένειας. Βασικό συστατικό της δουλειάς αυτής είναι να δοθεί ο χρόνος, ο χώρος και να βρεθεί ο τρόπος για την ανάδυση του τραυματικού. Για να κατανοήσουμε τη δύσκολη θέση των γονιών και του παιδιού αλλά και για να εκτιμήσουμε την αναπτυξιακή φάση του παιδιού απαραίτητες προϋποθέσεις είναι: η ύπαρξη μιας σχέσης συμπάθειας, η προσεκτική κλινική παρατήρηση του παιδιού και της αλληλεπιδραστικής σχέσης γονιών-παιδιού, η σε βάθος και με ευαισθησία λήψη του αναπτυξιακού και οικογενειακού ιστορικού και η από κοινού συζήτηση των μελών της διεπιστημονικής ομάδας. Η δυναμική αυτή προσέγγιση, που διέπεται από την ψυχαναλυτική σκέψη και εντάσσεται σε ένα διεπιστημονικό πλαίσιο, διευκολύνει τους γονείς, μετασηματίζοντας τις εμπειρίες τους, να σηματοδοτήσουν τα γεγονότα και τις δυσκολίες τους, να βρουν, μέσα από την αφήγηση, έναν τρόπο και έναν δρόμο να εκφραστούν και να αποδώσουν στις δυσκολίες λόγου και επικοινωνίας την πραγματική τους

S01.5 Ανίχνευση της ικανότητας διάκρισης αντικρουόμενων κοινωνικών ερεθισμάτων σε παιδιά 0 ως 3 χρόνων

Κεχαγιάς Π., Α' Ψυχιατρική Κλινική, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η ικανότητα των βρεφών να αναγνωρίζουν το συναισθηματικό υπόβαθρο των εκφράσεων του προσώπου και της φωνής του πομπού της επικοινωνίας εμφανίζεται πολύ νωρίς στη ζωή τους. Μελέτες έχουν δείξει πως νεογνά ηλικίας λίγων ημερών είναι ικανά να διαχωρίζουν τις εκφράσεις του προσώπου, ενώ ταυτόχρονα, η αναγνώριση του συναισθηματικού υποβάθρου της φωνής φαίνεται να συμβαίνει μέσω της επεξεργασίας της προσωπίας της φωνής του πομπού. Η ολοκλήρωση αυτών των πρώτων ικανοτήτων αποτελεί προϋπόθεση για τη μετέπειτα κοινωνική και γλωσσική ανάπτυξη. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να μελετήσει την ανταπόκριση των παιδιών σε αντικρουόμενα κοινωνικά ερεθίσματα, αποτελούμενα από εκφράσεις προσώπου και εκφράσεις φωνής. Ακόμη, σκοπεύει να διερευνήσει εάν το είδος των ανταποκρίσεων αυτών σχετίζεται με τις αναφορές των γονέων σχετικά με την κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού. Ο τρόπος και η ταχύτητα με την οποία τα βρέφη επεξεργάζονται τα κοινωνικά ερεθίσματα που τους είναι μη οικεία και αντιβαίνουν στα πρότυπα συμπεριφοράς που έχουν μάθει μπορούν να λειτουργήσουν ως παράγοντες ανίχνευσης παθολογικής κοινωνικής και γλωσσικής ανάπτυξης στη μετέπειτα ζωή τους.

S02 - Συμπόσιο 2

Διεργασίες διαφοροποίησης, συναισθηματικά τρίγωνα και εμπλοκές στην οικογένεια και διαδικασίες αγωγής, μάθησης και ανάπτυξης των παιδιών σε ένα κόσμο κρίσεων και εντάσεων

Πρόεδρος: Πουρκός Μ. Πανεπιστήμιο Κρήτης

Συζητητής: Πουρκός Μ. Πανεπιστήμιο Κρήτης

Είναι πλέον κοινότητα η διαπίστωση ότι η οικογένεια συνιστά το πρωταρχικό και το ισχυρότερο σύστημα στο οποίο ανήκει ένα άτομο. Από τη στιγμή που αυτό γεννιέται φέρει ένα πλήθος συγγενικών δεσμών, οικογενειακών μύθων, ανεκπλήρωτων ρόλων αλλά και προσδοκιών. Αυτά σχηματίζουν ένα πλήρως οργανωμένο σύστημα οικογένειας με άγραφους νόμους και τρόπους λειτουργίας που αγωνίζονται να επιβιώσουν. Το δυναμικό αυτό σύστημα αναπόφευκτα επηρεάζει και διαμορφώνει τις τροχιές ανάπτυξης όλων των μελών της. Οι κοινωνικές και οι συναισθηματικές λειτουργίες των μελών της βρίσκονται σε τόσο σημαντική αλληλεξάρτηση, ώστε οι αλλαγές σε ένα μέλος του συστήματός της έχουν αντίκτυπο και στα άλλα μέλη του. Αν και το κάθε μέλος επιδιώκει να δώσει το δικό του στίγμα στον ήδη καταγεγραμμένο τρόπο ζωής, τελικά καταλήγει να τον αναμορφώνει ή και να τον συντηρεί. Το βασικό μας ερώτημα είναι: τι συμβαίνει στο πλαίσιο λειτουργίας μιας οικογένειας και στις διαδικασίες αγωγής/εκπαίδευσης, μάθησης και ανάπτυξης των παιδιών όταν αυτή βρίσκεται σε κρίση και ένταση (π.χ. οι γονείς είναι χωρισμένοι ή βρίσκονται σε διαδικασία χωρισμού), τη στιγμή μάλιστα που όλη η κοινωνία ζορίζεται λόγω και της σύγχρονης οικονομικής κρίσης; Βασικοί στόχοι του συμποσίου αυτού είναι: (1) να γίνει μια κριτική

επισκόπηση της συστημικής μεθοδολογίας και της σημασίας της στην αναπτυξιακή ψυχολογία και ψυχοπαιδαγωγική, (2) να παρουσιαστεί η προσέγγιση της διαγενεακής ανάλυσης ενός ατόμου (γενεόγραμμα) και η σημασία της στην κατανόηση βασικών διαστάσεων της κοινωνικο-συναισθηματικής και ηθικής του ανάπτυξης, (3) να παρουσιαστεί η έννοια του συναισθηματικού τριγώνου και οι λειτουργίες και επιπτώσεις του στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών, (3) να παρουσιαστούν τα αποτελέσματα ερευνών από τη μελέτη περιπτώσεων διαζευγμένων οικογενειών στην Ελλάδα όσον αφορά τις βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες επιπτώσεις των συναισθηματικών εμπλοκών και τριγώνων των μελών τους στην ψυχοκοινωνική και συναισθηματική τους ανάπτυξη, λειτουργία και υγεία.

S02.1 Διεργασίες διαφοροποίησης, συναισθηματικά τρίγωνα και εμπλοκές στην οικογένεια και διαδικασίες αγωγής, μάθησης και ανάπτυξης των παιδιών σε ένα κόσμο κρίσεων και εντάσεων: συστημική μεθοδολογία

Πουρκός Μ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Ένας τρόπος να μελετήσει κανείς το σύνθετο δυναμικό σύστημα της οικογένειας είναι η συστημική διαγενεακή ανάλυση με τη χαρτογράφηση της δομής και λειτουργίας της οικογένειας ενός ατόμου σε τρεις τουλάχιστον γενεές (γενεόγραμμα). Βασικό συστατικό στοιχείο της δυναμικής του οικογενειακού συστήματος που λαμβάνεται ιδιαίτερα υπόψη στην ανάλυση αυτή είναι τα λεγόμενα συναισθηματικά τρίγωνα (ή τριγωνισμοί), μια από τις σημαντικότερες έννοιες της θεωρίας του Murray Bowen. Πρόκειται για μια σημαντική μονάδα ανάλυσης των οικογενειακών συστημάτων που αφορά τους κύκλους που περνούν τα μέλη τους μεταξύ της εγγύτητας και της απόστασης (ποικίλες ανάγκες για συνάφεια και αυτονομία). Οι σχέσεις αυτές πολλές φορές δημιουργούν προβλήματα για την ανάπτυξη του ατόμου με ποικίλες συναισθηματικές εμπλοκές. Αυτό συμβαίνει κυρίως όταν τα άτομα παρουσιάζουν χαμηλό επίπεδο διαφοροποίησης: τα συναισθήματα, οι προσδοκίες και οι ρόλοι που βιώνουν δεν αφορούν τόσο τις δικές τους επιλογές όσο είναι αποτέλεσμα άγραφων κανόνων, προτύπων συμπεριφοράς και συνειδητών ή ασυνειδητών προσδοκιών και προβολών των προσώπων της οικογένειας καταγωγής τους. Σύμφωνα με τη διαγενεακή συστημική προσέγγιση του Bowen, κάθε γονιός μεταβιβάζει στα παιδιά του το βαθμό της συναισθηματικής διαφοροποίησης που έχει ο ίδιος κληρονομήσει από τους δικούς τους γονείς, το πόσο δηλαδή κανείς έχει διαχωρίσει το συναίσθημα του γονιού του από το δικό του. Στόχος της ανακοίνωσης αυτής είναι: (1) να γίνει μια κριτική επισκόπηση της θεωρίας του Murray Bowen όπως αυτή έχει εξελιχθεί κατά τα τελευταία χρόνια σχετικά με τα οικογενειακά συστήματα και τη σημασία που έχει για την ψυχοπαιδαγωγική και την αναπτυξιακή ψυχολογία, (2) να γίνει μια σύντομη παρουσίαση της συστημικής μεθοδολογίας της διαγενεακής ανάλυσης –με τη χαρτογράφηση της δομής, λειτουργίας και δυναμικής της οικογένειας (γενεόγραμμα)– και της σημασίας της στην κατανόηση βασικών διαστάσεων της κοινωνικο-συναισθηματικής του ανάπτυξης, και (3) να παρουσιαστεί η έννοια του συναισθηματικού τριγώνου και οι λειτουργίες και επιπτώσεις που μπορεί αυτό να έχει στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών.

S02.2 Διεργασίες διαφοροποίησης, συναισθηματικά τρίγωνα και εμπλοκές των διαζευγμένων γονέων και οι επιπτώσεις τους στις διαδικασίες κοινωνικο-συναισθηματικής μάθησης και ανάπτυξης των παιδιών: μελέτη περίπτωσης

Τζώρτζη Α., Πουρκός Μ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Ένας από τους βασικούς μηχανισμούς άμυνας που τείνει να ενεργοποιείται σε μια οικογένεια όταν τα μέλη της βρίσκονται σε καταστάσεις άγχους, καταπίεσης και έντασης είναι η λεγόμενη τριγωνοποίηση. Το φαινόμενο αυτό συμβαίνει κυρίως όταν αυτά παρουσιάζουν χαμηλό επίπεδο διαφοροποίησης. Στην προοπτική της διαγενεακής συστημικής προσέγγισης του Murray Bowen, οι άνθρωποι δημιουργούν σχέσεις με πρόσωπα που τείνουν να έχουν παρόμοιο επίπεδο διαφοροποίησης το οποίο μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά. Έτσι μια μητέρα που είχε ένα πολύ στενό και παρεμβατικό δεσμό με την δική της μητέρα στις περισσότερες των περιπτώσεων θα αναπτύξει ή θα επιχειρήσει να αναπτύξει παρόμοιο δεσμό με την κόρη της. Ένας πατέρας που η σχέση του με τον πατέρα του ήταν απόμακρη συνήθως θα δημιουργήσει την ίδια σχέση με τα δικά του παιδιά ενώ σε άλλες περιπτώσεις μπορεί να δημιουργηθεί μια μεταστροφή της σχέσης στην εκ διαμέτρου αντίθετη της με σκοπό να την καταστήσει λιγότερο απειλητική. Σύμφωνα με τον Bowen,

το τριγωνικό σχήμα μειώνει το άγχος και είναι πιο σταθερό από τη δυάδα. Τα παιδιά τριγωνοποιούνται εύκολα με τους γονείς, και τα προβλήματα που αναπτύσσονται είναι από ήπια έως σοβαρά, ανάλογα με την οικογενειακή ένταση που καλούνται να απορροφήσουν. Σκοπός της ανακοίνωσης αυτής είναι η μελέτη περίπτωσης μιας διαζευγμένης σύγχρονης ελληνικής οικογένειας με την εστίαση της προσοχής στις διαδικασίες διαφοροποίησης των μελών της και κυρίως στα συναισθηματικά τρίγωνα και εμπλοκές που αυτή παρουσιάζει, καθώς και στις επιπτώσεις τους στις διαδικασίες κοινωνικο-συναισθηματικής μάθησης και ανάπτυξης των παιδιών. Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η συστημική και εθνογραφική μεθοδολογία (χρήση γενεογράμματος, κλινικών και βιογραφικών-αφηγηματικών συνεντεύξεων, προβολικών-μεταφορικών μέσων, αναστοχαστικού ημερολογίου των παρατηρήσεων). Με βάση την ανάλυση των δεδομένων παρουσιάζονται: (1) η δομή, η λειτουργία και οι δυναμικές της οικογένειας (γενεόγραμμα), (2) τα επιμέρους συναισθηματικά τρίγωνα και οι εμπλοκές που σ' αυτήν εμφανίζονται σε τρεις γενεές, και (3) το πώς τα συναισθηματικά αυτά τρίγωνα επηρεάζουν τις διαδικασίες κοινωνικο-συναισθηματικής μάθησης και ανάπτυξης των παιδιών, αλλά και την ψυχοκοινωνική ανάπτυξη και σωματική υγεία των μελών της οικογένειας.

S02.3 Συναισθηματικά τρίγωνα της πυρηνικής οικογένειας σε κρίση, οι αναπαραστάσεις τους από τα παιδιά στο παιχνίδι τους με το κουκλόσπιτο και οι επιπτώσεις τους στις διαδικασίες αγωγής, μάθησης και ανάπτυξής τους: Μελέτη περίπτωσης

Δεληγιάννη Κ., Πουρκός Μ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Ένα από τα βασικά πλαίσια διαμόρφωσης ενός αναπτυσσόμενου ανθρώπου αποτελεί η οικογένεια μέσα στην οποία διαπλάθονται και μεταβιβάζονται στο παιδί τα ήθη, τα έθιμα, οι θεσμοί και οι αξίες, όλα, δηλαδή, τα πολιτισμικά στοιχεία μιας κοινωνίας (Michel, 1993). Σκοπός της παρούσας ανακοίνωσης είναι να παρουσιάσει τα δεδομένα μιας μελέτης περίπτωσης οικογένειας που βρίσκεται σε κρίση και να αναδείξει πώς οι συναισθηματικές εμπλοκές και τα τρίγωνα στην οικογένεια επηρεάζουν τις διαδικασίες αγωγής/εκπαίδευσης, μάθησης και ανάπτυξης των παιδιών. Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από μια τετραμελή οικογένεια –ένα ζευγάρι και τα δυο παιδιά– κορίτσια ηλικίας έξι και δέκα ετών– που ζει μόνιμα στην Κρήτη. Η διαδικασία βασίζεται στην ποιοτική μεθοδολογία και περιλαμβάνει επτά φάσεις κατά την οποία χρησιμοποιούνται ποικίλα ερευνητικά εργαλεία: γενεόγραμμα, βιογραφική-αφηγηματική συνέντευξη, κλινική συνέντευξη, ελεύθερες συζητήσεις, ιχνογραφικά έργα, μεταφορικά έργα και παιγνιώδεις δράσεις των παιδιών σε ένα κουκλόσπιτο. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, κάποια από τα τρίγωνα και τις συναισθηματικές εμπλοκές των μελών της οικογένειας, τείνουν να επαναλαμβάνονται διαγενεακά. Οι παράμετροι αυτοί, όπως τα τρίγωνα που σχηματίζονται μεταξύ των γυναικών- μητέρας – παιδιών και η απουσία του πατέρα, προκύπτουν από τις συνεντεύξεις και αναδύονται στο παιχνίδι των παιδιών με το κουκλόσπιτο. Κατ' επέκταση επηρεάζουν την αγωγή/εκπαίδευση και τις γενικότερες διαδικασίες μάθησης και ανάπτυξης των παιδιών. Από μικρή ηλικία οι γυναίκες της οικογένειας εκπαιδεύονται να ανταπεξέρχονται στις οικιακές εργασίες και να παρέχουν φροντίδα στους άλλους. Παράλληλα, τα παιδιά δίνουν προτεραιότητα στις σπουδές και στην επαγγελματική αποκατάσταση, έναντι της οικογένειας, γεγονός που απορρέει από τις συναισθηματικές εμπλοκές της συγκεκριμένης οικογένειας. Τα δεδομένα σχολιάζονται στη βάση της συστημικής μεθοδολογίας και των ερευνητικών εργαλείων που χρησιμοποιήθηκαν, και επίσης καταγράφονται οι περιορισμοί της έρευνας και παρατίθενται προτάσεις και η προοπτική για μελλοντική έρευνα.

P01**Διατροφικές διαταραχές και επίδραση του οικογενειακού συστήματος στην εμφάνισή τους**Μανωλοπούλου Φ., Χάιντς Έ., Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

ΣΚΟΠΟΣ: Είναι η διερεύνηση της συχνότητας εμφάνισης των διατροφικών διαταραχών στους εφήβους, αλλά και της ενδεχόμενης σχέσης μεταξύ της εμφάνισης διατροφικών διαταραχών και της μορφής οργάνωσης και λειτουργίας του οικογενειακού συστήματος. ΥΛΙΚΟ - ΜΕΘΟΔΟΣ: Το δείγμα αποτελούν 472 έφηβοι (233 αγόρια, 239 κορίτσια), ηλικίας 11-19 ετών, μαθητές του γυμνασίου και του λυκείου της Χαλάστρας – Θεσσαλονίκης. Χρησιμοποιήθηκε ένα ερωτηματολόγιο Βασικών Στοιχείων, το Ερωτηματολόγιο Συνηθειών Διατροφής (EAT-26), το Ερωτηματολόγιο Βουλιμίας του Εδιμβούργου (BITE) και η Κλίμακα Εκτίμησης Προσαρμοστικότητας και Συνοχής της Οικογένειας (FACES-III). ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ: Κανένας έφηβος δεν πληροί τα κριτήρια νόσησης από Ψυχογενή Ανορεξία. Τρεις (3) έφηβοι εμφανίζουν πιθανή Ψυχογενή Ανορεξία και άλλοι τρεις (3) άτυπη Ψυχογενή Ανορεξία. Τα κριτήρια νόσησης από Ψυχογενή Βουλιμία πληρούν δύο (2) έφηβες. Πιθανή Ψυχογενή Βουλιμία εμφανίζουν τέσσερα (4) κορίτσια. Η επικράτηση των παθολογικών διατροφικών συμπεριφορών σύμφωνα με τη βαθμολογία στο ερωτηματολόγιο EAT-26 ανέρχεται στο 12%. Σύμφωνα με τη βαθμολογία στο ερωτηματολόγιο BITE εκτιμάται ότι φτάνει στο 1,5%, το 3,3% εμφανίζει ενδείξεις Διαταραχής Επεισοδιακής Υπερφαγίας και το 1% βουλιμική συμπτωματολογία, με τα κορίτσια ηλικίας 15-19 ετών να υπερτερούν σε όλες τις κατηγορίες. Σύμφωνα με τα σωματομετρικά στοιχεία, το 11,5% των εφήβων παρουσιάζει τιμές στο Δείκτη Μάζας Σώματος κάτω του φυσιολογικού, ενώ αναφέρεται και ενασχόληση με την σωματική άσκηση. Η μορφή συνοχής της οικογένειας φαίνεται να συσχετίζεται με την ύπαρξη παθολογικών διατροφικών συμπεριφορών ($\chi^2=13.79$, $df=3$, $p=0.003$). Αντίθετα, δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ του τύπου προσαρμοστικότητας της οικογένειας και της εμφάνισης διατροφικών διαταραχών ($\chi^2=2.65$, $df=3$, $p=0.449$), οι οποίες μοιάζει να είναι ανεξάρτητες και από τον παράγοντα κοινωνική τάξη (επάγγελμα πατέρα: $F=1.09$, $p=0.364$, επάγγελμα μητέρας: $F=0.76$, $p=0.576$). ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ: Το να ανήκει κάποιος στο γυναικείο φύλο, στην ηλικιακή ομάδα 15-19 ετών και σε συγκεκριμένο ως προς τη συνοχή τύπο οικογένειας λειτουργεί συνδυαστικά ως προβλεπτικός και αυξητικός παράγοντας της πιθανότητας εμφάνισης παθολογικών διατροφικών συμπεριφορών.

P02**Εκτιμήσεις των εφήβων για την πραγματική και την ιδεατή συνοχή και προσαρμοστικότητα της οικογένειας**Μανωλοπούλου Φ., Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

ΣΚΟΠΟΣ: Η διερεύνηση της λειτουργικότητας του οικογενειακού συστήματος και των δυνατοτήτων αλλαγής του, όπως αξιολογούνται από τους εφήβους, με επίκεντρο τις διαστάσεις της προσαρμοστικότητας και της συνοχής στο ισχύον αλλά και σε επιθυμητό επίπεδο. ΥΛΙΚΟ-ΜΕΘΟΔΟΣ: Το δείγμα αποτελούν 467 έφηβοι (232 αγόρια, 235 κορίτσια), 12-19 ετών. Χρησιμοποιήθηκε η Κλίμακα Εκτίμησης Προσαρμοστικότητας και Συνοχής της Οικογένειας (FACES-III). ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ: Οι έφηβοι στην πλειοψηφία τους (148, 31,7%) αξιολογούν την οικογένειά τους ως δομημένη στην διάσταση της προσαρμοστικότητας. Σχεδόν οι μισοί έφηβοι (221, 47,3%) θεωρούν την οικογένειά τους διασπασμένη ως προς την συνοχή. Εκατόν δέκα (110) έφηβοι κατέταξαν την οικογένειά τους στους ακραίους τύπους οργάνωσης, εκατόν είκοσι τρεις (123) στους ισορροπημένους τύπους, ενώ το 50,1% διανέμεται στους ενδιάμεσους τύπους. Οι μέσοι όροι των τιμών της πραγματικής και της ιδεατής προσαρμοστικότητας διαφέρουν σημαντικά ($t= -11.54$, $p=0.000$), όπως και αυτοί της πραγματικής και της ιδεατής συνοχής ($t= -7.33$, $p=0.000$), με τη διαφορά να είναι σημαντική στα κορίτσια ($\chi^2=10.18$, $p=0.017$, $\chi^2=16.15$, $p=0.001$ αντίστοιχα). Ειδικότερα, παρατηρείται προτίμηση σε εξαιρετικά ευέλικτες διαστάσεις προσαρμοστικότητας στο 40,5% των εφήβων και επιθυμία για ισχυρότερη συναισθηματική εγγύτητα-συνοχή που αγγίζει το 24%. Παρόλα αυτά, το μεγαλύτερο ποσοστό των εφήβων (50,5%) τοποθετεί την ιδεατή μορφή οργάνωσης της οικογένειάς τους στους ενδιάμεσους τύπους. Επιπλέον, οι έφηβοι άνω των 15 ετών δηλώνουν την επιθυμία

για περισσότερη ευελιξία του οικογενειακού συστήματος σε σχέση με αυτούς κάτω των 15 ($\chi^2 = 15.42$, $p = 0.001$). Τέλος, φαίνεται να υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση ανάμεσα στο κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο, με βάση το επάγγελμα της μητέρας, και στον τύπο της ισχύουσας προσαρμοστικότητας της οικογένειας ($F = 3.093$, $p = 0.009$). ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ: Οι διαφορές στις εκτιμήσεις των εφήβων μεταξύ της πραγματικής και της ιδεατής λειτουργικότητας της οικογένειάς τους, αποτελούν δείκτη της ανάγκης τους για ύπαρξη συναισθηματικών δεσμών και εγγύτητας μεταξύ των μελών, αλλά και για περισσότερη ευελιξία, αυτονομία και ανεξαρτησία.

P03

Γονείς Παιδιών με και χωρίς εμπόδια στη ζωή και στη μάθηση: Ευτυχία στη συντροφική σχέση;

Καλεσίου Μ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Κυπριωτάκης Γ., University of Huston

Κυπριωτάκη Μ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Οι γονείς παιδιών με εμπόδια στη ζωή και στη μάθηση έρχονται καθημερινά αντιμέτωποι με ποικίλες δυσκολίες, απαιτήσεις και προκλήσεις που μπορεί να δυσχεραίνουν την ποιότητα των μεταξύ τους σχέσεων. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να ανιχνεύσει μια διάσταση της συντροφικής σχέσης, αυτήν της ευτυχίας που βιώνουν οι σύντροφοι. Συγκεκριμένα, η παρούσα ερευνητική μελέτη καλείται να απαντήσει στα παρακάτω ερευνητικά ερωτήματα: 1. Υπάρχει διαφορά στην ευτυχία στη συντροφική σχέση όπως τη βιώνουν γονείς παιδιών με εμπόδια στη ζωή και στη μάθηση και στους γονείς παιδιών χωρίς εμπόδια; 2. Υπάρχει διαφορά στην εννοιολογική αντίληψη για την ευτυχία στη συντροφική σχέση στους γονείς ενός παιδιού με εμπόδια και στους γονείς ενός παιδιού χωρίς εμπόδια; Το δείγμα της έρευνας συγκροτήθηκε από 93 γονείς παιδιών από τους νομούς Αττικής, Θεσσαλονίκης και των νομών της Κρήτης (Χανίων, Ρεθύμνης, Ηρακλείου και Αγίου Νικολάου). Προκειμένου να αξιολογηθεί η συντροφική σχέση χρησιμοποιήθηκε ως μέσο συλλογής δεδομένων ένα ερωτηματολόγιο και με τη χρήση καταλόγου ελέγχου (check list) διερευνήθηκε η ευτυχία στη συντροφική σχέση. Πραγματοποιήθηκε μια σειρά από αναλύσεις χ^2 (και κριτήριο Fischer's test, όταν τα κελιά ήταν λιγότερο από 5%), προκειμένου να εξετασθεί η ύπαρξη σημαντικών διαφορών ανάμεσα στις δυο ομάδες ως προς τις συχνότητες για την αξιολόγηση της ευτυχίας που βιώνουν οι σύντροφοι στη μεταξύ τους σχέση. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι ομάδες διαφέρουν σημαντικά σε ορισμένους παράγοντες. Παρόλο που αυτή είναι μια περιγραφική μελέτη, μπορούν να προκύψουν σημαντικές υποθέσεις για εν δυνάμει αιτιώδεις σχέσεις οι οποίες μπορούν να διερευνηθούν στο μέλλον.

P04

Παππούδες και γιαγιάδες παιδιών με αυτισμό: Συναισθήματα, αντιδράσεις και συμμετοχή στη ζωή του παιδιού

Κυπριωτάκη Μ., Κορνηλάκη Κ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να μελετήσει: α) τα συναισθήματα και τις αντιδράσεις των παππούδων/γιαγιάδων παιδιών με αυτισμό μετά τη διάγνωση, β) την αποδοχή του εγγονιού τους, γ) το ενδιαφέρον και την κατανόησή τους για τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει, δ) την πρόσβασή τους σε υπηρεσίες υγείας και στήριξης, ε) την συμμετοχή τους στη καθημερινή ζωή του εγγονιού και στη θεραπεία του, και στ) τις ανησυχίες τους για την μελλοντική του πορεία. Επιπρόσθετα, διερευνάται ποιοι από τους παραπάνω παράγοντες επηρεάζουν την ποιότητα των σχέσεων που αναπτύσσουν με το εγγόνι τους. Εικοσιπέντε παππούδες και γιαγιάδες συμπλήρωσαν ένα ερωτηματολόγιο που περιείχε δημογραφικές πληροφορίες και ερωτήσεις που αφορούσαν στις παραπάνω παραμέτρους. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι παρά τα αρχικά δυσάρεστα συναισθήματα, οι περισσότεροι παππούδες/γιαγιάδες αποδέχονται τη δυσκολία του εγγονιού τους και την κατανοούν, παρά την περιορισμένη πρόσβασή τους σε υποστηρικτικές υπηρεσίες. Η ποιότητα της σχέσης τους με το εγγόνι τους κρίνεται ικανοποιητική. Η ποιότητα αυτής της σχέσης φαίνεται να συνδέεται με το βαθμό αποδοχής του εγγονιού τους, την κατανόηση των δυσκολιών του, καθώς και με το κατά πόσο συμμετέχουν στη φροντίδα του.

P05

Γονείς παιδιών με αυτισμό και τεχνικές διαχείρισης του στρες

Τσιλίκια Α., Ιερά Μητρόπολη Θηβών και Λεβαδείας

ΣΚΟΠΟΣ: Από την βιβλιογραφία είναι φανερό ότι οι γονείς παιδιών με αυτισμό υποφέρουν από στρες λόγω των πολλών απαιτήσεων που πρέπει να φέρουν εις πέρας. Οι παρεμβάσεις διαχείρισης τους στρες για αυτούς είναι πολύ περιορισμένες. Σκοπός της συγκεκριμένης τυχαιοποιημένης κλινικής δοκιμής ήταν να εξετάσει τον ρόλο ενός προγράμματος διαχείρισης του στρες διάρκειας 8 εβδομάδων (προοδευτική μυϊκή χαλάρωση, καθοδηγούμενος οραματισμός και αυτογενής εκπαίδευση) στο οποίο τυχαία τοποθετήθηκαν οι γονείς σε δύο ομάδες (παρέμβαση=19, ελέγχου=19). ΥΛΙΚΟ-ΜΕΘΟΔΟΣ: Ερωτηματολόγια αυτοαναφοράς για την κατάθλιψη, το αντιλαμβανόμενο στρες, την ψυχοπαθολογία, την ικανοποίηση και τις συμπεριφορές της καθημερινότητας συμπληρώθηκαν από τους γονείς. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ: Στην ομάδα παρέμβασης τα συμπτώματα της κατάθλιψης, η σοβαρότητα και τα συμπτώματα της ψυχοπαθολογίας, το αντιλαμβανόμενο στρες, η ικανοποίηση και οι υγιεινές καθημερινές επιλογές βελτιώθηκαν στατιστικά σημαντικά μετά το πρόγραμμα χαλάρωσης. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ: Οι παρεμβάσεις διαχείρισης του στρες πρέπει αφενός να εφαρμοσθούν από επαγγελματίες και αφετέρου να πραγματοποιηθούν μελλοντικές ερευνητικές μελέτες με σκοπό να υπάρξουν συγκρίσιμα κλινικά αποτελέσματα

P06

Χαρακτηριστικά των οικογενειών των εφήβων ασθενών με διαταραχές πρόσληψης τροφής

Λιαδέλλη Β., Νοσοκομείο Παίδων «Αγία Σοφία»

Κολαΐτης Γ., Νοσοκομείο Παίδων «Αγία Σοφία», Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Οι Διαταραχές Πρόσληψης Τροφής (ΔΠΤ) αποτελούν σύνδρομο που χαρακτηρίζονται κατεξοχήν από διαταραγμένες συμπεριφορές σε σχέση με το φαγητό και το σωματικό βάρος. Όλο και μεγαλύτερος αριθμός ανθρώπων κυρίως γυναικών σήμερα παρουσιάζει τέτοια προβλήματα. Στην παρούσα βιβλιογραφική ανασκόπηση εξετάζουμε τη διεθνή και την ελληνική βιβλιογραφία όσον αφορά τα χαρακτηριστικά των οικογενειών εφήβων που πάσχουν από ΔΠΤ. Η αιτιολογία των ΔΠΤ είναι πολυπαραγοντική. Τα αποτελέσματα των μελετών τονίζουν τη σημασία της επιμόρφωσης των ειδικών αλλά και της ενημέρωσης των γονέων σχετικά με την έγκαιρη αναγνώριση και αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών. Ερευνητικά δεδομένα δείχνουν ότι τα άτομα με ΔΠΤ καταγράφουν υψηλότερα επίπεδα δυσαρέσκειας με το σώμα τους, χαμηλή αυτοεκτίμηση και αρνητική αυτοεικόνα. Παράλληλα οι ΔΠΤ επιδρούν καταστροφικά στη διατήρηση αρμονικού οικογενειακού κλίματος. Η οικογενειακή δυσλειτουργία πιθανά ενισχύει τη διαίωσιση της διαταραχής, ωστόσο δεν έχει αποδειχθεί ως σήμερα ότι υπάρχει άμεση σχέση μεταξύ τους. Τα θέματα ελέγχου, αυτονομίας καθώς και η σχέση με την οικογένεια θεωρούνται πρωταρχικά στη θεραπεία. Πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι η οικογενειακή θεραπεία θεωρείται η πλέον τεκμηριωμένη. Άλλες ψυχοθεραπευτικές παρεμβάσεις που εφαρμόζονται είναι βασισμένες στη διαπροσωπική θεραπεία, στη γνωσιακή συμπεριφοριστική ή στην ψυχοδυναμική ψυχοθεραπεία. Η πολυοικογενειακή θεραπεία χρησιμοποιεί το μοντέλο Maudsley και θεωρείται αρκετά αποτελεσματική παρέμβαση για εφήβους που ζουν με τους γονείς τους. Λαμβάνει υπόψη της τους περισσότερους βιοψυχοκοινωνικούς παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξη και διατήρηση των ΔΠΤ. Ο θεραπευτής παραδέχεται ότι όλη η οικογένεια πρέπει να εργαστεί μαζί για να ξεπεράσει τα συμπτώματα και τα συννοσηρά προβλήματα. Στον Ελλαδικό χώρο, εφαρμόζεται ως δίκτυο παρέμβασης που συμπληρώνει τα υπάρχοντα θεραπευτικά προγράμματα. Σήμερα είμαστε σε θέση να λέμε ότι υπάρχει ενεργοποίηση των οικογ-ενειών των πασχόντων να συμμετέχουν σε σύγχρονες θεραπευτικές παρεμβάσεις με- διασύνδεση και συνεργασία διάφορων φορέων.

P07**Οι αντιλήψεις των παιδιών του δημοτικού για την φιλία**

Γκανέτσου Ε., Αλεξανδροπούλου Κ., Αμερικάνικο Κολλέγιο Ελλάδος (Deree College)

Η φιλία αποτελεί έναν από τους πιο σημαντικούς παράγοντες στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του παιδιού στο δημοτικό. Σκοπός αυτής της περιγραφικής έρευνας ήταν να διερευνήσει τις αντιλήψεις παιδιών σχολικής ηλικίας για την φιλία. Ένα δείγμα 20 μαθητών (Αγόρια = 6, Κορίτσια = 14), από 7 μέχρι 11 χρόνων (μ.ο. ηλικίας 9.5 έτη), επιλέχθηκαν από ένα δημόσιο δημοτικό σχολείο στο κέντρο της Αθήνας, όπου διεξάχθηκαν ημι-δομημένες συνεντεύξεις που αφορούσαν στις αντιλήψεις και τα κριτήρια επιλογής των φίλων τους. Παρατηρήθηκε ότι η επιλογή των φίλων δεν στηρίζεται απαραίτητα στις ομοιότητες (homophily principle) αλλά στην διαφορετικότητα (diversity) μεταξύ των παιδιών, σε τομείς όπως η εθνικότητα, σχολική επίδοση, εξωτερική εμφάνιση, και ηλικία. Στην ερώτηση ποιά χαρακτηριστικά έχει ένας καλός φίλος, ο ευγενικός χαρακτήρας και οι καλοί τρόποι/συμπεριφορά ήταν το πιο συχνό κριτήριο. Επίσης, καλός φίλος θεωρείται αυτός που σου συμπαραστέκεται στις δύσκολες στιγμές. Όσον αφορά στις κοινές δραστηριότητες, το παιχνίδι/αθλήματα και οι συζητήσεις για θέματα σχολείου προείχαν. Τέλος, όταν βλέπουν ένα παιδί να μην έχει φίλους, σχεδόν όλα τα παιδιά απάντησαν ότι τον προσκαλούν στην παρέα τους καθώς και ότι του μιλούν και τον βοηθούν με τα μαθήματα (prosocial behavior). Περαιτέρω έρευνες προτείνονται να εστιάσουν στην ανανεωμένη αντίληψη περί διαφορετικότητας μεταξύ φίλων, καθώς και στην σημασία της κάλυψης συναισθηματικών αναγκών από τους φίλους που διαφαίνεται να είναι μεγαλύτερη από αυτή της ψυχαγωγίας.

P08**Ανάπτυξη της έννοιας του θανάτου στην παιδική ηλικία: Ο ρόλος των γονεϊκών πρακτικών εξοικείωσης και του άγχους των γονέων για το θάνατο**

Κορηλάκη Κ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Μισαηλίδη, Π., Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Η έρευνα διερευνά συνδέσεις ανάμεσα στην κατανόηση της έννοιας του θανάτου στην παιδική ηλικία και: (α) τις γονεϊκές πρακτικές εξοικείωσης των παιδιών με το θάνατο, και (β) το άγχος των γονέων για το θάνατο. Εξετάστηκε επίσης, εάν η σχέση των υπό διερεύνηση μεταβλητών διαμεσολαβείται από την ηλικία. Στην έρευνα πήραν μέρος δύο ομάδες παιδιών (N = 75) ηλικίας 5 και 11 ετών αντίστοιχα και οι γονείς τους. Η κατανόηση της έννοιας του θανάτου από τα παιδιά εξετάστηκε με το 'Ερωτηματολόγιο Κατανόησης του Θανάτου' της Smilansky (1987), το οποίο αξιολογεί την κατανόηση τεσσάρων βασικών διαστάσεων του θανάτου ('μη αναστρεψιμότητα', 'καθολικότητα', 'αιτιότητα', 'παύση λειτουργιών'). Οι γονείς συμπλήρωσαν ένα ερωτηματολόγιο το οποίο εξέταζε την άνεση και την ειλικρίνεια με την οποία μιλούν στα παιδιά τους για το θάνατο και τις πρακτικές που εφαρμόζουν με στόχο την εξοικείωση των τελευταίων με αυτόν (π.χ., επισκέψεις σε κοιμητήρια, συμμετοχή παιδιών σε κηδείες, μνημόσυνα κ.λπ.). Επίσης, οι γονείς συμπλήρωσαν την κλίμακα 'Άγχους για το Θάνατο' του Templer (1970), με την οποία αξιολογήθηκε ο φόβος και η ανησυχία τους για το θάνατο. Τα δεδομένα βρίσκονται στο στάδιο της στατιστικής επεξεργασίας και θα ανακοινωθούν στο πλαίσιο του συνεδρίου.

P09**Η εικόνα στα εκπαιδευτικά λογισμικά: Μπορούν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας να αναγνωρίσουν το απεικονιζόμενο συναίσθημα;**

Χαλκιαδάκη Ζ., Μπονώτη Φ., Χρονάκη Α., Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η παρούσα έρευνα μελέτησε την ικανότητα των παιδιών προσχολικής ηλικίας να αναγνωρίζουν το συναίσθημα σε εικόνες που προέρχονται από εκπαιδευτικά λογισμικά. Η βασική υπόθεση ήταν ότι η ικανότητα αυτή εμφανίζεται από την ηλικία των 3 ετών και βελτιώνεται με την πρόοδο της ηλικίας. Στην έρευνα συμμετείχαν 72 αγόρια και κορίτσια, ηλικίας 3 έως 5 ετών, από παιδικούς σταθμούς και

νηπιαγωγεία της Λάρισας. Για τη διεξαγωγή της έρευνας σχεδιάστηκε μια ψηφιακή εφαρμογή με εικόνες εκπαιδευτικών λογισμικών, καθεμία από τις οποίες εξέφραζε ένα διαφορετικό συναίσθημα (χαρά, λύπη, φόβος) με τρεις διαφορετικούς τρόπους (κυριολεκτικός, μεταφορικός, μεικτός). Όλες οι εικόνες είχαν προηγουμένως αξιολογηθεί από ενήλικες ώστε να είναι αντιπροσωπευτικές των τριών συναισθημάτων. Παρουσιάστηκαν στα παιδιά 9 θρόνες- καθεμία περιείχε 3 από τις εικόνες που είχαν αξιολογηθεί καθώς και τη φωτογραφία ενός παιδιού που εξέφραζε ένα από τα προαναφερθέντα συναισθήματα στο πρόσωπό του. Τα παιδιά του δείγματος κλήθηκαν να βοηθήσουν τα παιδιά των φωτογραφιών να κρεμάσουν στον τοίχο του δωματίου τους την εικόνα εκείνη που ταίριαζε με το συναίσθημα που ένιωθε το καθένα από αυτά τα παιδιά. Από την ανάλυση δεδομένων προέκυψε ότι η ικανότητα των παιδιών να αναγνωρίζουν συναισθήματα σε εικόνες εκπαιδευτικών λογισμικών εμφανίζεται από την ηλικία των 3 ετών και βελτιώνεται καθώς μεγαλώνουν. Προέκυψε ακόμη ότι η χαρά και ο κυριολεκτικός τρόπος απεικόνισης αναγνωρίζονται πιο εύκολα μεταξύ των συναισθημάτων και των εκφραστικών στρατηγικών που εξετάστηκαν. Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας συζητούνται σε σχέση με τη συμβολή των ψηφιακών μέσων στην ικανότητα των παιδιών να αναγνωρίζουν τα συναισθήματα.

P10 **Ανάπτυξη αυτογνωσίας, ενδυνάμωση κοινωνικο-συναισθηματικής επάρκειας, χρήση διαδικτύου, επαγγελματικός προσανατολισμός: Μια συνδυασμένη θεραπευτική παρέμβαση σε έφηβη με ψυχοκοινωνικές δυσκολίες**

Μπάραλη Ν., Σέμκου Α., Αθανασοπούλου Ε., Μπέκα Α., Ιατροπαιδαγωγικό Κέντρο Γ.Ν. «Γ.

Παπανικολάου»

Η παρούσα εργασία αφορά το σχεδιασμό και την εφαρμογή ενός βραχύχρονου προγράμματος θεραπευτικής παρέμβασης σε έφηβη, που λόγω πολλών οικογενειακών προβλημάτων, τα τελευταία χρόνια διαμένει σε ίδρυμα, έχοντας ελάχιστη επαφή με οικογενειακά πρόσωπα. Η υλοποίηση του συγκεκριμένου προγράμματος αποσκοπούσε αφενός στην ενίσχυση της αυτογνωσίας της έφηβης, την ενδυνάμωση της λειτουργικότητάς της σε κοινωνικό και συναισθηματικό επίπεδο στα πλαίσια των διαπροσωπικών της σχέσεων και τον επαγγελματικό της προσανατολισμό και αφετέρου στην καλύτερη κατανόηση και διαχείριση της συμπεριφοράς της από το προσωπικό του ιδρύματος. Η έφηβη ήταν αντιμετώπιση με σοβαρά γεγονότα ζωής και προβλήματα στο οικογενειακό περιβάλλον, με αποτέλεσμα να προκύψουν ιδιαίτερες ψυχοσυναισθηματικές ανάγκες (ελλείψεις σε γνωστικό-συναισθηματικό επίπεδο, στη διαπροσωπική επικοινωνία και ανυπακοή σε όρια) κατά τη διαγνωστική εκτίμηση. Έτσι, κρίθηκε χρήσιμος ο σχεδιασμός ενός προγράμματος θεραπευτικής παρέμβασης, που υλοποιήθηκε σε συγκεκριμένο αριθμό ατομικών συνεδριών, από μεταπτυχιακή φοιτήτρια Σχολικής - Εξελικτικής Ψυχολογίας. Παράλληλα, πραγματοποιούνταν ατομικές συναντήσεις μεταξύ της ψυχολόγου του ιδρύματος (υπεύθυνη για την έφηβη) και της ψυχολόγου και της παιδοψυχιάτρου του Ιατροπαιδαγωγικού Κέντρου. Οι βασικοί άξονες εργασίας των συνεδριών με την έφηβη, ήταν η ανάπτυξη της αυτογνωσίας της, η ποιότητα στις διαπροσωπικές της σχέσεις (οικογένεια, φίλοι), τα όρια στις σχέσεις και οι αμοιβαίες υποχωρήσεις, η διαχείριση συναισθημάτων (κυρίως θυμού) και ο περιορισμός των διαπροσωπικών συγκρούσεων, η σωστή χρήση του διαδικτύου και του κοινωνικού δικτύου Facebook και τέλος, ο επαγγελματικός της προσανατολισμός. Τα αποτελέσματα της παρέμβασης συζητούνται στο πλαίσιο της σπουδαιότητας της συνδυασμένης προσέγγισης των σύνθετων ψυχοκοινωνικών δυσκολιών που προκύπτουν σε παιδιά ή εφήβους και τις “οικογένειές” τους.

P11 **Διερεύνηση της σχέσης μεταξύ αυτοεκτίμησης και ενασχόλησης με τον αθλητισμό στην εφηβεία** Γκανέτσου Ε., Ούντουβα-Βιντανάλαγκε Ε., Αμερικάνικο Κολλέγιο Ελλάδος (Deree College)

Σκοπός αυτής της μικρής κλίμακας περιγραφικής έρευνας είναι να διερευνήσει την σχέση μεταξύ αυτοεκτίμησης και ενασχόλησης με τον αθλητισμό στην εφηβική ηλικία. Συμμετείχαν 30 μαθητές γυμνασίου και λυκείου (μ.ο. ηλικίας 15.2 έτη) ξενόγλωσσου ιδιωτικού σχολείου στην νότια περιοχή της Αθήνας, οι οποίοι επιλέχθηκαν με τυχαίο τρόπο. Το μεθοδολογικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε προκειμένου να εξυπηρετηθεί ο σκοπός της έρευνας ήταν η κλίμακα αυτοεκτίμησης του Rosenberg (1965),

όπως και ένα ερωτηματολόγιο με ανοιχτού τύπου ερωτήσεις που αφορούσε στον χρόνο που αφιερώνουν οι μαθητές την εβδομάδα σε κάθε είδους άθληση, εκτός του μαθήματος της γυμναστικής στο σχολείο. Δύο ομάδες συγκροτήθηκαν σύμφωνα με την αθλητική τους δραστηριότητα. Η πρώτη ομάδα ασχολείται 0-6 ώρες την εβδομάδα (μ.ο. 5.2 ώρες) ενώ η δεύτερη ομάδα ασχολείται 7-12 ώρες (μ.ο. 9.6 ώρες). Τα αποτελέσματα έδειξαν υψηλά αλληλοσύνδετη σχέση ο οποία υποδεικνύει ότι μεγαλύτερη αθλητική ενασχόληση συνδέεται με υψηλότερα επίπεδα αυτοεκτίμησης. Ειδικότερα, οι μαθητές που γυμνάζονται περισσότερες ώρες την εβδομάδα έχουν μεγαλύτερη αυτοεκτίμηση (μ.ο. 19.3) από τους μαθητές που γυμνάζονται κατά μέσο όρο 5.2 ώρες την εβδομάδα (μ.ο. 16.2). Η αυτοεκτίμηση και η ενασχόληση με τον αθλητισμό συσχετίζονται θετικά ($r=0.77$) και στατιστικώς σημαντικά ($p<0.005$). Τα συμπεράσματα της έρευνας επιβεβαιώνουν και καταδεικνύουν την σημασία της ενασχόλησης με τον αθλητισμό για την σφαιρική αυτοεκτίμηση του εφήβου. Περαιτέρω έρευνες προτείνονται να εστιάσουν στα πιθανά αίτια αυτού του συσχετισμού και την ακριβή κατεύθυνσή του, εξετάζοντας την σχέση μεταξύ αθλοπαιδείας και συγκεκριμένων τομέων αυτοεκτίμησης, όπως σχολική επίδοση, κοινωνικές δεξιότητες, εξωτερική εμφάνιση. Επίσης, με βάση τα συμπεράσματα που προέκυψαν, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε την σκοπιμότητα μιας μελέτης της επίδρασης του φύλου σε αυτόν τον συσχετισμό.

P12

Εμπιστοσύνη και κοινωνικός αποκλεισμός στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση: Η περίπτωση των ατόμων με νοητική αναπηρία

Γιαβρίμης Π., Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Τα άτομα με νοητική αναπηρία είναι μια από τις πιο πολυπληθής ομάδες αναπήρων, που εντάσσονται στο εκπαιδευτικό σύστημα. Σύμφωνα με τον ορισμό της Αμερικανικής Ένωσης για τη Νοητική και Αναπτυξιακή Αναπηρία, η νοητική υστέρηση είναι μια αναπηρία που χαρακτηρίζεται από σημαντικούς περιορισμούς σε δύο περιοχές: α) στην νοητική λειτουργία και β) στην προσαρμοστική συμπεριφορά. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να αποτυπώσει τις απόψεις των εκπαιδευτικών για τα άτομα με νοητική αναπηρία, τη διάδραση τους με αυτά τα άτομα, τις διαδικασίες κοινωνικού αποκλεισμού που μπορεί να συνδέονται με αυτή, καθώς και το αίσθημα εμπιστοσύνης που βιώνουν οι εκπαιδευτικοί εντός της κοινωνικής δομής. Το δείγμα της παρούσας έρευνας, αποτελείται από 240 εκπαιδευτικούς δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, από τους οποίους οι 135 (56,3%) είναι άντρες και οι 105 (43,89%) είναι γυναίκες. Το ερωτηματολόγιο, που χρησιμοποιήθηκε περιλαμβάνει ερωτήσεις που σχετίζονται με την εκπαίδευση και την επιμόρφωση, την στάση των εκπαιδευτικών απέναντι στα άτομα με νοητική αναπηρία, την ένταξη τους και τις νοηματοδοτήσεις των εκπαιδευτικών για τα άτομα με νοητική αναπηρία. Από τα αποτελέσματα της έρευνας διαφάνηκε ότι υπάρχει μια πλειονότητα εκπαιδευτικών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, που διατίθενται ευνοϊκά απέναντι στα άτομα με νοητική αναπηρία, καθώς, επίσης και στην ενταξιακή πολιτική, που ασκείται τόσο στο επίπεδο της Ε.Ε., όσο και στον ελλαδικό χώρο. Διαφαίνεται ότι τα άτομα με νοητική αναπηρία αντιμετωπίζουν φαινόμενα εκπαιδευτικού αποκλεισμού, καταρχάς, γιατί το ίδιο το εκπαιδευτικό σύστημα με τις δομές του δεν μπορεί να ανταποκριθεί στις αυξημένες ανάγκες τους και κατά δεύτερο λόγο, γιατί ένα σημαντικό ποσοστό εκπαιδευτικών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αντιμετωπίζει με αρνητικό τρόπο την ένταξή τους στο κανονικό εκπαιδευτικό σύστημα. Η ανάπτυξη της κοινωνικής εμπιστοσύνης φαίνεται να βελτιώνει το επίπεδο κατανόησης και υποστήριξης των ατόμων με νοητική αναπηρία και να δημιουργεί ένα προστατευτικό κάλυμμα απέναντι στο κοινωνικό αποκλεισμό.

P13

Διερεύνηση της ικανότητας των παιδιών σχολικής ηλικίας να αποδίδουν συναισθήματα στο θύτη και στο θύμα του σχολικού εκφοβισμού

Μπονώτη Φ., Ανδρέου Ε., Τσούγγου Β., Πετροπούλου Β., Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η έρευνα αποσκοπούσε να διερευνήσει τον τρόπο με τον οποίο παιδιά σχολικής ηλικίας αντιλαμβάνονται τα συναισθήματα του θύτη και του θύματος σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού. Το δείγμα αποτέλεσαν 102 μαθητές και μαθήτριες της Ε' και Στ' τάξης που φοιτούσαν σε Δημοτικά Σχολεία του Νομού Μαγνησίας. Αρχικά, τους δόθηκαν δυο συναισθηματικά σενάρια, τα οποία παρουσίαζαν υποθετικές καταστάσεις εκφοβισμού και τους ζητήθηκε να αναγνωρίσουν τα συναισθήματα του θύτη και του θύματος. Στη

συνέχεια, οι μαθητές κλήθηκαν να αποδώσουν σχεδιαστικά τα συναισθήματα του θύτη και του θύματος σε μια σκηνή εκφοβισμού στο χώρο του σχολείου. Η συναισθηματική διάθεση των σχεδιαζόμενων φιγούρων αναλύθηκε με βάση τους κυριολεκτικούς ή μεταφορικούς δείκτες συναισθηματικής έκφρασης που χρησιμοποίησαν τα παιδιά. Επιπλέον, οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν και σχετικά ερωτηματολόγια αυτό-αναφοράς, με στόχο την καταγραφή του βαθμού εμπλοκής τους σε περιστατικά εκφοβισμού/θυματοποίησης στο χώρο του σχολείου. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ανεξάρτητα από το μεθοδολογικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε, τα παιδιά απέδωσαν στο θύτη τα συναισθήματα του θυμού και της χαράς, ενώ στο θύμα τα συναισθήματα της λύπης και του φόβου. Παρατηρήθηκαν, επίσης, διαφορές στην απόδοση συναισθημάτων με βάση το βαθμό εμπλοκής των μαθητών/τριών σε περιστατικά εκφοβισμού/θυματοποίησης. Τα ευρήματα αναλύονται υπό το πρίσμα των σχετικών με την ενσυναίσθηση και το σχολικό εκφοβισμό σύγχρονων ερευνητικών κατευθύνσεων και προτείνονται τρόποι αξιοποίησής τους στο σχεδιασμό και την υλοποίηση αναπτυξιακά κατάλληλων παρεμβατικών προγραμμάτων στο χώρο του σχολείου.

P14 **Ειδική Γλωσσική Διαταραχή και Ειδικές Μαθησιακές Δυσκολίες: Αλληλοκαλυπτόμενες ή επάλληλες διαταραχές; Η ανάγκη οργάνωσης του πλαισίου διαφοροδιάγνωσή τους στον ελλαδικό χώρο**

Κυριαζής Μ., Ματιάκη Β., ΛΟΓΟ-ΕΞΕΛΙΞΗ, Πρότυπο Κέντρο Λογοθεραπείας

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η υπογράμμιση της ανάγκης οργάνωσης του πλαισίου Διαφοροδιάγνωσης μεταξύ των δύο θεματικών διαταραχών: της Ειδικής Γλωσσικής Διαταραχής (ΕΓΔ) και των Ειδικών Μαθησιακών Δυσκολιών (ΕΜΔ). Στις προηγούμενες δεκαετίες υπήρχε η τάση στην ξένη βιβλιογραφία να συνδέονται και να συγχέονται ως παράλληλες διαταραχές του ίδιου υπογραμμισμένου προβλήματος. Ωστόσο, νεότερα ευρήματα μελετών διαφοροποιούν τις δύο διαταραχές, καθώς η ΕΓΔ σχετίζεται περισσότερο με διπλό έλλειμμα σε φωνολογικές και μη φωνολογικές διεργασίες της γλωσσολογικής ικανότητας του ανθρώπου, ενώ στην Αναπτυξιακή Δυσλεξία, για παράδειγμα, τα προβλήματα περιορίζονται κατά κύριο λόγο στη φωνολογική επίγνωση. Αρχικά γίνονται ευρείες αναφορές στις δύο Διαταραχές όπου περιγράφεται ο όρος Ειδική Γλωσσική Διαταραχή ως μια κατάσταση εμφανώς καθυστερημένης γλωσσικής ανάπτυξης σε περιπτώσεις που απουσιάζουν άλλες αιτίες, όπως αυτισμός, κώφωση, νοητική υστέρηση ή ό,τι άλλο θα μπορούσε να εξηγήσει την γλωσσική καθυστέρηση. Παιδιά που έχουν ΕΓΔ παρουσιάζουν σημαντικά, μετρήσιμα ελλείμματα σε ατομικά χορηγούμενες, σταθμισμένες κλίμακες τόσο για την αξιολόγηση των αντιληπτικών όσο και των εκφραστικών γλωσσικών ικανοτήτων. Η διαταραχή αυτή επηρεάζει το 3%-10% των παιδιών, τα οποία παρουσιάζουν χαμηλό βαθμό γλωσσικής ανάπτυξης, ενώ δεν εμφανίζουν κάποια άλλη ιδιαίτερη αναπτυξιακή καθυστέρηση. Αντίστοιχα, οι ΕΜΔ παρατηρούνται για πρώτη φορά όταν ένα παιδί προσπαθεί να μάθει να διαβάσει και συνοδεύονται από δυσκολία στην κατάκτηση του γραπτού λόγου χωρίς αισθητηριακά, νοητικά και άλλα νευροψυχικά ελλείμματα. Σε αυτήν την περίπτωση, τα παιδιά αποτυγχάνουν να μάθουν να διαβάζουν παρά την ικανοποιητική σχολική τους εμπειρία. Έρευνες, επίσης, υποστηρίζουν ότι η Αναπτυξιακή Δυσλεξία μπορεί να συνδέεται με την ταχύτητα επεξεργασίας των πληροφοριών ή το χρόνο που χρειάζεται για την επεξεργασία των ακουσμάτων. Η μελέτη υποστηρίζει τη θέση ότι η ΕΓΔ δεν οφείλεται σε νευρολογικά, ψυχολογικά ή γνωστικά αίτια, ενώ παρουσιάζει κοινά χαρακτηριστικά συμπτώματα με την Αναπτυξιακή Δυσλεξία με την οποία πολύ συχνά συγχέεται λόγω των συμπεριφορικών ομοιοτήτων που εμφα-νίζουν. Ακόμη και μέχρι σήμερα η διάκριση μεταξύ των δύο διαταραχών είναι δυσχερής, κυρίως όταν πρόκειται για ήπιες μορφές εκδήλωσης. Έτσι συμβαίνει να προκύπτει αλληλοεπικάλυψη, και μαθητές με ΕΜΔ να διαγιγνώσκονται με ΕΓΔ όπως και το ανάστροφο, γεγονός που δρα ανασταλτικά ως προς την επιλογή μιας συμβατής παιδαγωγικής παρέμβασης για την κάθε διαταραχή χωριστά.

P15 **Ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά και σχολικός εκφοβισμός σε εφήβους**

Σουρουλλά Κευ Φ., Σταυρινίδης Π., Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η έρευνα των ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών στους νέους οδήγησε σε ένα μοντέλο με τρεις διαστάσεις, που περιλαμβάνει: την παρορμητικότητα, τον ναρκισσισμό, και τη σκληρότητα και ρηχότητα

συναισθημάτων (ΣΡΣ). Προηγούμενα ευρήματα υποστηρίζουν ότι μια σημαντική συσχέτιση της ψυχοπάθειας αποτελεί ο σχολικός εκφοβισμός (ΣΕ). Η πλειοψηφία των προηγούμενων ερευνών υπογράμμισε τη σημαντικότητα της ΣΡΣ, ενώ λίγες από αυτές εξέτασαν τη σχέση μεταξύ παρορμητικότητας, ναρκισσισμού, και ΣΕ. Μόλις πρόσφατα έχει διερευνηθεί η σχέση ψυχοπάθειας και θυματοποίησης. Σύμφωνα με προηγούμενες έρευνες η σχέση θυματοποίησης και ΣΡΣ δεν υποστηρίζεται, ενώ ο ναρκισσισμός και η παρορμητικότητα συσχετίζονται με τη θυματοποίηση. Δεν είναι ακόμη σαφές εάν το φύλο έχει ρυθμιστική επίδραση στη σχέση μεταξύ ΣΕ/θυματοποίησης και ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών, καθώς παρουσιάζονται μικτά ευρήματα. Το Youth Psychopathic Traits Inventory (YPI; Andershed et al., 2002) αποτελεί ένα εργαλείο αυτό-αναφοράς που εξετάζει τις τρεις διαστάσεις της ψυχοπάθειας και δεν έχει σταθμιστεί στα ελληνικά. Η παρούσα έρευνα εξέτασε (α) τις ψυχομετρικές ιδιότητες της ελληνικής προσαρμογής του YPI, (β) τις σχέσεις μεταξύ ΣΕ, θυματοποίησης, και ψυχοπάθειας, και (γ) τον πιθανό ρυθμιστικό ρόλο του φύλου στις προαναφερθείσες σχέσεις. Το δείγμα ελληνοκύπριων εφήβων (N=1205) συμπλήρωσε την προσαρμοσμένη εκδοχή του Revised Bullying and Victimization Questionnaire (Olweus, 1993), και του YPI (Andershed et al., 2002). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το YPI αποτελεί ένα κατάλληλο εργαλείο για τα ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά σε εφήβους. Αναλύσεις συσχέτισης έδειξαν ότι και οι τρεις διαστάσεις της ψυχοπάθειας σημειώνουν σημαντικές σχέσεις με τον ΣΕ και τη θυματοποίηση. Ρυθμιστικές αναλύσεις κατέδειξαν ότι αυτές οι σχέσεις ρυθμίζονται από το φύλο. Η σχέση μεταξύ ψυχοπάθειας και ΣΕ/θυματοποίησης φαίνεται να είναι ισχυρότερη για τα κορίτσια, γεγονός που έρχεται σε αντίθεση με τις προσδοκίες μας. Οι λόγοι για τους οποίους τα κορίτσια είναι πιο επιρρεπή χρειάζονται περαιτέρω διερεύνηση. Η παρούσα έρευνα συνεισφέρει στην προσπάθεια απόκτησης γνώσεων σχετικά με το πώς διάφορες προβληματικές συμπεριφορές αναπτύσσονται στους εφήβους.

P16 **Προσεγγίζοντας την οπτική των νηπιαγωγών στην περίπτωση της σχολικής άρνησης: Ποιοτική ερευνητική μελέτη**

Αυγουστάκη Ε., Τσέλιου Ε., Μπονώτη Φ., Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η σημασία του ρόλου του εκπαιδευτικού στην αντιμετώπιση των προβλημάτων συμπεριφοράς και των δυσκολιών προσαρμογής των παιδιών στο σχολικό πλαίσιο, σε περιπτώσεις όπως η σχολική άρνηση, έχει συζητηθεί εκτεταμένα. Παρόλα αυτά και παρά την αναγνώριση της σημασίας της πλευράς του/της νηπιαγωγού, καθώς το νηπιαγωγείο αποτελεί την πρώτη επαφή των παιδιών με το σχολείο, ελάχιστες ερευνητικές μελέτες έχουν εστιάσει στη μελέτη της. Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνήσει τον τρόπο με τον οποίο οι νηπιαγωγοί προσεγγίζουν τη σχολική άρνηση. Πιο συγκεκριμένα, στόχος ήταν η διερεύνηση του πώς εκείνοι την ορίζουν και την εξηγούν, του τρόπου με τον οποίο αντιμετωπίζουν τέτοιου είδους περιστατικά, της σχέσης τους με την οικογένεια, το παιδί, τους ειδικούς ψυχικής υγείας, αλλά και της προσωπικής τους θέσης. Στην έρευνα υιοθετήθηκε ποιοτική ερευνητική μεθοδολογία ενώ για τη συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκαν ημι-δομημένες συνεντεύξεις με δέκα νηπιαγωγούς, εννέα γυναίκες και έναν άνδρα, που εργάζονταν στην πόλη του Βόλου. Στη συνέχεια έγινε ανάλυση των συνεντεύξεων βάσει της θεματικής ανάλυσης. Η ανάλυση ανέδειξε τρεις κεντρικές κατηγορίες: Η πρώτη κατηγορία, «ορίζοντας και ερμηνεύοντας τη σχολική άρνηση», αφορά τους τρόπους με τους οποίους οι νηπιαγωγοί που συμμετείχαν στην έρευνα φαίνεται να ορίζουν τη σχολική άρνηση. Στη δεύτερη κατηγορία, «σε αναζήτηση βοήθειας», περιγράφεται πού και πώς αναζητούν οι νηπιαγωγοί βοήθεια. Τέλος, η τρίτη κατηγορία, «αλληλεπιδρώντας με τη σχολική άρνηση», αφορά τον τρόπο με τον οποίο οι νηπιαγωγοί αντιμετωπίζουν τη σχολική άρνηση. Η έρευνα ανέδειξε την πλευρά των νηπιαγωγών που συμμετείχαν σε αυτήν όσον αφορά την οπτική τους σχετικά με το φαινόμενο της άρνησης, το ρόλο τους στη διαχείρισή της, αλλά και τις απόψεις τους για την αποτελεσματικότητα της εκάστοτε αντιμετώπισής της. Τα ευρήματα αυτά μπορούν να αποτελέσουν έναυσμα για την περαιτέρω διερεύνηση του θέματος με στόχο την πληρέστερη και σε βάθος κατανόηση της θέσης των νηπιαγωγών, αλλά και την ενδεχόμενη συμβολή στην αποτελεσματικότερη υποστήριξή τους.

P17

Η πρόωμη εκτίμηση της επικοινωνιακής και γλωσσικής ανάπτυξης μέσω του Τ.Ε.Α. (Τεστ Επικοινωνιακής Ανάπτυξης): Δεδομένα από 1400 ελληνόφωνα παιδιά

Καρούσου Α., Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
Πετρογιάννης Κ., Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Η εκτίμηση της επικοινωνιακής και γλωσσικής ανάπτυξης των παιδιών πριν τα δύομισή έτη έχει καταδειχθεί κρίσιμη για τον έγκαιρο εντοπισμό και την αντιμετώπιση τυχόν καθυστέρησης ή διαταραχών της γλώσσας και της επικοινωνίας. Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η παρουσίαση των βασικών ψυχομετρικών ιδιοτήτων του Τεστ Επικοινωνιακής Ανάπτυξης (TEA), ενός ερωτηματολογίου γονέων για την πρόωμη εκτίμηση του επικοινωνιακού/γλωσσικού επιπέδου παιδιών ηλικίας 8 έως 30 μηνών, το οποίο αναπτύχθηκε και βρίσκεται υπό στάθμιση στη χώρα μας. Παρατίθενται στοιχεία για τους τομείς επικοινωνιακής και γλωσσικής ανάπτυξης που καλύπτει το TEA (προλεκτική επικοινωνία, κατανόηση της γλώσσας, εκφραστικό λεξιλόγιο, μορφολογία και σύνταξη), καθώς και για την μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για την ανάπτυξη και διερεύνηση της αξιοπιστίας των κλιμάκων και υποκλιμάκων από τις οποίες αποτελείται. Με βάση το δείγμα στάθμισης του TEA (N= 1400), διερευνάται η ευαισθησία των αναπτυξιακών δεικτών που περιλαμβάνει, η αξιοπιστία εσωτερικής συνοχής, καθώς και η συγκλίνουσα και αποκλίνουσα εγκυρότητα για καθεμία από τις κλίμακες και υποκλίμακές του. Τα ευρήματα στο σύνολό τους προσφέρουν σημαντικές ενδείξεις για την λειτουργικότητα και αξιοπιστία του νέου αυτού ψυχομετρικού εργαλείου, ενώ παράλληλα συνεισφέρουν σημαντικά δεδομένα σχετικά με την αναπτυξιακή πορεία ποικίλων διαστάσεων της πρόωμης επικοινωνιακής και γλωσσικής ανάπτυξης των ελληνόφωνων παιδιών.

P18

Προσαρμογή του Ερωτηματολογίου Ανίχνευσης Στρατηγικών Εκμάθησης Ξένης Γλώσσας (S.I.L.L.): Αποτελέσματα της πιλοτικής μελέτης

Πετρογιάννης Κ., Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
Γαβρηϊλίδου Ζ., Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
Καρούσου Α., Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
Μπάρδος Α., University of Northern Colorado

Έχει υποστηριχθεί ότι οι στρατηγικές εκμάθησης μιας δεύτερης/ξένης γλώσσας αποτελούν εξειδικευμένες πράξεις ή τεχνικές που χρησιμοποιούνται συστηματικά από τα άτομα που μαθαίνουν μια ξένη γλώσσα προκειμένου να υποβοηθηθούν για την εκμάθηση, την αποθήκευση, την ανάκληση και τη χρήση πληροφοριών στη γλώσσα-στόχο. Επιπλέον, μέσω αυτών των ενεργειών η διαδικασία εκμάθησης γίνεται ευκολότερα, ταχύτερα, αποτελεσματικότερα και αυτοκατευθυνόμενα. Αν και η μελέτη των στρατηγικών αυτών έχει επικεντρωθεί κυρίως σε μεγαλύτερες ηλικιακά ομάδες, τα τελευταία χρόνια τονίζεται ολοένα και περισσότερο η ανάγκη διεξαγωγής έρευνας σε άτομα μικρότερων ηλικιών. Στην εργασία αυτή παρουσιάζονται τα πρώτα αποτελέσματα από την «πιλοτική» χορήγηση της ελληνικής εκδοχής του Ερωτηματολογίου Ανίχνευσης Στρατηγικών Εκμάθησης Ξένης Γλώσσας (Strategy Inventory for Language Learning –S.I.L.L.) της Rebecca Oxford σε ένα δείγμα 1308 μαθητών από 16 σχολεία σε 5 νομούς της Ελλάδος στις περιφέρειες Αττικής, Κεντρικής Μακεδονίας, Ανατολικής Μακεδονίας-Θράκης και Ηπείρου στο πλαίσιο ερευνητικού προγράμματος ΘΑΛΗΣ 379335. Οι μαθητές ανήκαν στις τρεις τελευταίες τάξεις του δημοτικού σχολείου και τις τρεις τάξεις του γυμνασίου. Παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της παραγοντικής ανάλυσης, διερευνητικής και επιβεβαιωτικής, και συζητούνται προτάσεις που θα εφαρμοστούν στο πλαίσιο της κυρίως έρευνας του συγκεκριμένου προγράμματος.

P19

Ενσυναίσθηση και αποδοχή στο πολυπολιτισμικό περιβάλλον του νηπιαγωγείου: Ο ρόλος της εικαστικής αγωγής

Νίτσιου Χ., Βασιλειάδου Μ., Πανεπιστήμιο Frederick Κύπρου

Τα παιδιά προσχολικής ηλικίας σήμερα αναπτύσσονται μέσα σε συνεχώς μεταβαλλόμενες συνθήκες. Οι δημογραφικές αλλαγές που έχουν παρατηρηθεί στην Κύπρο, όπως και στον κόσμο, τα τελευταία χρόνια, έχουν δημιουργήσει νέα δεδομένα όσον αφορά την πολυπολιτισμικότητα του σχολικού περιβάλλοντος των

μικρών παιδιών. Κατά συνέπεια, η σύνθεση του μαθητικού πληθυσμού των νηπιαγωγείων έχει αλλάξει ριζικά, με μεγάλο αριθμό παιδιών να προέρχονται από διαφορετικές χώρες. Ο πολυπολιτισμικός πλέον χαρακτήρας των νηπιαγωγείων στην Κύπρο καθιστά επιτακτική την ανάγκη για δημιουργία τέτοιων συνθηκών κατά τη διάρκεια της παιδαγωγικής διαδικασίας ώστε όλα τα παιδιά μέσα στην τάξη να νιώσουν ασφάλεια και αποδοχή. Το αίσθημα της ασφάλειας, όπως και αυτό της αποδοχής, ειδικά στην περίπτωση των αλλοδαπών παιδιών, αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τη μετέπειτα συναισθηματική αλλά και γνωστική ανάπτυξή τους. Η χρήση της εικαστικής έκφρασης και αγωγής μέσα σε ένα διαπολιτισμικό περιβάλλον, μπορεί να δημιουργήσει ένα τέτοιο ψυχολογικό υπόβαθρο όπου τα παιδιά να καθίστανται ικανά να αναγνωρίζουν και να κατανοούν τα συναισθήματα ο ένας του άλλου. Η καλλιτεχνική διαδικασία μπορεί να συμβάλει στην συναισθηματική έκφραση των παιδιών, να τα βοηθήσει να κατανοήσουν όσο το δυνατόν περισσότερο τον πολιτισμό των άλλων παιδιών, αλλά και τις δυσκολίες που μπορεί να αντιμετωπίζουν τα παιδιά μιας οικογένειας που ανήκει σε μειονοτική ομάδα, οι οποίες δυσκολίες μπορεί να εμποδίζουν την ομαλή συναισθηματική και γνωστική ανάπτυξη τους. Με άξονα τα πιο πάνω οργανώθηκαν και εφαρμόστηκαν δραστηριότητες με την συμβολή της τέχνης σε νηπιαγωγεία της Κύπρου με στόχο την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης μεταξύ των παιδιών και ταυτόχρονα την συναισθηματική έκφραση δια μέσου της. Στην παρούσα εισήγηση θα παρουσιαστούν τα έργα που δημιούργησαν τα παιδιά κατά την διάρκεια των δραστηριοτήτων και θα συζητηθούν τα αποτελέσματα τα οποία αναδεικνύουν την συμβολή της τέχνης στην συναισθηματική και γνωστική ανάπτυξη των παιδιών.

P20 **Η αμφίδρομη σχέση της συναισθηματικής και ηθικοπνευματικής ωρίμανσης στην αναπτυξιακή πορεία των παιδιών της προσχολικής ηλικίας**

Επιμενίδου Σ., Ματιάκη Β., Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η παρούσα μελέτη ενσκύπτει στην παρουσίαση της αμφίδρομης σχέσης δύο διαφορετικών ερευνητικών προσεγγίσεων που αφορούν στη συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού: α) της ηθικοσυναισθηματικής, που αναφέρεται στα στάδια της ηθικής και της συναισθηματικής ανάπτυξης του παιδιού και β) της θεολογικής, που μελετά τα εξελικτικά επίπεδα της πνευματικής του ωρίμανσης. Στην παρούσα εργασία γίνεται προσπάθεια να εξαρθεί η επίδραση της θρησκευουσας συνείδησης του παιδιού στην συναισθηματική του ανάπτυξη, ως ένα ψυχοπνευματικό φαινόμενο, που διατρέχει εξελικτικά την πορεία του στην ηθική τελείωση. Ειδικότερα, υποστηρίζεται η θέση ότι όταν ένα παιδί μεγαλώνει σε θρησκευτικά αναπτυγμένο περιβάλλον, όπου εξοικειώνεται στις ηθικές πρακτικές της πίστης του, τότε το ενοχικό συναισθημα, που έχει βάση στα πρώτα στάδια συναισθηματικής ανάπτυξης (προσχολική ηλικία), εξελίσσεται με ένα ιδιαίτερα «λυτρωτικό» τρόπο. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει ότι η ηθικοπνευματική ανάπτυξη συμβάλλει στην εγκαθίδρυση του «τέλειου» φόβου και απομακρύνει τόσο τον κίνδυνο του συναισθήματος της αυτοκατάκρισης όσο και την καθήλωση σε προγενέστερα της ηλικίας ηθικά στάδια. Παράλληλα, η συναισθηματική ανάπτυξη σ' αυτήν τη λογική προωθείται μέσα από τη «λύση» του ενοχικού αισθήματος, που οδηγεί στην τόνωση του αυτοσυναισθήματος του παιδιού και τελικά στην αυτοπραγμάτωσή του. Το ζήτημα της αμαρτίας, μάλιστα, εντασσόμενο στο τρίπτυχο αμαρτία-ενοχή-μετάνοια, ωθεί το παιδί της προσχολικής ηλικίας στην διαδικασία της «ηθικής κρίσης», η οποία μπορεί να καταλήξει είτε στην αποδοχή της ενοχής, είτε στην αποδοχή της ενοχής και την ενεργοποίηση προς αποκατάσταση του προβλήματος, είτε στην απώθηση και απόρριψη της ενοχής. Ωστόσο, η παραμονή στο στάδιο της αυτοκατάκρισης, τελικά, δεν εγκλωβίζει μόνο το παιδί σ' ένα φαύλο κύκλο αμαρτίας, ενοχών και τύψεων, αλλά το καθλώνει σε προγενέστερη της ηλικίας του βαθμίδα ηθικής ανάπτυξης. Επιπλέον, στη μελέτη επισημαίνεται και η έννοια της απονομής ευθύνης στην εξελικτική του πορεία, στην οποία καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει η υιοθέτηση οικείων θρησκευτικών κανόνων και αρχών. Μέσα από αυτή τη διαδικασία το παιδί ολοκληρώνει την ηθική του στάση. Έναντι του πλουραλιστικού χαρακτήρα των σύγχρονων κοινωνιών, υπογραμμίζουμε την καθοριστική επίδραση του κοινωνικοπολιτισμικού περιβάλλοντος για την υιοθέτηση και εσωτερίκευση κοινωνικών νορμών, που ως ενσωματωμένα συστήματα αξιών λειτουργούν ως ψυχολογικοί/αξιολογικοί μοχλοί για την επίλυση των ηθικών διλημάτων της προσχολικής ηλικίας.

P21

Πνευματικότητα των παιδιών

Παπαλεοντίου-Λουκά Ε., Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η Πνευματικότητα των παιδιών είναι μια σημαντική, αλλά και παραμελημένη πτυχή της ανάπτυξής τους, και η οποία μπορεί να θεωρηθεί καθολική (ή έμφυτη), είτε αυτή εκφράζεται με θρησκευτικές πεποιθήσεις μέσα στα πλαίσια μιας θρησκευτικής κοινότητας, είτε έξω απ' αυτή. Οι σκέψεις και τα συναισθήματα των παιδιών σχετικά με το Θεό ή άλλα πνευματικά θέματα, φαίνεται να είναι ένα φυσικό μέρος της ανθρώπινης ανάπτυξης, μια αναζήτηση για κάποια δύναμη στο σύμπαν που αντιπροσωπεύει την αιωνιότητα και τη σταθερότητα. Ακόμα και παιδιά που δεν μεγάλωσαν σε ένα θρησκευτικό περιβάλλον, φαίνεται να έχουν θρησκευτικά /πνευματικά ερωτήματα. Δυστυχώς, όμως, τόσο οι ερευνητές, όσο και τα ίδια τα παιδιά είναι συχνά πολύ διστακτικά να μιλήσουν για τέτοιες εμπειρίες. Πολλοί μελετητές της παιδικής ανάπτυξης είναι συχνά προκατειλημμένοι με το θέμα αυτό, ή τείνουν να αγνοήσουν αυτή την πτυχή της ανάπτυξης του παιδιού. Εντούτοις, φαίνεται πως όλα τα παιδιά έχουν την ικανότητα σχηματισμού ηθικών κρίσεων και πνευματικών αναζητήσεων. Συγκεκριμένα, ο Kohlberg θεωρεί πως υπάρχουν τρία στάδια της ηθικής ανάπτυξης στα παιδιά, ενώ ο Elkind και ο Fowler προτείνουν αντίστοιχα τρία και επτά στάδια στην ανάπτυξη της Πίστης. Η παραμέληση της ανάπτυξης αυτής παιδιών μπορεί να τους αφήσει να εκφράζουν τα αρνητικά τους συναισθήματα με τρόπους ακατάλληλους, κάνοντας ζημιά είτε στον εαυτό τους, είτε σε άλλους, καταλήγοντας συχνά σε κατάθλιψη ή αυτοτραυματισμό. Επομένως, είναι σημαντικό να σεβόμαστε και να καλλιεργούμε τις βασικές πνευματικές ιδιότητες σε παιδιά και σε νέους, αντί να αφήνουμε ένα κενό, το οποίο μπορεί να έχει ανεπιθύμητες, θλιβερές και, σε ορισμένες περιπτώσεις, τραγικές συνέπειες. Τα παιδιά έχουν δικαίωμα να αναμένουν ότι οι ενήλικες θα αναλάβουν τις ευθύνες τους απέναντί τους, με στόχο την προώθηση της ολόπλευρης ανάπτυξής τους: σωματικής, ψυχικής, συναισθηματικής, κοινωνικής, συμπεριλαμβανομένων και των πνευματικών τους αναγκών, σύμφωνα πάντα με την αναπτυξιακή τους ηλικία.

Θεματική Συνεδρία 3

Ζητήματα εφηβείας

Πρόεδρος: Κάκουρος Ε., ΤΕΙ Αθήνας

009

Οι φιλικές σχέσεις μεταξύ μαθητών Γυμνασίου και η δυναμική των ποιοτικών διαστάσεων της φιλίας

Παναγιωτάκη Μ., Συμβουλευτικός Σταθμός Νέων Νομού Ηρακλείου

Η παρούσα έρευνα επιχειρεί να ερευνήσει την ανάπτυξη των φιλικών σχέσεων κατά την εφηβεία. Βασικός της σκοπός είναι η διερεύνηση των σχέσεων μεταξύ των ποιοτικών διαστάσεων της φιλίας κατά ηλικία και φύλο, καθώς και η ανίχνευση πιθανών αναπτυξιακών αλλαγών σε έφηβους ηλικίας 12 έως 15 ετών. Πιο συγκεκριμένα, οι στόχοι της έρευνας είναι να εξετάσει την επίδραση του φύλου και της ηλικίας στις στενές φιλικές σχέσεις των εφήβων καθώς και τη δυναμική των ποιοτικών διαστάσεων της φιλίας. Στην παρούσα μελέτη συμμετείχαν 360 μαθήτριες και μαθητές όλων των τάξεων του Γυμνασίου, εκ των οποίων 180 (50%) είναι αγόρια και 180 (50%) είναι κορίτσια, με μέσο όρο ηλικίας τα 13,5 έτη. Το δείγμα περιλαμβάνει 120 (33,3%) μαθητές της Α' Τάξης, 120 (33,3%) της Β' και 120 (33,3%) της Γ' Γυμνασίου. Στην έρευνα χρησιμοποιήθηκε το Ερωτηματολόγιο Ποιότητας της Φιλίας (Friendship Quality Scale, FQS, έκδοση 4.1.) των Bukowski, Hoza και Boivin (2007) (μτφ.-προσαρμογή Γαλανάκη, 2007). Το εν λόγω ερωτηματολόγιο είναι δομημένο πάνω σε έξι θεμελιώδεις διαστάσεις της φιλίας (συντροφικότητα, ισόρροπη σχέση, σύγκρουση, βοήθεια, ασφάλεια και οικειότητα). Οι διαστάσεις αυτές θεωρείται ότι λειτουργούν ως συνθετικά στοιχεία και σημαντικές πτυχές μιας φιλικής σχέσης. Πρόκειται για ένα ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς, το οποίο ανιχνεύει τις αντιλήψεις των παιδιών προεφηβικής και εφηβικής ηλικίας σχετικά με την καλύτερη φιλική σχέση που έχουν. Τα ευρήματα της μελέτης επιβεβαίωσαν την ερευνητική υπόθεση, ότι οι διαφοροποιήσεις της ηλικίας και του φύλου επιφέρουν αλλαγές στις επιμέρους συσχετιζόμενες ποιοτικές πτυχές μιας φιλικής σχέσης. Η εν λόγω έρευνα θεμελιώνεται σε θεωρητικές τοποθετήσεις που υποστηρίζουν ότι οι φιλικές σχέσεις ενδέχεται να συμβάλουν στη σφυρηλάτηση της εξέλιξης της κοινωνικής και γνωστικής αντίληψης και γενικότερα, της ανθρώπινης ανάπτυξης. Αρκετοί ερευνητές –

σύγχρονοι και μη- επιβεβαιώνουν την παιδαγωγική διάσταση της φιλίας και την καθοριστική επίδραση που έχουν οι φιλίες στον τρόπο που τα παιδιά επικοινωνούν και συναναπτύσσονται. Κοινός τόπος στις διάφορες προσεγγίσεις είναι η παραδοχή ότι η φιλία αποτελεί δεδομένο, φυσική σταθερά ή ψυχολογική μεταβλητή, πάνω στην οποία μπορεί να στηριχτεί μια παιδαγωγική αντίληψη και μια αναπτυξιακή θεωρία του ανθρώπου και των σχέσεών του. Μάλιστα, η αναγκαιότητα της φιλίας για την ανάπτυξη του ανθρώπου είναι τόσο σημαντική, ώστε η απουσία φιλικών σχέσεων ενδεχομένως σημαίνει ότι οι πιθανότητες για φυσιολογική ανάπτυξη συρρικνώνονται.

O10

Γενικό και προσδοκητικό άγχος στους εφήβους: Μια αποτύπωση των επιπέδων άγχους

Βαενά Ζ., Φλώρα Κ., Μητροπολιτικό Κολλέγιο

Η παρούσα έρευνα ασχολείται με το Γενικό και Προσδοκητικό άγχος των εφήβων. Ως Γενικό άγχος ορίζουμε εκείνη τη δυσάρεστη συναισθηματική κατάσταση, που ενδέχεται να προκαλείται από έναν αδιόρατο κίνδυνο ή μια απειλή ενώ προσδοκητικό είναι το άγχος, που γίνεται έκδηλο κατά τη διάρκεια ενός προσδοκώμενου γεγονότος. Κύριος στόχος της εν λόγω έρευνας είναι η μελέτη των επιπέδων στα οποία κυμαίνεται το Γενικό και Προσδοκητικό Άγχος στην καθημερινότητά των εφήβων, καθώς και ο τρόπος εκδήλωσης αυτής της δυσάρεστης συναισθηματικής κατάστασης. Το δείγμα που χρησιμοποιήθηκε για την υλοποίηση της παρούσας έρευνας προέρχεται από δύο σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης του νομού Καβάλας και οι συμμετέχοντες ανέρχονται στους 272. Για τη συλλογή των δεδομένων χορηγήθηκαν στους συμμετέχοντες το ερωτηματολόγιο του Beck για το άγχος, Beck Anxiety Inventory(BAI) και εν συνεχεία το ερωτηματολόγιο για το Προσδοκητικό Άγχος των παιδιών, που είναι βασισμένο στο μοντέλο του Κοινωνικού Άγχους των Clark and Wells. Η στατιστική ανάλυση των δεδομένων, αναφορικά με το Γενικό Άγχος, ανέδειξε ότι κατά μέσο όρο οι μαθητές έχουν άγχος 16,09, που αντιστοιχεί στην κλίμακα 3 του Beck (μέτριο άγχος). Επιπροσθέτως η έρευνα απέδειξε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των δύο φύλων, στοιχείο που παρατηρήθηκε και στο ερωτηματολόγιο για το Προσδοκητικό Άγχος. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, ο μέσος όρος του προσδοκητικού άγχους στους εφήβους, ανάγεται στο 28,6, που είναι μεγαλύτερος του μισού (24/48) και υποδεικνύει μέτρια επίπεδα προσδοκητικού άγχους. Όσον αφορά τη συνάφεια μεταξύ του γενικού άγχους και του προσδοκητικού, παρατηρήθηκε μέτρια συνάφεια της τάξεως του ,586. Τα αποτελέσματα της έρευνας συνεισφέρουν στην αποτύπωση της κατάστασης του άγχους στους εφήβους και μπορούν να εμπλουτιστούν με συγκριτικές μελέτες σε αστικές περιοχές ή με την αναζήτηση των αιτιών του άγχους στους εφήβους.

O11

Αφουγκράζομαι την πραγματικότητα, οραματίζομαι το μέλλον - Η διεργασία με τους εφήβους στην Φωκίδα

Τσαλαπατάνη Μ., Λαζογιώργου Η., Ιακωβάκη Π., Εταιρεία Κοινωνικής Ψυχιατρικής και Ψυχικής Υγείας

Σε εποχή συρρίκνωσης κοινωνικών αξιών και οικονομικής ανασφάλειας, βιώνουμε αλλαγές που επηρεάζουν σημαντικά όλους, παιδιά και εφήβους, οικογένειες και κοινότητες. Η οικογένεια βάλλεται ,αλλάζουν τα δεδομένα, υπάρχει αβεβαιότητα και για το μέλλον με σημαντικές επιπτώσεις σε όλους. Οι έφηβοι, όντας σε μια ήδη μεταβαλλόμενη και κρίσιμη φάση ζωής πρέπει ταυτόχρονα να αντιπαρέλθουν το αυριανό αδιέξοδο που φέρνουν οι δύσκολοι καιροί. Οι υπηρεσίες της Εταιρίας Κοινωνικής Ψυχιατρικής και Ψυχικής Υγείας (ΕΚΨ&ΨΥ), μεριμνώντας ειδικά για τα θέματα πρόληψης στον νομό Φωκίδας, δέχονται σε καθημερινή βάση αιτήματα που αφορούν την στήριξη των νέων. Η στενή και πολύχρονη συνεργασία του φορέα με την σχολική κοινότητα του νομού Φωκίδας, τους εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, τους συλλόγους γονέων και κηδεμόνων, τους γονείς και τους εφήβους οδήγησε στην δημιουργία ομάδων εφήβων ενταγμένες στο σχολικό πλαίσιο. Η δράση αυτή αφορά την πρωτογενή πρόληψη και πιο συγκεκριμένα στοχεύει στην προαγωγή της ψυχικής υγείας, και στην αποτροπή της εμφάνισης ψυχικών διαταραχών σε νέους. Οι ομάδες εφήβων διεξάγονται σε πόλεις αλλά και απομακρυσμένα χωριά του νομού. Ο σκοπός των ομάδων εφήβων είναι η αυτογνωσία η συζήτηση, η αλληλεπίδραση, το μοίρασμα συναισθημάτων, ο προβληματισμός σε θέματα που αφορούν τους εφήβους, σε ένα χώρο που επικρατεί κλίμα αποδοχής ασφάλειας και εχεμύθειας, με την παρουσία ειδικών της ΕΚΨ.ΨΥ.

Η εκάστοτε ομάδα από την στιγμή που δημιουργείται δεν παραμένει στατική αλλά διανύει μια δυναμική πορεία που καθορίζεται από την αλληλεπίδραση με τους εφήβους. Η πορεία αυτή περνάει από διάφορα στάδια τα οποία αναφορικά είναι το στάδιο γνωριμίας, το στάδιο ανάπτυξης και το στάδιο απολογισμού-αποχωρισμού. Οι ομάδες λειτουργούν εντατικά από το 2009 έως σήμερα, αναδεικνύοντας σημαντικά θέματα και προβληματισμούς και φέρνοντας στο προσκήνιο τις ψυχολογικές επιπτώσεις της οικονομικοκοινωνικής κρίσης στους εφήβους. Μέσα από τις ομάδες δίνεται η δυνατότητα στους νέους να εκφραστούν και να ακουστούν σε ένα πλαίσιο που αφουγκράζεται τις ανάγκες τους. Στην παρούσα ανακοίνωση επιδιώκεται η παράθεση των δράσεων των ομάδων εφήβων στο Νομό Φωκίδας καθώς και οι νέες προοπτικές και προκλήσεις που αναδύονται στα πλαίσια της αγωγής ψυχικής υγείας στην κοινότητα.

O12

Η σχέση μεταξύ μειωμένου αυτοελέγχου και νεανικής παραβατικότητας

Μανιαδάκη Κ., Κάκουρος Ε., ΤΕΙ Αθήνας

Ο αυτοέλεγχος είναι μια γνωστική δεξιότητα η οποία επιτρέπει στο άτομο την αναστολή των αυθόρμητων ακατάλληλων αντιδράσεων του πριν αυτές εκδηλωθούν, την αντίστασή του στους πειρασμούς και την ανοχή της ματαίωσης της ικανοποίησης των βραχυπρόθεσμων επιθυμιών του χάριν της επίτευξης ενός μακροπρόθεσμου στόχου. Έχει διαπιστωθεί ότι ο αυτοέλεγχος σχετίζεται τόσο με την ψυχική υγεία όσο και με τις μαθησιακές επιδόσεις, τις διαπροσωπικές σχέσεις και τη γενικότερη ποιότητα ζωής του ατόμου. Η σχέση ανάμεσα στο επίπεδο αυτοελέγχου και την παραβατική συμπεριφορά έχει διερευνηθεί εκτενώς στην περίπτωση ατόμων με αναπτυξιακές διαταραχές, ενώ την κλασική «γενική θεωρία του εγκλήματος» των Gottfredson and Hirschi (1990), επιχειρήθηκε για πρώτη φορά η σύνδεση ανάμεσα στο χαμηλό επίπεδο αυτοελέγχου και την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς στο γενικό πληθυσμό. Η παρούσα έρευνα έχει ως στόχο τη διερεύνηση της σχέσης ανάμεσα στο χαμηλό επίπεδο αυτοελέγχου και την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς σε ένα δείγμα 106 εφήβων ηλικίας 15-17 ετών, οι οποίοι φοιτούσαν στην Α΄ και Β΄ τάξη του Γενικού Λυκείου σε σχολεία της Αττικής. Για τους σκοπούς της έρευνας, οι μαθητές συμπλήρωσαν ένα ερωτηματολόγιο κατασκευής των ερευνητών για τη διερεύνηση της εκδήλωσης παραβατικών μορφών συμπεριφοράς και την Κλίμακα Παρορμητικότητας του Barratt (BIS-11), προσαρμοσμένη στα ελληνικά από τους Κονταξάκη, Χαβάκη-Κονταξάκη και Πάπλο, για την αξιολόγηση του επιπέδου αυτοελέγχου. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, το 15,1% του δείγματος παρουσίαζε Διαταραχή Ελέγχου των Παρορμήσεων και το 13,2% πιθανή παθολογική παρορμητικότητα. Επίσης, διαπιστώθηκε στατιστικά σημαντική αρνητική συνάφεια ανάμεσα στο επίπεδο αυτοελέγχου και την εκδήλωση παραβατικών μορφών συμπεριφοράς, όπως τη χρήση απαγορευμένων ουσιών, την εμπλοκή σε καβγάδες, την πραγματοποίηση μικροκλοπών, κ.ά. Τα αποτελέσματα αυτά συζητούνται στα πλαίσια της πρόληψης της παραβατικής και αντικοινωνικής συμπεριφοράς των ανηλίκων αφενός μέσα από διαδικασίες διαπαιδαγώγησης και κοινωνικοποίησης που προάγουν την ανάπτυξη του αυτοελέγχου και αφετέρου μέσα από την έγκαιρη διάγνωση και αντιμετώπιση διαταραχών που σχετίζονται με μειωμένο αυτοέλεγχο, όπως η ΔΕΠ-Υ.

Θεματική Συνεδρία 4

Χρήση ανιχνευτικών εργαλείων στην Αναπτυξιακή Ψυχολογία για πρόωμη παρέμβαση

Πρόεδρος: Χατζηνικολάου Κ., Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού

O13

Video Interaction Guidance: Ενίσχυση και στήριξη ευαίσθητων και θετικών επικοινωνιακών δυναμικών

Χατζηνικολάου Κ., Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού

Η μέθοδος Video Interaction Guidance (VIG - Καθοδήγηση της αλληλεπίδρασης με τη χρήση βιντεοσκοπημένης εικόνας) χρησιμοποιεί τη βιντεοσκοπημένη εικόνα για να προωθήσει την κατανόηση των προσωπικών επικοινωνιακών χαρακτηριστικών και ικανοτήτων και τη βελτίωση αυτών στην επικοινωνία μας με τους άλλους. Το VIG έχει εφαρμοστεί σε πολλούς πληθυσμούς, όπως οικογένειες, σχολεία, ιδρύματα

κοινωνικής φροντίδας, κοινοτικές δομές υγείας και επιχειρήσεις, και έχει δειχθεί ιδιαίτερος αποτελεσματικό στην προώθηση ευαίσθητων διυποκειμενικών αλληλεπιδράσεων. Η εργασία αυτή παρουσιάζει τις Αρχές των Συντονισμένων Αλληλεπιδράσεων πάνω στις οποίες στηρίζεται η μέθοδος του VIG, και τα αποτελέσματα της εφαρμογής του VIG στην περίπτωση ενός αγοριού 15 μηνών με προβλήματα σίτισης, και δυσκολίες στην επικοινωνία με τη μητέρα. Τέλος, θα συζητηθεί η αξιολόγηση της διαδικασίας εφαρμογής του VIG όπως αυτή εκφράστηκε από τη μητέρα, καθώς και η συστημική επίδραση του VIG στη λειτουργία της οικογένειας.

O14

Δημιουργία ανιχνευτικού εργαλείου για την κακοποίηση και παραμέληση βρεφών και νηπίων
Χατζηνικολάου Κ., Καρβέλη Β., Σκουμπουρδή Α., Νικολαΐδης Γ., Ρίτσου Ε., Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού

Η παρούσα εργασία παρουσιάζει τη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε προκειμένου να δημιουργηθεί ανιχνευτικό εργαλείο για την κακοποίηση και παραμέληση βρεφών και νηπίων, καθώς και το ίδιο το ανιχνευτικό εργαλείο σε μια πρώτη πιλοτική του μορφή. Οι προπαρασκευαστικές εργασίες για τη δημιουργία του ανιχνευτικού εργαλείου συμπεριέλαβαν: α) πιλοτική μελέτη με οικογένειες κλινικού και γενικού πληθυσμού, οι οποίες εξετάστηκαν με προϋπάρχοντα κλινικά και ερευνητικά εργαλεία προκειμένου να εκτιμηθεί η επικινδυνότητα για εκδήλωση, ή εκδηλωμένη κακοποίηση και/ή παραμέληση βρέφους και νηπίου, β) συμπλήρωση ερωτηματολογίου αξιολόγησης των εργαλείων που χρησιμοποιήθηκαν για την εκτίμηση των συμμετεχουσών οικογενειών από τους επαγγελματίες που εξέτασαν τις οικογένειες, προκειμένου να υποδειχθούν τα εργαλεία και συγκεκριμένες ερωτήσεις/παρατηρήσεις των εργαλείων που συνέβαλαν σημαντικά στην λήψη απόφασης για το κατά πόσο μια οικογένεια παρουσιάζει ή βρίσκεται σε κίνδυνο να παρουσιάσει κακοποίηση και/ή παραμέληση βρέφους ή νηπίου, γ) λεπτομερής καταγραφή προϋπάρχοντων εργαλείων της ημεδαπής και της αλλοδαπής και αξιολόγησή τους, δ) σύνταξη της πρώτης εκδοχής του πιλοτικού ανιχνευτικού εργαλείου για την κακοποίηση και/ή παραμέληση βρεφών και νηπίων, το οποίο εφαρμόζεται πιλοτικά σε οικογένειες με βρέφη και νηπια σε δημόσιες δομές υγείας από τους επαγγελματίες υγείας των δομών αυτών. Παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της προαναφερθείσας πιλοτικής μελέτης, τα ευρήματα από τα ερωτηματολόγια που συμπλήρωσαν οι επαγγελματίες υγείας που εξέτασαν τις οικογένειες του δείγματος, η πρώτη εκδοχή του ανιχνευτικού εργαλείου, καθώς και το πρωτόκολλο εφαρμογής του ανιχνευτικού εργαλείου στις δημόσιες δομές υγείας που συνεργάζονται με την ερευνητική μας ομάδα. Αναμένεται ότι η χρήση του ανιχνευτικού εργαλείου σε δημόσιες δομές υγείας θα αυξήσει τα ποσοστά ανίχνευσης οικογενειών με υψηλή επικινδυνότητα εμφάνισης, ή εκδηλωμένης, κακοποίησης και/ή παραμέλησης βρεφών και νηπίων, αυξάνοντας έτσι και την πιθανότητα πρόληψης του φαινομένου.

O15

Πρώιμη ανίχνευση αναπτυξιακών διαταραχών

Γεωργιάδη Μ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Καλύβα Ε., City College

Πλεξουσάκης Σ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Τσακίρης Β., Κέντρο Διάγνωσης «Μαθαίνω παίζοντας»

Η επιτυχής παρέμβαση στις αναπτυξιακές διαταραχές σχετίζεται άμεσα με την πρώιμη και έγκυρη διάγνωση, η οποία συχνά καθυστερεί λόγω έλλειψης ανιχνευτικών εργαλείων που να μπορούν να χρησιμοποιηθούν από ένα εύρος επαγγελματιών. Στόχος της συγκεκριμένης έρευνας είναι η παρουσίαση του BISCUIT (Baby and Infant Screen for Children with aUtism Traits) που χρησιμοποιείται ευρέως στις Ηνωμένες Πολιτείες ως εργαλείο ανίχνευσης των αναπτυξιακών διαταραχών. Πιο συγκεκριμένα, παρέχει ενδείξεις για διαταραχές του αυτιστικού φάσματος, υπερκινητικότητα, άγχος, φοβίες, διαταραχές πρόσληψης ύπνου και τροφής και προβλήματα συμπεριφοράς. Θα παρουσιαστούν αρχικά ευρήματα από τη χορήγηση του BISCUIT σε 100 γονείς παιδιών νηπιακής και παιδικής ηλικίας και συσχετισμού του με το M-CHAT που είναι ήδη σταθμισμένο στα Ελληνικά.

O16

0-3 χρονών πρώιμη παρέμβαση στην επικοινωνία και στο λόγο

Αβραμίδου Ε., Α΄ Ψυχιατρική Κλινική Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
Μπασιάλλα Φ., Α΄ Ψυχιατρική Κλινική Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης,
Καραγιάννη Π., Β΄ Νεογνολογική Κλινική Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Οι αναπτυξιακές διαταραχές του βρέφους στην αρχή της ζωής του είναι άμεσα συνδεδεμένες με τη δυσλειτουργία της σχέσης αλληλεπίδρασης. Η έρευνα και η κλινική εμπειρία με τα βρέφη και τους γονείς τους έχουν δείξει ότι οι πρώιμες αυτές διαταραχές μπορούν να είναι αναστρέψιμες αρκεί να αντιμετωπιστούν πρόωρα και κατάλληλα. Θα παρουσιαστεί αναλυτικά το πλαίσιο του προγράμματος πρώιμης παρέμβασης στο λόγο και στην επικοινωνία πρόωρων παιδιών που παρέχει η Α΄ Ψυχιατρική Κλινική Α.Π.Θ. σε συνεργασία με την Β΄ Νεογνολογική Εντατική Κλινική Α.Π.Θ. του Γ.Ν. Παπαγεωργίου.

O17

Ανάπτυξη κλίμακας εκτίμησης των στοιχείων ιδιοσυγκρασίας για μαθητές δημοτικού

Σίμος Π., Βλαστού Κ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σκοπός της μελέτης ήταν η ανάπτυξη μιας κλίμακας εκτίμησης στοιχείων της ιδιοσυγκρασίας για μαθητές δημοτικού βασισμένο στο μοντέλο των Rothbart et al. (2001). Κεντρική θέση στο μοντέλο αυτό ενέχουν λειτουργίες συνειδητού ελέγχου της συμπεριφοράς και αυτορύθμισης καθώς και η συναισθηματική εκδηλωτικότητα. Η αρχική μορφή της κλίμακας περιλάμβανε 195 ερωτήσεις προσαρμοσμένες από την κλίμακα Child Behavior Questionnaire (για γονείς παιδιών 4-7 ετών) και την κλίμακα Early Adolescent Temperament Questionnaire (κλίμακα αυτοαναφοράς για εφήβους 12- 18 ετών). Η τελική μορφή της κλίμακας ιδιοσυγκρασίας δόθηκε στους δασκάλους 1000 παιδιών, Α΄- ΣΤ΄ δημοτικού, που φοιτούσαν σε σχολεία γενικής παιδείας των νομών: Αττικής, Ηρακλείου, Ρεθύμνης, Μεσσηνίας, Θεσσαλονίκης. Πλήρη δεδομένα για την κλίμακα δασκάλων συλλέχθηκαν για 622 παιδιά. Η τελική μορφή της κλίμακας (μετά τον αποκλεισμό ερωτήσεων με υψηλά ποσοστά απαντήσεων "Δε γνωρίζω" και ερωτήσεων με ανεπαρκή διακύμανση) περιλάμβανε 87 ερωτήσεις. Η εσωτερική δομή της κλίμακας διερευνήθηκε με τη χρήση επιβεβαιωτικής παραγοντικής ανάλυσης. Εξετάστηκαν μια σειρά από εναλλακτικά μοντέλα που περιλάμβαναν από 12 έως 3 υποκείμενες, αλληλοσυσχετιζόμενες διαστάσεις. Σχετικά καλύτερη προσαρμογή στα δεδομένα επιβεβαιώθηκε για το μοντέλο που περιλάμβανε τους παρακάτω πέντε παράγοντες (CFI=.88, NFI=.85, RMSEA=.06): Ενεργητικότητα, Ικανότητα αναστολής συμπεριφορών (Αναστολή), Αντιδραστικότητα (ανοχή στη ματαιώση), Ικανότητα συγκέντρωσης, σχεδιασμού και ελέγχου (Συγκέντρωση), Εκδηλωτικότητα θετικών συναισθημάτων σε κοινωνικά και ατομικά πλαίσια (Εκδηλωτικότητα). Ιδιαίτερα υψηλές συσχετίσεις παρατηρήθηκαν μεταξύ των τριών πρώτων παραγόντων ($.73 < \beta < .58$). Επισκόπηση των επιμέρους ερωτήσεων που φόρτιζαν σε κάθε διάσταση κατέδειξε ότι οι στατιστικά ανεξάρτητες διαστάσεις Εκδηλωτικότητα και Αντιδραστικότητα αντιστοιχούν στον ανώτερου επιπέδου παράγοντα "συναισθηματικότητα" (affectivity) του CBQ, οι διαστάσεις Ενεργητικότητα και Αναστολή στον παράγοντα "Εξωστρέφεια/ Αναζήτηση Έντονων Συναισθημάτων" (Extraversion/Surgency), ενώ η Συγκέντρωση αντιστοιχεί στον τρίτο παράγοντα του CBQ ("Έλεγχος", Control).

S03 - Συμπόσιο 3

Θέματα Τυπικής και Άτυπης Αναγνωστικής και Γλωσσικής Ανάπτυξης

Πρόεδρος: Παπαδόπουλος Τ., Πανεπιστήμιο Κύπρου

Συζητητής: Παπαδόπουλος Τ., Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η μελέτη των παραγόντων που ερμηνεύουν την τυπική ή/και την άτυπη ανάπτυξη της ανάγνωσης και της γλώσσας αποτελεί μία από τις σημαντικότερες ερευνητικές περιοχές της αναπτυξιακής και εφαρμοσμένης γνωστικής ψυχολογίας. Το συμπόσιο αυτό σκοπό έχει να συμβάλει στη μελέτη γνωστικών και γλωσσικών παραγόντων που ερμηνεύουν την τυπική και άτυπη αναγνωστική και γλωσσική ανάπτυξη, με την παρουσίαση και συζήτηση διαχρονικών και συγχρονικών δεδομένων τόσο σε τυπικά αναπτυσσόμενους αναγνώστες όσο και σε παιδιά με αναγνωστικές/γλωσσικές διαταραχές. Συγκεκριμένα, επιχειρεί (α) να εξετάσει διαχρονικά την επίδραση γνωστικών και μη γνωστικών παραγόντων στην κατανόηση κειμένου στις ηλικίες 10-15 χρονών, (β) να μελετήσει διαχρονικά τη σχέση της Αυτοματοποιημένης Ονομασίας

Ερεθισμών με τη μεγαλόφωνη και σιωπηρή ανάγνωση στις ηλικίες 6-8 χρονών, (γ) να εξετάσει διαχρονικά το βαθμό στον οποίο συμβάλλει η μορφολογική επίγνωση παιδιών κατά την ηλικία των 5 χρονών στην αναγνωστική ανάπτυξη στις ηλικίες 6 και 7 χρονών και (δ) να ερευνήσει αν οι φτωχοί αναγνώστες παρουσιάζουν τις ίδιες σημασιολογικές, συντακτικές και πραγματολογικές δυσκολίες που είναι χαρακτηριστικές για τα παιδιά με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή. Η συζήτηση επικεντρώνεται γύρω από τη σημασία των δεικτών που καθορίζουν την αναγνωστική και γλωσσική ανάπτυξη σε διαφορετικές ηλικίες.

S03.1 Διαχρονικοί δείκτες πρόβλεψης κατανόησης κειμένου

Γεωργίου Γ., Πανεπιστήμιο Αλμπέρτα

Παπαδόπουλος Τ., Πανεπιστήμιο Κύπρου

Κάιζερ Ε., Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σκοπός της παρούσας διαχρονικής μελέτης ήταν η ταυτόχρονη εξέταση του ρόλου ποικίλων γνωστικών και μη γνωστικών παραγόντων στην κατανόηση κειμένου από τη Δ' τάξη δημοτικού στην Α' Λυκείου. Εβδομήντα παιδιά Δ' τάξης δημοτικού (38 κορίτσια; ΜΟΗ = 117.29 μήνες, ΤΑ = 3.95) αξιολογήθηκαν στη φωνολογική επίγνωση, αυτοματοποιημένη ονομασία ερεθισμάτων, βραχύχρονη μνήμη, λεξιλόγιο, αναγνωστική ευχέρεια και κατανόηση κειμένου. Οι γονείς των παιδιών συμπλήρωσαν επίσης ερωτηματολόγιο για το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο και τη συχνότητα διαφόρων δραστηριοτήτων στις οποίες εμπλέκονται με τα παιδιά τους. Στην Α' λυκείου τα ίδια παιδιά εξετάστηκαν στην κατανόηση κειμένου. Τα αποτελέσματα ιεραρχικών παλινδρομικών αναλύσεων κατέδειξαν ότι πέρα από την αναγνωστική ευχέρεια και το λεξιλόγιο κανένας από τους γνωστικούς ή μη γνωστικούς παράγοντες δεν προβλέπει επιπλέον διακύμανση στην κατανόηση κειμένου. Τα ευρήματα είναι σύμφωνα με αυτά προηγούμενων ερευνών στην αγγλική και δείχνουν ότι για την περαιτέρω βελτίωση της ικανότητας κατανόησης κειμένου απαιτείται κυρίως η ενδυνάμωση της αναγνωστικής ευχέρειας και του λεξιλογίου.

S03.2 Η συμβολή της μορφολογικής επίγνωσης στα πρώτα στάδια ανάπτυξης της ανάγνωσης των λέξεων

Μανωλίτσης Γ., Γρηγοράκης Ι., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σκοπός της παρούσας διαχρονικής μελέτης ήταν η εξέταση του βαθμού στον οποίο συμβάλλει η μορφολογική επίγνωση παιδιών νηπιαγωγείου και Α' τάξης στην ανάπτυξη της αναγνωστικής αποκωδικοποίησης στην Α' και Β' τάξη. 215 παιδιά από το νηπιαγωγείο (Ν) ως και την Α' τάξη του δημοτικού αξιολογήθηκαν σε (α) κριτήρια μορφολογικής επίγνωσης (π.χ., αναλογία λέξεων, χειρισμού κλιτικών τύπων, αναστροφής συνθέτων), (β) γενικές γνωστικές δεξιότητες (μη λεκτική νοημοσύνη, βραχύχρονη μνήμη, λεξιλόγιο) και (γ) πρώιμες δεξιότητες γραμματισμού (φωνολογική επίγνωση, αυτοματοποιημένη ονομασία ερεθισμάτων, γνώση γραμμάτων). Επίσης, τα παιδιά στην Α' και Β' τάξη αξιολογήθηκαν με (α) ένα κριτήριο ως προς την ακρίβεια και την ταχύτητα ανάγνωσης κλιτών, παράγωγων και σύνθετων λέξεων καθώς και ψευδολέξεων με παραγωγικά μορφολογικά χαρακτηριστικά (π.χ., κλειδάζω) και (β) με ένα κριτήριο ταχύτητας ανάγνωσης απλών λέξεων και ψευδολέξεων. Τα αποτελέσματα ιεραρχικών παλινδρομικών αναλύσεων έδειξαν ότι η μορφολογική επίγνωση των παιδιών στο Ν και στην Α' τάξη προέβλεψε σημαντικά την ανάπτυξη της αναγνωστικής ακρίβειας μόνο για τις συνθήκες των κλιτών και των σύνθετων λέξεων στη Β' τάξη μετά τον έλεγχο των γενικών γνωστικών δεξιοτήτων και του μορφωτικού επιπέδου των γονέων. Ωστόσο, η μορφολογική επίγνωση στην Α' τάξη συνέχισε να προβλέπει σημαντικά την αναγνωστική ακρίβεια μόνο για τις σύνθετες λέξεις στη Β' τάξη, ακόμη και μετά τον έλεγχο της φωνολογικής επίγνωσης και της αυτοματοποιημένης ονομασίας ερεθισμάτων. Η μορφολογική επίγνωση στο Ν και στην Α' τάξη προέβλεψε την ταχύτητα ανάγνωσης λέξεων με μορφολογικά χαρακτηριστικά στη Β' τάξη μόνο μετά τον έλεγχο των γενικών γνωστικών δεξιοτήτων. Αντίθετα, η ακρίβεια και η ταχύτητα ανάγνωσης ψευδολέξεων, ανεξάρτητα αν φέρουν ή όχι μορφολογικά χαρακτηριστικά, δεν προβλέφθηκε σε καμία περίπτωση από τη μορφολογική επίγνωση. Συνολικά, τα ευρήματα δείχνουν ότι η μορφολογική επεξεργασία επιδρά στην ανάπτυξη της ανάγνωσης λέξεων στα ελληνικά από τη Β' τάξη, ενώ η ανάπτυξη της ανάγνωσης στην Α' τάξη στηρίζεται περισσότερο σε φωνολογική παρά σε μορφολογική επεξεργασία.

S03.3 Μελετώντας τη σχέση αυτοματοποιημένης ονομασίας ερεθισμάτων και ανάγνωσης: Από τη μονοδιάστατη σχέση στη μεσολαβούμενη ερμηνεία

Παπαδόπουλος Τ., Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σπανούδης Γ., Πανεπιστήμιο Κύπρου

Γεωργίου Γ., Πανεπιστήμιο Αλμπέρτα

Παρά τη σπουδαιότητα της Αυτοματοποιημένης Ονομασίας Ερεθισμάτων (AOE) στην ανάγνωση, είναι γενικά αποδεκτό ότι οι λόγοι για τους οποίους η AOE σχετίζεται με την ανάγνωση παραμένουν αδιευκρίνιστοι. Η παρούσα έρευνα στοχεύει στο διαχρονικό έλεγχο της σχέσης της AOE με την ανάγνωση μέσω της σύγκρισης διαφορετικών θεωριών που έχουν προταθεί για να εξηγήσουν τη συγκεκριμένη σχέση. Συγκεκριμένα, η παρούσα έρευνα αποτελεί την πρώτη έρευνα που ελέγχει σε συγχρονικά και διαχρονικά δεδομένα και με τη χρήση μοντέλων δομικών εξισώσεων και μεσολαβητικής ανάλυσης, κατά πόσο η AOE σχετίζεται με την ανάγνωση μέσω της φωνολογικής ικανότητας (e.g., Torgesen, Wagner, Rashotte, Burgess, & Hecht, 1997), της ορθογραφικής επεξεργασίας (e.g., Bowers, Golden, Kennedy, & Young, 1994), της εργαζόμενης μνήμης (e.g., Amtmann, Abbott, & Berninger, 2007) ή της ταχύτητας επεξεργασίας (e.g., Kail, Hall, & Caskey, 1999). Για το σκοπό αυτό, 300 περίπου παιδιά εξετάστηκαν μεταξύ των ηλικιών 5 έως 8 με μία συστοιχία γνωστικών (π.χ., AOE, φωνολογικής επίγνωσης, εργαζόμενης μνήμης, ταχύτητας επεξεργασίας, προσοχής) και γλωσσικών έργων (π.χ., ανάγνωσης, σιωπηρής ανάγνωσης, ορθογραφικής επεξεργασίας) με σκοπό να ελεγχθεί ποιες δεξιότητες συμβάλλουν συγχρονικά και διαχρονικά στην ανάπτυξη της ανάγνωσης (μεγαλόφωνης και σιωπηρής) παράλληλα με την άμεση ή έμμεση επίδραση που ασκεί η AOE. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η προσαρμογή των μοντέλων ήταν εξίσου καλή τόσο στην περίπτωση της πρόβλεψης της μεγαλόφωνης όσο και της σιωπηρής ανάγνωσης, με τα μοντέλα που έλεγχαν την άμεση συσχέτιση της AOE με την ανάγνωση να παρουσιάζουν την καλύτερη προσαρμογή. Επίσης, όλες οι συγχρονικές και διαχρονικές αναλύσεις έδειξαν ότι, πέρα από την άμεση ή έμμεση επίδραση που ασκεί η AOE, η ταχύτητα επεξεργασίας και η εργαζόμενη μνήμη προβλέπουν την ανάγνωση. Η συζήτηση εστιάζεται στη σημασία των μοντέλων που ερμηνεύουν την επίδραση της AOE στην αναγνωστική ανάπτυξη μέσω της εργαζόμενης μνήμης και της ταχύτητας επεξεργασίας.

S03.4 Δεξιότητες κατανόησης κειμένου σε παιδιά με ειδική γλωσσική διαταραχή

Σπανούδης Γ., Παπαδόπουλος Τ., Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σκοπός: Η πρόσφατη έρευνα δείχνει ότι ένα σημαντικό ποσοστό παιδιών με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή (ΕΓΔ) παρουσιάζει φτωχή αναγνωστική κατανόηση η οποία οφείλεται σε γλωσσικά και γνωστικά ελλείμματα. Πολλές μελέτες αποδίδουν τη φτωχή κατανόηση σε σημασιολογικές, συντακτικές ή πραγματολογικές δυσκολίες. Η παρούσα μελέτη εξέτασε αν οι φτωχοί αναγνώστες παρουσιάζουν τις ίδιες σημασιολογικές, συντακτικές και πραγματολογικές δυσκολίες που είναι χαρακτηριστικές για τα παιδιά με ΕΓΔ. Μέθοδος: 21 παιδιά με ΕΓΔ και 21 τυπικώς αναπτυσσόμενα έλαβαν μέρος στην έρευνα. Όλα τα παιδιά ήταν ηλικίας από 8 έως 12 ετών και παρουσίαζαν τυπική μη λεκτική νοημοσύνη. Εξετάστηκαν με μια συστοιχία προσαρμοσμένων έργων γνωστικής και γλωσσικής ικανότητας, προκειμένου να αναγνωριστούν τα παιδιά με ΕΓΔ και τέσσερα έργα που μετρούσαν τις φωνολογικές, σημασιολογικές, συντακτικές και πραγματολογικές τους δεξιότητες. Η πρώτη ομάδα αναλύσεων έγινε για να καθοριστεί αν τα παιδιά με ΕΓΔ παρουσιάζουν σημαντικά ελλείμματα στην κατανόηση κειμένου έναντι των τυπικώς αναπτυσσόμενων. Ακολούθως τόσο η ομάδα των παιδιών με ΕΓΔ όσο και η ομάδα των τυπικώς αναπτυσσόμενων παιδιών διαχωρίστηκαν στα παιδιά που εμφάνιζαν φτωχή αναγνωστική κατανόηση και σε αυτά που δεν εμφάνιζαν. Η τρίτη ομάδα αναλύσεων εστίασε στις διαφορές μεταξύ των παιδιών με ΕΓΔ και φτωχή κατανόηση (ΕΓΔ-ΦΚ) και των παιδιών με ΕΓΔ και καλή κατανόηση (ΕΓΔ-ΚΚ). Αποτελέσματα: Η ομάδα των παιδιών ΕΓΔ-ΦΚ παρουσίαζε σημαντικά μειωμένες επιδόσεις στην πραγματολογική και σημασιολογική μέτρηση και στη μέτρηση της εργαζόμενης μνήμης έναντι των άλλων τριών ομάδων. Η ομάδα των τυπικώς αναπτυσσόμενων με φτωχή κατανόηση δεν παρουσίαζε σημαντικές διαφορές από τις δύο ομάδες με κανονική κατανόηση, παρότι οι επιδόσεις της ήταν μειωμένες. Οι φτωχοί αναγνώστες με ΕΓΔ δεν φαίνεται να παρουσιάζουν φωνολογικές δυσκολίες. Οι σημασιολογικές και πραγματολογικές δυσκολίες φαίνεται ότι συνιστούν χαρακτηριστικό των φτωχών αναγνωστών με ΕΓΔ. Αυτά τα αποτελέσματα έχουν θεωρητικές και πρακτικές συνέπειες για την πρόωπη αναγνώριση των δυσκολιών αναγνωστικής κατανόησης στα παιδιά με ΕΓΔ.

Προσκεκλημένη Ομιλία

Προσαρμογή μεταναστών εφήβων: Νεότερα ευρήματα διαχρονικής μελέτης

Ομιλήτρια: Φρόσω Μόττη-Στεφανίδη, Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Πρόεδρος: Ευαγγελία Γαλανάκη, Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Σημαντικός αριθμός μελετών που έχουν διεξαχθεί κυρίως στη Βόρειο Ευρώπη και Βόρειο Αμερική αναφέρουν ότι τα παιδιά μεταναστών είναι συχνά καλύτερα προσαρμοσμένα σε σχέση με διάφορα αναπτυξιακά επιτεύγματα σε σύγκριση με τα παιδιά των γηγενών (Berry et al., 2006; Garcia Coll & Marks, 2012). Παράλληλα, όμως υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός ερευνών που δείχνουν προς την αντίθετη κατεύθυνση. Γενικά, φαίνεται ότι η ποιότητα της προσαρμογής των εφήβων μεταναστών διαφέρει μεταξύ άλλων ανάλογα με τη χώρα υποδοχής και την εθνική ομάδα, αλλά και ότι υπάρχουν και σημαντικές ατομικές διαφορές. Θα παρουσιάσω νεότερα ευρήματα διαχρονικής μελέτης της ομάδας AStRA που εστιάζει στην προσαρμογή μεταναστών εφήβων, και των Ελλήνων συμμαθητών τους, που ζουν στην ευρύτερη περιοχή της Αττικής. Δύο βασικά ερωτήματα εξετάζονται. Είναι οι μετανάστες έφηβοι σε υψηλότερο κίνδυνο να παρουσιάσουν προβλήματα προσαρμογής; Ποιοι ατομικοί και κοινωνικοί παράγοντες προωθούν τη θετική τους προσαρμογή; Το δείγμα αποτελείται από 1100 μετανάστες εφήβους και τους Έλληνες συμμαθητές τους. Η μελέτη έγινε σε τρεις φάσεις, μια κάθε χρονιά που τα παιδιά ήταν στο Γυμνάσιο. Στην πρώτη φάση οι έφηβοι ήταν 12 χρονών. Εξετάστηκαν διάφοροι πιθανοί παράγοντες επικινδυνότητας (μεταναστευτική ιδιότητα, αντίληψη διακρίσεων, κοινωνικοοικονομική δυστοκία), προστατευτικοί παράγοντες (προσωπικότητα, οικογένεια, σχολείο), και τομείς της προσαρμογής (σχολική επίδοση, αποδοχή από συμμαθητές, θετική συμπεριφορά στο σχολείο κλπ). Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι σε γενικές γραμμές η προσαρμογή των μεταναστών εφήβων ήταν χειρότερη από αυτή των γηγενών εφήβων. Αυτό το αποτέλεσμα όμως διαφοροποιείται ανάλογα με τον τομέα προσαρμογής υπό εξέταση, τα χαρακτηριστικά της σχολικής τάξης, αλλά εξηγείται επίσης από τα χαρακτηριστικά της κοινωνίας υποδοχής. Όσο αφορά στις ατομικές διαφορές, έφηβοι, ανεξάρτητα εθνικότητας, που είχαν κάποια προσωπικά χαρακτηριστικά, όπως είναι οι υψηλότερες προσδοκίες αυτο-αποτελεσματικότητας, είχαν θετικότερη προσαρμογή από εφήβους που δεν είχαν αυτά τα χαρακτηριστικά. Τα ευρήματα, όμως επίσης δείχνουν και τη σύνθετη διαχρονική σύνδεση μεταξύ όλων αυτών των παραγόντων, ανατρέποντας ορισμένες φορές τις αρχικές υποθέσεις. Στη συζήτηση των αποτελεσμάτων δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στους κοινωνικούς, σε αντίθεση με τους προσωπικούς-ατομικούς, παράγοντες για την προσαρμογή των εφήβων μεταναστών.

Έκθεση Ιχνογραφημάτων

Όψεις ενός απρόοπτα μεταβαλλόμενου κόσμου με τα μάτια των παιδιών και των ενηλίκων

Καθ' όλη τη διάρκεια του Συνεδρίου θα εκτίθενται έργα ζωγραφικής παιδιών και ενηλίκων που παραχωρήθηκαν στην Οργανωτική Επιτροπή για το σκοπό αυτό (Αίθουσες Δ3, Δ3-7Α, Δ6 και Δ7).

Έκθεση Ζωγραφικής Παιδιών Προσχολικής Ηλικίας (Αίθουσα Δ3-7Α) - Το θέμα των ιχνογραφημάτων παιδιών προσχολικής ηλικίας είναι *πώς αντιλαμβάνονται τα παιδιά αυτά τη διαφορετικότητα*. Τα έργα των παιδιών δημιουργήθηκαν στα πλαίσια έρευνας σχετικά με τις στάσεις και αντιλήψεις παιδιών προσχολικής ηλικίας απέναντι στα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Υπεύθυνες για τη συλλογή των έργων των παιδιών είναι οι κα Κυπριωτάκη Μαρία και Μαρκοδημητράκη Μαρία. **Έκθεση Ζωγραφικής Παιδιών Σχολικής Ηλικίας (Α' έως ΣΤ' τάξη - Αίθουσα Δ3)** - Το θέμα των παιδικών ιχνογραφημάτων είναι *πώς φαντάζονται τον κόσμο μετά από την καταστροφή των χημικών όπλων της Συρίας στη Μεσόγειο*. Τα έργα αυτά προέρχονται από παιδιά ηλικίας 7 (Α' τάξη) έως 11 χρονών (ΣΤ' τάξη). Τα έργα των παιδιών δημιουργήθηκαν στο πλαίσιο των μαθημάτων Εικαστικών στο 2^ο Δημοτικό Σχολείο Βουτών Ηρακλείου υπό την καθοδήγηση της δασκάλας Εικαστικών κ. Μυρτώς-Σοφίας Τζάκη. **Έκθεση Ζωγραφικής Παιδιών Α' Γυμνασίου (Αίθουσα Δ6)** - Το θέμα των ιχνογραφημάτων είναι *πώς έχουν βιώσει ή/και πώς αντιλαμβάνονται οι έφηβοι/ες τον σχολικό εκφοβισμό*. Τα έργα αυτά δημιουργήθηκαν από τα παιδιά της Α' Γυμνασίου στο πλαίσιο του Project στο «ΠΑΓΚΡΗΤΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗΡΙΟ» υπό την καθοδήγηση του καθηγητή Φυσικής Αγωγής, Αναπλ. Διευθυντή κ. Σήφη Κασσάκη. **Έκθεση Ζωγραφικής Φοιτητών/τριών Π.Τ.Π.Ε. (Αίθουσα Δ7)** - Το θέμα των ιχνογραφημάτων των φοιτητών/τριών του Π.Τ.Π.Ε. Πανεπιστημίου Κρήτης είναι *πώς έχουν βιώσει την οικονομική κρίση και σε ποιους τομείς τους έχει επηρεάσει*. Τα έργα αυτά δημιουργήθηκαν στο πλαίσιο Σεμιναρίων Ψυχολογίας.

O18

Ένα καινοτόμο πανευρωπαϊκό αναλυτικό πρόγραμμα ψυχικής ανθεκτικότητας για παιδιά προσχολικής και σχολικής ηλικίας

Ματσόπουλος Α., Γκαβογιαννάκη Μ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Το Πανεπιστήμιο Κρήτης και η Μονάδα Σχολικής Ψυχολογίας του Παιδαγ. Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης σε συνεργασία με 5 άλλα πανεπιστήμια της Ευρωπαϊκής Ένωσης συνδιαμορφώνει ένα πανευρωπαϊκό Αναλυτικό Πρόγραμμα Ψυχικής Ανθεκτικότητας (ΑΠΨΑ) για να αξιοποιηθεί στα νηπιαγωγεία και τα σχολεία της Ευρώπης. Ο στόχος της εργασίας είναι να παρουσιάσει το παραπάνω εγχείρημα. Το προληπτικό αυτό πρόγραμμα είναι στηριγμένο σε ένα νέο θεωρητικό μοντέλο σχετικά με την καλλιέργεια της Ψυχικής Ανθεκτικότητας (Resilience) και θα διδαχθεί σε όλους τους μαθητές των νηπιαγωγείων και των σχολείων. Το ΑΠΨΑ (2013) στοχεύει στην καλλιέργεια και η προαγωγή της ψυχικής υγείας των παιδιών εν μέσω στρεσογόνων παραγόντων, τραυματικών εμπειριών κλπ διαμέσου ανάπτυξης κοινωνικοσυναισθηματικών δεξιοτήτων (skills) καθώς και με τη δημιουργία κατάλληλων συνθηκών και διαδικασιών (processes) στα περιβάλλοντα του σχολείου και της οικογένειας αλλά και της τοπικής κοινωνίας. Ο στόχος του παρόντος πανευρωπαϊκού προγράμματος είναι να δημιουργηθεί ένα εγχειρίδιο-οδηγός για την νηπιαγωγό και τον δάσκαλο, όπου θα υπάρχουν καταγεγραμμένες πλήθος δραστηριοτήτων για την καλλιέργεια της ψυχικής ανθεκτικότητας. Επίσης, θα δημιουργηθεί και ένα εγχειρίδιο για τους γονείς, εφόσον το περιβάλλον της οικογένειας είναι ένα κομβικό πλαίσιο ανάπτυξης δεξιοτήτων που σχετίζονται με την Ψυχική Ανθεκτικότητα των παιδιών. Την τρέχουσα χρονιά θα ολοκληρωθεί η δημιουργία όλων των δραστηριοτήτων σε όλες τις ηλικιακές ομάδες και επίπεδα, και το φθινόπωρο του 2014, θα υλοποιηθεί η πιλοτική-ερευνητική τους εφαρμογή και αξιολόγηση σε όλες τις χώρες που συμμετέχουν σε αυτό το consortium (Ελλάδα, Μάλτα, Ιταλία, Πορτογαλία, Σουηδία και Κροατία) το οποίο χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Βασικά συμπεράσματα από την διαδικασία σχεδιασμού και υλοποίησης του παρόντος πανευρωπαϊκού προληπτικού προγράμματος, θα συζητηθούν στην παρούσα παρουσίαση καθώς επίσης θα αναλυθούν εφαρμογές του παρόντος εγχειρήματος για ψυχολόγους και εκπαιδευτικούς και γονείς.

O19

Διαζύγιο και παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας: Επαπειλητικοί-προστατευτικοί παράγοντες και ανθεκτικότητα

Καρέλα Χ., Πετρογιάννης Κ., Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Η λύση του γάμου που σηματοδοτείται από το διαζύγιο των γονέων θεωρείται ένα ιδιαίτερα στρεσογόνο γεγονός ζωής. Ωστόσο, ορισμένα παιδιά τα οποία έχουν βιώσει τη διαδικασία του διαζυγίου πετυχαίνουν να αντιμετωπίσουν τις προσκλήσεις που θέτει η νέα οικογενειακή κατάσταση και να μην αναπτύξουν δυσεπίλυτα προβλήματα, αντανακλώντας αυτό που στη ψυχολογική βιβλιογραφία καλείται «ανθεκτικότητα». Η μελέτη των αλληλεπιδράσεων μεταξύ των παραγόντων που μπορούν να υπονομεύσουν ή να ενισχύσουν την ψυχική ευεξία των μικρών παιδιών από διαζευγμένες οικογένειες αποτελεί, διαχρονικά, ένα σημαντικό πεδίο για τους ερευνητές λόγω των διαφόρων μεθοδολογικών ή ερμηνευτικών προσεγγίσεων καθώς επίσης και των μη σταθερών και συχνά αντιφατικών ευρημάτων γύρω από αυτό το ζήτημα. Στην παρούσα ανακοίνωση γίνεται αναφορά στο θεωρητικό προβληματισμό ερευνητικής μελέτης που εστιάζεται στους παράγοντες εκείνους που μπορεί να συνδέονται με την παρουσία στοιχείων που σηματοδοτούν την ψυχική ανθεκτικότητα σε παιδιά ηλικίας 4-7 ετών. Κύριο θεωρητικό πλαίσιο αποτελεί η οικοσυστημική θεώρηση του U. Bronfenbrenner και τα πλαίσια μελέτης, όπως επιτάσσει μια τέτοια προσέγγιση, αποτελούν α) το ίδιο το παιδί (π.χ. φύλο ή ηλικία), β) το μικροσύστημα της οικογένειας (π.χ. η απουσία συγκρούσεων μεταξύ των γονέων, η οικονομική σταθερότητα της μονογονεϊκής οικογένειας, η συναισθηματική σχέση του παιδιού με το γονέα που έχει την επιμέλεια κ.ά.), γ) οι μεσοσυστημικές σχέσεις μεταξύ των διαζευγμένων γονέων ή του παιδιού με το γονέα που δεν έχει την επιμέλεια και δ) το εξωσύστημα των διαθέσιμων

κοινωνικών δικτύων στήριξης. Η ανακοίνωση κλείνει με σύντομη παρουσίαση του μεθοδολογικού πλαισίου της μελέτης.

O20

Η προαγωγή της ψυχικής υγείας κατά τη μέση παιδική ηλικία: Μια θετική ψυχολογική παρέμβαση σε σχολικές τάξεις με πολυπολιτισμική σύνθεση

Δημητροπούλου Χ., Λεοντοπούλου Σ., Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Στην παρούσα έρευνα διερευνήθηκε η επίδραση μιας βιωματικής ψυχοπαιδαγωγικής παρέμβασης, δομημένης με βάση τις αρχές της Θετικής Ψυχολογίας, στην ενίσχυση του ευ ζειν μαθητών/-τριών των δύο τελευταίων τάξεων του Δημοτικού Σχολείου. Το δείγμα μας (N = 121, 66 κορίτσια και 55 αγόρια) προήλθε από δύο Δημοτικά Σχολεία της Αττικής και περιελάμβανε παιδιά που φοιτούσαν σε έξι σχολικά τμήματα με πολυπολιτισμική σύνθεση, με το ποσοστό των παιδιών μεταναστών να αγγίζει το 42% του συνόλου των συμμετεχόντων/ουσών. Οι δείκτες του νεανικού ευ ζειν στους οποίους εστίασαμε ήταν η βίωση θετικών συναισθημάτων, η αισιοδοξία και η αυτο-αποτελεσματικότητα, ενώ για την αξιολόγηση της επίδρασης της παρέμβασης πραγματοποιήθηκαν δύο μετρήσεις (πριν και δεκαπέντε ημέρες μετά την παρέμβαση) με τη χρήση σταθμισμένων αυτοαναφορικών ερωτηματολογίων. Στη θετική ψυχολογική παρέμβαση (πειραματική συνθήκη) έλαβαν μέρος 81 παιδιά και εφαρμόστηκαν ασκήσεις, όπως η διερεύνηση των 'Δυνάμεων του Χαρακτήρα' (Peterson & Seligman, 2004) και του 'Καλύτερου Δυνατού Εαυτού' (King & Ruspin, 2004), οι οποίες προσαρμόστηκαν για τη μέση παιδική ηλικία και εφαρμόστηκαν μέσω βιωματικών μεθόδων, συμπεριλαμβανομένων της εικαστικής δημιουργίας και του ψυχοδράματος. Οι υπόλοιποι 40 συμμετέχοντες/-ουσες (δύο σχολικά τμήματα) λειτούργησαν ως ομάδα ελέγχου, παρακολουθώντας μια αντίστοιχη παρέμβαση χωρίς θετικό προσανατολισμό. Από τα ευρήματα της έρευνας προέκυψε πως αποκλειστικά η θετική παρέμβαση κατέστη αποτελεσματική σε ότι αφορά στην ενίσχυση των θετικών συναισθημάτων, της αισιοδοξίας και της κοινωνικής αυτο-αποτελεσματικότητας των συμμετεχόντων/-ουσών δεκαπέντε ημέρες μετά τη διεξαγωγή της, κάτι που δε φάνηκε να ισχύει για τη συνθήκη ελέγχου. Επιπλέον, από τη θετική ψυχοπαιδαγωγική παρέμβαση επωφελήθηκαν εξίσου όλοι οι συμμετέχοντες/-ουσες, ανεξάρτητα από την εθνική τους καταγωγή, τουλάχιστον όσον αφορά τη βίωση από πλευράς τους θετικών συναισθημάτων, καθώς και τον αισιόδοξο προσανατολισμό τους στη ζωή. Συμπερασματικά, η συγκεκριμένη θετική ψυχολογική παρέμβαση είναι δυνατόν να λειτουργήσει ως ένα όχημα προαγωγής της ψυχικής υγείας των παιδιών βρίσκοντας, μάλιστα, εφαρμογή στο απαιτητικό πλαίσιο της πολυπολιτισμικής σχολικής τάξης.

O21

Η ανθεκτικότητα κατά την αναδυόμενη ενηλικίωση

Λεοντοπούλου Σ., Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Η ανθεκτικότητα κατά την αναδυόμενη ενηλικίωση δεν έχει τύχει μέχρι στιγμής συστηματικής διερεύνησης. Κάτω από το ενοποιητικό πλαίσιο της Θετικής Ψυχολογίας, η εργασία αυτή επιδιώκει να μελετήσει την επίδραση των θετικών εκείνων ψυχοκοινωνικών γνωρισμάτων, αλλά και των κριτηρίων και των αναπτυξιακών χαρακτηριστικών των αναδυόμενων ενηλίκων στην ανθεκτικότητα. Το ερευνητικό δείγμα αποτέλεσαν 326 άτομα (17,2% άνδρες, 82,8% γυναίκες) ηλικίας 18 έως 45 ετών που φοιτούσαν στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, στο Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών και στο Πανεπιστήμιο Πειραιά. Οι συμμετέχοντες/-ουσες κλήθηκαν να συμπληρώσουν μία συστοιχία ερωτηματολογίων, η οποία περιλάμβανε ερωτήσεις για τα δημογραφικά τους χαρακτηριστικά, τις αντιλήψεις και τα κριτήριά τους για την αναδυόμενη ενηλικίωση, τα θετικά και αρνητικά γεγονότα που βίωσαν, την αυτοεκτίμηση και την ψυχική τους υγεία. Η ανάλυση των αποτελεσμάτων αποκάλυψε στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις ανάμεσα α. στα αρνητικά γεγονότα τα οποία βίωσαν οι συμμετέχοντες/-ουσες, β. τις αντιλήψεις τους περί ανεξαρτησίας και αλληλεξάρτησης και τη διάσταση της εστίασης στον εαυτό κατά τη διάρκεια της αναδυόμενης ενηλικίωσης και γ. τη θετική τους προσαρμογή, δηλαδή την αυτοεκτίμηση και την απουσία συμπτωμάτων ψυχοπαθολογίας. Επιπλέον, επιβεβαιώθηκε για πρώτη φορά ο ρόλος των ξεταξόμενων αντιλήψεων και της διάστασης της αναδυόμενης ενηλικίωσης στη διαμόρφωση της ανθεκτικότητας, ως εξής: η ανεξαρτησία, η αλληλεξάρτηση και η εστίαση στον εαυτό αφενός

διαμεσολαβούν τη σχέση ανάμεσα στα αρνητικά γεγονότα, την αυτοεκτίμηση και την (απουσία) ψυχοπαθολογίας• αφετέρου, μετριάζουν μόνο τη σχέση ανάμεσα στα αρνητικά γεγονότα και την (απουσία) ψυχοπαθολογίας. Τα παραπάνω ευρήματα μπορούν να βοηθήσουν στην ανάπτυξη στοχευμένων προγραμμάτων παρέμβασης για γονείς, εκπαιδευτικούς και επαγγελματίες της ψυχικής υγείας, τα οποία να ενισχύουν την ανεξαρτησία, την αλληλεξάρτηση και την εστίαση στον εαυτό, προκειμένου να ενισχύσουν την ανθεκτικότητα των αναδυόμενων ενηλίκων.

O22

Ψυχοκινητικό παρεμβατικό πρόγραμμα με στοιχεία θεατρικού παιχνιδιού και ψυχοκοινωνικές δεξιότητες παιδιών προσχολικής ηλικίας με και χωρίς ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες

Σπανάκη Ε., Νηπιαγωγείο Σκαλανίου

Ράπτης Ι., 2^ο Δ.Σ. Περάματος

Καλούση Μ., Νηπιαγωγός

Σκορδίλης Ε., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η μελέτη της επίδρασης ενός παρεμβατικού προγράμματος ψυχοκινητικής εκπαίδευσης με στοιχεία θεατρικού παιχνιδιού στις ψυχοκοινωνικές δεξιότητες παιδιών προσχολικής ηλικίας (7 ετών). Συγκρίθηκαν οι επιδράσεις του παρεμβατικού προγράμματος σε ομάδα τυπικού πληθυσμού (N= 41), κωφών/ βαρήκοων (N= 11) και φοιτούντων σε τμήματα ένταξης (με περιπτώσεις: γενικευμένες αναπτυξιακές διαταραχές, ήπια μορφή αυτισμού, ψυχοκινητική καθυστέρηση, κοινωνικο- συναισθηματικές διαταραχές) (N= 9). Κάθε μία από τις παραπάνω ομάδες χωρίστηκε σε πειραματική ομάδα (ΠΟ) και σε ομάδα ελέγχου (ΟΕ). Το 'Ερωτηματολόγιο Δια- προσωπικής και Ενδο- προσωπικής Προσαρμογής' (ΕΔΕΠ) (Παρασκευόπουλος & Γιαννίτσας, 1999) αξιολόγησε τις ψυχοκοινωνικές δεξιότητες των συμμετεχόντων πριν και μετά από ένα ψυχοκινητικό πρόγραμμα με στοιχεία θεατρικού παιχνιδιού. Η παρέμβαση είχε διάρκεια 10 εβδομάδες, από δύο φορές την εβδομάδα, για κάθε ομάδα. Τα αποτελέσματα της επαναξιολόγησης έδειξαν σημαντική αλληλεπίδραση μεταξύ παρεμβατικού προγράμματος και χρονικού σημείου αξιολόγησης σχετικά με τους συμμετέχοντες του τυπικού πληθυσμού, οι οποίοι παρουσίασαν σημαντική βελτίωση και στη ενδο- προσωπική αλλά και στη δια- προσωπική προσαρμογή. Η ίδια σημαντική βελτίωση δε φάνηκε να ισχύει για τις δύο άλλες ομάδες - κωφών/ βαρήκοων και τμήματος ένταξης. Ένας παράγοντας που, πιθανόν, επηρέασε τα αποτελέσματα των παραπάνω ομάδων ήταν η χρονική διάρκεια του προγράμματος. Είναι εύλογο ένα παρεμβατικό πρόγραμμα που δίνει σημαντικές διαφοροποιήσεις για μαθητές χωρίς ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες να χρειάζεται περισσότερο χρόνο για να εξελίξει και να βελτιώσει τις δεξιότητες μαθητών ειδικών πληθυσμών καθώς οι δεύτεροι χρειάζονται εκ φύσεως περισσότερο χρόνο για να εξελίξουν τις δεξιότητές τους (Gallahue & Ozmun, 1998).

Θεματική Συνεδρία 6

Ανάπτυξη αναγνωστικής κατανόησης, γραπτού λόγου και δεξιοτήτων γραμματισμού

Πρόεδρος: Διακογιώργη Κ., Πανεπιστήμιο Πατρών

O23

Η συμβολή της διδασκαλίας μεταγνωστικών στρατηγικών στην αναγνωστική κατανόηση 7χρονων μαθητών

Κουτσουράκη Σ., Περιφερειακή Δ/νση Α/θμιας & Β/θμιας Εκπ/σης Κρήτης

Μπερκούτη Μ., Υπουργείο Παιδείας & Θρησκευμάτων

Οι έμπειροι αναγνώστες χρησιμοποιούν ποικίλες, συνειδητά ελεγχόμενες στρατηγικές για να κατανοήσουν πολύπλοκα και απαιτητικά κείμενα. Μολονότι η μεταγνώση αφορά γνωστικές λειτουργίες και διεργασίες ανώτερου επιπέδου και γενικότερα εμφανίζεται σε ώριμους και μεγαλύτερους σε ηλικία μαθητές υπάρχουν ερευνητικές μαρτυρίες ότι μικρότερα παιδιά είναι επίσης ικανά να ελέγξουν και να ρυθμίσουν τις γνωστικές τους διεργασίες κατά τη διάρκεια της ανάγνωσης. Σήμερα, η πρόκληση στην έρευνα της αναγνωστικής κατανόησης αφορά τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας της διδασκαλίας στο δημοτικό σχολείο

προσδιορίζοντας τις συγκεκριμένες εκείνες διδακτικές πρακτικές που εξυπηρετούν καλύτερα την ανάπτυξη του αυτο-ελέγχου των μαθητών στην κατανόηση και μάλιστα από τις μικρές, ήδη, ηλικίες. Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα μελέτη στοχεύει στη διερεύνηση της επίδρασης της διδασκαλίας μεταγνωστικών στρατηγικών στις δεξιότητες αναγνωστικής κατανόησης μαθητών Β΄ τάξης δημοτικού σχολείου. Πραγματοποιήθηκε διδακτική παρέμβαση, (διδάχθηκαν τρεις διαφορετικές μεταγνωστικές στρατηγικές αναγνωστικής κατανόησης -χρήση προηγούμενης γνώσης, πρόβλεψη, αλληλουχία) διάρκειας 9 εβδομάδων, με αξιοποίηση του μοντέλου της γνωστικής μαθητείας. Στη συνέχεια συγκρίθηκαν οι δυο ομάδες υποκειμένων (πειραματισμού και ελέγχου). Από τα δεδομένα της έρευνας προέκυψε ότι η άμεση διδασκαλία στρατηγικών αναγνωστικής κατανόησης βελτιώνει σημαντικά την αναγνωστική επίδοση των μαθητών. Όλες οι κατηγορίες αναγνωστών (καλοί, μέτριοι και αδύναμοι) της πειραματικής ομάδας βελτιώνονται σε σχέση με τον εαυτό τους, αλλά και σε σχέση με την αντίστοιχη κατηγορία της ομάδας ελέγχου. Επιπλέον, βρέθηκε ότι οι μέτριοι και οι αδύναμοι αναγνώστες της πειραματικής ομάδας είναι εκείνοι που επωφελούνται περισσότερο από τη διδακτική παρέμβαση. Η σύγκριση της προόδου, πάντως, των τριών κατηγοριών αναγνωστών ανάμεσα στις δυο ομάδες έδειξε ότι από τη διδασκαλία μεταγνωστικών αναγνωστικών στρατηγικών ευνοούνται περισσότερο καλοί και μέτριοι αναγνώστες. Τέλος, οι προτιμήσεις των υποκειμένων για τις στρατηγικές που διδάχθηκαν ελέγχθηκαν σε τρεις χρονικές στιγμές και διαπιστώθηκε ότι χρησιμοποιούν συχνότερα τη στρατηγική της αλληλουχίας. Η συζήτηση των αποτελεσμάτων επικεντρώνεται στην ανάδειξη της σαφούς διδασκαλίας μεταγνωστικών στρατηγικών ως σημαντικού παράγοντα βελτίωσης της αναγνωστικής κατανόησης, ακόμη και στο στάδιο της πρώτης ανάγνωσης, και στην αναγκαιότητα έγκαιρης ένταξής της στην αναγνωστική διδασκαλία.

O24

Στόχοι επίτευξης & βασικές ψυχολογικές ανάγκες: Διερεύνηση της σύνδεσής τους στο αντικείμενο της αναγνωστικής κατανόησης

Γκερτσάκης Ν., Σιδερίδης Γ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η σύνδεση δύο θεωριών, των στόχων επίτευξης (Achievement Goal Theory) και των βασικών ψυχολογικών αναγκών, κεντρικού στοιχείου της Θεωρίας του Αυτοπροσδιορισμού (Self Determination Theory), στο πλαίσιο του ελληνικού δημοτικού σχολείου, αποτελεί το σκοπό της παρούσας εργασίας. Στην έρευνα συμμετείχαν 151 μαθητές της Στ΄ τάξης 6 δημοτικών σχολείων αστικών κέντρων της Κρήτης. Οι συμμετέχοντες, στην ώρα του μαθήματος της ελληνικής γλώσσας, κλήθηκαν να απαντήσουν σε ερωτήσεις για την κατανόηση ενός κειμένου, που τους χορηγήθηκε με τη μορφή παζλ, από τους εκπαιδευτικούς των τάξεων. Κατόπιν συμπλήρωσαν κλίμακες για τους ατομικούς και αντιλαμβανόμενους στόχους επίτευξης και τις βασικές ψυχολογικές ανάγκες. Λόγω της ομαδοποιημένης κατά τάξεις, μορφής των δεδομένων, για την επεξεργασία τους χρησιμοποιήθηκαν τα πολυ-επίπεδα μοντέλα με το στατιστικό πακέτο HLM 7. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι : α) η επίδοση στη δοκιμασία κατανόησης του κειμένου προβλέπεται τόσο από την κάλυψη της ανάγκης για αυτονομία, όσο και από τον ατομικό στόχο της κατάκτησης της βαθιάς γνώσης (με κατεύθυνση την προσέγγιση), β) ο παραπάνω στόχος φαίνεται να συνδέεται με την κάλυψη της ανάγκης για ικανότητα, ενώ γ) δε συμβαίνει το ίδιο για τους ατομικούς και αντιλαμβανόμενους στόχους επίτευξης με σκοπό την επίδοση. Τα παραπάνω ευρήματα ενισχύουν τη θέση για αλληλοεπικάλυψη των δύο θεωριών, με σημείο τομής την έννοια της ικανότητας.

O25

Η επίδραση των σχηματικών αναπαραστάσεων στην αναγνωστική κατανόηση μαθητών δημοτικού σχολείου στο μάθημα της Ιστορίας

Σταύρου Ζ., Τσεσμελή Σ., Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ρόδος.

Η μελέτη στόχευε στη διερεύνηση της επίδρασης των σχηματικών αναπαραστάσεων στην αναγνωστική κατανόηση των ιστορικών κειμένων από μαθητές δημοτικού σχολείου. Ειδικότερα, η μελέτη σκόπευε να αξιολογήσει α) την ικανότητα των μαθητών να αντιλαμβάνονται προϋπάρχουσες σχηματικές αναπαραστάσεις (π.χ. σχεδιαγράμματα, νοηματικές χαρτογραφήσεις κ.ά.), οι οποίες μπορεί να δίνονται από τον/την εκπαιδευτικό της τάξης κατά τη διάρκεια του μαθήματος, και β) την ικανότητά τους να δημιουργούν οι ίδιοι σχηματικές αναπαραστάσεις στην προσπάθειά τους να κατανοήσουν τα κείμενα αυτά.

Στη μελέτη συμμετείχαν 62 μαθητές που φοιτούσαν στις τρεις τελευταίες τάξεις (Δ' - Στ') ενός δημοτικού σχολείου της περιφέρειας του Ν. Δωδεκανήσων. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι σχηματικές αναπαραστάσεις των μαθητών αντικατοπτρίζουν το επίπεδο γνωστικής επεξεργασίας των ιστορικών κειμένων που καλούνται να κατανοήσουν καθώς επίσης και το αναπτυξιακό τους επίπεδο, ενώ η επίδραση των σχηματικών αναπαραστάσεων που κατασκευάζουν οι ίδιοι φαίνεται να επιδρά περισσότερο στην αναγνωστική κατανόηση των κειμένων σε σύγκριση με τις σχηματικές αναπαραστάσεις που τους δίνονται από τον/την εκπαιδευτικό. Το γεγονός αυτό αναδεικνύει τη σημασία της άσκησης των μαθητών σε τεχνικές σχηματικής αναπαραστάσης και οπτικής αποκωδικοποίησης των κειμένων, ιδιαίτερα των μαθητών με χαμηλά επίπεδα αναγνωστικής κατανόησης, ώστε να κατανοήσουν καλύτερα τη νοηματική οργάνωση των κειμένων.

Ο26

Σύγκριση ανάμεσα σε κοινωνικογνωσιακές και κοινωνικοπολιτισμικές προσεγγίσεις ως προς την ποιότητα γραπτού λόγου και τη μεταγνώση

Γιαννουλάκη Τ., Σπαντιδάκης Ι., Βασιλάκη Ε., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η ανάπτυξη των δεξιοτήτων του γραπτού λόγου είναι βασικός στόχος των σύγχρονων παιδαγωγικών προσεγγίσεων, οι οποίες μπορούν να ταξινομηθούν σε δυο μεγάλες κατηγορίες, τις κοινωνικογνωσιακές και κοινωνικοπολιτισμικές. Αυτές τις δυο προσεγγίσεις πολλοί ερευνητές τις αντιμετωπίζουν ως συμπληρωματικές. Στην έρευνά μας το δείγμα αποτέλεσαν 36 παιδιά της Ε' τάξης Δημοτικού. Στην πρώτη πειραματική ομάδα (Π1) η παρέμβαση βασίστηκε στις κοινωνικογνωσιακές θεωρίες και στη δεύτερη (Π2) στις κοινωνικοπολιτισμικές θεωρίες. Το ερώτημα που μας απασχόλησε ήταν ποιας ομάδας οι μαθητές/τριες θα εμφανίσουν συγκριτικά καλύτερες επιδόσεις όσον αφορά στην ποιότητα του γραπτού λόγου και τη μεταγνώση. Και στις δυο ομάδες εφαρμόστηκε το πλαίσιο της γνωσιακής μαθητείας και χρησιμοποιήθηκαν κοινωνικές και διαδικαστικές διευκολύνσεις. Η διαφορά ανάμεσα στις κοινωνικοπολιτισμικές και κοινωνικογνωσιακές προσεγγίσεις, που αντιμετωπίστηκαν συμπληρωματικά η μία με την άλλη, ανάγεται στον τρόπο που έγινε η παρέμβαση. Σκοπός της έρευνας ήταν η σύγκριση της αποτελεσματικότητας των κοινωνιογνωσιακών και των κοινωνικοπολιτισμικών προσεγγίσεων στην παραγωγή γραπτού λόγου στα κειμενικά γένη αφήγησης, δημοσιογραφικού άρθρου, επιχειρηματολογικού λόγου και πρόσκλησης. Οι μαθητές των δυο πειραματικών ομάδων διατηρούσαν portfolio μαθητή. Η ποιότητα γραπτού λόγου αναλύθηκε σε ποιοτικά (γλωσσικό ύφος, δομικά στοιχεία κ.λπ.) και ποσοτικά κριτήρια (αριθμός προτάσεων, παραγράφων κ.λπ.). Η μεταγνώση διερευνήθηκε σε σχέση με τις γνώσεις και τις δεξιότητες με προφορική συνέντευξη που πήραμε από τους μαθητές/τριες και με παρατηρήσεις που καταγράφηκαν στα ημερολόγια των ερευνητριών. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα και οι δυο ομάδες βελτίωσαν τις επιδόσεις τους ως προς τα παρατηρούμενα μεγέθη. Όσο αφορά τη μεταγνώση, οι μαθητές της πρώτης ομάδας, στην οποία έγινε η κοινωνικογνωσιακή παρέμβαση, εμφάνισε καλύτερες επιδόσεις.

Ο27

Δεξιότητες γραμματισμού και προβλήματα συμπεριφοράς παιδιών Ρομά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας

Κανετάκη Α., Πολυχρόνη Φ., Ράλλη Α., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ο σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν η διερεύνηση των δεξιοτήτων γραμματισμού και αναγνωστικών δεξιοτήτων καθώς και των προβλημάτων συμπεριφοράς μαθητών Ρομά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας, συγκριτικά με μαθητές μη Ρομά. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος ΕΣΠΑ με τίτλο «Εκπαίδευση των παιδιών Ρομά», (Δράση 5 «Παροχή Ψυχοκοινωνικής και Μαθησιακής Στήριξης»). Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 107 μαθητές, 78 Ρομά και 29 μη Ρομά, που φοιτούσαν σε Νηπιαγωγεία, στην Α' και τη Β' Δημοτικού. Στους μαθητές χορηγήθηκαν ατομικά σταθμισμένες και άτυπες δοκιμασίες, όπως δοκιμασίες επίγνωσης του γραπτού και δοκιμασίες ανάγνωσης συλλαβών και λέξεων. Επιπλέον, πληροφορίες για την μαθησιακή επίδοση και τα προβλήματα εσωτερικευμένης και εξωτερικευμένης προσαρμογής των μαθητών ελήφθησαν με βάση τις εκτιμήσεις των εκπαιδευτικών τους. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, οι μαθητές Ρομά είχαν χαμηλότερη επίδοση στις δεξιότητες γραμματισμού και τις αναγνωστικές δεξιότητες συγκριτικά με τους μη Ρομά μαθητές, ανεξάρτητα από την

ηλικιακή ομάδα. Αντίθετα, δεν παρατηρήθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο ομάδων ως προς τα προβλήματα εσωτερικευμένης και εξωτερικευμένης προσαρμογής με βάση τις εκτιμήσεις των εκπαιδευτικών. Τα αποτελέσματα συζητώνται στο πλαίσιο του έγκαιρου εντοπισμού και της αποτελεσματικής υποστήριξης παιδιών που ανήκουν σε ομάδες υψηλού κινδύνου για σχολική αποτυχία.

S04 - Συμπόσιο 4

Το σπίτι και το σχολείο ως πλαίσιο αρνητικών εμπειριών: Η ασυνεπής γονεϊκή ανατροφή και οι εμπειρίες κοροϊδίας στην παιδική ηλικία και η σχέση τους με ποικίλη ψυχοπαθολογία στον νεαρό ενήλικα

Πρόεδρος: Σίμος Γ., Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Συζητητής: Σίμος Γ., Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Οι επαναλαμβανόμενες κοροϊδίες στην παιδική ηλικία φαίνεται πως σχετίζονται με μια σειρά ψυχοπαθολογικών παραμέτρων της παιδικής, εφηβικής και νεαρής ενήλικης ζωής. Ασυνεπής γονεϊκή ανατροφή με αδικαιολόγητες τιμωρίες και χρήση βίας συνδέεται επίσης με μακροπρόθεσμες αρνητικές εκβάσεις. Τέτοιες αρνητικές εμπειρίες βρέθηκε πως μπορεί να συνδέονται με τα επίπεδα επιθετικότητας του παιδιού, το υψηλό κοινωνικό άγχος στην εφηβεία, καταθλιπτικά συμπτώματα στην ενήλικη ζωή και χαμηλή αυτο-εκτίμηση. Σκοπός του παρόντος συμποσίου είναι η παρουσίαση ευρημάτων από τη μελέτη συγκεκριμένων ψυχοπαθολογικών παραμέτρων της νεαρής ενήλικης ζωής και της σχέσης τους με αρνητικές εμπειρίες στο σπίτι και το σχολείο. Μελετάμε έτσι την επίδραση της εμπειρίας της κοροϊδίας και τη σχέση της με τον κοινωνικό φόβο και το άγχος στην κοινωνική διαντίδραση, αλλά και τον συνακόλουθο ρόλο της χαμηλής αυτο-εκτίμησης. Μελετάμε επίσης την εμπειρία μιας αυστηρής πειθαρχίας στο πλαίσιο της οικογένειας και τη σχέση της με στάσεις και συμπεριφορές σχετικές με την επιθετικότητα και την κοινωνική δυσπιστία στην ενήλικη ζωή. Τέλος, ξαναμελετάμε την επίδραση της εμπειρίας της κοροϊδίας και τη σχέση της, αυτή τη φορά, με παραμέτρους που παραπέμπουν σε διαταραγμένες στάσεις και συμπεριφορές στην πρόσληψη τροφής, όπως είναι η δυσαρέσκεια με το σώμα και η σχετική με αυτήν παρόρμηση για λεπτότητα, αλλά και τη σχέση αυτών των παραμέτρων με τον τρέχοντα Δείκτη Μάζας Σώματος

S04.1 Ο φόβος του νεαρού ενήλικα μπροστά στην κοινωνική διαντίδραση, οι εμπειρίες κοροϊδίας στην παιδική ηλικία και η τρέχουσα αυτο-εκτίμηση

Σίμος Γ., Γαβριηλίδου Κ., Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Καθώς η παιδική ηλικία αποτελεί μια ηλικία στην οποία διαμορφώνονται οι απόψεις του παιδιού για τον εαυτό του, εμπειρίες επαναλαμβανόμενης κοροϊδίας θα μπορούσαν να διαμορφώσουν μια αρνητική άποψη για τον εαυτό, ενώ η κοινωνική αποφυγή, ως προσπάθεια αποφυγής της κοροϊδίας, θα μπορούσε να επηρεάσει αρνητικά τις κοινωνικές διαντιδράσεις της παιδικής ηλικίας και πιθανόν μακροπρόθεσμα και τη διαπροσωπική λειτουργικότητα της ενήλικης ζωής. Με σκοπό τη διερεύνηση της σχέσης ανάμεσα στην κοινωνική ζωή του νεαρού ενήλικα και τις εμπειρίες πειράγματος της παιδικής ηλικίας χορηγήσαμε τις βραχείες μορφές των ερωτηματολογίων Social Phobia Scale (SPS) και Social Interaction Anxiety Scale (SIAS), το Teasing Questionnaire-Revised και την Κλίμακα Αυτο-Εκτίμησης (ΚΑΕ) σε 372 νεαρούς ενήλικες. Η SIAS συσχετίστηκε θετικά με το TQ-R, τις 5 υποκλίμακες του (εμφάνιση, επιδόσεις, ακαδημαϊκή πρόοδος, καταγωγή της οικογένειας και κοινωνική συμπεριφορά) και αρνητικά με την ΚΑΕ, ενώ η SPS συσχετίστηκε με τις ίδιες παραμέτρους όπως και η SIAS, εκτός από την καταγωγή της οικογένειας. Η διαδικασία της βηματικής παλινδρόμησης με εξαρτημένες μεταβλητές τις SIAS και SPS και ανεξάρτητες μεταβλητές –προβλεπτικούς παράγοντες τις παραμέτρους με στατιστικά σημαντική συσχέτιση έδειξε ότι και τις δυο μπορούσε να προβλέψει πρωτίστως η τρέχουσα χαμηλή αυτο-εκτίμηση και μετά οι εμπειρίες κοροϊδίας της κοινωνικής συμπεριφοράς. Καθώς η ΚΑΕ συσχετίστηκε με τις 4 από τις 5 υποκλίμακες της TQ-R, νέα βηματική παλινδρόμηση με εξαρτημένη μεταβλητή αυτή τη φορά την Αυτο-εκτίμηση έδειξε ότι αυτή μπορούσαν να την προβλέψουν οι εμπειρίες κοροϊδίας τις κοινωνικής συμπεριφοράς και της εμφάνισης. Τα παρόντα ευρήματα επιβεβαιώνουν και προεκτείνουν τη σχέση της κοροϊδίας στην παιδική ηλικία με υψηλά επίπεδα κοινωνικού άγχους στην εφηβεία, καθώς το παρόν δείγμα αφορούσε μετεφηβική ηλικία. Η χαμηλή αυτο-εκτίμηση, αποτέλεσμα μεταξύ άλλων και των εμπειριών

κοροϊδίας στην παιδική ηλικία, φαίνεται να συνδέεται τόσο άμεσα όσο και έμμεσα με τον κοινωνικό φόβο και τον φόβο στην κοινωνική διαντίδραση.

S04.2 Αδόκιμες συμπεριφορές ανατροφής στην παιδική ηλικία και καχυποψία / επιθετικότητα στην ενήλικη ζωή

Σίμος Γ., Παπαγεωργίου Ι., Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Οι συμπεριφορές ανατροφής των παιδιών, δόκιμες ή αδόκιμες, είναι αυτές που θα διαμορφώσουν σε ένα βαθμό την συμπεριφορά των παιδιών, αλλά και τη μεταγενέστερη εξέλιξη τους στο φάσμα της ενήλικης ζωής. Προβλήματα συμπεριφοράς στα παιδιά εξελίσσονται συχνά σε προβλήματα συμπεριφοράς του εφήβου και του νεαρού ενήλικα. Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση των συμπεριφορών ανατροφής των γονέων, των οποίων αποδέκτης γίνεται το παιδί ή ο έφηβος, έτσι όπως ανακαλούνται από τον μετέπειτα νεαρό ενήλικα, και η σχέση τους με στάσεις και συμπεριφορές επιθετικότητας ή μνησικακίας αυτού του ενήλικα. Μια τροποποιημένη μορφή της Parenting Scale (PS), οι κλίμακες Cynicism και Resentment and Aggression του MMPI, καθώς και η Κλίμακα Αυτο-εκτίμησης χορηγήθηκαν σε 237 νεαρού ενήλικες (188 γυναίκες και 49 άνδρες) μέσης ηλικίας 21,5 ετών. Η Καχυποψία/ Κυνικότητα (Cynicism) συσχετίστηκε θετικά με την υποκλίμακα Υπερ-αντιδραστικότητας (Overreactivity) της PS και την Επιθετικότητα, καθώς και αρνητικά με την Αυτο-εκτίμηση, ενώ η Επιθετικότητα συσχετίστηκε θετικά με τις υποκλίμακες Υπεραντιδραστικότητας και Πολυλογίας (Verbosity) της PS και τη συνολική βαθμολογία της PS και αρνητικά με την Αυτο-εκτίμηση. Από τη διαδικασία των βηματικών παλινδρομήσεων φάνηκε πως την Επιθετικότητα μπορούσαν να προβλέψουν πρωτίστως η τρέχουσα Αυτο-εκτίμηση και δευτερευόντως η Υπερ-αντιδραστικότητα της PS. Τα παρόντα ευρήματα υποστηρίζουν τη σχέση της Υπεραντιδραστικότητας (αντιπαραθέσεις, φωνές, σωματική βία) ως συμπεριφοράς ανατροφής του παιδιού/ εφήβου με τις αρνητικές στάσεις και συμπεριφορές του μετέπειτα νεαρού ενήλικα, όπως την καχυποψία στην ειλικρίνεια και τα κίνητρα των άλλων ανθρώπων (Καχυποψία/ Κυνικότητα του MMPI) αλλά και την μνησικακία, ευερεθιστότητα, επιθετικότητα (Επιθετικότητα του MMPI). Ενδιαφέρον είναι τέλος το ότι η τρέχουσα αυτο-εκτίμηση παίζει έναν πιθανό διαμεσολαβητικό ρόλο ανάμεσα σε αρνητικές συμπεριφορές ανατροφής του παιδιού και τις υπό μελέτη αρνητικές στάσεις και συμπεριφορές του στη μετέπειτα ενήλικη ζωή.

S04.3 Εμπειρίες κοροϊδίας στην παιδική ηλικία και δυσαρέσκεια με το σώμα / παρόρμηση για λεπτότητα στη νεαρή ενήλικη ζωή

Σίμος Γ., Σαββίδου Δ., Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Η εμπειρία της κοροϊδίας αφορά την λεκτική εκείνη μορφή του εκφοβισμού ή της θυματοποίησης που εστιάζει σε ποικίλους προσωπικούς και κοινωνικούς παράγοντες όπως είναι η εμφάνιση, οι επιδόσεις, η ακαδημαϊκή πρόοδος, η καταγωγή της οικογένειας και η κοινωνική συμπεριφορά. Εμπειρίες κοροϊδίας στην παιδική ηλικία φαίνεται να σχετίζονται, μεταξύ των άλλων, με διαταραγμένη εικόνα σώματος και διαταραγμένες στάσεις και συμπεριφορές στην πρόσληψη τροφής στην ενήλικη ζωή. Με σκοπό τη διερεύνηση της παραπάνω σχέσης, χορηγήσαμε την κλίμακα Teasing Questionnaire-Revised (TQ-R), καθώς και τις υποκλίμακες Δυσαρέσκεια με το Σώμα (ΔΣ) και Παρόρμηση για Λεπτότητα (ΠΛ) του Eating Disorder Inventory (EDI) σε μια ομάδα νεαρών ενηλίκων (n=382). Ταυτόχρονα, και με βάση το ύψος και το βάρος σώματος υπολογίστηκε ο Δείκτης Μάζας Σώματος (ΔΜΣ). Οι διαδικασίες συσχέτισης της TQ-R (και των υποκλιμάκων της: α)επίδοσης, β)ακαδημαϊκής ζωής, γ)κοινωνικής ζωής, δ)οικογενειακού υποβάθρου, και ε)εμφάνισης), της ΔΣ, και της ΠΛ, απέδωσαν μια σειρά από σημαντικές και εννοιολογικά ερμηνεύσιμες σχέσεις. Οι ΔΣ και ΠΛ συσχετίστηκαν με εμπειρίες κοροϊδίας που αφορούσαν την επίδοση, την εμφάνιση, και τη συνολική βαθμολογία της TQ-R, με τη ΔΣ να συσχετίζεται επίσης σημαντικά και με εμπειρίες κοροϊδίας σχετικές με την κοινωνική ζωή. Ο τρέχον ΔΜΣ συσχετίστηκε με εμπειρίες κοροϊδίας της παιδικής ηλικίας που αφορούσαν την επίδοση, την ακαδημαϊκή ζωή και την εμφάνιση. Όταν με βάση το ΔΜΣ οι συμμετέχοντες χωρίστηκαν σε τρεις ομάδες -ελλιποβαρείς, με κανονικό βάρος, και υπέρβαρους- οι συμμετέχοντες με το τρέχον υπερβάλλον βάρος σώματος διαφοροποιήθηκαν από τις περισσότερο συχνά αναφερόμενες εμπειρίες κοροϊδίας στην παιδική ηλικία που αφορούσαν μόνο την εμφάνιση. Τα παραπάνω ευρήματα τονίζουν τη σχέση των εμπειριών κοροϊδίας στην παιδική ηλικία, και ιδιαίτερα αυτής που

εστιάζει στην εμφάνιση, με τη δυσαρέσκεια με το σώμα και την παρόρμηση για λεπτότητα στην νεαρή ενήλικη ζωή, το ρόλο της πιθανής παιδικής παχυσαρκίας στις παραπάνω σχέσεις, αλλά και επίσης την πολυπλοκότητα των τελικών αλληλο-επιδράσεων.

S05 - Συμπόσιο 5

Σχέση γονιών-παιδιών και προσαρμογή κατά την παιδική ηλικία και εφηβεία

Πρόεδρος: Γεωργίου Σ., Πανεπιστήμιο Κύπρου

Συζητητής: Γεωργίου Σ., Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σε αυτό το συμπόσιο θα παρουσιαστούν μια σειρά από εμπειρικές έρευνες που έχουν πρόσφατα ολοκληρωθεί σε Ελλάδα και Κύπρο. Βασικό ερώτημα όλων των εργασιών είναι εάν μπορεί να ανιχνευθεί μια μορφή "θετικής" ή "αρνητικής" γονικότητας που να ερμηνεύει τις αντίστοιχες όψεις της προσαρμογής των παιδιών. Μέσα από συγχρονικές αλλά και διαχρονικές έρευνες που θα παρουσιαστούν, οι συντελεστές του συμποσίου θα εστιάσουν σε ζητήματα όπως ο γονικός τύπος, τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της προσκόλλησης των παιδιών με τους γονείς τους (όπως είναι η εμπιστοσύνη, η επικοινωνία και η αποξένωση) και οι γονικές πρακτικές και ο ρυθμιστικός ρόλος της ιδιοσυγκρασίας του παιδιού. Μέσα σε ένα συνολικό πλαίσιο αναζήτησης, το συμπόσιο στοχεύει να απαντήσει σε σημαντικά ερωτήματα που απασχολούν την βιβλιογραφία της κοινωνικοποίησης και ανάπτυξης του παιδιού, επεκτείνοντας την θεωρητική μας γνώση για τις δυναμικές διαδράσεις ανάμεσα σε γονείς και παιδιά σε διάφορες φάσεις της ανάπτυξης.

S05.1 Γονικοί τύποι, οικογένεια και προσδοκίες αυτοαποτελεσματικότητας

Κούτης Κ., Τάνταρος Σ., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η έρευνα σχετικά με την γονικότητα και τις σχέσεις της με την ανάπτυξη των παιδιών έχει δείξει ότι ο διαλεκτικός τύπος γονέα σχετίζεται με υψηλή αυτοαποτελεσματικότητα και υψηλά επίπεδα ηθικής συλλογιστικής από την πλευρά των παιδιών (Baumrind, 1971, Carlo, McGinley, Hayes, Batenhorst, & Wilkinson, 2007). Το διαλεκτικό γονικό στυλ συνδυασμένο με επίπεδα ισορροπημένης προσαρμοστικότητας και συνοχής φαίνεται να σχετίζεται με την καλύτερη οικογενειακή λειτουργία. Άτομα προερχόμενα από παρόμοια οικογενειακά συστήματα παρουσιάζουν υψηλές προσδοκίες αυτοαποτελεσματικότητας, καλύτερη αντιμετώπιση στρεσογόνων γεγονότων, ανάληψη πρωτοβουλιών για την επίλυση προβλημάτων, και γενικά έχουν καλύτερη ανάπτυξη ψυχολογικά, κοινωνικά, μαθησιακά και προσωπικά (Olson & Gorall, 2006). Η παρούσα εργασία διερευνά την σχέση των γονικών στυλ και των επιπέδων οικογενειακής συνοχής και προσαρμοστικότητας με τις προσδοκίες αυτοαποτελεσματικότητας για την αντιμετώπιση αγχογόνων καταστάσεων σε δείγμα πρωτοετών φοιτητών του Πανεπιστημίου Αθηνών (N= 151). Τα εργαλεία τα οποία χρησιμοποιήθηκαν ήταν η κλίμακα FACES 3 (Κλίμακα Εκτίμησης της Προσαρμοστικότητας και Συνοχής της Οικογένειας) του Olson (1989), η Κλίμακα μέτρησης του γονικού δεσμού (Parental Bonding Instrument PBI) των Parker, Tupling & Brown (1979) και η αυτοσχέδια κλίμακα του Καραδήμα (1999) η οποία είχε βασισθεί κατά τον σχεδιασμό της στο αντίστοιχο ερωτηματολόγιο του Bandura (1989) «Multidimensional Scales of Perceived Self-Efficacy» και αφορά στην ικανότητα του ατόμου να αντιμετωπίζει επιτυχώς διάφορες αγχογόνες καταστάσεις. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι άτομα με διαλεκτικού τύπου γονείς και μεσαία επίπεδα συνοχής και προσαρμοστικότητας στην οικογένεια τους τείνουν να έχουν υψηλές προσδοκίες αυτοαποτελεσματικότητας. Οι προσδοκίες αυτοαποτελεσματικότητας φαίνεται ακόμη να συνδέονται με παράγοντες της οικογένειας, αφού οι πηγές των προσδοκιών αυτοαποτελεσματικότητας, οι τρόποι με τους οποίους αυτή αναπτύσσεται, σχετίζονται με τους γονείς, καθώς και διάφορα άλλα δημογραφικά στοιχεία των γονέων (ηλικία, εκπαιδευτικό επίπεδο) αλλά και των ατόμων (φύλο, οικογενειακή κατάσταση), τα οποία εξετάστηκαν.

S05.2 Η ποιότητα της σχέσης με τους γονείς και τους συνομηλίκους ως παράμετρος της σχολικής επιθετικότητας και της θυματοποίησης

Νικηφόρου Μ., Σταυρινίδης Π., Γεωργίου Σ., Πανεπιστήμιο Κύπρου

Ο σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν τριπλός. Αρχικά, σκοπός ήταν να εξεταστεί κατά πόσο η ποιότητα της σχέσης με τους γονείς και τους συνομηλίκους προβλέπει την εμπλοκή των παιδιών σε περιστατικά σχολικής επιθετικότητας. Έπειτα, το φύλο των παιδιών λειτούργησε ως ρυθμιστικός παράγοντας με σκοπό να εξεταστεί κατά πόσο η σχέση μεταξύ της ποιότητας της σχέσης των παιδιών με τους γονείς και τους συνομηλίκους και σχολικής επιθετικότητας μεταβάλλεται ανάλογα με το φύλο. Εν τέλει, σκοπός ήταν να εξεταστεί κατά πόσο υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές στη ποιότητα της σχέσης με τους γονείς και συνομηλίκους που χαρακτηρίζει τους θύτες, τα θύματα, τους θύτες/θύματα, και τα παιδιά που δεν εμπλέκονται στη σχολική επιθετικότητα. Οι συμμετέχοντες ήταν 303 παιδιά πέμπτης και έκτης τάξης του Δημοτικού με μέσο όρο ηλικίας 11.06 χρόνια. Τα παιδιά συμπλήρωσαν το Revised Bullying and Victimization Questionnaire και το Inventory of Parent and Peer Attachment. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η φτωχή ποιότητα της σχέσης με γονείς και συνομηλίκους προβλέπει την εμπλοκή των παιδιών σε περιστατικά σχολικής επιθετικότητας. Η ανάλυση με ρυθμιστικό παράγοντα το φύλο των παιδιών έδειξε ότι η σύνδεση της ποιότητας της σχέσης με τους γονείς και συνομηλίκους και σχολικής επιθετικότητας είναι στατιστικά ισχυρότερη για τα κορίτσια. Επίσης, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι θύτες και οι θύτες/θύματα εκδηλώνουν τη χειρότερη ποιότητα σχέσης με τους γονείς και τους συνομηλίκους τους. Τα ευρήματα αυτής της έρευνας συνεισφέρουν στην καλύτερη θεωρητική κατανόηση της σχέσης μεταξύ σχολικής επιθετικότητας και ποιότητας της σχέσης με τους γονείς και τους συνομηλίκους προσφέροντας κατευθύνσεις στις σχετικές εφαρμογές στη συμβουλευτική παιδιών και γονέων.

S05.3 Απευθείας επιδράσεις και αλληλεπιδράσεις μεταξύ γονικών πρακτικών και ιδιοσυγκρασίας στα εσωτερικευμένα/εξωτερικευμένα προβλήματα παιδιών

Γεωργίου Ν., Σταυρινίδης Π., Πανεπιστήμιο Κύπρου

Γονικές πρακτικές και ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά συνδέονται απευθείας με τα εσωτερικευμένα/εξωτερικευμένα προβλήματα των παιδιών, εντούτοις οι συγκεκριμένες συνδέσεις είναι χαμηλές έως μέτριες. Οι απευθείας επιδράσεις παρέχουν πολύτιμες πληροφορίες, αλλά φαίνεται να μην εξηγούν επαρκώς την ανάπτυξη εσωτερικευμένων/εξωτερικευμένων προβλημάτων των παιδιών. Συνεπώς, ένα μοντέλο αλληλεπίδρασης κατά το οποίο η ευαισθησία των παιδιών στις γονικές πρακτικές εξαρτάται από τις ατομικές τους διαφορές στα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά (συναισθηματική διέγερση και αυτό-ρύθμιση) μπορεί να βελτιώσει την προβλεπτική ικανότητα σχετικά με την εμφάνιση εσωτερικευμένων και εξωτερικευμένων προβλημάτων των παιδιών. Το δείγμα ήταν 588 παιδιά ηλικίας 10-14 ετών με τις μητέρες τους. Τα παιδιά συμπλήρωσαν το EMBU-C (My Memories of Upbringing) σχετικά με το πως αντιλαμβάνονται τις γονικές πρακτικές (απόρριψη, υπέρ-προστατευτικότητα, θέρμη, αγχώδης ανατροφή) και οι γονείς το the Early Adolescent Temperament Questionnaire-Revised σχετικά με την ιδιοσυγκρασία του παιδιού (αρνητική διάθεση, συντελεστικός έλεγχος, εξωστρέφεια, δέσμευση). Τα εσωτερικευμένα/εξωτερικευμένα προβλήματα μετρήθηκαν με τις αναφορές τόσο των παιδιών όσο και των γονιών χρησιμοποιώντας το the Strengths and Difficulties Questionnaire. Τα αποτελέσματα καταδεικνύουν πως πρακτικές και ιδιοσυγκρασία έχουν απευθείας επιδράσεις στα εσωτερικευμένα/εξωτερικευμένα προβλήματα, αλλά επίσης η ιδιοσυγκρασία λειτουργεί ως ρυθμιστής μεταξύ πρακτικών και προβλημάτων των παιδιών. Τα αποτελέσματα συζητούνται σε σχέση με προηγούμενα ευρήματα και στα πλαίσια της θεωρητικής τους συμβολής και πρακτικής εφαρμογής.

S05.4 Διαχρονικές συσχετίσεις μεταξύ της εμπειρίας των παρευρισκόμενων σε περιστατικά εκφοβισμού και της σχέσης τους με γονείς και συνομηλίκους

Τριχά Α., Σταυρινίδης Π., Πανεπιστήμιο Κύπρου

Ο σκοπός της παρούσας μελέτης, ήταν να ανιχνεύσει μέσω ενός διαχρονικού σχεδιασμού τα χαρακτηριστικά των παρευρισκόμενων σε περιστατικά εκφοβισμού και να μελετήσει την ποιότητα των σχέσεών τους με γονείς και συνομηλίκους. Στην έρευνα συμμετείχαν 350 Ελληνοκύπριοι μαθητές (μέση ηλικία: 12 ετών), οι οποίοι προέρχονταν από σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης της

Κύπρου. Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν το Ερωτηματολόγιο Παρευρισκομένων σε Περιστατικά Εκφοβισμού που ανιχνεύει τα χαρακτηριστικά των παρευρισκομένων σε τέσσερις παράγοντες: διευκόλυνση, φόβος, ενσυναίσθηση και παρέμβαση. Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν επίσης και το Inventory of Parent and Peer Attachments - IPPA (Armsden & Greenberg, 1987), που εξετάζει την ποιότητα των σχέσεων με γονείς και συνομηλίκους σε τρεις παράγοντες: εμπιστοσύνη, αποξένωση και επικοινωνία. Η ανάλυση των δεδομένων βασίστηκε στην παραγοντική και πολλαπλή παλινδρομική ανάλυση. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα παιδιά που ήταν αμέτοχα σε περιστατικά εκφοβισμού στον Χρόνο 1 παρουσιάζουν υψηλότερες συσχετίσεις με τις θετικές πτυχές της ποιότητας της σχέσης με γονείς και συνομηλίκους (εμπιστοσύνη και επικοινωνία) στον Χρόνο 2. Αντίθετα, οι θύτες και τα θύματα στον Χρόνο 1 παρουσιάζουν υψηλότερες συσχετίσεις με αρνητικές πτυχές της ποιότητας της σχέσης με τους γονείς και τους συνομηλίκους στον Χρόνο 2, κυρίως ως προς την αποξένωση.

S05.5 Διαχρονικές συσχετίσεις μεταξύ γονικής γνώσης, εκφοβισμού και θυματοποίησης

Σταυρινίδης Π., Νικηφόρου Μ., Γεωργίου Σ., Πανεπιστήμιο Κύπρου

Στόχος αυτής της μελέτης ήταν να ανιχνεύσει την κατεύθυνση της σχέσης μεταξύ των πηγών γονικής γνώσης και των εμπειριών εκφοβισμού και θυματοποίησης στα παιδιά. Οι συμμετέχοντες ήταν 348 παιδιά με μέση ηλικία 13.5 ετών και οι μητέρες τους. Τα παιδιά συμπλήρωσαν την αναθεωρημένη έκδοση του Bullying and Victimization Questionnaire (BVQ-R) ενώ οι μητέρες τους συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο Parental Knowledge Questionnaire. Η συλλογή των δεδομένων έγινε σε 2 διαχρονικές φάσεις με περίοδο 6 μηνών μεταξύ των μετρήσεων. Το Μοντέλο Δομικών Εξισώσεων που προέκυψε από την στατιστική επεξεργασία έδειξε ότι η αυτοαποκάλυψη του παιδιού και ο γονικός έλεγχος στον Χρόνο 1 προέβλεπαν θετικά τον εκφοβισμό στον Χρόνο 2. Αντίθετα, η εκμείευση πληροφοριών στον Χρόνο 1 προέβλεπε αρνητικά τον εκφοβισμό στον Χρόνο 2. Ως προς τις αντίστροφες επιδράσεις, ο εκφοβισμός στον Χρόνο 1 προέβλεπε θετικά την αυτοαποκάλυψη του παιδιού και τον γονικό έλεγχο στον Χρόνο 2, ενώ η θυματοποίηση στον Χρόνο 1 προέβλεπε επίσης θετικά την εκμείευση πληροφοριών ενώ προέβλεπε αρνητικά την αυτοαποκάλυψη του παιδιού στον Χρόνο 2. Αυτά τα αποτελέσματα δείχνουν την διαδραστική σχέση ανάμεσα σε όψεις της γονικής γνώσης και των εμπειριών εκφοβισμού και θυματοποίησης στα παιδιά και ότι μόνο η προηγούμενη αυτοαποκάλυψη του παιδιού συνδέεται με μετέπειτα μείωση του εκφοβισμού. Εξίσου ενδιαφέρον είναι και το εύρημα ότι η μετέπειτα θυματοποίηση δεν συνδέεται με καμιά από τις τρεις όψεις της γονικής γνώσης κάτι που δείχνει ότι η προσπάθεια των γονιών να γνωρίζουν περισσότερα για την κοινωνικοποίηση του παιδιού τους, δεν αποφέρει κατ' ανάγκη θετικά αποτελέσματα. Από την άλλη, ο εκφοβισμός δείχνει να μειώνεται από την προηγούμενη εκμείευση πληροφοριών από τους γονείς, λειτουργώντας ίσως ως προστατευτικός παράγοντας. Τέλος, ενδιαφέρον προκύπτει από το εύρημα που δείχνει ότι όταν τα παιδιά θυματοποιούνται τείνουν να το αποκρύπτουν από τους γονείς τους στο διάστημα που ακολουθεί.

Θεματική Συνεδρία 7

Σχολική Επίδοση

Πρόεδρος: Μπινώτη Φ., Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

O28

Διερεύνηση της διεργασίας απόδοσης αιτιολογικού προσδιορισμού σε σχέση με τη μαθησιακή ικανότητα σε μαθητές δημοτικού διαφορετικών ικανοτήτων

Μανδελενάκη Ε., Τσεσμελή Σ., Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Η παρούσα μελέτη έχει σκοπό να διερευνήσει τις απόψεις μαθητών δημοτικού για τις αιτίες της συμπεριφοράς τους και τα κίνητρά τους. Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 168 μαθητές και μαθήτριες, τάξεων Β΄ έως και ΣΤ΄ Δημοτικού από δύο δημοτικά σχολεία των Περιφερειών Κρήτης και Δωδεκανήσου. Οι μαθητές/τριες κλήθηκαν να απαντήσουν σε δομημένο ερωτηματολόγιο με ερωτήματα που αναφέρονταν στους σκοπούς μάθησης των μαθητών/τριών, στην επίδοσή τους, στην απόδοση αιτιολογικού προσδιορισμού επιτυχίας/ αποτυχίας, στις πεποιθήσεις επάρκειας και στη διερεύνηση των

συναισθημάτων τους. Με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας συμπεραίνουμε ότι οι άριστοι/ες μαθητές/τριες έχουν κυρίως εσωτερικά κίνητρα μάθησης, ενώ οι αδύναμοι/ες ωθούνται στη μάθηση κυρίως από εξωτερικά κίνητρα. Περαιτέρω ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας έδειξε ότι η απόδοση αυτή αιτιολογικού προσδιορισμού γεννά αισθήματα χαράς και ικανότητας στους άριστους/ες μαθητές/τριες, ενώ στους αδύναμους/ες γεννά αισθήματα ανικανότητας και μειωμένης αυτοεικόνας, που οδηγούν στην παραίτηση σε αντιμετώπιση τυχόν δυσκολιών. Τα αποτελέσματα αυτά είναι σημαντικά για την ανάπτυξη διαφορετικών διδακτικών στρατηγικών προσέγγισης της μάθησης σε σχέση με τις ατομικές διαφορές των μαθητών στο πλαίσιο της ενιαίας τάξης.

O29

Η σχέση ανάμεσα στο ψυχολογικό κλίμα της τάξης και στη σχολική επίδοση των παιδιών

Αλεξανδράτου Β., Αμανάκη Ε., Γαλανάκη Ε., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στόχος της παρούσας έρευνας είναι να ανιχνεύσει τη σχέση ανάμεσα στο ψυχολογικό κλίμα της τάξης και στη σχολική επίδοση των μαθητών. Συγκεκριμένα, διερευνώνται οι σχέσεις της σχολικής επίδοσης των μαθητών με τη σχολική και την προσωπική υποστήριξη από το δάσκαλο και από τους συμμαθητές, τη συνεργασία, τη συνοχή, την αποξένωση στη σχολική τάξη και τη σχολική αυτοεκτίμηση. Η έρευνα είναι μέρος ενός ευρύτερου ερευνητικού προγράμματος για τις διαστάσεις που συνδέονται με το ψυχολογικό κλίμα της τάξης. Συμμετείχαν 499 μαθητές (223 αγόρια και 276 κορίτσια) Ε΄ και Στ΄ Δημοτικού. Συμπλήρωσαν το Ερωτηματολόγιο «Η Ζωή στη Σχολική Τάξη» (Classroom Life Measure. Johnson & Johnson, 1983. Johnson, Johnson, Buckman, & Richards, 1985. Βογιατζόγλου & Γαλανάκη, 2008. Γαλανάκη, 2005. Μπαμπάλης, 2009. Μπαμπάλης, Γαλανάκη, & Σταύρου, 2007). Οι εκπαιδευτικοί αξιολόγησαν την επίδοση των παιδιών στα Μαθηματικά, τη Γλώσσα και την Ιστορία. Διαπιστώθηκε ότι οι μαθητές ως σύνολο αξιολογούν θετικά το ψυχολογικό κλίμα της τάξης τους, ανεξάρτητα από το φύλο και την τάξη φοίτησής τους. Συγκεκριμένα, αξιολογούν ιδιαίτερα υψηλά την υποστήριξη που δέχονται από το δάσκαλο και τη συνοχή της τάξης τους, ενώ χαμηλότερα αξιολογούν την υποστήριξη από τους συμμαθητές. Επίσης, τα κορίτσια έχουν μεγαλύτερη συνολική σχολική επίδοση και υψηλότερη βαθμολογία στη Γλώσσα και την Ιστορία από ό,τι τα αγόρια. Τέλος, βρέθηκε ότι όσο αυξάνεται η σχολική επίδοση των μαθητών τόσο αυξάνεται η σχολική αυτοεκτίμησή τους και μειώνεται το αίσθημα αποξένωσης. Τα ευρήματα συζητούνται με αναφορά στη σχετική διεθνή βιβλιογραφία, καθώς και για τις υποδηλώσεις τους για τη σχέση του ψυχολογικού κλίματος της τάξης με τη σχολική προσαρμογή των παιδιών.

O30

Συνειδητότητα επικοινωνιακών παρεμβάσεων στη διαδικασία διδασκαλίας μουσικής: Προσέγγιση Co.M.P.A.S.S: Communication Music Processes Awareness Strategies and Solutions

Ψαλτοπούλου Ν., Ζαφρανάς Ν., Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Στην σχέση δασκάλου μαθητή η ποιότητα επικοινωνίας κατέχει μια ιδιαίτερα σημαντική θέση. Στους μαθητές μουσικών οργάνων συχνά παρατηρείται ένα φαινόμενο «ψυχοσωματικής αντιγραφής» του δασκάλου: η γλώσσα του σώματος, η στάση, η συναισθηματική έκφραση, η γνωστική κατανόηση και γενικότερα η όλη μουσική εκτέλεση του μαθητή μοιάζει με μια «επανεκτύπωση» καλής ή/και κακής ποιότητας του τρόπου που παίζει ο δάσκαλος, καθώς και της γενικότερης σχέσης του με τη μουσική και το όργανό του. Πιθανότατα αυτό συμβαίνει διότι στην χώρα μας υπάρχει ελάχιστη εκπαίδευση σε θέματα παιδαγωγικής οργάνου με αποτέλεσμα ο δάσκαλος να προσπαθεί να μεταδώσει στον μαθητή αυτό το οποίο ο ίδιος γνωρίζει, όπως το έχει μάθει, χωρίς να είναι σε θέση να αναγνωρίζει την ιδιαιτερότητα του κάθε μαθητή. Έτσι προκύπτουν ερωτήματα όπως: Ποιός είναι ο μαθητής; Ποια η αλήθεια του; Πως μπορεί να προχωρήσει σε προσωπική ανάπτυξη; Για τους λόγους αυτούς δημιουργήθηκε μια νέα προσέγγιση Co.M.P.A.S.S: Communication Music Processes Awareness Strategies and Solutions (Psaltopoulou, Zafranas, Kaminiis, 2014). Αποτελεί καινοτόμο προσέγγιση η οποία αναδύθηκε μέσα από σχετική ποιοτική έρευνα. Βασικός στόχος της μελέτης ήταν η διερεύνηση και κατηγοριοποίηση στα είδη λεκτικής και μη-λεκτικής επικοινωνίας που χρησιμοποιούνται στην διαδραστική σχέση δασκάλου-μαθητή στο μάθημα πιάνου. Περαιτέρω, διερευνήθηκε η συμβολή της συνειδητότητας της ποιότητας του επικοινωνιακού λόγου στη γνωστική, συναισθηματική και γενικότερη ανάπτυξη της σχέσης του μαθητή με το δάσκαλο, τη

μουσική και το όργανο. Μεθοδολογία-Διεξήχθη ποιοτική έρευνα μέσω ανάλυσης περιεχομένου μαγνητοσκοπημένων μαθημάτων πιάνου και ερωτηματολογίων. Επιλέχθηκαν έμπειροι καθηγητές πιάνου με δεκαετή ή περισσότερη πείρα και προχωρημένοι μαθητές πιάνου άνω των 19 ετών. Η έρευνα θα ολοκληρωθεί το Μάιο του 2014. Πρώιμα αποτελέσματα / συμπεράσματα-1) Από τη διερεύνηση προέκυψαν τέσσερα είδη λόγου. 2) Δάσκαλος και μαθητής απέκτησαν συνειδητότητα στα είδη λόγου που χρησιμοποιούνται στη διαδικασία. 3) Δάσκαλοι και μαθητές βίωσαν σημαντικές αλλαγές μετά τη συνειδητότητα.

O31
Η επίδραση της προσέγγισης Co.M.P.A.S.S στο δάσκαλο πιάνου: Ποιοτική αξιολόγηση επικοινωνιακής σχέσης δασκάλου-μαθητή

Ζαφρανάς Ν., Ψαλτοπούλου Ν., Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Στα μαθήματα κλασικών μουσικών οργάνων παρατηρείται ευρέως η έλλειψη ενιαίας παιδαγωγικής αντίληψης και προσέγγισης (Ζαφρανάς, Ψαλτοπούλου-Καμίνη & Καμίνης, 2014). Η συμπεριφορά, η επικοινωνία και ο τρόπος διδασκαλίας βασίζονται εν πολλοίς σε αυθαίρετες εμπειρικές γνώσεις με ιδιαίτερους περιορισμούς από προσωπικά βιώματα. Μέσα από έρευνα στις διαδικασίες επικοινωνίας στις σχέσεις δασκάλου-μαθητή (Psaltopoulou, Zafranias & Kaminiis, 2014) προέκυψε η προσέγγιση Co.M.P.A.S.S. Αποτελεί προσέγγιση η οποία διαμορφώθηκε κατόπιν σχετικής έρευνας, όπου, μεταξύ άλλων διερευνήθηκαν και κατηγοριοποιήθηκαν τα είδη λόγου που χρησιμοποιεί ο δάσκαλος του πιάνου κατά την ώρα διδασκαλίας. Περαιτέρω, διερευνήθηκε η συμβολή της συνειδητότητας της ποιότητας του επικοινωνιακού λόγου στη γνωστική, συναισθηματική και γενικότερη ανάπτυξη της σχέσης του δασκάλου με το μαθητή, τη μουσική και το όργανο. Μόνο με την παρακολούθηση του βιντεοσκοπημένου μαθήματος, με την κατανόηση - συνειδητοποίηση των ειδών λόγου που χρησιμοποιεί ο δάσκαλος και τη συζήτηση με τους ερευνητές χωρίς κριτική, οδηγίες ή συμβουλές, δίνεται η δυνατότητα στο δάσκαλο να επιλέξει έναν πιο λειτουργικό τρόπο διδασκαλίας, σύμφωνα με τις ιδιαίτερες ανάγκες του μαθητή. Μεθοδολογία-Διεξήχθη ποιοτική Πρώιμα αποτελέσματα έρευνα μέσω ανάλυσης περιεχομένου μαγνητοσκοπημένων μαθημάτων πιάνου και ερωτηματολογίων. Επιλέχθηκαν έμπειροι καθηγητές πιάνου με δεκαετή ή περισσότερη πείρα και προχωρημένοι μαθητές πιάνου άνω των 19 ετών. Η έρευνα θα ολοκληρωθεί το Μάιο του 2014. Αποτελέσματα / συμπεράσματα-1) Ο έμπειρος δάσκαλος χρησιμοποιεί τέσσερα διακριτά είδη λόγου. 2) Η προσέγγιση Co.M.P.A.S.S. διευκόλυνε τον έμπειρο δάσκαλο να αποκτήσει συνειδητότητα στα είδη λόγου που χρησιμοποιεί στη διαδικασία. 3) Έδωσε τη δυνατότητα στο δάσκαλο να αποκτήσει πιο λειτουργική και πιο κατάλληλη επικοινωνιακή στρατηγική μετά τη συνειδητότητα. Η διαδικασία αναφέρεται στην αλλαγή που συνέβη στη στάση και στις επιλογές του δασκάλου ύστερα από την παρακολούθηση του βιντεοσκοπημένου μαθήματος, τη συζήτηση με τους ερευνητές και τις απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο που του δόθηκε.

O32
Οι ιδέες των μαθητών Ε΄ Δημοτικού για τη δομή της ύλης και ο ρόλος δύο ψηφιακών αφηγήσεων

Συροπούλου Α., Π.Τ.Δ.Ε.

Σπηλιωτοπούλου Β., Παιδαγωγικό Τμήμα ΑΣΠΑΙΤΕ-Παράρτημα Πατρών

Στην εργασία αυτή παρουσιάζεται η ανάπτυξη και εφαρμογή δυο ψηφιακών διδακτικών αφηγήσεων σε μαθητές Ε΄ Δημοτικού. Οι αφηγήσεις έχουν αναπτυχθεί στη βάση της αξιοποίησης της ιστορίας των φυσικών επιστημών στη διδασκαλία και των δυνατοτήτων της τεχνολογίας των πολυμέσων. Το θέμα αφορά τη δομή της ύλης και την ανάπτυξη των ιδεών ιστορικά. Και οι δυο αφηγήσεις αφορούν τους φιλόσοφους και επιστήμονες και τις θεωρίες για τη δομή της ύλης που πρότεινε ο καθένας, ενώ η μια γίνεται μέσα από ένα τραγούδι. Η σύνθεση του εκπαιδευτικού υλικού κάλυψε το σύνολο των βασικών εννοιών για τον μικρόκοσμο, που προβλέπονται στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Στόχος είναι οι μαθητές να αναπτύξουν τη σκέψη τους για τον μικρόκοσμο μέσα από την ενασχόλησή τους με την ιστορική εξέλιξη θεωριών και εννοιών συνειδητοποιώντας τη λειτουργία της επιστήμης και τη σημασία τους. 15 μαθητές συμμετείχαν στην διδακτική παρέμβαση που διήρκεσε δυο ώρες. Η διαδικασία βιντεοσκοπήθηκε, ενώ την παρακολούθησαν τρεις παρατηρητές. Οι μαθητές απάντησαν πριν και μετά από την παρουσίαση κάθε

βίντεο σε έναν αριθμό ανοικτών ερωτημάτων με γραπτό λόγο, περιγραφικό και αφηγηματικό, αλλά και με σχέδια. Αφορούσαν τις ιδέες τους για τα μόρια, αλλά και για τους επιστήμονες και τις θεωρίες τους για τον μικρόκοσμο. Η μελέτη της βιντεοσκοπημένης παρέμβασης έκανε φανερό το ενδιαφέρον και την προσήλωση των μαθητών στη διαδικασία. Η ανάλυση των απαντήσεων των μαθητών ανέδειξε χαρακτηριστικά της σκέψης των μαθητών αναφορικά με τη μετάβασή τους από τον μακρόκοσμο στον μικρόκοσμο και την ανάπτυξή τους με την εφαρμογή της διδακτικής παρέμβασης και των δυο φωτο-ιστοριών. Τόσο στο επίπεδο των αναπαραστάσεων, όσο και στο επίπεδο των εννοιών διαπιστώθηκαν ενδιαφέρουσες αλλαγές. Οι μαθητές αναφέρθηκαν σε μεγαλύτερο βαθμό στην έννοια του κουάρκ, και πάνω από τους μισούς σχεδίασαν το πλανητικό μοντέλο. Οι απόψεις τους για το τι είναι θεωρία αρθρώθηκαν σε ικανοποιητικό επίπεδο, ενώ αρχικά η σκέψη τους ήταν πολύ περιορισμένη.

Θεματική Συνεδρία 8

Μαθησιακές Δυσκολίες

Πρόεδρος: Κυπριωτάκη Μ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

O33

Η διερεύνηση της επίδρασης της χρήσης παιχνιδιών στον ηλεκτρονικό υπολογιστή στις γνωστικές και μαθησιακές επιδόσεις παιδιών με ΔΕΠ-Υ ηλικίας 7-9 χρονών

Ιωάννου Μ., Πανεπιστήμιο Εδιμβούργου

Φλωρίδου Β., Πηλαβάκη Ν., Παπαδόπουλος Τ., Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σκοπός της παρούσας πιλοτικής έρευνας ήταν να συμβάλει στην κατανόηση των πιθανών επιδράσεων της χρήσης παιχνιδιών ηλεκτρονικού υπολογιστή στις γνωστικές λειτουργίες και στη μαθησιακή επίδοση παιδιών με ΔΕΠ-Υ. Για το σκοπό αυτό, μία ομάδα παιδιών με ΔΕΠ-Υ (n = 13) και μία ομάδα ελέγχου (n = 14) εξετάστηκαν σε μία σειρά γνωστικών (π.χ., προσοχής, επιτελικών λειτουργιών, αναστολής συμπεριφοράς) και μαθησιακών έργων (π.χ., μαθηματικών, ανάγνωσης, κατανόησης κειμένου) πριν και μετά την ενασχόλησή τους με γνωστά ηλεκτρονικά παιχνίδια (π.χ., Fruit Ninja, Bricks Breaking) για περίοδο ενός μήνα. Η καταγραφή της διάρκειας ενασχόλησης των συμμετεχόντων με τα παιχνίδια γινόταν μέσω ειδικής διαδικτυακής πλατφόρμας που δημιουργήθηκε για το σκοπό αυτό. Για τη διάγνωση των παιδιών με ΔΕΠ-Υ αξιοποιήθηκαν κλίμακες προσοχής (Attention Checklist, ACL; Papadopoulos et al., 2003) και υπερκινητικότητας (Hyperactivity Scale; Papadopoulos et al., 2005) καθώς και σταθμισμένα έργα προσοχής (CAS-GR; Papadopoulos et al., 2008). Οι δύο ομάδες ήταν εξισωμένες ως προς την ηλικία, το φύλο, τη λεκτική και μη λεκτική νοημοσύνη, το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο και την εμπειρία στη χρήση παιχνιδιών στον ηλεκτρονικό υπολογιστή. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η ενασχόληση των παιδιών με ΔΕΠ-Υ με ηλεκτρονικά παιχνίδια βελτίωσε εν μέρει τις επιδόσεις τους στα έργα επιτελικών λειτουργιών αλλά δεν είχε οποιαδήποτε επίδραση στις επιδόσεις τους στα έργα προσοχής ή αναστολής συμπεριφοράς. Δεν παρατηρήθηκαν διαφορές μεταξύ των ομάδων στα έργα ανάγνωσης, κατανόησης κειμένου ή μαθηματικών πριν ή μετά τη συμμετοχή τους στο πρόγραμμα. Η συζήτηση επικεντρώνεται στη χρήση των ηλεκτρονικών παιχνιδιών για σκοπούς γνωστικής ενίσχυσης παιδιών με ΔΕΠ-Υ.

O34

Χρόνος και μαθησιακές δυσκολίες

Κουλιανού Μ., Σαμαρτζή Σ., Πάντειο Πανεπιστήμιο

Ο χρόνος είναι έννοια σύνθετη και πολύπλοκη, η κατάκτηση και ο επιτυχής χειρισμός της οποίας περιλαμβάνει σημαντικά στοιχεία που αφορούν σε επιμέρους ικανότητες του ατόμου. Μεταξύ αυτών, η κατανόηση των λογικών/αιτιακών σχέσεων, η οποία εμπλέκει χρονικές συνιστώσες όπως η προτεραιότητα, η διαδοχή και η χρονική ακολουθία. Στο ευαίσθητο και μεγάλης επιστημονικής και πρακτικής σπουδαιότητας πεδίο των ειδικών μαθησιακών δυσκολιών οι ρητές αναφορές στην έννοια του χρόνου σπανίζουν. Ωστόσο, πρόσφατες έρευνες ανέδειξαν τα προβλήματα στην αντίληψη του χρόνου, που αντιμετωπίζουν παιδιά με δυσλεξία, αλλά και παιδιά με αναγνωστικές και λεκτικές δυσκολίες γενικότερα (Beattie & Manis, 2013). Είναι ενδιαφέρον ότι τα προβλήματα αυτά φαίνεται να αφορούν συγκεκριμένες

χρονικές συνιστώσες οι οποίες συνδέονται ακριβώς με τις έννοιες της προτεραιότητας, της διαδοχής και της χρονικής ακολουθίας, και όχι με τη βασική συνιστώσα που είναι η χρονική διάρκεια των γεγονότων (Labrell, Témoin, Iannuzzi, Delteil, Câmara-Costa, Frichtel, Mikaeloff, & Dellatolas, submitted). Προκειμένου να διερευνηθεί το παραπάνω ζήτημα, εξετάσαμε στην παρούσα έρευνα τις επιδόσεις τριάντα μαθητών και μαθητριών γυμνασίου ηλικίας 13-15 χρόνων διαγνωσμένων με μαθησιακές δυσκολίες, στις τρεις κλίμακες δοκιμασιών του WISC-III που απαιτούν εμπέδωση των προαναφερόμενων χρονικών συνιστωσών και μετρούν ικανότητες σειροθέτησης καρτών, διαχείρισης πληροφοριών και ανάκλησης σειράς αριθμών. Σύμφωνα με τα πρώτα αποτελέσματα, οι έφηβοι με μαθησιακές δυσκολίες εμφανίζουν ιδιαίτερα χαμηλές επιδόσεις στις εν λόγω δοκιμασίες, επιβεβαιώνοντας τα πρόσφατα ευρήματα των άλλων μελετών. Τα αποτελέσματα συζητούνται σε σχέση με την κατάκτηση της έννοιας του χρόνου γενικώς αλλά και ως προς τις επιπτώσεις τους στην εκπαιδευτική πρακτική.

Βιβλιογραφία 1.Beattie, R, L. & Manis, F. R. (2013). Rise Time Perception in Children With Reading and Combined Reading and Language Difficulties, *Journal of Learning Disabilities*,46 (3) 200-209. 2.Labrell, F., Témoin, C., Iannuzzi, S., Delteil, F., Câmara-Costa, H., Frichtel, M., Mikaeloff, Y., & Dellatolas, G. (submitted), Development of time knowledge in children aged 6 to 11 years.

O35

Αντιλήψεις εκπαιδευτικών για την έννοια της δυσλεξίας και τις πρακτικές που εφαρμόζουν στο σχολείο

Βουγιούκας Κ., Τζουριάδου Μ., Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η δυσλεξία, όπως και οι «ειδικές» μαθησιακές δυσκολίες, αποτελούν ένα πεδίο μελέτης και έρευνας από την πλευρά πολλών επιστημών (ψυχολογία, ιατρική κλπ) την τελευταία πενήκονταετία διεθνώς. Παρά τις εμπειρικές έρευνες όμως, δεν έχουν εντοπιστεί τα αίτια της δυσλεξίας και δεν έχει οριοθετηθεί το πεδίο με αποτέλεσμα να δημιουργούνται αντιφάσεις αντιλήψεων των ειδικών και κυρίως των εκπαιδευτικών, σε επίπεδο οριοθέτησης αλλά και αντιμετώπισης. Ενώ γνωρίζουμε σήμερα πολλά για τα συμπτώματα και τα χαρακτηριστικά της επίδοσης των δυσλεκτικών παιδιών, οι αντιλήψεις σχετικά με το αν η δυσλεξία αποτελεί υποκατηγορία των ειδικών μαθησιακών δυσκολιών ή αν ταυτίζεται με κάθε πρόβλημα επίδοσης ή μάθησης δίστανται, με αποτέλεσμα να υπεραντιπροσωπεύονται, ιδιαίτερα στην Ευρώπη. Στην Ελλάδα επιπλέον ένας ιδιαίτερος λόγος σύγχυσης και αντιφάσεων αποτελούν ειδικές νομοθετικές ρυθμίσεις για τα δυσλεκτικά παιδιά (λχ υποκατάσταση γραπτών εξετάσεων από προφορικές) και η έλλειψη κατάλληλων εργαλείων για τη διαφορική αξιολόγηση της δυσλεξίας από τους ειδικούς. Στόχος της έρευνας ήταν να διερευνηθούν οι απόψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με την έννοια της δυσλεξίας και τις πρακτικές που εφαρμόζονται στο σχολείο. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Χρησιμοποιήθηκαν ημιδομημένες συνεντεύξεις, οι οποίες ταξινομήθηκαν σε άξονες όπως σχέση δυσλεξίας με ευάλωτες ομάδες, τρόποι αντιμετώπισης δυσλεξίας κλπ. Κυριότερα ευρήματα της έρευνας αποτελούν τα παρακάτω: 1. Προκύπτουν αντιφάσεις ανάμεσα στην επιστημονική άποψη και τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για την δυσλεξία. Οι αντιφάσεις αυτές είναι ιδιαίτερα εμφανείς στην οριοθέτηση, στα αίτια που τις προκαλούν, καθώς και στους τρόπους αντιμετώπισης. 2. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το εύρημα σχετικά με την μη συσχέτιση της δυσλεξίας με παιδιά από ευάλωτες ομάδες (μειονότητες).

O36

Παρεμβάσεις στη γνωστική ανάπτυξη μαθητή με διαταραχή ελλειμματικής προσοχής με υπερκινητικότητα (ΔΕΠ-Υ)

Δροσινού-Κορέα Μ., Γεωργακοπούλου Δ., Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Η γνωστική ανάπτυξη εξετάζεται στο πλαίσιο της οικογένειας και του σχολείου στο οποίο ζει και μεγαλώνει ο μαθητής. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να αναδείξουμε τη σχέση των παρεμβάσεων του ημερήσιου προγράμματος σε μαθητή με Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής με Υπερκινητικότητα (ΔΕΠΥ) στο δημοτικό σχολείο. Στις υποθέσεις εξετάζουμε το περιεχόμενο του ημερήσιου προγράμματος και το τρόπο διαφοροποίησης του σε σχέση με την υποστήριξη των νοητικών ικανοτήτων σε μαθητή με ΔΕΠΥ. Επίσης διερευνούμε την λειτουργικότητα στην συγκέντρωση της προσοχής σύμφωνα με τις αρχές και τη φιλοσοφία

του Πλαισίου του Αναλυτικού Προγράμματος Ειδικής Αγωγής (ΠΑΠΕΑ). Επιπλέον μελετούμε τη σχέση των παρεμβάσεων και το εύρος της συγκέντρωσης με έμφαση α) την μαθησιακή ετοιμότητα και τους συλλογισμούς, και β) τις βασικές ακαδημαϊκές δεξιότητες στις αριθμητικές σειριοθετήσεις και στην επίλυση προβλημάτων. Μεθοδολογικά η έρευνα διεξάγεται στο πεδίο της ΕΑΕ αξιολογώντας ποιοτικά και ποσοτικά δεδομένα. Στα ποιοτικά δεδομένα καταχωρούνται και μελετώνται καθημερινές καταγραφές παρεμβάσεων ημερήσιου προγράμματος στις νοητικές ικανότητες και στις αριθμητικές δεξιότητες. Στα ποσοτικά δεδομένα συλλέγονται ποσοτικές καθημερινές και αξιολογικές καταγραφές της αποτελεσματικότητας των παρεμβάσεων σύμφωνα με ορισμένα κριτήρια επιτυχίας. Στα αποτελέσματα βρήκαμε ότι οι παρεμβάσεις του ημερήσιου προγράμματος της ΕΑΕ επηρεάζουν θετικά και προάγουν την γνωστική ανάπτυξη του μαθητή με ΔΕΠΥ. Ακόμη αποδείχτηκε ότι το διαφοροποιημένο ημερήσιο πρόγραμμα προσαρμοσμένο στο επίπεδα μαθησιακής ετοιμότητας, στα ενδιαφέροντα και στις κλίσεις διευκολύνει το μαθητή με ΔΕΠΥ στην ανάπτυξη των συλλογισμών και στην επίλυση προβλημάτων.

S06 - Συμπόσιο 6

Οι παιδαγωγοί συζητούν για την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη & υγεία των παιδιών προσχολικής ηλικίας: Απόψεις και πρακτικές

Πρόεδρος: Παπαδοπούλου Κ., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Συζητήτρια: Παπαδοπούλου Κ., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Οι πρώιμες εμπειρίες των παιδιών τόσο στο πλαίσιο της οικογένειας όσο και στο περιβάλλον της προσχολικής αγωγής έχουν καθοριστική σημασία για την ανάπτυξη των κοινωνικο-συναισθηματικών τους δεξιοτήτων. Ως εκ τούτου το περιβάλλον της προσχολικής αγωγής συνιστά ένα από τα σημαντικότερα πλαίσια για την εφαρμογή παρεμβάσεων προαγωγής της κοινωνικο-συναισθηματικής ανάπτυξης και υγείας, των παιδιών. Οι αποτελεσματικές παρεμβάσεις εστιάζουν στο ρόλο των παιδαγωγών προσχολικής αγωγής, αναγνωρίζοντας τον καθοριστικό ρόλο που διαδραματίζουν στην υποστήριξη της ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης. Μια από τις βασικές αρχές στο σχεδιασμό τέτοιων παρεμβάσεων, είναι να λαμβάνονται υπόψη τα χαρακτηριστικά, οι ανάγκες και οι τρέχουσες πρακτικές των παιδαγωγών. Ωστόσο, τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς το θέμα αυτό δεν έχει διερευνηθεί συστηματικά. Η μελέτη που παρουσιάζεται συμβάλλει στην κατανόηση αυτού του ζητήματος, ερευνώντας τις απόψεις και τις πρακτικές παιδαγωγών σχετικά με την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη και υγεία των παιδιών καθώς και για τους τρόπους υποστήριξής της στην προσχολική αγωγή. Αποτελεί την πρώτη φάση του ερευνητικού προγράμματος με τίτλο «Προαγωγή της ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης και πρόληψη των ψυχοκοινωνικών δυσκολιών στην παιδική ηλικία, σε δομές παιδικής φροντίδας και εκπαίδευσης» που υλοποιείται με συγχρηματοδότηση από την Ε.Ε και την Ελλάδα στα πλαίσια του Επιχειρησιακού Προγράμματος « Εκπαίδευση & Δια Βίου Μάθηση»-ΕΚΠΑ ΑΡΙΣΤΕΙΑ (70/3/11914)». Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με τη μέθοδο της εστιασμένης συζήτησης, στην οποία συμμετείχαν 75 παιδαγωγοί από παιδικούς σταθμούς της Αττικής. Στο πλαίσιο του Συμποσίου, θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα της ποιοτικής μελέτης τα οποία αφορούν απόψεις των παιδαγωγών προσχολικής αγωγής σε σχέση με τις καθημερινές τους πρακτικές ως προς: την προαγωγή της κοινωνικο-συναισθηματικής ανάπτυξης και της ψυχικής υγείας, τη διαχείριση δυσκολιών και στρεσογόνων καταστάσεων και τη δημιουργία θετικών σχέσεων στο περιβάλλον του παιδικού σταθμού

S06.1 Παράγοντες που διαμεσολαβούν την προαγωγή της κοινωνικο-συναισθηματικής ανάπτυξης των παιδιών στον παιδικό σταθμό

Παπαδοπούλου Κ., Τσερμίδου Λ., Δημητρακάκη Χ., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Εισαγωγή. Οι πρώιμες εμπειρίες των παιδιών τόσο στο πλαίσιο της οικογένειας όσο και στο περιβάλλον προσχολικής αγωγής έχουν καθοριστική σημασία για την ανάπτυξη των κοινωνικο-συναισθηματικών τους δεξιοτήτων. Παρόλα αυτά, οι πρακτικές που εφαρμόζονται για την προαγωγή της κοινωνικο-συναισθηματικής ανάπτυξης στους παιδικούς σταθμούς και οι παράγοντες που συνδέονται με την υιοθέτηση τέτοιων πρακτικών δεν έχουν διερευνηθεί συστηματικά τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς. Η μελέτη που παρουσιάζεται συμβάλλει στην κατανόηση αυτού του ζητήματος, ερευνώντας τις απόψεις και τις πρακτικές παιδαγωγών σχετικά με τη σημασία της κοινωνικο-συναισθηματικής ανάπτυξης και τους τρόπους υποστήριξής της στην προσχολική αγωγή. Μέθοδος. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με τη μέθοδο

της εστιασμένης συζήτησης. Πραγματοποιήθηκαν 6 ομαδικές συζητήσεις στις οποίες συμμετείχαν 34 παιδαγωγοί από παιδικούς σταθμούς της Αττικής. Σε κάθε ομάδα συμμετείχαν 4-6 παιδαγωγοί και δύο συντονίστριες. Για την επεξεργασία των αποτελεσμάτων χρησιμοποιήθηκε η θεματική ανάλυση περιεχομένου. Αποτελέσματα. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι παιδαγωγοί αναγνωρίζουν τη σημασία κοινωνικο-συναισθηματικών ικανοτήτων και δεξιοτήτων για την ομαλή προσαρμογή, τη μάθηση και την ψυχοκοινωνική ευεξία των παιδιών. Παρόλα αυτά, δεν ανέφεραν συστηματική χρήση πρακτικών για την υποστήριξη και προαγωγή της κοινωνικο-συναισθηματικής ανάπτυξης των παιδιών, γεγονός που μπορεί να αποδοθεί σε δύο κυρίως λόγους. Ο ένας σχετίζεται με την έλλειψη επίσημης πολιτικής και προγραμμάτων προαγωγής της κοινωνικο-συναισθηματικής ανάπτυξης των παιδιών καθώς και με την ύπαρξη δομικών και λειτουργικών προβλημάτων που συνδέονται με την ποιότητα της παρεχόμενης φροντίδας στα πλαίσια προσχολικής αγωγής. Ο δεύτερος, συνδέεται με μια αντίληψη περιορισμένης επίδρασης και ευθύνης των παιδαγωγών στο θέμα αυτό. Τα ευρήματα συγκρίνονται με αυτά προηγούμενων μελετών και συζητιούνται ως προς τη σημασία τους για το σχεδιασμό εκπαιδευτικών παρεμβάσεων.

S06.2 Απόψεις και πρακτικές των παιδαγωγών προσχολικής εκπαίδευσης για τα προβλήματα ψυχικής υγείας των παιδιών προσχολική ηλικίας: Ποιοτική ανάλυση

Γιαννακόπουλος Γ., Αγαπηδάκη Ε., Δημητρακάκη Χ., Πετανίδου Δ., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Εισαγωγή: Το πλαίσιο των δομών προσχολικής φροντίδας και εκπαίδευσης, παρέχει σημαντικές ευκαιρίες, για τον έγκαιρο εντοπισμό και την αποτελεσματική αντιμετώπιση, παιδιών που αντιμετωπίζουν προβλήματα ψυχικής υγείας. Ωστόσο, η επιστημονική γνώση για τις γνώσεις και τις δεξιότητες των παιδαγωγών προσχολικής εκπαίδευσης σε θέματα ψυχικής υγείας είναι περιορισμένη. Έτσι, η παρούσα μελέτη χρησιμοποίησε τη μέθοδο των ομάδων εστιασμένης συζήτησης, προκειμένου να συμβάλει στην αύξηση της κατανόησης ως προς τις γνώσεις, τις δεξιότητες και τις απόψεις των παιδαγωγών προσχολικής εκπαίδευσης για τα θέματα ψυχικής υγείας των παιδιών. Μέθοδος: Τριάντα τέσσερις παιδαγωγοί προσχολικής εκπαίδευσης συμμετείχαν σε πέντε συναντήσεις ομάδων εστιασμένης συζήτησης. Κάθε ομάδα αποτελούνταν από 5-9 παιδαγωγούς και δύο συντονιστές. Για την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η θεματική ανάλυση. Η ανάλυση έγινε ανεξάρτητα από δύο ερευνητές με τη μέθοδο της σταθερής σύγκρισης με ανοιχτή κωδικοποίηση, η οποία προέκυψε από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων. Η διαδικασία εφαρμόστηκε συστηματικά έως ότου δεν προέκυπταν νέες πληροφορίες και υπήρχε επανάληψη σε καθεμία από τις κατηγορίες. Αποτελέσματα: Από την ανάλυση προέκυψαν τρεις κύριες θεματικές: παράγοντες κινδύνου για τα προβλήματα ψυχικής υγείας των παιδιών προσχολικής ηλικίας, σημεία-ενδείξεις προβλημάτων ψυχικής υγείας και πρακτικές για παροχή βοήθειας σε παιδιά που αντιμετωπίζουν προβλήματα ψυχικής υγείας. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι παιδαγωγοί προσχολικής εκπαίδευσης είναι σε γενικές γραμμές ενημερωμένοι και ευαισθητοποιημένοι, ωστόσο φαίνεται να έχουν περιορισμένη κατανόηση σε ορισμένους τομείς. Φαίνεται μάλιστα, ότι χρειάζονται εκπαίδευση ώστε να μπορούν να ανταποκριθούν επαρκώς στις ανάγκες των παιδιών (και των οικογενειών τους) που παρουσιάζουν προβλήματα ψυχικής υγείας. Συμπεράσματα: Η εφαρμογή εκπαιδευτικών παρεμβάσεων (βασισμένες σε βέλτιστες πρακτικές), με στόχο την αποτελεσματική συνεργασία μεταξύ παιδιών, οικογενειών και υπηρεσιών ψυχικής υγείας θα μπορούσε να συμβάλει σημαντικά ώστε τα παιδιά να λαμβάνουν έγκαιρη και κατάλληλη βοήθεια, μέσω των υπηρεσιών που εστιάζουν στον έγκαιρο εντοπισμό και την παρέμβαση για πιθανά προβλήματα ψυχικής υγείας.

S06.3 Αναπτύσσοντας θετικές σχέσεις στην προσχολική ηλικία. Μια ποιοτική διερεύνηση των απόψεων και των πρακτικών των παιδαγωγών προσχολικής εκπαίδευσης

Αγαπηδάκη Ε., Δημητρακάκη Χ., Οικονομίδου Δ., Πετανίδου Δ., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Εισαγωγή: Η ποιότητα των σχέσεων που αναπτύσσονται στην προσχολική ηλικία τόσο με τους συνομηλίκους όσο και με τους ενήλικες, επηρεάζει την κοινωνική προσαρμογή και τη σχολική ετοιμότητα και επιτυχία του παιδιού. Αποτελεί μια σημαντική διάσταση της επίδρασης που ασκεί το πλαίσιο της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας στην ανάπτυξη των παιδιών. Παράγοντες όπως οι αντιλήψεις, το

εκπαιδευτικό επίπεδο και η επαγγελματική ανάπτυξη του παιδαγωγού σχετίζονται με την ικανότητά του να προάγει τις θετικές σχέσεις. Η κατανόηση των πεποιθήσεων και των πρακτικών των παιδαγωγών μπορεί να συμβάλει σημαντικά στο σχεδιασμό αποτελεσματικών παρεμβάσεων που στοχεύουν στην προαγωγή των θετικών σχέσεων στην προσχολική ηλικία. Η παρούσα ποιοτική έρευνα, είχε ως στόχο να διερευνήσει τις απόψεις και τις τρέχουσες πρακτικές των παιδαγωγών προσχολικής εκπαίδευσης ως προς τη δημιουργία θετικών σχέσεων στην προσχολική ηλικία. Μέθοδος: Για το σκοπό της έρευνας πραγματοποιήθηκαν έξι (6) ομάδες εστιασμένης συζήτησης (focus groups). Στις ομάδες συμμετείχαν συνολικά σαράντα (40) παιδαγωγοί προσχολικής εκπαίδευσης. Σε κάθε ομάδα συμμετείχαν δύο συντονιστές και 5-8 συμμετέχοντες. Η μέση διάρκεια κάθε συζήτησης ήταν περίπου 120 λεπτά. Για την επεξεργασία των αποτελεσμάτων χρησιμοποιήθηκε η ανάλυση περιεχομένου, η οποία έγινε ανεξάρτητα, από δύο ερευνητές. Αποτελέσματα: Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ανταπόκριση και η ικανότητά του παιδαγωγού να αναπτύσσει και να διατηρεί θετικές σχέσεις με τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, επηρεάζεται από μια σειρά παραγόντων, όπως: η γονεϊκή εμπειρία του παιδαγωγού, η ηλικία του παιδιού, η ποιότητα της σχέσης γονιού-παιδαγωγού, όπως και το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον του παιδιού, αλλά και η επαγγελματική επάρκεια του παιδαγωγού σε θέματα που σχετίζονται με την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών. Συμπεράσματα: Οι στοχευμένες εκπαιδευτικές παρεμβάσεις σε θέματα όπως οι δυνατότητες και οι ανάγκες των παιδιών προσχολικής ηλικίας, όπως και η επικοινωνία και συνεργασία με τους γονείς, μπορούν να συμβάλλουν θετικά στην αναβάθμιση του επαγγελματικού ρόλου των παιδαγωγών προσχολικής εκπαίδευσης και την ενίσχυση της ικανότητάς τους να προάγουν τις θετικές σχέσεις.

S06.4 Πρακτικές των παιδαγωγών για τη διαχείριση στρεσογόνων καταστάσεων στο πλαίσιο της προσχολικής φροντίδας

Πετανίδου Δ., Οικονομίδου Δ., Αγαπηδάκη Ε., Δημητρακάκη Χ., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Εισαγωγή: Στρεσογόνες καταστάσεις όπως οι ματαιώσεις και η επίλυση προβλημάτων ή/και διαπροσωπικών συγκρούσεων αποτελούν σύνηθες φαινόμενο στην προσχολική ζωή. Στόχος της παρούσας ποιοτικής μελέτης ήταν η διερεύνηση των πρακτικών των παιδαγωγών προσχολικής εκπαίδευσης για τη διαχείριση αυτών των καταστάσεων στο πλαίσιο της προσχολικής φροντίδας. Μέθοδος: Χρησιμοποιήθηκε σκόπιμη δειγματοληψία για τη συμμετοχή παιδαγωγών προσχολικής εκπαίδευσης από δημόσιους παιδικούς σταθμούς της Αθήνας. Πραγματοποιήθηκαν 6 ομάδες εστιασμένης συζήτησης με 40 παιδαγωγούς. Δύο ανεξάρτητοι ερευνητές πραγματοποίησαν θεματική ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων. Αποτελέσματα: Οι συμμετέχοντες περιέγραψαν ένα μεγάλο εύρος στρεσογόνων καταστάσεων που καλούνται να αντιμετωπίσουν στο πλαίσιο της εργασίας τους και αφορούν από συνηθισμένα συμβάντα (π.χ. συγκρούσεις, αποτυχίες σε δραστηριότητες, ατυχήματα υγιεινής) έως και περιστατικά απώλειας στη ζωή του παιδιού (π.χ. θάνατος συγγενικού προσώπου, διαζύγιο γονέων). Δεν αναφέρθηκε η εφαρμογή κάποιου συστηματικού ή επίσημου τρόπου διαχείρισής τους. Από την ανάλυση προέκυψαν τρεις βασικές θεματικές αναφορικά με τις αυτοαναφερόμενες πρακτικές διαχείρισης: α) ρύθμιση του συναισθήματος μέσω της παροχής ασφάλειας και της ενίσχυσης της αυτοπεποίθησης των παιδιών, β) ρύθμιση της συμπεριφοράς μέσω της ενίσχυσης της επίλυσης προβλημάτων από τα ίδια τα παιδιά και της επιβολής κανόνων και γ) και αναζήτηση βοήθειας/στήριξης από ειδικούς και συνεργασία με τους γονείς σε περιπτώσεις απωλειών στις ζωές των παιδιών. Συμπεράσματα: Οι πρακτικές των παιδαγωγών που συμμετείχαν στην παρούσα μελέτη δίνουν έμφαση στην ενίσχυση της ικανότητας αυτορρύθμισης των παιδιών στο πλαίσιο της διαχείρισης κοινών στρεσογόνων καταστάσεων. Διαφαίνεται η αναγκαιότητα για στοχευμένες παρεμβάσεις σε περιπτώσεις απώλειας, όπως η επιμόρφωση και η θέσπιση συνεργασίας με εξειδικευμένα συμβουλευτικά κέντρα, τα οποία να ανταποκρίνονται στις ανάγκες τόσο του σχολικού όσο και του οικογενειακού πλαισίου.

S07 - Συμπόσιο 7

Daniel N. Stern: Η διαρκής ζωτικότητα ενός έργου

Πρόεδρος: Παπασταθόπουλος Σ., Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Συζητητής: Παπασταθόπουλος Σ., Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Σκοπός αυτού του συμποσίου είναι να τιμήσει τη μνήμη και το έργο που πρωτοπόρου της μελέτης της βρεφικής ανάπτυξης και της ψυχοθεραπείας Daniel N. Stern (1934 - 2012). Ο Daniel N. Stern συγκαταλέγεται μεταξύ αυτών που από την δεκαετία του 1970 έως σήμερα συνέβαλλαν στην επαναστατικοποίηση της μελέτης της βρεφικής ανάπτυξης, τεκμηριώνοντας μια ριζικά νέα εικόνα του βρέφους ως ενός ικανού και επικοινωνιακού συντρόφου, ως ενός συγκροτημένου προσώπου. Το έργο του συνέβαλε καθοριστικά στην εδραίωση του διποκειμενικού χαρακτήρα της ανάπτυξης και του ρόλου της επικοινωνίας, μέσα από μέσα από την διατύπωση της θεωρίας των αισθήσεων του εαυτού και την ανακάλυψη και επισήμανση του ρόλου των αισθημάτων ζωτικότητας. Παράλληλα, ως βασικό μέλος της ομάδας Boston Process of Change Study Group οδήγησε στην ανανέωση της ψυχαναλυτικής ψυχοθεραπείας, μέσα από την εφαρμογή των πορισμάτων της μελέτης της διποκειμενικής ανάπτυξης του βρέφους. Το έργο του, αυτή της στιγμή, χρησιμοποιείται γόνιμα σε ένα ευρύ φάσμα γνωστικών περιοχών, όπως η φιλοσοφία, η ανθρωπολογία, η μελέτη του χορού, του θεάτρου και του κινηματογράφου και του ρόλου του σώματος στην εμπειρία. Στόχος αυτού του συμποσίου είναι η παρουσίαση των κεντρικών συστατικών του έργου του Daniel N. Stern στην ελληνική ψυχολογική κοινότητα και η συζήτηση του διαρκούς παρόντος της σκέψης του.

S07.1 Discoverer of the artful vitality of play with infants, and its power to heal

Trevarthen C., University of Edinburgh

S07.2 Η συμβολή του Daniel N. Stern στην ψυχαναλυτική θεωρία και πράξη

Πανοπούλου-Μαράτου Ο., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

S07.3 Daniel N. Stern: Η πρόκληση

Κουγιουμουτζάκης Γ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

S07.4 Αδηλη σχεσιακή γνώση και μορφές ζωτικότητας: Το σώμα που μαθαίνει να συγκινεί και να συγκινείται

Παπασταθόπουλος Σ., Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Προσκεκλημένη Ομιλία (Αίθουσα Δ3)

How infants show the way to the human world

Ομιλητής: Colwyn Trevarthen, University of Edinburgh

Πρόεδρος: Θεανώ Κοκκινάκη, Πανεπιστήμιο Κρήτης

In New Zealand, my homeland, the Maori people have a wise saying – “Let the Child Lead the Way”. In the last 50 years scientific studies of how a young infant acts to share life has changed how we understand human intelligence, and where it comes from. We now know that every baby is born an imaginative and sensitive person, wanting to be alive with companions that are affectionate, helpful and playful. A very important contribution has come from Crete where Giannis Kugiumutzakis and his colleagues have recorded mutual imitation and inventive play between infants and their parents and family, from the first minutes after birth and through the early years. This University has become a place where infancy researchers from overseas feel at home. I was fortunate to take part in what became a revolution that began at Harvard University in 1967. Professor Jerome Bruner there, who is a Doctor in Psychology of the University of Crete, gave me a perfect place for recording how a very young baby can lead a dance of human meaning with an attentive mother, in a ‘conversation’ where her talking became a love song. Bruner taught us the

importance of ‘story-telling’ in the education of human meaning, and we found it begins before there are any words. Dan Stern in New York described the ‘vitality dynamics’ and ‘affect attunement’ of mother-infant play. He too visited Crete and gave generous reports of his important account of ‘the interpersonal world of the infant’, which led to a transformation of psychodynamic medicine, and has supported therapy using the creativity of dance and music. Rhythms of life are shared *in utero*, and the sound of a mother’s voice is known by her baby at birth. Within a few weeks they have musical ‘proto-conversations’ in which the baby’s thoughts and feelings become a plot that is shared with affection. After 3 months, lively games and songs share teasing play with voice and gesture. Katia Mazokopaki has made wonderful recordings of musical companionship with babies between one and eight months of age. Greek baby songs --*The fisherman’s little boat (Η βαρκούλα του ψαρά)*; *The small boat (Η βαρκούλα)*; *Madam Maria (Η κυρά Μαρία)*; and *The little lemon tree (Το λεμονάκι)* -- were played when they were alone in a room at home. All the babies reacted with interest and pleasure and expressed themselves in rhythmic ways, greeting the music as if it was a friend come to play. What my musician colleague Stephen Malloch calls the ‘communicative musicality’ of early companionship, with its innate *pulse*, emotional *quality* and *narratives* of hope and enjoyment, becomes a path to discovery of signs and symbols that indicate and identify useful facts of a traditional culture. We never lose the pleasure of learning ways to move, for oneself, and with companions, in musical ways, following the child.

Θεματική Συνεδρία 9

Ανάπτυξη γνωστικών, μεταγνωστικών και εκτελεστικών λειτουργιών

Πρόεδρος: Τάνταρος Σ., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

O37

Η συνειδητή ενημερότητα για τη γνωστική επεξεργασία κατά τη σχολική ηλικία και η σχέση της με τη γνωστική επίδοση και τις εκτελεστικές λειτουργίες

Μακρής Ν., Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Πνευματικός Δ., Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Μιχαλακούδη Α., Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Βοσνιάδου Σ., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στόχος της μελέτης ήταν η διερεύνηση της σχέσης μεταξύ συνειδητής ενημερότητας (ΣΑ) για τις γνωστικές διεργασίες οι οποίες χρησιμοποιούνται για την επεξεργασία διαφόρων τύπων γνωστικών έργων, εκτελεστικών λειτουργιών (ΕΛ) και γνωστικής επίδοσης (ΓΕ). Ενενήντα συμμετέχοντες, ηλικίας 10 έως 12 ετών εξετάστηκαν με 6 γνωστικά έργα τα οποία, ανά δύο, απαιτούσαν χωροταξικές, μαθηματικές και λεκτικές ικανότητες, ενώ τους ζητήθηκε, κατά τη διάρκεια επεξεργασίας των γνωστικών έργων, να περιγράψουν λεκτικά την πορεία που ακολούθησαν για αυτή την επεξεργασία. Οι συμμετέχοντες εξετάστηκαν, επίσης, με ένα σύνολο έργων τα οποία απευθύνονταν στις τρεις πτυχές των εκτελεστικών λειτουργιών, την αναστολή, τη μετατόπιση και την εργαζόμενη μνήμη. Το δομικό μοντέλο το οποίο είχε άριστη προσαρμογή στα δεδομένα έδειξε ότι η ΓΕ και, ταυτόχρονα, η ΣΕ της πορείας επεξεργασίας των γνωστικών έργων ερμηνεύονται από τους τρεις παράγοντες των ΕΛ. Το εύρημα αυτό εμπλουτίζει τις διαθέσιμες θεωρίες γνωστικής ανάπτυξης, οι οποίες επιδιώκουν την ερμηνεία της σχέσης που υπάρχει μεταξύ γνωστικής επίδοσης και εκτελεστικών λειτουργιών. Οι νέες θεωρητικές προεκτάσεις του ευρήματος συζητούνται αναλυτικά.

O38

Η σχέση της προκατάληψης της πεποίθησης με τις εκτελεστικές λειτουργίες

Καραμανίδου Α., Πνευματικός Δ., Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Η προκατάληψη της πεποίθησης κατά την συναγωγή έγκυρων συμπερασμών αναφέρεται στην τάση των ατόμων να αξιολογούν τα συμπεράσματα με βάση την εμπειρική τους αλήθεια, δηλαδή με βάση τις διαισθητικές πεποιθήσεις και όχι με βάση την λογική αναγκαιότητα ή την εγκυρότητα του συλλογισμού. Εμπειρικές έρευνες έδειξαν ότι κατά την αξιολόγηση της ορθότητας των συμπερασμάτων με βάση την λογική αναγκαιότητα ή εγκυρότητα των συλλογισμών εμπλέκεται η εργαζόμενη μνήμη. Υποθέτουμε ότι η ενσυνείδητη αναστολή των εδραιωμένων πεποιθήσεων απαιτεί, επίσης, την ενεργοποίηση μιας σειράς εκτελεστικών λειτουργιών. Ειδικότερα, υποθέτουμε ότι οι εκτελεστικές λειτουργίες της αναστολής, της εναλλαγής και της ανανέωσης της εργαζόμενης μνήμης θα μπορούσαν να ερμηνεύσουν την ενσυνείδητη αναστολή των εδραιωμένων διαισθητικών πεποιθήσεων. Στην παρούσα έρευνα διερευνήθηκε εάν η προκατάληψη της πεποίθησης είναι το ίδιο ισχυρή στα παιδιά και σε ενήλικες (φοιτητές) και αν οι εκτελεστικές λειτουργίες της αναστολής, της εναλλαγής και της ανανέωσης της εργαζόμενης μνήμης σχετίζονται με το φαινόμενο της προκατάληψης της πεποίθησης. Στην έρευνα συμμετείχαν 158 παιδιά (ηλικίας 10 και 12 χρόνων) και φοιτητές (ηλικίας 19 χρόνων). Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να επιλύσουν το έργο συλλογιστικής σκέψης των De Neys και Franssens (2009), που περιελάμβανε οχτώ συλλογισμούς, οι μισοί εκ των οποίων ήταν συλλογισμοί σύγκρουσης (η διαισθητική σκέψη έρχεται σε σύγκρουση με την αναλυτική σκέψη) και οι άλλοι μισοί ήταν συλλογισμοί μη σύγκρουσης. Για την μέτρηση των εκτελεστικών λειτουργιών δόθηκε μια σειρά από έργα αναστολής τύπου STROOP, εναλλαγής (τύπου Letter – Number) και ανανέωσης (2-back). Η ανάλυση διακύμανσης (ANOVA) έδειξε ότι το φαινόμενο της προκατάληψης της πεποίθησης εμφανίζεται στα παιδιά αλλά όχι στους φοιτητές. Από την ανάλυση παλινδρόμησης φάνηκε

ότι η εκτελεστική λειτουργία της ανανέωσης της εργαζόμενης μνήμης ερμηνεύει το 8.2% της εξηγούμενης διακύμανσης της ακρίβειας στους συλλογισμούς σύγκρουσης, αλλά όχι η αναστολή και η εναλλαγή. Η προβλεπτική ικανότητα της ανανέωσης παρέμεινε ακόμα και όταν στο μοντέλο προστέθηκαν οι ικανότητες της αναστολής και της εναλλαγής.

O39

Σχέσεις μεταξύ των εκτελεστικών λειτουργιών και της εννοιολογικής αλλαγής στην σχολική ηλικία

Πνευματικός Δ., Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Βοσνιάδου Σ., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Μακρής Ν., Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Κυριανάκης Γ., Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Εικοσιπεντάκη Κ., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Χουντάλα Α., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Λεπενιώτη Δ., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Πρόσφατες έρευνες έχουν δείξει ότι ένας ικανός αριθμός εννοιολογικών αλλαγών στην επιστήμη και στα μαθηματικά συνοδεύονται από αλλαγές στην οντολογική κατηγορία της έννοιας. Ειδικότερα, για πολλές από τις επιστημονικές έννοιες και τις έννοιες στα Μαθηματικά που διδάσκονται στο σχολείο τα παιδιά έχουν ήδη σχηματίσει μια διαισθητική έννοια βασισμένη στην καθημερινή τους εμπειρία. Η μάθηση της επιστημονικής έννοιας απαιτεί αναχαίτιση αυτών των διαισθητικών εννοιών και εναλλαγή μεταξύ των δύο αναπαραστάσεων. Υποθέτουμε ότι αυτές οι αλλαγές απαιτούν επίσης εκτελεστικές λειτουργίες. Οι εκτελεστικές λειτουργίες ακολουθούν μια σημαντική αύξηση μέχρι το τέλος της σχολικής ηλικίας. Στην παρούσα έρευνα, ελέγχθηκε η πιθανή σχέση της εννοιολογικής αλλαγής σε έργα επανακατηγοριοποίησης και των εκτελεστικών λειτουργιών στα παιδιά της σχολικής ηλικίας. Στη έρευνα συμμετείχαν 130 παιδιά ηλικίας 10 και 12 χρόνων. Εξετάστηκαν σε μια σειρά έργων εκτελεστικών λειτουργιών (αναστολής, εναλλαγής και ανανέωσης) και σε ένα έργο επανακατηγοριοποίησης (Vosniadou, Chountala, Lepenioti & Eikospentakí, 2013). Το έργο επανακατηγοριοποίησης σχεδιάστηκε προκειμένου να μετρήσει την ακρίβεια σε αποφάσεις οι οποίες απαιτούν οι συμμετέχοντες να κατηγοριοποιήσουν την έννοια με βάση την επιστημονική τους οντολογική κατηγορία. Περιλαμβάνει 35 έννοιες Φυσικής, Βιολογίας, Μαθηματικών και Επιστημολογίας. Τόσο τα έργα της εννοιολογικής επανακατηγοριοποίησης όσο και των εκτελεστικών λειτουργιών δόθηκαν με τη βοήθεια ηλεκτρονικού υπολογιστή. Για κάθε έργο καταγράφηκε η ακρίβεια και ο χρόνος αντίδρασης. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι συμμετέχοντες ήταν λιγότερο ακριβείς και ήθελαν περισσότερο χρόνο προκειμένου να κατηγοριοποιήσουν τις έννοιες που απαιτούσαν επανακατηγοριοποίηση σε σχέση με αυτές που ήταν συμβατές με την καθημερινή τους εμπειρία. Η σχέση των εκτελεστικών λειτουργιών με την ακρίβεια στην επανακατηγοριοποίηση ελέγχθηκε με την επιβεβαιωτική ανάλυση παραγόντων. Το δομικό μοντέλο σύμφωνα με το οποίο οι τρεις εκτελεστικές λειτουργίες μπορούν να ερμηνεύσουν τον χρόνο απόκρισης στο έργο επανακατηγοριοποίησης είχε πάρα πολύ καλή προσαρμογή με τα δεδομένα. Συνεπώς, οι εκτελεστικές λειτουργίες θα πρέπει να θεωρηθούν σημαντικός προβλεπτικός παράγοντας της αποτελεσματικότητας της εννοιολογικής αλλαγής.

O40

Η σχέση της γονικής εμπλοκής με την εκδήλωση των εκτελεστικών λειτουργιών παιδιών σχολικής ηλικίας

Νικολάου Ο., Τάνταρος Σ., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Οι εκτελεστικές λειτουργίες είναι μια ομάδα αλληλοσχετιζόμενων δεξιοτήτων, υπεύθυνων για την εμπρόθετη, προσανατολισμένη στο στόχο συμπεριφορά και για την επίλυση προβλημάτων. Περιλαμβάνουν την αναστολή των παρορμήσεων, την ευελιξία, τον έλεγχο των συναισθηματικών αντιδράσεων, τη μνήμη εργασίας, την έναρξη, την οργάνωση, το σχεδιασμό και την παρακολούθηση μιας δραστηριότητας. Έχουν νευρολογική βάση, όμως η εκδήλωσή τους μπορεί να επηρεαστεί από το περιβάλλον μέσω της οργάνωσης και της φύσης των δραστηριοτήτων, τη μορφή των οδηγιών προς τα παιδιά και του τρόπου αλληλεπίδρασης με τα παιδιά, τη διδασκαλία και την παροχή κινήτρων. Στην παρούσα μελέτη διερευνήθηκε η επίδραση της στάσης και της συμπεριφοράς των γονέων στις εκτελεστικές λειτουργίες μαθητών της πρωτοβάθμιας

εκπαίδευσης. Στην έρευνα συμμετείχαν 200 γονείς οι οποίοι συμπλήρωσαν την Κλίμακα Behavior Rating Inventory of Executive Function (BRIEF), το Προσαρμοσμένο Ερωτηματολόγιο Γονικής Εμπλοκής και ένα Δημογραφικό Ερωτηματολόγιο. Τα αποτελέσματα φαίνεται να επιτρέπουν τη συσχέτιση συγκεκριμένων παραγόντων γονικής εμπλοκής όπως είναι η χρονική οριοθέτηση της μελέτης των μαθημάτων, η παρεχόμενη βοήθεια στην πραγματοποίηση των ανατιθέμενων δραστηριοτήτων, η χρήση ανταμοιβών, η προειδοποίηση έκθεσης σε μια καινούργια ή δύσκολη κατάσταση καθώς και η διόρθωση του λάθους, με την εκδήλωση των εκτελεστικών λειτουργιών. Με βάση τα ερευνητικά ευρήματα προτείνονται, αφενός η ανάπτυξη σχετικών προγραμμάτων πρωτογενούς και δευτερογενούς πρόληψης, αφετέρου ο εμπλουτισμός των παρεχόμενων συμβουλευτικών υπηρεσιών προς τους γονείς και τη σχολική κοινότητα, με κατεύθυνση την ανάπτυξη επιμέρους εκτελεστικών λειτουργιών.

O41 **Αναπτύσσοντας τις μεταγνωσιακές δεξιότητες μαθητών Γ΄ τάξης δημοτικού για την παραγωγή επικοινωνιακών κειμένων**

Γάκη Ε., Σπαντιδάκης Ι., Βασιλάκη Ε., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Ο γραπτός λόγος αποτελεί μέσο εξωτερίκευσης της σκέψης και επικοινωνίας του ατόμου και επιδρά στην κοινωνική-πολιτισμική-οικονομική εξέλιξη και ανάπτυξη της κοινωνίας. Η ικανότητα παραγωγής του γραπτού λόγου θεωρείται χρήσιμη και αναγκαία, καθώς αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την παραγωγή και απόκτηση της γνώσης, που με τη σειρά της δίνει τη δυνατότητα σε αυτούς που την κατέχουν να συμμετάσχουν ενεργά στο κοινωνικο-πολιτισμικό γίγνεσθαι και να κοινωνικοποιηθούν. Η παραγωγή γραπτού λόγου είναι μια εμπρόθετη, δυναμική και επίπονη διαδικασία επίλυσης προβλήματος που απαιτεί από τους μαθητές-συγγραφείς ένα ευρύ φάσμα δεξιοτήτων και υποδεξιότητων για την επίτευξη των επικοινωνιακών τους στόχων μέσα σε αυθεντικά επικοινωνιακά πλαίσια. Έτσι, κάθε διδακτική παρέμβαση έχει βασικό στόχο την ανάπτυξη μεταγνωσιακών γνώσεων και δεξιοτήτων απαραίτητων κατά τη σύνθεση επικοινωνιακών κειμένων. Στόχος της παρούσας εργασίας είναι ο σχεδιασμός, η εφαρμογή και η αξιολόγηση μιας διδακτικής παρέμβασης με οπτικο-λεκτικές κοινωνικο-διαδικαστικές διευκολύνσεις σε μαθητές με ή χωρίς μαθησιακές δυσκολίες προκειμένου να διαπιστωθεί εάν η ανάπτυξη της μεταγνωσιακής γνώσης και των μεταγνωσιακών δεξιοτήτων έχουν θετικές επιπτώσεις στην ποιότητα του γραπτού λόγου. Η διδακτική παρέμβαση έγινε μέσω της γνωσιακής μαθητείας και στα πλαίσια της φθίνουσας καθοδήγησης. Οι μαθητές της πειραματικής ομάδας που διδάχθηκαν μεταγνωσιακές στρατηγικές με οπτικο-λεκτικές κοινωνικο-διαδικαστικές διευκολύνσεις μέσω του κειμενοκεντρικού-διαδικαστικού μοντέλου ανέπτυξαν τη μεταγνωσιακή γνώση και τις μεταγνωσιακές δεξιότητες και παρουσίασαν βελτίωση στην ποιότητα του γραπτού λόγου.

Θεματική Συνεδρία 10

Κακοποίηση παιδιών

Πρόεδρος: Παπαδάκη-Μιχαηλίδη Ε., Πανεπιστήμιο Κρήτης

O42 **Διαφορές στη συναισθηματική και τη γνωστική ανάπτυξη των κακοποιημένων παιδιών που παραμένουν στην οικογένειά τους και των κακοποιημένων παιδιών που φιλοξενούνται σε ιδρύματα παιδικής προστασίας**

Λυδάκη Π., Παπαδάκη-Μιχαηλίδη Ε., Καραδήμας Ε., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η κακοποίηση από το οικογενειακό περιβάλλον έχει σημαντικές επιρροές στη συναισθηματική, τη γνωστική και την κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών (Johnson, 2004; English, Marshall, & Stewart, 2003; Shields & Cicchetti, 2001). Η απομάκρυνση των παιδιών που κακοποιούνται σωματικά από το οικογενειακό τους περιβάλλον και η φιλοξενία τους σε ιδρύματα, αποτελεί μία από τις μεθόδους προστασίας του παιδιού και με κάποιο τρόπο αντιμετωπίζει το φαινόμενο της παιδικής κακοποίησης. Ωστόσο, τίθεται το ερώτημα εάν η απομάκρυνση από την τραυματική εμπειρία της κακοποίησης, συμβάλλει στη μείωση των προβλημάτων του παιδιού ή αν η ιδρυματοποίηση του παιδιού προκαλεί κάποια διαφορετικά σοβαρά

προβλήματα. Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνηθεί το επίπεδο του άγχους και της κατάθλιψης όπως και οι γνωστικές λειτουργίες της προσοχής και της μνήμης, σε παιδιά που κακοποιούνται σωματικά αλλά συνεχίζουν να ζουν με την οικογένειά τους και σε παιδιά που φιλοξενούνται σε ιδρύματα επειδή έχει αποσυρθεί η επιμέλεια από τους γονείς τους λόγω της κακοποίησης που ασκούσαν στο παιδί τους. Το δείγμα αποτελείται από 111 παιδιά, ηλικίας 6 έως 12 ετών. Τα κακοποιημένα παιδιά εντοπίστηκαν: α) στα σχολεία που φοιτούσαν, μέσω ενός Ευρωπαϊκού Προγράμματος που παρείχε υποστηρικτική θεραπεία σε παιδιά και οικογένειες που το είχαν ανάγκη και β) σε ιδρύματα για κακοποιημένα παιδιά. Οι στατιστικές αναλύσεις έδειξαν ότι τα παιδιά που έχουν απομακρυνθεί από το κακοποιητικό οικογενειακό περιβάλλον, παρουσιάζουν χαμηλότερα επίπεδα άγχους, αλλά υψηλότερα επίπεδα κατάθλιψης, σε σχέση με τα παιδιά που παραμένουν στις οικογένειες τους. Επιπλέον, όσον αφορά τις γνωστικές μεταβλητές, τα παιδιά που φιλοξενούνται στα ιδρύματα, συγκριτικά με τα παιδιά που παραμένουν στις οικογένειες τους, παρουσιάζουν χαμηλότερες επιδόσεις σε μια σειρά γνωστικών λειτουργιών που εξετάστηκαν. Συζητούνται οι προβληματισμοί γύρω από τον τρόπο αντιμετώπισης του φαινομένου της παιδικής κακοποίησης και προτείνεται περαιτέρω διερεύνηση του θέματος.

O43

Πρωτόκολλο διερεύνησης, διάγνωσης και διαχείρισης περιστατικών κακοποίησης και παραμέλησης παιδιών: Ο ρόλος των εκπαιδευτικών

Σταμάτη Δ., Κυριάκου Κ., Γυφτοπούλου Α., Νικολαΐδης Γ., Τόμπρα Χ., Τσάνα Μ., Δημητροκάλλη Α., Βασιλακοπούλου Α., Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού

Το Πρωτόκολλο διερεύνησης, διάγνωσης και διαχείρισης κρουσμάτων Κακοποίησης και Παραμέλησης Παιδιών έχει σχεδιαστεί για να προωθήσει μια ενιαία και διεπιστημονική προσέγγιση, παρέχοντας υλοποιήσιμες κατευθυντήριες γραμμές στους επαγγελματίες που έρχονται σε επαφή με παιδιά ή ασχολούνται ειδικά με την παιδική θυματοποίηση ή ενδοοικογενειακή βία. Περιλαμβάνει πληροφορίες αναφορικά με το νομικό πλαίσιο, τους δείκτες που μαρτυρούν πιθανή ύπαρξη κακοποίησης ή παραμέλησης, τη διαδικασία αναφοράς και το ρόλο των επαγγελματιών στη διερεύνηση. Η αλλαγή στην κατεύθυνση του ενδιαφέροντος αναφορικά με την αναγνώριση περιστατικών κακοποίησης ή/και παραμέλησης παιδιών από τις υπηρεσίες ψυχικής υγείας σε υπηρεσίες που απευθύνονται στον γενικό πληθυσμό, κατατάσσει το σχολείο στην πρώτη γραμμή για αναγνώριση περιστατικών κακοποίησης ή/και παραμέλησης παιδιών. Λαμβάνοντας αυτό υπόψη καθώς και τη σχέση που αναπτύσσουν εκπαιδευτικοί και μαθητές μέσω της καθημερινής τους επαφής γίνεται αντιληπτό ότι οι εκπαιδευτικοί μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο σε περιστατικά κακοποίησης ή/και παραμέλησης παιδιών. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού σε περιστατικά κακοποίησης ή/και παραμέλησης παρουσιάζεται αναλυτικά στο Πρωτόκολλο. Πιο συγκεκριμένα, περιγράφονται τα ιδιαίτερα στοιχεία που μπορούν οι εκπαιδευτικοί να παρατηρήσουν μέσα στο σχολικό πλαίσιο και που εγείρουν υπόνοια κακοποίησης ή/και παραμέλησης καθώς και συμβουλές ανταπόκρισης των εκπαιδευτικών σε πιθανή αποκάλυψη περιστατικών κακοποίησης από τα ίδια τα παιδιά. Επιπλέον, παρουσιάζονται τα βήματα (αναφορά ή/και παραπομπή) που μπορούν να ακολουθούν οι εκπαιδευτικοί είτε όταν δημιουργείται υπόνοια κακοποίησης ή/και παραμέλησης παιδιών είτε έπειτα από αποκάλυψη από το ίδιο το παιδί. Τέλος, διευκρινίζονται οι υποχρεώσεις των εκπαιδευτικών για αναφορά κακοποίησης ή/και παραμέλησης παιδιών όπως αυτές ορίζονται από το νομικό πλαίσιο της χώρας. Η αποσαφήνιση του ρόλου και των καθηκόντων των εκπαιδευτικών βοηθά στην δημιουργία ενός αποτελεσματικού δικτύου προστασίας από κακοποίηση ή/και παραμέληση διασφαλίζοντας την ασφάλεια και την ομαλή ανάπτυξη των παιδιών.

O44

«Ο παράδεισος στην άλλη γωνία...»: Καταπολεμώντας την σωματεμπορία ανηλίκων στην Ελλάδα και την Νοτιοανατολική Ευρώπη

Σεμιτέκολου Μ., Χατζηνικολάου Κ., Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού

Η Ελλάδα είναι χώρα διέλευσης και προορισμού για ένα μεγάλο αριθμό ανηλίκων που είναι θύματα της εμπορίας ανθρώπων. Είναι υψίστης σημασίας να διερευνηθούν οι στρατηγικές που χρησιμοποιούνται από τους διακινητές, προκειμένου να διακινήσουν τα ανήλικα θύματα της σωματεμπορίας, καθώς και να ενεργοποιηθούν μηχανισμοί κοινωνικού ελέγχου, έτσι ώστε η καταπολέμηση αυτού του φαινομένου να

καταστεί πιο αποτελεσματική. Στην εισήγηση παρουσιάζονται ποιοτικά δεδομένα ημι-δομημένων συνεντεύξεων με ανήλικα θύματα σωματεμπορίας. Συγκεκριμένα, θα διερευνηθεί το πώς οι ανήλικοι παγιδεύτηκαν στο σύστημα σωματεμπορίας, και ποιες οι πρακτικές που χρησιμοποιούνται από τους διακινητές προκειμένου να διατηρήσουν τα ανήλικα θύματα μέσα στο σύστημα αυτό. Επίσης, οι ίδιοι οι ανήλικοι που έχουν υπάρξει θύματα εμπορίας ανθρώπων υποδεικνύουν πιθανές στρατηγικές πρόληψης του φαινομένου. Τέλος, γίνεται αναφορά σε στρατηγικές κοινωνικού ελέγχου της σωματεμπορίας, αφού θεωρείται ότι ο κοινωνικός έλεγχος μπορεί να συμβάλει σημαντικά στην επιτυχία των προσπαθειών εξάλειψης όχι μόνο της εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την εργασιακή εκμετάλλευση, αλλά και έναντι λιγότερο διερευνημένων μορφών ανθρώπινης εμπορίας όπως για τους σκοπούς των εξαναγκαστικών γάμων και των διακρατικών υιοθεσιών.

O45

Η ανάπτυξη παιδιών προσχολικής ηλικίας που μεγαλώνουν σε ιδρύματα υπό το πρίσμα του βιο-οικολογικού μοντέλου

Λιάγκου Ο., Κέντρο Προστασίας του Παιδιού Αττικής «Η Μητέρα»

Η πολιτική δημόσιας υγείας και πρόνοιας που εφαρμόζει μια κοινωνία οργανωμένη με τη μορφή σύγχρονου κράτους, πολιτική που στοχεύει να προλάβει ή να συνοδεύσει τους βιοψυχικούς κινδύνους των κρίσιμων περιόδων της ζωής των μελών της, είναι αποκαλυπτική ως προς την πολιτική ωριμότητα της κοινωνίας αυτής. Το νόημα και το περιεχόμενο των μέτρων που παίρνονται για την πρόληψη των δεινών που είναι σύμφυτα με το να γίνει κανείς γονιός ή να γεννηθεί άνθρωπος, αποτελούν ιδιαίτερα αποκαλυπτικούς δείκτες (Delion, 2005). Αυτή είναι ως ένα βαθμό και η απάντηση για τον ιδανικό ρόλο των ιδρυμάτων σε μια σύγχρονη κοινωνία, και η αποκαλυπτική επίσης διαπίστωση για την τραγικότητα της πραγματικότητας που σαν κοινωνία βιώνουμε, στον τομέα της στήριξης της οικογένειας ειδικά, αλλά και της παιδικής προστασίας γενικότερα. Εκείνο που θα προσπαθήσουμε διεξοδικά να μελετήσουμε είναι η οικολογία του ιδρύματος, σύμφωνα με το βιο-οικολογικό μοντέλο του Urie Bronfenbrenner. Θα μελετηθεί τόσο ως ίδρυμα (ως συγκεκριμένο ρόλο που οφείλει να εξυπηρετήσει), όσο και ως θεσμός (ως πλέγμα σχέσεων που διαμορφώνονται ανάμεσα στους εμπλεκόμενους στη λειτουργία του) και η επίδραση που έχει η οικολογία του ιδρύματος στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου (Πετρογιάννης, 2003). Οριοθετώντας τον όρο της διαμόρφωσης προσωπικότητας, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι αφορά συγκεκριμένες παραμέτρους, όπως ο σχηματισμός της ταυτότητας, η δημιουργία συναισθηματικών δεσμών, η νοητική ανάπτυξη, η κοινωνική συμπεριφορά. Επειδή η εξέλιξη του ατόμου δε συμβαίνει στο κενό, αλλά μέσα σε διάφορες κοινωνικές συνθήκες και σε περίπλοκα δίκτυα σχέσεων από τα οποία το άτομο επηρεάζεται και τα επηρεάζει, είναι απαραίτητο να μελετηθούν αυτά συστηματικά, ώστε να γίνει κατανοητή η ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. Η παραμονή του παιδιού σε ίδρυμα και όχι στο περιβάλλον οικογένειας (φυσικής, θετής ή ανάδοχης) αποδίδει σημαντική κι ενδιαφέρουσα ιδιαιτερότητα στο πλαίσιο που επιδρά στην ανάπτυξη του.

Θεματική Συνεδρία 11

Σχολικός εκφοβισμός, επιθετικότητα και ηθικά συναισθήματα

Πρόεδρος: Γαλανάκη Ε., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

O46

Η σχέση του σχολικού εκφοβισμού/θυματοποίησης με τη μοναξιά και την κατάθλιψη στα παιδιά σχολικής ηλικίας

Κοντογιάννη Α., Γαλανάκη Ε., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Σκοπός αυτής της έρευνας ήταν να εξετάσει τη σχέση μεταξύ του σχολικού εκφοβισμού/θυματοποίησης και δύο δεικτών εσωτερικευμένων προβλημάτων των παιδιών, τη μοναξιά και την κατάθλιψη. Εξετάστηκε, επίσης, κατά πόσον η σχέση αυτή διαφοροποιείται ανάλογα με το είδος του εκφοβισμού/θυματοποίησης και το ρόλο του παιδιού στο περιστατικό. Η έρευνα αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου ερευνητικού προγράμματος για τη σχέση του σχολικού εκφοβισμού/θυματοποίησης με την ψυχική υγεία των παιδιών. Συμμετείχαν 273

μαθητές Ε' και ΣΤ' δημοτικού από δημοτικά σχολεία της Αττικής. Οι μαθητές συμπλήρωσαν το Olweus Ερωτηματολόγιο Εκφοβισμού/Θυματοποίησης (Revised Olweus Bully/Victim Questionnaire. Olweus, 2006. Γαλανάκη & Αμανάκη, 2009. Γαλανάκη, Αμανάκη & Νοικοκύρη, 2009), την Κλίμακα Μοναξιάς και Κοινωνικής Δυσaréσκειας (Loneliness and Social Dissatisfaction Questionnaire, Asher & Wheeler, 1985. Galanaki & Kalantzi-Azizi, 1999) και το Ερωτηματολόγιο Παιδικής Κατάθλιψης-Βραχεία Εκδοχή (Children's Depression Inventory-Short Form. Kovacs, 1992. Klefтарas & Didaskalou, 2012). Τα ευρήματα έδειξαν ότι το 15,8% των μαθητών, σύμφωνα με δήλωσή τους, έχουν εμπλακεί σε περιστατικό εκφοβισμού, με το 12,5% να ταξινομούνται ως θύματα εκφοβισμού. Η μοναξιά και η κοινωνική δυσaréσκεια ήταν αυξημένη στα παιδιά που είχαν υψηλότερη θυματοποίηση και υψηλότερο εκφοβισμό. Για την καταθλιπτική συμπτωματολογία δεν αναδείχθηκαν στατιστικά σημαντικές σχέσεις. Τα παιδιά των οποίων η μητέρα γεννήθηκε στην Ελλάδα βίωναν χαμηλότερη θυματοποίηση από ό,τι τα παιδιά με μητέρα γεννημένη σε άλλη χώρα. Επίσης, η υψηλή σχολική επίδοση συνδεόταν με χαμηλότερη θυματοποίηση και χαμηλότερο εκφοβισμό. Τέλος, οι δύο δείκτες ψυχικής υγείας και η σύνδεσή τους διαφοροποιούνταν ανάλογα με το είδος του εκφοβισμού/θυματοποίησης και το ρόλο του παιδιού στο περιστατικό. Η ερμηνεία των ευρημάτων γίνεται στα πλαίσια της διεθνούς βιβλιογραφίας για τα εσωτερικευμένα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών σχολικής ηλικίας που εμπλέκονται σε περιστατικά εκφοβισμού στο σχολείο.

O47

Οι γνώσεις και οι στάσεις των μελλοντικών εκπαιδευτικών για το σχολικό εκφοβισμό: Το προφίλ θυμάτων και θυτών και οι αποτελεσματικές στρατηγικές αντιμετώπισης της θυματοποίησης

Αμανάκη Ε., Γαλανάκη Ε., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στοιχείο-κλειδί για την επιτυχία ενός προγράμματος κατά του σχολικού εκφοβισμού είναι η γνώση και το ενδιαφέρον των εκπαιδευτικών που θα το εφαρμόσουν. Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να εξετάσει τις γνώσεις και τις αντιλήψεις των μελλοντικών εκπαιδευτικών για το σχολικό εκφοβισμό. Συγκεκριμένα, διερευνήθηκαν οι γνώσεις των μελλοντικών δασκάλων για τις αναπτυξιακές τάσεις του φαινομένου, τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των θυμάτων, των θυτών, καθώς και των οικογενειών τους, αλλά και οι αντιλήψεις τους για τις αποτελεσματικές στρατηγικές αντιμετώπισης του εκφοβισμού από τα θύματα και για τη σοβαρότητα του φαινομένου. Στην έρευνα συμμετείχαν 676 φοιτήτριες/φοιτητές του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης της Σχολής Επιστημών Αγωγής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, που φοιτούσαν και στα τέσσερα έτη σπουδών (ηλικία: $M=20,19$ έτη, $SD=2,09$ έτη). Χρησιμοποιήθηκε η μεθοδολογία που προτείνουν οι Nicolaidis, Toda και Smith (2002). Τα ευρήματα έδειξαν ότι η πλειονότητα των φοιτητών θεωρεί το σχολικό εκφοβισμό σημαντικό ζήτημα για την Ελλάδα, του οποίου η σοβαρότητα αυξάνεται με την ηλικία των μαθητών. Προτείνουν τα θύματα εκφοβισμού να ενημερώνουν τους δασκάλους και τους γονείς τους και όχι να υιοθετούν παθητικούς τρόπους αντιμετώπισης (π.χ., να ανέχονται την κατάσταση). Συνήθη χαρακτηριστικά γνωρίσματα των θυτών θεωρούν τη χαμηλή σχολική επίδοση, τη δύσκολη ιδιοσυγκρασία και την υψηλή δημοτικότητα, ενώ χαρακτηρίζουν τα θύματα ως μη διεκδικητικά ή παθητικά, σωματικά αδύναμα και με χαμηλή αυτοεκτίμηση. Επιπλέον, οι φοιτητές υποστηρίζουν ότι οι οικογένειες των θυτών διακρίνονται για τις απόμακρες σχέσεις μεταξύ των μελών τους και τη συχνή χρήση σωματικών τιμωριών, ενώ τα θύματα θεωρούνται πιθανότερο να έχουν υπερπροστατευτικούς γονείς. Τέλος, διαπιστώθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάλογα με το φύλο, το έτος σπουδών και την εκπαιδευτική εμπειρία. Τα ευρήματα συζητούνται με αναφορά στη σχετική διεθνή βιβλιογραφία. Τέλος, εντοπίζονται οι υποδηλώσεις τους για την επαρκή κατάρτιση των μελλοντικών εκπαιδευτικών στο θέμα του σχολικού εκφοβισμού.

O48

Ηθικά συναισθήματα στην παιδική ηλικία: Ο χαρούμενος θύτης

Πνευματικός Δ., Καρλή Κ., Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Τα τελευταία χρόνια οι ερευνητές έχουν δείξει έντονο ενδιαφέρον για τον τρόπο που τα παιδιά αποδίδουν ηθικά συναισθήματα στους θύτες μιας παραβατικής συμπεριφοράς, όταν παρατήρησαν ότι τους αποδίδουν θετικά συναισθήματα (χαράς) και όχι αρνητικά (λύπης). Αν και υπάρχουν έρευνες για την απόδοση θετικών συναισθημάτων στους θύτες μέχρι το τέλος της παιδικής ηλικίας, άλλες έρευνες δεν έχουν καταγράψει το

φαινόμενο του χαρούμενου θύτη μετά τα πέντε χρόνια. Το ερώτημα είναι εάν τα παιδιά που αποδίδουν θετικά συναισθήματα στον θύτη γνωρίζουν ή αγνοούν ότι ο θύτης μπορεί να βιώνει και αρνητικά συναισθήματα. Στην έρευνα αυτή εξετάστηκε η απόδοση θετικών συναισθημάτων στους θύτες τριών παραβατικών συμπεριφορών κατά την παιδική ηλικία. Συμμετείχαν 91 μαθητές από τρεις ηλικιακές ομάδες (6-, 8-, και 10-χρόνων). Τα παιδιά εξετάστηκαν σε τρεις ιστορίες στις οποίες κάποιο παιδί (θύτης) προξενούσε κάποια βλάβη σε κάποιο άλλο (θύμα). Στη συνέχεια απαντούσαν για το πώς ένιωθε ο θύτης και το θύμα σε μια πενταβάθμια κλίμακα (1: πολύ λυπημένος, 5: πολύ χαρούμενος) και δικαιολογούσαν τις απαντήσεις τους. Επιπρόσθετα, οι συμμετέχοντες ρωτήθηκαν εάν μπορεί να νιώθει και κάποιο άλλο συναίσθημα ο θύτης. Τα παιδιά όλων των ηλικιακών ομάδων δήλωσαν, σε όλες τις ιστορίες, αρνητικά συναισθήματα για το θύμα και θετικά για τον θύτη, γεγονός που φανερώνει την ύπαρξη του φαινομένου του χαρούμενου θύτη στην παιδική ηλικία. Δεν παρατηρήθηκε καμία σημαντική διαφορά στις τρεις ηλικιακές ομάδες και μεταξύ των δύο φύλων, ούτε και σημαντική αλληλεπίδραση μεταξύ ηλικίας και φύλου. Τα παιδιά αιτιολογούν τα θετικά συναισθήματα του θύτη εστιάζοντας στο κέρδος που έχει κάθε φορά ο θύτης. Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει ότι δεν αναγνωρίζουν ότι ο θύτης θα μπορούσε να νιώθει και αρνητικά συναισθήματα λόγω της ζημιάς που προκάλεσε στο θύμα αφού στην ερώτηση εάν νιώθει και κάτι άλλο τα παιδιά απέδωσαν αρνητικά συναισθήματα λόγω της ζημιάς που προκάλεσαν στο θύμα. Συζητώνται οι εφαρμογές στην εκπαίδευση.

Ο49

Επιθετικότητα σχέσεων, φιλίες και ατομικές διαφορές σε προέφηβους μαθητές

Βουλγαρίδου Ι., Κόκκινος Κ., Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να μελετήσει τη σχέση ανάμεσα στην επιθετικότητα σχέσεων και μια σειρά από ενδοπροσωπικές (είδος δεσμού, ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά, ηθική αποδέσμευση, συστήματα αναστολής/ενεργοποίησης της συμπεριφοράς) και διαπροσωπικές (ποιότητα φιλικών σχέσεων) μεταβλητές σε δείγμα 273 μαθητών (46.9% κορίτσια) των τελευταίων 2 τάξεων του δημοτικού σχολείου μέσω ενός ερωτηματολογίου αυτοαναφοράς. Από τις αναλύσεις διαφάνηκε ότι τα αγόρια σημείωσαν υψηλότερη βαθμολογία στη μεγαλομανία-χειριστικότητα, στο σύστημα ενεργοποίησης της συμπεριφοράς και στην επιθετικότητα σχέσεων, ενώ τα κορίτσια στο σύστημα αναστολής της συμπεριφοράς και στην οικειότητα στις φιλικές τους σχέσεις. Η επιθετικότητα σχέσεων παρουσίασε θετική συσχέτιση με όλες τις διαστάσεις των ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών, το σύστημα ενεργοποίησης της συμπεριφοράς και την ηθική αποδέσμευση και αρνητική με την ικανοποίηση από τη φιλική σχέση και με όλες τις διαστάσεις της ποιότητας των φιλικών σχέσεων εκτός από τις συγκρούσεις. Ως προς την πρόβλεψη της επιθετικότητας σχέσεων προέκυψε πως τα αγόρια, με υψηλή βαθμολογία στα ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά, στο σύστημα αναστολής της συμπεριφοράς, καθώς και στην ηθική αποδέσμευση, που δήλωσαν περισσότερες συγκρούσεις και χαμηλότερο αντιληπτό ενδιαφέρον στις φιλικές τους σχέσεις δήλωσαν περισσότερη επιθετικότητα σχέσεων. Τα ευρήματα συζητούνται ως προς τις πρακτικές τους εφαρμογές.

Θεματική Συνεδρία 12

Γονικότητα

Πρόεδρος: Παπαδοπούλου Κ., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ο50

Ψυχοκοινωνική προσαρμογή εγκύων γυναικών στη διάρκεια των τριών τριμήνων της κύησης. Μελέτη της συμβολής πιεστικών ψυχοκοινωνικών παραγόντων και υποστηρικτικών μεταβλητών

Σταματίου Ε., Παπαληγούρα Ζ., Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η παρούσα έρευνα σχεδιάστηκε με στόχο να διερευνήσει την ψυχο-συναισθηματική κατάσταση των εγκύων, καθώς αποτελεί παράγοντα μείζονος σημασίας για το βίωμα της μητρότητας, την υγεία των παιδιών τους, αλλά και την ευημερία και την ανάπτυξή τους. Καθώς η πλειοψηφία των ερευνών ως τώρα εστιάζοταν χωριστά σε κάθε τρίμηνο της κύησης και σε επιμέρους προβλεπτικούς παράγοντες της προγεννητικής κατάθλιψης και του άγχους, η παρούσα έρευνα προσπάθησε να διερευνήσει πως οι πιεστικοί

ψυχοκοινωνικοί παράγοντες (όπως ένα ιστορικό κατάθλιψης, οικονομικά προβλήματα, καθημερινή πίεση) αλλά και υποστηρικτικές μεταβλητές (όπως η αντιλαμβανόμενη πρακτική και συναισθηματική στήριξη, η προσαρμογή στη συντροφική σχέση) συνδέονται με την εμφάνιση άγχους και κατάθλιψης στη διάρκεια και των τριών τριμήνων της κύησης. Για το λόγο αυτό εξετάστηκε η εφαρμογή ενός μοντέλου για την πρόβλεψη της εμφάνισης άγχους και κατάθλιψης σε κάθε τρίμηνο της κύησης. Το δείγμα της έρευνας περιλάμβανε 138 έγκυες γυναίκες, ηλικίας 20–43 ετών ($M= 30,14$, $SD= 4,306$) στην περιοχή της Θεσσαλονίκης, οι οποίες συμπλήρωσαν μια σειρά ερωτηματολογίων αυτο-αναφοράς. Προκειμένου να διερευνηθεί το δίκτυο σχέσεων μεταξύ των μεταβλητών σε κάθε χρονική στιγμή μέτρησης ξεχωριστά, εφαρμόστηκε στα δεδομένα η ανάλυση διαδρομών (path analysis) με τη μέθοδο της Ρωμαλέας Μέγιστης Πιθανοφάνειας (Maximum Likelihood Robust, MLR) με τη χρήση του στατιστικού προγράμματος Mplus και σε αρκετές περιπτώσεις ελέγχθηκε η ύπαρξη διαμεσολάβησης. Τα δεδομένα υποστηρίζουν τρία μοντέλα, ένα για κάθε τρίμηνο της κύησης, στα οποία τα οικονομικά προβλήματα, η κατάθλιψη πριν την εγκυμοσύνη, η πρακτική και η συναισθηματική στήριξη ασκούν σημαντική επίδραση στο επίπεδο της αντιλαμβανόμενης καθημερινής πίεσης, στην προσαρμογή στη συντροφική σχέση, στην εμφάνιση συμπτωμάτων κατάθλιψης και άγχους. Παρατηρούνται σημαντικές ομοιότητες αλλά και διαφοροποιήσεις στο δίκτυο των σχέσεων μεταξύ των μεταβλητών, αναδεικνύοντας τις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες κάθε φάσης μέτρησης. Τα αποτελέσματα της έρευνας θα συζητηθούν υπό το πρίσμα των πρόσφατων βιβλιογραφικών δεδομένων για την ψυχοκοινωνική προσαρμογή κατά την περιγεννητική περίοδο.

O51

Διερεύνηση των παραγόντων επίδρασης στις απόψεις των γονέων για το παιχνίδι των παιδιών

Παπαδοπούλου Κ., Παπούδη Δ., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Αρκετά μεγάλος αριθμός μελετών έχει εστιαστεί στις 'απόψεις' που οι γονείς έχουν για τα παιδιά και την ανάπτυξή τους, θεωρώντας τέτοιες απόψεις σημαντικό παράγοντα διαμεσολάβησης της συμπεριφοράς των γονέων. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση παραγόντων που συσχετίζονται με τις απόψεις των γονέων για το παιχνίδι των παιδιών. Το δείγμα αποτελείται από μητέρες ($n=475$) και πατέρες ($n=429$) ελληνικής καταγωγής, οι οποίοι συμπλήρωσαν ένα ερωτηματολόγιο σχετικά με τις απόψεις τους για το παιχνίδι των παιδιών τους. Η παραγοντική ανάλυση ανέδειξε την ύπαρξη 4 παραγόντων που εξηγούσαν 48,3 % της συνολικής διακύμανσης : 1) Το παιχνίδι ως μέσο ανάπτυξης και μάθησης, 2) Ο ρόλος του φανταστικού παιχνιδιού – παιχνιδιού προσποίησης , 3) Το παιχνίδι ως μέσο ευχαρίστησης και συντροφιάς, και 4) Η σημασία του παιχνιδιού γονέα-παιδιού. Δεν παρατηρήθηκε επίδραση των παραγόντων, φύλο του παιδιού, σειρά γέννησης του παιδιού, αριθμός παιδιών στην οικογένεια, οικογενειακή κατάσταση, επάγγελμα γονέων, και οικονομική κατάσταση οικογένειας. Ωστόσο παρατηρήθηκε σημαντική διαφορά στη βαθμολογία των μητέρων στη διάσταση «Το παιχνίδι ως μέσο ανάπτυξης και μάθησης» ανάλογα με το εκπαιδευτικό τους επίπεδο και θετική συσχέτιση με τις ώρες απασχόλησης του πατέρα με το παιδί. Επίσης υπήρξε σημαντική διαφορά στη διάσταση «Ο ρόλος του φανταστικού παιχνιδιού – παιχνιδιού προσποίησης» ανάλογα με το εκπαιδευτικό επίπεδο της μητέρας και του πατέρα και θετική συσχέτιση με την ηλικία του πατέρα. Τέλος, διαπιστώθηκαν αρνητική συσχέτιση στη διάσταση «Η σημασία του παιχνιδιού γονέα-παιδιού» με την ηλικία του παιδιού και την ηλικία της μητέρας και του πατέρα καθώς και θετική συσχέτιση με τις ώρες απασχόλησης του πατέρα με το παιδί. Επομένως, συγκεκριμένοι παράγοντες όπως είναι η ηλικία του παιδιού, η ηλικία των γονέων, το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων, και οι ώρες απασχόλησης με το παιδί σχετίζονται με τις απόψεις των γονέων για το παιχνίδι των παιδιών.

O52

Οι γονείς και οι συνομήλικοι ως παράγοντες κοινωνικής επιρροής για την αλλαγή ηθικής κρίσης στην προεφηβεία

Πρίντεζη Α., Παυλόπουλος Β., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Οι σημαντικοί άλλοι, όπως οι γονείς και οι συνομήλικοι επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό το νέο άτομο σε διάφορους τομείς και πτυχές της συμπεριφοράς του. Η ενδεχόμενη υπερίσχυση κάποιας από τις δύο αυτές πηγές κοινωνικής επιρροής έχει αποτελέσει επίκεντρο του ερευνητικού ενδιαφέροντος, αναδεικνύοντας διαφοροποιημένες τάσεις, ανάλογα την ηλικιακή ομάδα και τον τομέα μελέτης. Στην παρούσα έρευνα, μέσα

από έναν πειραματικό σχεδιασμό, επιχειρείται να διερευνηθεί αν η αλλαγή της επιλογής των προεφήβων μπροστά σε ένα ηθικό δίλημμα, εξαρτάται από το ποιος αποτελεί την πηγή κοινωνικής επιρροής: οι γονείς ή οι συνομήλικοι. Επιπλέον διερευνάται ο ρόλος του είδους της επιρροής: κανονιστική (αυστηρό στυλ- χωρίς επιχειρηματολογία) ή πληροφοριακής (δημοκρατικό στυλ-με επιχειρηματολογία), καθώς και ορισμένων ατομικών παραγόντων (π.χ. φύλο, αξίες, αυτοεκτίμηση, κοινωνικό προφίλ, βαθμός βεβαιότητας ηθικής κρίσης). Στην πειραματική αυτή έρευνα συμμετείχαν 279 παιδιά ηλικίας 11-12 ετών, μαθητές της ΣΤ΄ τάξης του δημοτικού, σε σχολεία Δυτικών Προαστίων της Αττικής. Τόσο για την διαχείριση του ηθικού διλήμματος όσο και για την άσκηση της κοινωνικής επιρροής για την τροποποίηση της αρχικής κρίσης των συμμετεχόντων χρησιμοποιήθηκαν υποθετικά σενάρια, όπου ανάλογα την πειραματική ομάδα, διαφοροποιούνταν οι βασικοί προς μελέτη παράγοντες: πηγή και είδος κοινωνικής επιρροής. Τα ευρήματα ανέδειξαν μια τάση υπερίσχυσης της επιρροής του γονέα και του πληροφοριακού τύπου κοινωνικής επιρροής, ενώ όσον αφορά στους ατομικούς παράγοντες η αβεβαιότητα της αρχικής ηθικής κρίσης καθώς και η χαμηλή δημοτικότητα του ατόμου τείνουν να αυξάνουν το βαθμό συμμόρφωσης.

O53

Κοινωνικές αναπαραστάσεις της μητρότητας

Γκέκα Μ., Καραζιώτη Ε., Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Στην παρούσα έρευνα επιχειρήθηκε η προσέγγιση της μητρότητας ανιχνεύοντας αφενός τις κοινωνικές αναπαραστάσεις που υπάρχουν εντυπωμένες στις γυναίκες που ετοιμάζονται να γίνουν για πρώτη φορά μητέρες και αφετέρου το πώς αυτές μπορεί να επηρεάζουν τη διαμόρφωση στάσεων και πρακτικών που παραπέμπουν σε επιστημονικές θεωρίες της ψυχολογίας. Ειδικότερα, ο τρόπος δημιουργίας συναισθηματικού δεσμού στα βρέφη, μας κατέστησε αναγκαία την προσπάθεια να κατανοήσουμε τους διάφορους ψυχικούς και κοινωνικούς παράγοντες που καθορίζουν τα βιώματα, τις αναπαραστάσεις και τις πρακτικές των μητέρων. Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 15 γυναίκες που θα γίνουν για πρώτη φορά μητέρες και διανύουν το τρίτο τρίμηνο της εγκυμοσύνης. Η μέθοδος που ακολουθήθηκε ήταν οι ημιδομημένες συνεντεύξεις. Οι άξονες των συνεντεύξεων αναφέρονται στις αναπαραστάσεις της μητρότητας, στις ανάγκες του παιδιού και της μητέρας, στην προσκόλληση και στο δεσμό με το βρέφος, στο θηλασμό και στις στάσεις απέναντι στον τρόπο ανατροφής του βρέφους. Τα αποτελέσματα καταδεικνύουν την έντονη συναισθηματικότητα που συνδέονται με τη μητρότητα, την εξιδανίκευσή της, τη σύγκρουση μεταξύ του επιθυμητού και του πραγματικού, το διαχωρισμό και τη σύγκρουση ταυτοτήτων ως μητέρα και ως γυναίκα. Η θεωρίες της ψυχολογίας για τη σχέση μητέρας και βρέφους ενυπάρχουν στην κοινωνική κατασκευή της μητρότητας αλλά μόνο σε θεωρητικό επίπεδο. Οι πρακτικές και οι ανάγκες της μητέρας ως γυναίκα και εργαζόμενη τις μεταλλάσσει.

O54

Η μητρική αποδοχή-απόρριψη και η αυτοαντίληψη-αυτοεκτίμηση των παιδιών

Φουκαράκη Χ., Μιχαηλίδη Ε., Καραδήμας Ε., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Έχει διαπιστωθεί ότι υπάρχει μια θετική σχέση ανάμεσα στη γονεϊκή αποδοχή – απόρριψη και την αυτοεκτίμηση των παιδιών. Συγκεκριμένα, οι έφηβοι που θεωρούν ότι οι γονείς τους τους εκτιμούν και τους αποδέχονται, εμφανίζουν υψηλή αυτοεκτίμηση, ενώ αντίθετα όσοι πιστεύουν ότι οι γονείς τους τους απορρίπτουν εκδηλώνουν χαμηλή αυτοεκτίμηση. (Qureshi & Ansari, 2013). Στον ελληνικό χώρο το εν λόγω θέμα δεν έχει διερευνηθεί αρκετά. Η παρούσα μελέτη επιχειρεί να εξετάσει τον ρόλο της μητρικής αποδοχής – απόρριψης (όπως την αντιλαμβάνονται τα ίδια τα παιδιά) στην ανάπτυξη της αυτοαντίληψης – αυτοεκτίμησης των παιδιών κατά την περίοδο της προεφηβείας. Στην έρευνα συμμετείχαν 252 μαθητές και μαθήτριες της ΣΤ΄ τάξης του Δημοτικού από σχολεία διαφορετικών πόλεων της Κρήτης. Για την αξιολόγηση της αυτοαντίληψης των παιδιών (η οποία περιελάμβανε τη σχολική ικανότητα, τις σχέσεις με τους συνομηλίκους, την αθλητική ικανότητα, τη φυσική εμφάνιση και τη διαγωγή – συμπεριφορά) όπως και για την αξιολόγηση της αυτοεκτίμησής τους, χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο «Πως Αντιλαμβάνομαι Τον Εαυτό Μου II – ΠΑΤΕΜ II» της Μακρή-Μπότσαρη (2001). Η μητρική αποδοχή - απόρριψη (εκδήλωση στοργής, εχθρότητας, αδιαφορίας και απόρριψης) μελετήθηκε μέσα από το «Ερωτηματολόγιο Γονεϊκής Αποδοχής – Απόρριψης» το οποίο εξετάζει τις αντιλήψεις των ίδιων των παιδιών (Tsaousis,

Giovozolias & Mascha, 2012). Πιο συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν την εκδοχή του ερωτηματολογίου που αφορά τη μητέρα. Συζητούνται τα αποτελέσματα της έρευνας και προτείνεται περαιτέρω διερεύνηση των επιπτώσεων της μητρικής αποδοχής – απόρριψης στην ανάπτυξη της αυτοαντίληψης - αυτοεκτίμησης των παιδιών.

Αναρτημένες Παρουσιάσεις III

Ζητήματα της δια βίου ανάπτυξης

P22 **Βιωματικές δραστηριότητες και προβολή ταινιών ως παρεμβάσεις αλλαγής στάσεων παιδιών προσχολικής ηλικίας απέναντι στα παιδιά με εμπόδια στη ζωή και στη μάθηση**

Ανδρεαδάκη Γ., Λιναρδάκης Μ., Κυπριωτάκη Μ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να αναχνησεί την συμβολή της παρέμβασης μέσω των βιωματικών δραστηριοτήτων και της προβολής ταινιών στην αλλαγή των στάσεων παιδιών προσχολικής ηλικίας απέναντι στα παιδιά με εμπόδια στη ζωή και στη μάθηση. Η κύρια υπόθεση της παρούσας έρευνας είναι ότι οι βιωματικές δραστηριότητες που σχετίζονται με τη διαφορετικότητα και πραγματοποιούνται στο νηπιαγωγείο, καθώς και η παρακολούθηση ταινιών με σκοπό την ευαισθητοποίηση των παιδιών απέναντι στα παιδιά με εμπόδια στη ζωή και στη μάθηση επιδρούν στη διαμόρφωση θετικότερων αντιλήψεων για τα παιδιά με εμπόδια στη ζωή και στη μάθηση από ό,τι τα παιδιά της ομάδας ελέγχου. Το δείγμα της παρούσας μελέτης συγκροτήθηκε από 81 παιδιά προσχολικής ηλικίας (4-6 ετών) χωρίς εμπόδια στη ζωή και στη μάθηση. Από τα παιδιά αυτά, τα 20 παιδιά συγκρότησαν την ομάδα ελέγχου, στα οποία η νηπιαγωγός ακολούθησε το ημερήσιο πρόγραμμα, χωρίς αναφορές στη διαφορετικότητα, ενώ τα 28 παιδιά συγκρότησαν την πρώτη πειραματική ομάδα με την οποία πραγματοποιήθηκαν βιωματικές δραστηριότητες και τα 33 παιδιά συγκρότησαν τη δεύτερη πειραματική ομάδα που συμμετείχε στην προβολή ταινιών. Προκειμένου να αξιολογήσουμε τις στάσεις των παιδιών απέναντι στα παιδιά με εμπόδια, χορηγήθηκε η κλίμακα εκτίμησης Acceptance Scale for Kindergarten-Revised (ASK-R), πριν και μετά από τις εκάστοτε παρεμβάσεις. Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας έδειξαν ότι και οι δυο παρεμβάσεις επιδρούν θετικά στην αλλαγή στάσεών τους απέναντι στα παιδιά με εμπόδια στη ζωή και στη μάθηση.

P23 **Το παιχνίδι στο διάλειμμα: Θεωρητικοί και μεθοδολογικοί προβληματισμοί**

Προμπονά Σ., Παπαδοπούλου Κ., Παπούδη Δ., Σφυρόερα Μ., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Τις τελευταίες δεκαετίες επικρατούν δυο κυρίαρχες θέσεις για το σχολικό διάλειμμα και κατ' επέκταση για το ελεύθερο παιχνίδι που λαμβάνει χώρα σε αυτό: η ρομαντική και η προβληματική οπτική. Υπό αυτό το πρίσμα, η ανασκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας, αναδεικνύει α) τον προβληματισμό γύρω από τις θετικές και τις αρνητικές πλευρές του παιχνιδιού στα πλαίσια του διαλείμματος στο δημοτικό σχολείο και β) τις επιπτώσεις των δυο αντιτιθέμενων απόψεων, τόσο στη διεύθυνση του σχολείου συνολικά, όσο και στις δραστηριότητες των παιδιών, οδηγώντας σε μια σύγκρουση μεταξύ αυξημένου ελέγχου της συμπεριφοράς των μαθητών αφενός και της πιθανής αξίας της ανεξαρτησίας τους αφετέρου. Επιπλέον, οι έως τώρα σχετικές με το παιχνίδι στο σχολικό διάλειμμα ερευνητικές προσεγγίσεις είναι δύο κυρίως ειδών: α) κοινωνιολογικές – εθνογραφικές ποιοτικές έρευνες διερεύνησης της κουλτούρας των συνομηλίκων και β) έρευνες αναπτυξιακής ψυχολογίας, με ενδιαφέρον στα χαρακτηριστικά των σχέσεων των συνομηλίκων, βασισμένες κυρίως σε ποσοτικές μεθόδους συλλογής στοιχείων. Όπως όμως φαίνεται από τις παραπάνω προσεγγίσεις, δεν έχει διερευνηθεί το ελεύθερο παιχνίδι σε πραγματικό περιβάλλον σχολικού διαλείμματος και συγκεκριμένα οι κοινωνικές σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των μαθητών στη διάρκεια του παιχνιδιού τους, βάσει κάποιας αναπτυξιακής θεωρίας, με χρήση ποιοτικών μεθόδων συλλογής δεδομένων. Μια τέτοια προσέγγιση ερμηνευτικού χαρακτήρα θα μπορούσε να διαφωτίσει την πολυπλοκότητα του παιχνιδιού και της σημασίας του για την ανάπτυξη των παιδιών μέσα σε ένα σημαντικό κοινωνικό πλαίσιο, όπως το σχολικό. Επομένως, ώθηση για νέα συζήτηση, ερμηνεία και κατανόηση των θεμάτων αυτών μπορεί

να δοθεί μέσω μιας εθνογραφικής μελέτης περίπτωσης, με άξονα μια από τις κυρίαρχες παιδαγωγικές θεωρήσεις της αναπτυξιακής ψυχολογίας, την οικοσυστημική/βιοοικολογική θεωρία του Urie Bronfenbrenner.

P24

Παραβατικότητα μαθητών δημοτικού σχολείου: Μια κριτική προσέγγιση

Γιαβρίμης Π., Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Το φαινόμενο της παιδικής παραβατικότητας ανευρίσκεται σε όλες τις κοινωνικές δομές, είναι διαχρονικό και θέτει τους κοινωνικούς θεσμούς (οικογένεια, σχολείο κλπ) μπροστά σε ένα πρόβλημα που χρήζει αντιμετώπισης. Αναλόγως του επιστημονικού πεδίου με το οποίο προσεγγίζεται το φαινόμενο της παραβατικότητας, αυτό μπορεί να λάβει την έννοια της σοβαρής διαταρακτικής συμπεριφοράς ή το χαρακτήρα της βίας (ανοιχτής ή συγκαλυμμένης) ή μιας πράξης που αποκλίνει από το «φυσιολογικό». Η παραβατική συμπεριφορά των ανηλίκων, συνήθως, δεν γίνεται ευρέως γνωστή, αφού δεν ανακοινώνεται από τους συμμετέχοντες στις αρνητικές κοινωνικές διαδράσεις. Από νομικής απόψεως παραβατική χαρακτηρίζεται η αντικοινωνική συμπεριφορά σε άτομα κάτω των 18 ετών και προϋποθέτει την τέλεση μιας αξιόποινης πράξης από ανήλικο. Ως ανήλικοι «εγκληματίες» εννοούνται σύμφωνα με το ισχύον Ελληνικό Ποινικό Δίκαιο αυτοί που διανύουν το 7ο έτος της ηλικίας τους έως το 17ο έτος συμπληρωμένο.. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η ανάδειξη μέσα από το λόγο των εκπαιδευτικών των κοινωνικών τους αναπαραστάσεων για την εννοιολόγηση της παραβατικότητας των μαθητών, τα είδη αυτής, καθώς και τα αποδιδόμενα αίτια της. Στην έρευνά μας ως μέθοδο επιλέξαμε την ημιδομημένη συνέντευξη. Οι θεματικές ενότητες των ερωτήσεων που συμπεριλήφθηκαν στον οδηγό συνέντευξης ήταν: α) Οι νοηματοδοτήσεις των εκπαιδευτικών για το φαινόμενο της παιδικής παραβατικότητας, β) Οι μορφές της, γ) Τα χαρακτηριστικά του παραβάτη και δ) Οι αιτιολογικοί παράγοντες. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 10 εκπαιδευτικοί Δημοτικού σχολείου. Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας κατέδειξαν ότι οι εκπαιδευτικοί ως δρώντα υποκείμενα σε ένα δομικά καθορισμένο περιβάλλον ερμηνειών του φαινομένου της παραβατικότητας, έχουν ελλιπείς γνώσεις - εννοιολογήσεις του και κοινωνικά διαμορφωμένα κριτήρια διάκρισης της συγκεκριμένης συμπεριφοράς και των δραστών, τα οποία μπορούν να εγείρουν προβλήματα στιγματισμού και κατηγοριοποιήσεων. Τα αποτελέσματα της έρευνας ερμηνεύονται με βάση την θεωρία της κοινωνικής κατασκευής και την κριτική θεωρία.

P25

Κλίμακα εκτίμησης των μαθησιακών συμπεριφορών για παιδιά προσχολικής ηλικίας

Πετρογιάννης Κ., Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Πεντερή Ε., Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Ο όρος μαθησιακές συμπεριφορές χρησιμοποιείται στη διεθνή βιβλιογραφία για να περιγράψει τον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά αντιδρούν στις διάφορες μαθησιακές καταστάσεις. Η επιμονή, η περιέργεια, η προθυμία, ο σχεδιασμός, η επίλυση προβλημάτων, η πρωτοβουλία, ο αυτο-προσδιορισμός και η συνεργασία με τους συνομηλίκους είναι μεταξύ των δεξιοτήτων, των συνηθειών και των χαρακτηριστικών στυλ που καθορίζουν τον τρόπο που τα παιδιά εμπλέκονται στη μάθηση. Υποστηρίζεται ότι οι μαθησιακές συμπεριφορές διαμορφώνονται υπό την επίδραση όχι μόνο των ατομικών χαρακτηριστικών και προδιαθέσεων του παιδιού αλλά και διαφόρων πολιτισμικών παραγόντων και μπορούν να τροποποιηθούν ως το αποτέλεσμα της σχολικής κοινωνικοποίησης και των μαθησιακών δραστηριοτήτων στην τάξη. Επομένως η καταγραφή και αξιολόγηση των μαθησιακών συμπεριφορών σε διάφορες χρονικές περιόδους κατά τη φοίτηση του παιδιού στο σχολείο, μπορεί να δώσει σημαντικές πληροφορίες για το κάθε παιδί ξεχωριστά, το επίπεδο της τάξης αλλά και την αποτελεσματικότητα των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων. Η Κλίμακα Εκτίμησης των Μαθησιακών Συμπεριφορών για Παιδιά Προσχολικής Ηλικίας (ΚΕΜΣ-ΠΗ) προτείνεται ως ένα εργαλείο που απευθύνεται σε παιδαγωγούς και νηπιαγωγούς για την αποτύπωση και κατανόηση των μαθησιακών συμπεριφορών σε προσχολικά πλαίσια αγωγής και εκπαίδευσης. Στην παρούσα εργασία διερευνώνται τα ψυχομετρικά χαρακτηριστικά της ελληνικής εκδοχής της. Τα δεδομένα προέρχονται από 890 παιδιά που φοιτούσαν σε δημόσια νηπιαγωγεία 33 νομών της Ελλάδας, με βάση τις απαντήσεις των νηπιαγωγών (N= 233) των τάξεων τους. Η παραγοντική ανάλυση ανέδειξε δύο παράγοντες,

«Κίνητρο/Επάρκεια» και «Στάση Απέναντι στη Μάθηση-Προσοχή», με ικανοποιητική εσωτερική σταθερότητα. Τα αποτελέσματα σχολιάζονται σε σχέση με τις πολιτισμικές διαφορές/ομοιότητες που προκύπτουν από την εφαρμογή της κλίμακας σε διαφορετικά κοινωνικο-πολιτισμικά περιβάλλοντα (ελληνική και αμερικάνικη εκπαιδευτική πραγματικότητα) και τη δυνατότητα ανάπτυξης προγραμμάτων παρέμβασης στο νηπιαγωγείο και τον παιδικό σταθμό.

P26

Δείκτες συσχέτισης της αναφερόμενης σχολικής επίδοσης εφήβων με υποκλίμακες του WISC

Κεχαγιάς Π., Χολέβα Β., Τσαπέκος Δ., Μπόζας Α., Καραγεωργίου Γ., Γ.Π.Ν. Παπαγεωργίου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ Η σχολική επίτευξη των εφήβων μαθητών έχει συσχετισθεί με πολλούς παράγοντες, όπως είναι τα εσωτερικά κίνητρα μάθησης, οι συναισθηματικές δυσκολίες της ηλικίας, κ.ά. Η προσπάθεια πρόβλεψης της σχολικής επίτευξης μέσω των αποτελεσμάτων αξιολόγησης της νοημοσύνης δε φαίνεται να μας έχει δώσει ξεκάθαρα αποτελέσματα. ΣΚΟΠΟΣ Στην παρούσα έρευνα επιχειρείται να εντοπιστούν συγκεκριμένοι δείκτες των υποκλιμάκων της δοκιμασίας αξιολόγησης νοημοσύνης WISC-III, οι οποίοι σχετίζονται με την αναφερόμενη σχολική επίδοση. Συμμετείχαν 104 μαθητές με τους γονείς τους. Τα εργαλεία της μελέτης αποτελούσαν η δοκιμασία WISC-III, η κλινική συνέντευξη για τη λήψη ιστορικού και το σύστημα Achenbach για εμπειρικά βασισμένη αξιολόγηση (ΣΑΕΒΑ-συμπλήρωση από τους εφήβους-ysr και από τις μητέρες τους-cbc11). ΜΕΘΟΔΟΣ-ΥΛΙΚΟ Η αξιολόγηση της σχολικής επίτευξης έγινε μέσω της κλίμακας ικανοτήτων και της υποκλίμακας σχολικής ικανότητας του ΣΑΕΒΑ. Οι αναφορές cbc11 για τη σχολική ικανότητα των παιδιών τους και οι αναφορές ysr διέφεραν σημαντικά, ενώ δεν υπήρξαν διαφορές στο ysr ανάμεσα στα φύλα. Η σχολική ικανότητα (cbc11 και ysr) παρουσίασε αλληλεπιδράσεις με τη Γενική και Λεκτική Νοημοσύνη, αλλά όχι με την Πρακτική. Αναφορικά με τις υποκλίμακες του WISC-III, η cbc11 και η ysr σχετίστηκαν με διαφορετικές υποκλίμακες, χωρίς να υπάρξει κάποια κοινή με στατιστική σημαντικότητα. Για την ακρίβεια, η cbc11 σχετίστηκε θετικά με τις υποκλίμακες Πληροφορίες και Αριθμητική, ενώ η ysr σχετίστηκε θετικά με τις υποκλίμακες Σχέδια με κύβους, Λεξιλόγιο, Κατανόηση, Ομοιότητες. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ Η στατιστική επεξεργασία οδήγησε στη δημιουργία ενός νέου δείκτη ο οποίος φανέρωσε σημαντικές συσχετίσεις με τη σχολική ικανότητα κατά cbc11 και κατά ysr.

P27

Η αρχιτεκτονική του ύπνου στο ΣΑΑΥ, και η σχέση του με τις γλωσσικές ικανότητες

Μακανίκας Κ., Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Το σύνδρομο της αποφρακτικής άπνοιας / υπόπνοιας είναι μια αναπνευστική διαταραχή που παρουσιάζεται κατά τη διάρκεια του ύπνου. Το σύνδρομο αφορά το 5% του γενικού πληθυσμού, ενώ η εμφάνισή του σχετίζεται με την ηλικία καθώς το 62% των ατόμων ηλικίας άνω των 65 ετών παρουσιάζει άπνοιας που δεν εμπίπτουν στα όρια του φυσιολογικού. Το σύνδρομο χαρακτηρίζεται από κατακερματισμένο ύπνο και υποξαιμία κατά τη διάρκεια της νύχτας, ενώ τα ημερήσια συμπτώματα του συνδρόμου εκδηλώνονται με υπνηλία, αλλαγές στη διάθεση και γνωστική έκπτωση κυρίως στις λειτουργίες της προσοχής και της μνήμης. Στην παρούσα έρευνα συμμετείχαν 125 ασθενείς ηλικίας 50-75 ετών με σύνδρομο αποφρακτικής άπνοιας/υπόπνοιας το οποίο διαπιστώθηκε μετά από πολυκαταγραφική μελέτη ύπνου. Μελετήθηκε η δομή του ύπνου των ασθενών (συνολική διάρκεια ύπνου, διάρκεια σταδίων 1, 2, 3, 4 και REM), τα δεδομένα της πολυκαταγραφικής μελέτης ύπνου (δείκτης αφυπνίσεων, επίπεδα SaO₂, διάρκεια αποκορεσμών) καθώς και η συσχέτισή τους με τις επιδόσεις τους σε δοκιμασίες που εξετάζουν τη σημασιολογική γλωσσική ικανότητα (BNT, PPVT, λεκτική ροή). Τα αποτελέσματα έδειξαν πως ο δείκτης Άπνοιας / Υπόπνοιας ανά ώρα Ύπνου (AHI) παρουσιάζει θετική συσχέτιση με τον αριθμό αφυπνίσεων και αρνητική συσχέτιση με τη διάρκεια των σταδίων 3 και 4, καθώς και με τις μέσες και κατώτερες τιμές αποκορεσμού που καταγράφηκαν από στη μελέτη ύπνου. Αναφορικά με τις γλωσσικές ικανότητες φαίνεται πως η επίδοση των ασθενών στη φωνολογική δοκιμασία της λεκτικής ροής επηρεάζεται από το δείκτη AHI και από τη διάρκεια των αποκορεσμών ανά ώρα ύπνου. Από τις υπόλοιπες γλωσσικές δοκιμασίες που χορηγήθηκαν, η επίδοση στη δοκιμασία BNT φαίνεται να επηρεάζεται αρνητικά από την ημερήσια υπνηλία, ενώ στη δοκιμασία PPVT από τη διάρκεια του αποκορεσμού με SaO₂<95%.

P28

Το προφίλ των ανδρών με διαταραχή πρόσληψης τροφής

Γκολέμη Π.Ε., Παπαθεοφίλου Α., Γιαννακοπούλου Μ., Μανωλέσος Γ., Κατριβάνου Α., Πρόγραμμα ΗΩΣ
Εισαγωγή: Οι Διαταραχές Πρόσληψης Τροφής (Δ.Π.Τ.) αποτελούν μείζονες ψυχιατρικές καταστάσεις, με σημαντικές σωματικές επιπτώσεις. Καθώς παρατηρούνται κυρίως σε κορίτσια, κάθε προσέγγισή τους στον ανδρικό πληθυσμό βασίζεται σε κριτήρια που αφορούν στο γυναικείο φύλο, καθιστώντας συχνά προβληματική τη διάγνωση αλλά και τη θεραπεία του άντρα-ασθενή. Σκοπός-Μέθοδος: Η περιγραφή των χαρακτηριστικών που συνθέτουν το προφίλ του άνδρα που πάσχει από κάποιο είδος Δ.Π.Τ., μέσω της ανασκόπησης 21 επιστημονικών άρθρων. Η αναζήτηση έγινε στο Pubmed και στο Medline με χρονικό ορίζοντα την τελευταία δεκαετία και λέξεις κλειδιά: anorexia nervosa, eating disorders in males, bulimia nervosa. Αποτελέσματα: Σημαντικοί παράγοντες, όπως η ομοφυλοφιλία, η ύπαρξη άλλων ψυχικών διαταραχών, η παχυσαρκία κατά την εφηβεία, ο χρόνος εκδήλωσης της νόσου, οι πολιτιστικές και οικογενειακές επιρροές, αλλά και βασικά ψυχολογικά χαρακτηριστικά, όπως η εικόνα του σώματος, συνθέτουν το προφίλ εκείνων των ανδρών που πάσχουν από κάποια διατροφική διαταραχή. Συμπεράσματα: Υπάρχουν συγκεκριμένοι ενδογενείς και εξωγενείς περιβαλλοντικοί παράγοντες που σχετίζονται με την εμφάνιση των Δ.Π.Τ. στο ανδρικό φύλο. Αν και 25% των πασχόντων από Δ.Π.Τ. είναι άνδρες, ο περιορισμένος αριθμός ερευνών και τα μικρά σε μέγεθος δείγματα δυσκολεύουν την εξαγωγή σαφών συμπερασμάτων. Επίσης, η διαμόρφωση των κλινικών παραμέτρων και εργαλείων για τη διερεύνηση των Δ. Π. Τ. έχει στηριχτεί στο γυναικείο πληθυσμό, με αποτέλεσμα τα διαγνωστικά μέσα να μην είναι πάντα εφαρμόσιμα στους άνδρες. Επομένως, λόγω των παραπάνω παραμέτρων, συχνά καθίσταται επισφαλής η γενίκευση των ερευνητικών αποτελεσμάτων. Είναι απαραίτητο να διεξαχθούν περισσότερες έρευνες σχετικά με τους παραπάνω παράγοντες, προκειμένου να διαμορφωθεί μία ολοκληρωμένη εικόνα για τους άνδρες που πάσχουν από τις Δ. Π. Τ.

P29

Σχολική επίδοση και επαγγελματική διαδρομή ατόμων. Βιογραφική Προσέγγιση

Χατζηγιάννη Ε., Σουλιώτη Ι., 7ο Νηπιαγωγείο Μυτιλήνης

Στην διεθνή και ελληνική βιβλιογραφία υπάρχει συσχέτιση μεταξύ της σχολικής επίδοσης και των επαγγελματικών διαδρομών του ατόμου. Οι υψηλές σχολικές επιδόσεις παρέχουν καλύτερες προοπτικές σταδιοδρομίας σε σχέση με τα άτομα με χαμηλές επιδόσεις και η σχολική επίδοση σχετίζεται, άμεσα, με την μελλοντική θέση των ατόμων στην αγορά εργασίας. Η κοινωνιολογική προσέγγιση των επαγγελματικών προοπτικών των ατόμων σε σχέση με το εκπαιδευτικό τους υπόβαθρο, κατανοούμε τις ευρύτερες και μακροπρόθεσμες διαδικασίες της κοινωνικής παραγωγής, της αναπαραγωγής, του αποκλεισμού και της μεταβίβασης. Η παρούσα ερευνητική εργασία, που πραγματοποιήθηκε τον Οκτώβριο του 2012, μέσω της αφήγησης ατόμων της μαθητικής διαδρομής τους, προσπαθεί να αναδείξει τους παράγοντες, που σχετίζονται με το φαινόμενο των εκπαιδευτικών ανισοτήτων, τη συσχέτιση τους με τη σχολική επίδοση και τη μετέπειτα επαγγελματική τους διαδρομή. Ως μέθοδος χρησιμοποιήθηκε η βιογραφική αφηγηματική συνέντευξη, καθώς ενδείκνυται σε μελέτες που ερευνούν εις βάθος ζητήματα. Το εμπειρικό υλικό συλλέχτηκε μέσω έρευνας πεδίου και πραγματοποιήθηκαν πέντε βιογραφικές συνεντεύξεις για την ανάλυση και ερμηνεία των οποίων υιοθετήσαμε την ανάλυση περιεχομένου. Από τις αφηγήσεις των υποκειμένων της έρευνας διαφαίνεται ότι η μαθητική πορεία των ερωτώμενων επιβεβαιώνει ότι το ελληνικό σχολείο στηρίζει το αξιολογικό του σύστημα στην αρχή της επίδοσης, κατατάσσοντας κατά μείζονα λόγο τους «κακούς» μαθητές στους «αποτυχημένους», μέσα από αξιολογικές διαδικασίες μαθησιακού και ηθικού χαρακτήρα, οι οποίες καταλήγουν στον στιγματισμό στην ποινικοποίηση τους και στη σχολική αποτυχία. Από τον λόγο των υποκειμένων καταδεικνύεται ότι τα άτομα που κατέβαλαν κάθε προσπάθεια ώστε να έχουν πάντα υψηλή σχολική επίδοση κατά τη διάρκεια των μαθητικών τους χρόνων, η σχολική επίδοση ήταν σημαντική όχι μόνο γι' αυτούς αλλά και για την οικογένειά τους και αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα για την επίτευξη των ατομικών και κοινωνικών τους στόχων και την επαγγελματική τους αποκατάσταση. Η ανάλυση των παραπάνω γίνεται με βάση τις κοινωνιολογικές και παιδαγωγικές προσεγγίσεις της εκπαίδευσης.

O55

Αποκτώντας ένα σώμα που συγκινεί και συγκινείται: Από τον Daniel Stern στον Bruno Latour

Παπασταθόπουλος Σ., Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Στην νεότερη δυτική φιλοσοφία και την επιστήμη της ψυχολογίας, το σώμα έχει εννοιολογηθεί και μελετηθεί ως ένα (αδρανές) αντικείμενο το οποίο διαμορφώνεται κοινωνικά ή διαμεσολαβεί στην ανταλλαγή, επικοινωνία και δράση μεταξύ νόων, μεταξύ ατόμων ή του ατόμου και του κόσμου. Στόχος αυτής της ανακοίνωσης είναι η συνέχιση μιας διαπραγματεύσεως του σώματος στην επιστημονική σκέψη που ξεκινά από την θεωρία του William James και φτάνει ως τις μελέτες της Vinciane Despret, την ανθρωπολογική θεωρία του Tim Ingold και τη φιλοσοφία του Bruno Latour. Ακολουθώντας τα νήματα αυτών των διαπραγματεύσεων, το σώμα μπορεί να κατανοηθεί ως μία μη-καθορισμένη διεπιφάνεια, που συγκροτείται αποκλειστικά μέσα σε σχέσεις. Όπως υποστηρίζουν, η Despret και ο Latour, το να έχεις ένα σώμα σημαίνει να μαθαίνεις να συγκινείς και να συγκινείσαι, να κινείς και να τίθεται σε κίνηση από άλλες οντότητες, να αρθρώνεται σε δίκτυα σχέσεων. Οι ερευνητικές μελέτες και η θεωρία του Daniel Stern για την σπουδαιότητα της κίνησης και τις μορφές ζωτικότητας (forms of vitality), μπορούν σε αυτό το πλαίσιο σκέψης να αποτελέσουν το κλειδί, τόσο για την ανανέωση της αναπτυξιακής θεωρίας της διυποκειμενικότητας, όσο και για τη διαμόρφωση ενός προγράμματος για τη διερεύνηση των τρόπων της σωματικής συγκρότησης μέσα σε έναν πολύπλοκο κόσμο σχέσεων.

O56

Η επίδραση των συναισθημάτων στον ανασταλτικό έλεγχο κατά τη σχολική ηλικίαΤρικαλλιώτης Ι., Πνευματικός Δ., Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Οι εκτελεστικές λειτουργίες (ΕΛ) θεωρούνται απαραίτητες για την ενσυνείδητη σκέψη και συμπεριφορά. Κατά την παιδική ηλικία παρατηρείται μια σημαντική βελτίωση στις ΕΛ. Η βελτίωση των ΕΛ κατά την σχολική ηλικία συσχετίζεται με σημαντικά ακαδημαϊκά επιτεύγματα της σχολικής ηλικίας. Οι ΕΛ θεωρούνται επίσης ότι σχετίζονται με κληρονομικούς παράγοντες. Η τελευταία αυτή σχέση έχει αφήσει λίγο περιθώριο στους ερευνητές για να μελετήσουν ενδοατομικές διαφορές στις ΕΛ. Πρόσφατα το ενδιαφέρον των ερευνητών έχει εστιαστεί στο κατά πόσο οι ΕΛ μπορούν να επηρεάζονται από συναισθηματικούς παράγοντες δημιουργώντας ενδοατομικές διαφορές με πιθανές συνέπειες στην ακαδημαϊκή επίτευξη. Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να ελέγξει το κατά πόσο η αντιλαμβανόμενη συναισθηματική μεταβολή προκαλούμενη από τον δάσκαλο (ματαίωση) λίγο πριν την εκτέλεση ενός έργου ανασταλτικού ελέγχου θα μπορούσε να επηρεάσει τις επιδόσεις των παιδιών στο έργο αυτό. Στην έρευνα συμμετείχαν 90 παιδιά σχολικής ηλικίας (8 - 12 χρόνων). Τα παιδιά εξετάστηκαν σε ένα έργο εκτελεστικής λειτουργίας (antisaccade) των (Hallett, 1978. Roberts, Hager, & Heron, 1994). Πριν την εκτέλεση του έργου οι μαθητές βίωσαν μια συναισθηματικά αρνητική εμπειρία από τον δάσκαλο. Αμέσως μετά τους ζητήθηκε να εκτελέσουν το έργο (πειραματική συνθήκη). Με διαφορά δέκα ημερών όλοι οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να εκτελέσουν και πάλι το ίδιο έργο χωρίς να έχει προηγηθεί κάποιο επεισόδιο που θα οδηγούσε σε αρνητικό συναίσθημα (συνθήκη ελέγχου). Υπολογίστηκε ο αριθμός των σωστών αποκρίσεων. Τα αντιλαμβανόμενα συναισθήματα των συμμετεχόντων δε διέφεραν μεταξύ των ηλικιών και των δύο φύλων. Οι αναλύσεις διακύμανσης με επαναλαμβανόμενες μετρήσεις μέσα στις δυο συνθήκες έδειξαν ότι όταν προηγείται επεισόδιο κατά το οποίο τα παιδιά βιώνουν ματαίωση από τον δάσκαλο, τότε σε όλες τις ηλικίες παρατηρούνται σημαντικά χαμηλότερες επιδόσεις.

O57

Δειλία, δεσμός, κοινωνικές δεξιότητες, σχέσεις με συνομηλίκους και Θεωρία του Νου σε προέφηβους μαθητές

Κακαράνη Σ., Κιρίτση Ε., Κολοβού Δ., Κόκκινος Κ., Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Στόχος της έρευνας είναι να εξεταστεί η σχέση ανάμεσα στη δειλία, το είδος δεσμού (ασφαλής, ανασφαλής), τις κοινωνικές δεξιότητες, τις σχέσεις με τους συνομηλίκους και τη Θεωρία του Νου (ΘτΝ) σε 243 μαθητές των 2 τελευταίων τάξεων του δημοτικού, οι οποίοι εκτός από τη συμπλήρωση ερωτηματολογίων αυτοαναφοράς εξετάστηκαν και σε 4 έργα ψευδούς πεποίθησης πρώτης και δεύτερης τάξης (από δύο), καθώς και σε 4 έργα Προηγμένης ΘτΝ (από δύο έργα κοινωνικού ολισθήματος και παράξενων ιστοριών). Όσοι μαθητές επέτυχαν σε τουλάχιστον ένα από τα 2 έργα ψευδούς πεποίθησης πρώτης ή δεύτερης τάξης αντίστοιχα (n=177) συμμετείχαν σε περαιτέρω αναλύσεις. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα κορίτσια σημείωσαν υψηλότερη βαθμολογία στη δειλία και στις κοινωνικές δεξιότητες (ενσυναίσθηση, αυτοέλεγχος, διεκδικητικότητα και συνεργασία) σε σχέση με τα αγόρια, τα οποία όμως δήλωσαν καλύτερες σχέσεις με τους συνομηλίκους τους. Τα παιδιά με ανασφαλή δεσμό σημείωσαν υψηλότερη βαθμολογία στη δειλία, ενώ τα παιδιά με ασφαλή δεσμό υψηλότερη βαθμολογία στις σχέσεις με τους συνομηλίκους και στα έργα κοινωνικού ολισθήματος. Τα παιδιά με χαμηλή βαθμολογία στη δειλία σημείωσαν υψηλότερη βαθμολογία στα έργα κοινωνικού ολισθήματος και στις σχέσεις με τους συνομηλίκους. Τέλος, οι προβλεπτικοί παράγοντες της δειλίας ήταν το φύλο (κορίτσι), ο ανασφαλής δεσμός και οι σχέσεις με τους συνομηλίκους. Η συζήτηση των αποτελεσμάτων επικεντρώνεται στη σχέση της δειλίας με κοινωνικές και κοινωνικογνωστικές παραμέτρους.

O58

Η βασισμένη στην αναπτυξιακή ψυχολογία μέθοδος μουσικοθεραπείας και ο ρόλος της στη συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού

Φραγκούλη Α., ΥΠΠΑΙΘ

Τα τελευταία χρόνια η θεραπευτική εφαρμογή της μουσικής, ως οργανωμένη κλινική προσέγγιση, επιδιώκει να αφυπνίσει την επιθυμία ατόμων, με ψυχικές και συναισθηματικές κυρίως παθήσεις, για μουσική δημιουργία, μουσική συνεύρεση και μοίρασμα εμπειριών. Η συγκεκριμένη εισήγηση αφορά σε μια ποιοτική ερευνητική μελέτη που διερευνά -μέσω της ανάλυσης μαγνητοσκοπημένων μουσικοθεραπευτικών συνεδριών παιδιών με αυτισμό και παιδιών με νοητική καθυστέρηση σχολικής ηλικίας- τη διαδικασία (α) δημιουργίας σχέσης, καθώς και (β) ρύθμισης και διαμόρφωσης του συναισθήματος παιδιών με συναισθηματική διαταραχή κατά τη μουσικοθεραπεία σε πλαίσιο ειδικής αγωγής. Η ανάλυση πραγματοποιήθηκε μέσω του εργαλείου EBQ, ειδικού εργαλείου για την αξιολόγηση της ποιότητας σχέσης (Instrument zur Einschätzung der Beziehungsqualität), το οποίο κατασκευάστηκε από την αναπτυξιακή ψυχολόγο C. Calvet και την καθηγήτρια μουσικοθεραπείας του Πανεπιστημίου των Τεχνών του Βερολίνου K. Schumacher. Τόσο το εργαλείο EBQ, του οποίου η εφαρμογή αποτέλεσε βασικό στόχο της μελέτης, όσο και η μέθοδος μουσικοθεραπείας που εφαρμόστηκε στο ερευνητικό μέρος βασίζονται σε θεωρίες της αναπτυξιακής ψυχολογίας και κυρίως στο μοντέλο ανάπτυξης των αισθήσεων του εαυτού του Daniel Stern. Μέσω της βιντεοανάλυσης και κάτω από το μικροσκόπιο του εργαλείου EBQ φάνηκε πως ένα παιδί με συναισθηματική διαταραχή μπορεί να προσεγγιστεί αρχικά μέσω μουσικο-σωματικών θεραπευτικών παρεμβάσεων, οι οποίες αξιοποιούν τα ερεθίσματα που προέρχονται από το παιδί. Διαπιστώθηκε πως η μουσική ως θεραπεία αποτελεί μέσο διάγνωσης, κατανόησης και εργαλείο παρέμβασης, προσφέροντας το χώρο ανάπτυξης συμβολισμών και προωθώντας τη δυνατότητα έκφρασης, ρύθμισης και διαμόρφωσης συναισθημάτων. Έγινε σαφές ότι η μουσικοθεραπεία στην αγωγή/ειδική αγωγή ενδείκνυται όταν το παιδί παρουσιάζει διαταραχή στη συναισθηματική ανάπτυξη και στην ικανότητα δημιουργίας σχέσης με τον άλλο. Η αξιοπιστία της αξιολόγησης της ερευνήτριας/μουσικοθεραπεύτριας ελέγχθηκε μέσω σύγκρισης με την αξιολόγηση έξι γερμανών μουσικοθεραπευτών εκπαιδευμένων στη χρήση του εργαλείου EBQ.

Τα συναισθήματα των παιδιών για τη μάθηση μέσα από μια ζωγραφιά

Κουφάκη Ζ., ΕΕΕΕΚ Σητείας

Ο σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση των συναισθημάτων των παιδιών για τη μάθηση ανάλογα με τη διαγνωστική κατηγορία στην οποία ανήκουν (ομαλά, δυσλεκτικά, με οριακή νοημοσύνη). Στην έρευνα χρησιμοποιήθηκε τόσο ποιοτική όσο και ποσοτική μεθοδολογία. Το δείγμα αποτελούνταν από 358 παιδιά που φοιτούσαν στις Γ', Δ' Ε' και Στ' Τάξεις τριών Δημοτικών Σχολείων της Κρήτης. Η έρευνα εκπονήθηκε σε τρεις φάσεις κατά τις οποίες, στην πρώτη αξιολογήθηκαν οι μαθητές ως προς την νοημοσύνη τους, τις ορθογραφικές και μαθηματικές τους ικανότητες. Στη δεύτερη φάση αξιολογήθηκαν ατομικά 191 παιδιά, ως προς την φωνολογική, μνημονική και συντακτική ενημερότητά τους, προκειμένου να βρεθούν και να διαγνωστούν ποια παιδιά έχουν δυσλεξία. Στην Τρίτη φάση της έρευνας, συλλέχθηκαν οι ζωγραφιές των μαθητών με θέμα «το εγώ» στην τάξη μου καθώς και τα ερωτηματολόγια αυτοαναφοράς, για τη διερεύνηση των συναισθημάτων τους. Για την εκτίμηση των παιδικών σχεδίων πραγματοποιήθηκε αρχικά μια ουδέτερη αξιολόγηση από δύο ουδέτερους κριτές, και στη συνέχεια, εκπονήθηκε μια ψυχοδυναμική ερμηνεία των ποιοτικών στοιχείων της κάθε μιας. Για τη παραγωγή πιο αντικειμενικών αποτελεσμάτων επιχειρήθηκε η ποσοτική καταμέτρηση των αρνητικών ενδείξεων στις ζωγραφιές, για την σύγκρισή τους μέσω του SPSS. Τα αποτελέσματα της ψυχοδυναμικής ανάλυσης των ζωγραφιών έρχονται σε συμφωνία με τα αποτελέσματα των ερωτηματολογίων καθώς και με το θεωρητικό και ερευνητικό υπόβαθρο που περιγράφεται στο παρόν πόνημα. Έτσι, τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν πως τα παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες (στην προκειμένη περίπτωση δυσλεξία) καθώς και τα παιδιά με οριακή νοημοσύνη βιώνουν αρνητικότερα συναισθήματα για τη μάθηση σε σχέση με τα τυπικώς αναπτυσσόμενα παιδιά. Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας παρέχουν μία πρώτη ένδειξη συσχέτισης των ζωγραφικών επιλογών και της συναισθηματικής καταπόνησης των παιδιών με δυσκολίες. Τέλος, η συγκεκριμένη έρευνα επιχειρεί να κινητοποιήσει και να ευαισθητοποιήσει το ευρύ κοινό και ιδιαίτερα γονείς και εκπαιδευτικούς για τη σωστή μεταχείριση και υποστήριξη, του ευαίσθητου αυτού μαθητικού πληθυσμού.

Θεματική Συνεδρία 14**Αναπτυξιακές και Μαθησιακές Δυσκολίες**

Πρόεδρος: Μακρής Ν., Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Σύγκριση μαθητών-εργαζομένων με νοητική υστέρηση ως προς τα επίπεδα αυτονομίαςΠαπαδημητρίου Α., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Σάλμοντ Ε., Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Η παρούσα έρευνα διερεύνησε τα επίπεδα αυτονομίας ατόμων με νοητική καθυστέρηση, μαθητών και απόφοιτων των Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. Το εργαλείο, Κλίμακα Αυτονομίας του ARC, εξετάζει 6 διαστάσεις αυτονομίας: «ρουτίνα προσωπικής φροντίδας και λειτουργίες προσανατολισμένες προς την οικογένεια», «αλληλεπίδραση με το περιβάλλον», «ψυχαγωγικός και ελεύθερος χρόνος», «εμπλοκή και αλληλεπίδραση στην κοινότητα», «μετασχολικές κατευθύνσεις» και «προσωπική έκφραση» και χορηγήθηκε σε 166 μαθητές και απόφοιτους Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. της Αττικής. Βρέθηκε ότι οι απόφοιτοι παρουσιάζουν σημαντικά υψηλότερο βαθμό αυτονομίας από τους μαθητές, ότι οι απόφοιτοι με εργασιακή εμπειρία είχαν τον υψηλότερο βαθμό αυτονομίας από όλες τις άλλες ομάδες του δείγματος, αλλά και ότι οι απόφοιτοι γενικά είχαν υψηλότερο βαθμό αυτονομίας από τους μαθητές και οι άντρες του δείγματος από τις γυναίκες. Παράλληλα σημειώθηκαν διαφορές στο βαθμό αυτονομίας μεταξύ των Ε.Ε.Ε.Ε.Κ. και στο συνολικό ποσοστό στην κλίμακα αλλά και σε κάποιες από τις υποκλίμακες.

O61

Κλινικά συμπτώματα εφήβων με οριακή νοητική λειτουργία: Διερεύνηση των διαφορών μεταξύ φυσιολογικού και οριακού φάσματος

Μπόζας Α., Καραγεωργίου Ι., Κεχαγιάς Π., Χολέβα Β., Α΄ Ψυχιατρική Κλινική, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Εισαγωγή: Μελέτες που έχουν γίνει σε εφήβους με επίδοση Wisc στο οριακό φάσμα, έχουν δείξει ότι βρίσκονται σε μεγαλύτερο κίνδυνο εκδήλωσης συναισθηματικών και συμπεριφορικών προβλημάτων. Τείνουν να εμφανίζουν γενικευμένες δυσκολίες και συναισθηματικά προβλήματα συγκριτικά με τους εφήβους που παρουσιάζουν επίδοση στο φυσιολογικό φάσμα. Σκοπός: Η διερεύνηση της εμφάνισης κλινικών συμπτωμάτων, εφήβων με επιδόσεις στο φυσιολογικό και στο οριακό φάσμα νοημοσύνης και σύγκριση των αναφερόμενων συμπτωμάτων με τα συμπτώματα τα οποία αναφέρονται από τις μητέρες τους. Μέθοδος – Υλικό: Για τη λήψη των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν: Η κλίμακα νοημοσύνης WISC – III, η κλίμακα αξιολόγησης κλινικών συμπτωμάτων Aseba (δεδομένα από έφηβο και γονέα) και κλινική ημιδομημένη συνέντευξη γονέα – εφήβου. Αποτελέσματα και Συμπεράσματα: Προέκυψαν στατιστικώς σημαντικές διαφορές στα κλινικά συμπτώματα που εκδηλώνουν έφηβοι στο οριακό φάσμα της νοημοσύνης. Συγκεκριμένα, εντοπίστηκαν διαφορές σε: κλίμακες αξιολόγησης εσωτερικευμένων προβλημάτων, κοινωνικών προβλημάτων και διαγωγής, σωματικών συμπτωμάτων και στη σχολική ικανότητα. Οι διαφορές αυτές εντοπίστηκαν μεταξύ των δύο φύλλων, μεταξύ των εφήβων με επιδόσεις φυσιολογικού και οριακού φάσματος και μεταξύ των αξιολογήσεων μητέρας – παιδιού. Αναλυτικότερα, οι αξιολογήσεις από τις μητέρες παρουσιάζουν υψηλότερες τιμές συγκριτικά με τις αναφορές των εφήβων στο σύνολό τους. Τα αποτελέσματα της έρευνας συμφωνούν με τη διεθνή βιβλιογραφία, αναφορικά με τις διαφορές στην εμφάνιση κλινικών συμπτωμάτων στους εφήβους με διαφορετικές επιδόσεις στο Wisc. Ταυτόχρονα, αναδύεται το γεγονός ότι κατά τη διαγνωστική διαδικασία, οι μητέρες και οι έφηβοι αξιολογούν με διαφορετική βαρύτητα τα κλινικά συμπτώματα του εφήβου, γεγονός το οποίο θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη από τους ειδικούς κατά τη τελική εκτίμηση του εφήβου.

O62

Οι γλωσσικές και μαθηματικές δεξιότητες παιδιών σχολικής ηλικίας με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή
Ράλλη Α., Χαραλαμπίκη Α. Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η Ειδική Γλωσσική Διαταραχή (Ε.Γ.Δ) αναφέρεται σε εκείνες τις δυσκολίες που παρουσιάζουν τα παιδιά στην κατάκτηση της μητρικής τους γλώσσας χωρίς να υπάρχει εμφανής υποκείμενη αιτία. Παρόλο που αρκετά παιδιά τις ξεπερνούν, μια άλλη ομάδα παιδιών (5%-10%) συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν γλωσσικές δυσκολίες κατά τη διάρκεια της σχολικής τους ζωής. Επίσης, οι γλωσσικές δυσκολίες μπορεί να επηρεάζουν και άλλους τομείς των σχολικών επιδόσεων, όπως τα μαθηματικά. Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν να εξετάσει τις γλωσσικές και μαθηματικές δεξιότητες μαθητών σχολικής ηλικίας με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή καθώς και τη μεταξύ τους σχέση. Εξήντα παιδιά ηλικίας 7-8 ετών συμμετείχαν στην έρευνα. Τριάντα από αυτά ανήκαν στην ομάδα των παιδιών με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή, ενώ τα υπόλοιπα 30 παιδιά ήταν τυπικής ανάπτυξης (ομάδα ελέγχου) αντίστοιχης ηλικίας. Τα παιδιά εντάχθηκαν στην ομάδα με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή σύμφωνα με τις επιδόσεις τους στη μη λεκτική νοημοσύνη και το εκφραστικό λεξιλόγιο. Στη συνέχεια και οι 2 ομάδες παιδιών αξιολογήθηκαν ως προς τις γλωσσικές και μαθηματικές τους δεξιότητες. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα τα παιδιά με Ε.Γ.Δ. αντιμετώπιζαν στατιστικά σημαντικά περισσότερες δυσκολίες τόσο ως προς όλες τις γλωσσικές δεξιότητες (εκφραστικό λεξιλόγιο, σύνταξη και σημασιολογία), όσο και ως προς τα μαθηματικά (αριθμογραμμή, πράξεις, γραφή αριθμών, επίλυση προβλημάτων) συγκριτικά με τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης. Επίσης διαπιστώθηκαν στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ των επιδόσεων των παιδιών με Ε.Γ.Δ. στις γλωσσικές και μαθηματικές δοκιμασίες αναδεικνύοντας ότι αυτή η ομάδα των παιδιών αντιμετωπίζει ιδιαίτερη δυσκολία όχι μόνο στη γλώσσα, αλλά και στα μαθηματικά. Τα αποτελέσματα της έρευνας συζητούνται σε σχέση με προηγούμενες μελέτες, ενώ ταυτόχρονα αναδεικνύονται και οι εκπαιδευτικές προεκτάσεις που προκύπτουν.

Εκπαιδευτική αξιολόγηση και παρέμβαση για την αντιμετώπιση των δυσκολιών των μαθητών με ε.ε.α. στον τομέα των κοινωνικών δεξιοτήτων

Διδασκάλου Ε., Σταυρούση Π., Βλάχου Α., Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η πολυπλοκότητα και το εύρος των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι μαθητές με ε.ε.α. στον κοινωνικό τομέα συμβάλλουν σημαντικά στην περιορισμένη κοινωνική τους ένταξη στο γενικό σχολείο. Έτσι, η συγκεκριμένη μελέτη επιχείρησε να δώσει απαντήσεις στα εξής ερωτήματα: α) ποιες δυσκολίες, σύμφωνα με τους ειδικούς εκπαιδευτικούς, αντιμετωπίζουν οι μαθητές ε.ε.α. στον τομέα των κοινωνικών δεξιοτήτων; β) ποιες μεθόδους χρησιμοποιούν οι εκπαιδευτικοί για να αξιολογήσουν τις συγκεκριμένες δυσκολίες; και γ) ποιες παρεμβάσεις εφαρμόζουν για την αντιμετώπιση αυτών των δυσκολιών; Το δείγμα της έρευνας αποτελέσαν 40 συνολικά ειδικοί εκπαιδευτικοί που εργάζονταν σε Τμήματα Ένταξης. Η συλλογή των δεδομένων στηρίχτηκε στη διεξαγωγή ατομικών ημι-δομημένων συνεντεύξεων. Η επεξεργασία των ποιοτικών δεδομένων της έρευνας έγινε με βάση τις αρχές της ανάλυσης περιεχομένου. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, η πλειοψηφία των ειδικών εκπαιδευτικών επεσήμαναν τις σημαντικές δυσκολίες που συναντούν οι μαθητές τους στη σύναψη, διαχείριση και διατήρηση θετικών αλληλεπιδράσεων και φιλικών σχέσεων με συμμαθητές. Οι συγκεκριμένες δυσκολίες συνδέονται άμεσα με επιμέρους κοινωνικές δεξιότητες, όπως: α) επικοινωνίας, β) ένταξης στην ομάδα, γ) διεκδικητικής συμπεριφοράς, δ) αποτελεσματικής επεξεργασίας κοινωνικών πληροφοριών, και ε) αυτορρύθμισης συναισθημάτων και συμπεριφοράς προς άλλους. Για την αξιολόγηση των παραπάνω δυσκολιών οι περισσότεροι ειδικοί εκπαιδευτικοί συλλέγουν πληροφορίες με άτυπες, κυρίως, μεθόδους, όπως: α) παρατήρηση του μαθητή, β) διεξαγωγή συζήτησης με τον μαθητή γ) επικοινωνία με τον εκπαιδευτικό της γενικής τάξης, δ) κοινωνικές ιστορίες, και ε) χορήγηση μη διαγνωστικών κλιμάκων αξιολόγησης δεξιοτήτων. Οι στρατηγικές που εφαρμόζουν οι εκπαιδευτικοί για την αντιμετώπιση των δυσκολιών αυτών περιλαμβάνουν: α) ανάπτυξη σχέσης αποδοχής και εμπιστοσύνης, β) ανάπτυξη υποστηρικτικού κλίματος στο τμήμα ένταξης, γ) δημιουργία ευκαιριών θετικής αλληλεπίδρασης με συνομηλίκους ε) διεξαγωγή ομαδικών εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων που στοχεύουν στην ενίσχυση της αυτοεκτίμησης. Συζητούνται οι εφαρμογές που προκύπτουν από τα ερευνητικά δεδομένα σε επίπεδο κατάρτισης των ειδικών εκπαιδευτικών στο σχεδιασμό και στην υλοποίηση προγραμμάτων και εξατομικευμένων παρεμβάσεων για την καλλιέργεια των κοινωνικών δεξιοτήτων των μαθητών με ε.ε.α.

Η συνεισφορά των κοινωνικών ιστοριών στη διαδικασία της κοινωνικής κατανόησης και αλληλεπίδρασης των αυτιστικών παιδιών

Βασιλειάδης Η., Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Καλπακίδης Θ., Π.Ε.Δ. Θεσσαλονίκης

Βαγιανά Σ., Κ.Ψ.Υ.ΑΝ. Θεσσαλονίκης

Οι κοινωνικές ιστορίες χρησιμοποιούνται κυρίως από μόνες τους ή συνδυαστικά και με άλλες παρεμβάσεις στην εκπαίδευση των παιδιών με αυτισμό υψηλής λειτουργικότητας. Μέσω των κοινωνικών ιστοριών, παρουσιάζονται κοινωνικές καταστάσεις με τέτοιο τρόπο ώστε το αυτιστικό παιδί να μπορεί καλύτερα να τις επεξεργαστεί, να τις αφομοιώσει και να τις γενικεύσει. Οι κοινωνικές ιστορίες έχουν σαν σκοπό να μάθουν στο παιδί μοτίβα συμπεριφορών και αντιδράσεων τα οποία μπορεί να επικαλείται και να χρησιμοποιεί, ώστε να διαχειρίζεται καταστάσεις που του προκαλούν άγχος και ανασφάλεια, εγκαταλείποντας τις προηγούμενες αρνητικές συμπεριφορές. Στόχος της παρούσας ερευνητικής εργασίας ήταν η χρήση των κοινωνικών ιστοριών, προσαρμοσμένων κατάλληλα στην ελληνική σχολική πραγματικότητα, και η αξιολόγηση τους μέσω των κοινωνικά αποδεκτών συμπεριφορών εντός του σχολικού πλαισίου, σε δύο φάσεις, πριν και μετά την συστηματική εφαρμογή των κοινωνικών ιστοριών. Στην εργασία συμμετείχαν 6 μαθητές με αυτισμό υψηλής λειτουργικότητας, οι μητέρες τους και οι εκπαιδευτικοί παράλληλης στήριξης των παραπάνω μαθητών με τους οποίους διεξήχθησαν ημιδομημένες συνεντεύξεις. Τα αποτελέσματα της ερευνητικής εργασίας αξιολογήθηκαν με την μέθοδο ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου, νατουραλιστικές παρατηρήσεις των παιδιών και με συνεντεύξεις των συμμαθητών τους. Σύμφωνα με τις αναφορές όλων των εμπλεκόμενων, διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά που συμμετείχαν ενίσχυσαν και γενίκευσαν σ' ένα μεγάλο μέρος τις κοινωνικά αποδεκτές συμπεριφορές και την

αλληλεπίδραση τους με τους συνομηλίκους τους στο πλαίσιο των σχολικών δραστηριοτήτων. Τα αποτελέσματα συζητούνται στο πλαίσιο εφαρμογής παρόμοιων παρεμβάσεων σε ευρύτερο δείγμα μαθητών.

S08 - Συμπόσιο 8

Μίμηση, ρυθμοί και συρρυθμίες στη βρεφική επικοινωνία

Πρόεδρος: Κουγιουμουτζάκης Γ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Συζητητής: Κουγιουμουτζάκης Γ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Στο Συμπόσιο θα παρουσιαστούν τα βασικά ευρήματα τεσσάρων διαχρονικών μελετών, που επικεντρώθηκαν στη διερεύνηση, κατά το πρώτο έτος, της ανάπτυξης και της ανάπτυξης της μίμησης, του ρυθμού, της ρυθμικής μίμησης και των συρρυθμιών στην αλληλεπίδραση των βρεφών με σημαντικούς άλλους. Στην πρώτη διαχρονική, νατουραλιστική μελέτη διερευνήθηκε η μίμηση και οι συγκινησιακές εκφράσεις στην αλληλεπίδραση δίδυμων ΔΖ βρεφών μεταξύ τους, με τους γονείς, με τις γιαγιάδες και τους παππούδες. Στη δεύτερη διαχρονική, νατουραλιστική έρευνα μελετήθηκε η μίμηση κατά τη δυαδική επικοινωνία: α) βρεφών-μητέρων, β) δίδυμων ΔΖ βρεφών-μητέρων, και γ) των δίδυμων βρεφών μεταξύ τους. Στην τρίτη διαχρονική μελέτη ερευνήθηκαν οι ρυθμοί και οι συγκινήσεις όταν τα βρέφη είναι μόνα τους και δεν ακούν ή ακούν μουσική καθώς και οι τρόποι της βρεφικής συμμετοχής στο μητρικό τραγούδι – τρόποι της επικοινωνιακής μουσικότητας. Στην τέταρτη διαχρονική, νατουραλιστική μελέτη διερευνήθηκαν οι ρυθμικές μιμήσεις και οι συρρυθμίες στην αλληλεπίδραση βρεφών-μητέρων - τρόποι της επικοινωνιακής μουσικότητας. Στο τέλος του Συμποσίου συνοψίζουμε το θεωρητικό πλαίσιο ερμηνείας των παραπάνω ευρημάτων – πότε και πώς άρχισε η όλη προσπάθεια, πώς η μια μελέτη συμπληρώνει την άλλη και πώς τα ευρήματα ενισχύουν τη θεωρία της έμφυτης διυποκειμενικότητας του Colwyn Trevarthen.

S08.1 Μίμηση και συγκινήσεις στην επικοινωνία δίδυμων βρεφών

Μαρκοδημητράκη Μ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σε μία νατουραλιστική, διαχρονική μελέτη, ερευνήσαμε, σε 15-ήμερη βάση, κατά τους πρώτους 10 μήνες, τη μίμηση και τις συγκινήσεις: α) στις δυαδικές αλληλεπιδράσεις ενός ζεύγους διζυγωτικών δίδυμων βρεφών μεταξύ τους, και β) στις δυαδικές αλληλεπιδράσεις κάθε δίδυμου βρέφους με τη μητέρα, τον πατέρα, τη μητρική γιαγιά, την πατρική γιαγιά, τον μητρικό παππού και τον πατρικό παππού. Στην εισήγηση θα περιγράψουμε τα αποτελέσματα ως προς τη συχνότητα, την κατεύθυνση, τα είδη, τις μορφές αλληλεπίδρασης, την πορεία ανάπτυξης της μίμησης καθώς και τις συγκινησιακές εκφράσεις που τη συνοδεύουν, κατά δυάδα επικοινωνίας.

S08.2 Συγκριτική μελέτη ανάπτυξης της μίμησης σε δίδυμα και μη δίδυμα βρέφη

Πατεράκη Μ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σε μία νατουραλιστική, διαχρονική μελέτη, ερευνήσαμε, σε μηνιαία βάση, κατά τους πρώτους 10 μήνες, τη μίμηση: α) σε 27 ζεύγη μητέρων-βρεφών. β) σε 15 ζεύγη μητέρων – «πρωτότοκων» δίδυμων ΔΖ βρεφών, γ) σε 15 ζεύγη μητέρων -«δευτερότοκων» δίδυμων ΔΖ βρεφών, και δ) στα 15 ζεύγη των δίδυμων βρεφών (N=99). Στην εισήγηση θα περιγράψουμε τα αποτελέσματα ως προς τη συχνότητα, την κατεύθυνση, τα είδη, τις μορφές αλληλεπίδρασης και την πορεία ανάπτυξης της μίμησης κατά ομάδα επικοινωνίας.

S08.3 Συγκριτική μελέτη της ανάπτυξης και της ανάπτυξης των βρεφικών ρυθμών σε τρεις συνθήκες

Μαζοκοπάκη Κ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σε μια διαχρονική μελέτη ερευνήσαμε, σε 15 δυάδες βρεφών-μητέρων, από το 2^ο έως τον 10^ο μήνα, την ανάπτυξη και την ανάπτυξη των ρυθμών και των συγκινησιακών εκφράσεων, σε τρεις συνθήκες: α) όταν το βρέφος ήταν μόνο του και δεν άκουγε μουσική, β) όταν το βρέφος ήταν μόνο του και άκουγε μουσική, και γ) όταν του τραγουδούσε η μητέρα του. Στην εισήγηση θα περιγράψουμε τα αποτελέσματα ως προς τη συχνότητα, τα είδη, τις διάρκειες και την ανάπτυξη των βρεφικών ρυθμών στις δύο πρώτες συνθήκες καθώς και όψεις της φυσικής επικοινωνιακής μουσικότητας στην τρίτη συνθήκη.

S08.4 Ρυθμικές μιμήσεις και συρρυθμίες στις αλληλεπιδράσεις βρεφών-μητέρων

Αντωνάκης Δ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σε μία νατουραλιστική, διαχρονική μελέτη, ερευνήσαμε σε μηνιαία βάση, κατά τους πρώτους 10 μήνες, την ανάπτυξη και την ανάρπωση των ρυθμικών μιμήσεων και των συρρυθμιών κατά την επικοινωνία 20 δυάδων βρεφών-μητέρων. Στην εισήγηση θα περιγράψουμε τα αποτελέσματα ως προς τη συχνότητα, τους τύπους, τις διάρκειες, τα είδη, την κατεύθυνση και την ανάπτυξη των ρυθμικών μιμήσεων και των συρρυθμιών, οι οποίες εμφανίζονται στη φυσική ροή της επικοινωνιακής μουσικότητας.

S08.5 Εγκυρότητα του ερευνητικού σχεδίου και ιδιομορφίες της διαδικασίας κωδικοποίησης των δεδομένων της μικρο-ανάλυσης

Κακλαμάνη Γ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Στην παρέμβαση: α) θα συζητηθεί η εξωτερική και η εσωτερική εγκυρότητα του ερευνητικού σχεδίου (θεωρητική θεμελίωση και αντίστοιχα ερευνητικά εγχειρήματα), και (β) θα αναδειχθούν οι ιδιομορφίες και οι δυσκολίες που παρουσιάζει η κωδικοποίηση των δεδομένων της μικρο-ανάλυσης (οι ιδιομορφίες του υλικού: πλεονεκτήματα/μειονεκτήματα και ο βαθμός υποκειμενικότητας του βλέμματος του ερευνητή ο οποίος κάνει την κωδικοποίηση - παράγοντες που παρεμβαίνουν).

S08.6 *Socius* σημαίνει Μοίρασμα

Κουγιουμουτζάκης Γ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Οι τέσσερις μελέτες του εργαστηρίου μας έφεραν για πρώτη φορά στο φως νέα, προκλητικά ευρήματα για την πορεία της διυποκειμενικής συν-ανάπτυξης βρεφών και σημαντικών άλλων. Η πρώτη μελέτη υπονομεύει άμεσα τις προκαταλήψεις εναντίον των διδύμων βρεφών και πειστικά αναδεικνύει την μέχρι πρόσφατα κρυμμένη δυναμική της ανάπτυξης της διδυμίας. Η δεύτερη, συγκριτική μελέτη ενισχύει και διευρύνει τα ευρήματα της πρώτης, εξειδικεύει ομοιότητες και διαφορές και αποκρυπτογραφεί ακόμη περισσότερο τη δυναμική της ανάπτυξης των διδύμων. Η τρίτη μελέτη έφερε στο φως τους αυθόρμητους ρυθμούς των βρεφών στην απουσία και στην παρουσία της μουσικής, και το τι μοιράζονται βρέφος και μάνα, όταν η τελευταία τού τραγουδάει, καλύπτοντας έτσι κενά γνώσης για το περιεχόμενο της επικοινωνιακής μουσικότητας. Η τέταρτη μελέτη συνδύασε τη διερεύνηση μίμησης και ρυθμού και έφερε στο φως απρόσμενους συνδυασμούς -ρυθμικές μιμήσεις και συρρυθμίες- που συμβάλουν στη μιμητική επικοινωνία και ταυτόχρονα υπηρετούν την επικοινωνιακή μουσικότητα. Από κοινού, τα παραπάνω ευρήματα προκαλούν τις παραδοσιακές αναπτυξιακές θεωρίες και συμβάλουν στην ανάπτυξη της θεωρίας της έμφυτης διυποκειμενικότητας, της επικοινωνιακής μουσικότητας και της ψυχο-βιο-χρονολογίας του Colwyn Trevarthen.

Προσκεκλημένη Ομιλία

Διαμόρφωση της ταυτότητας στην εφηβεία και γονικότητα: Υπάρχει σχέση;

Ομιλητής: Σπυρίδων Τάνταρος, Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Πρόεδρος: Κωνσταντίνος Πετρογιάννης, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Τα τελευταία σαράντα χρόνια, μετά την σχετική θεωρία του Erikson (1963), το κυρίαρχο μοντέλο στην έρευνα για την ταυτότητα των εφήβων υπήρξε το μοντέλο του Marcia (1966). Είναι γνωστό πως ο Marcia, στην προσπάθειά του να περιγράψει την διαμόρφωση της ταυτότητας, χρησιμοποίησε δύο διαστάσεις, εκείνη της διερεύνησης (exploration) και εκείνη της δέσμευσης (commitment). Από τους δυνατούς συνδυασμούς των επιπέδων των δύο αυτών διαστάσεων προκύπτουν οι περίφημες τέσσερις καταστάσεις ταυτότητας (κατακτημένη, δοτή, μορατόριουμ, σύγχυση ταυτότητας). Πιο πρόσφατα, δόθηκε έμφαση στους προσανατολισμούς κοινωνικο-γνωστικής επεξεργασίας ή στυλ που χρησιμοποιούν οι έφηβοι με διαφορετικές ταυτότητες. Η έννοια του στυλ επεξεργασίας της ταυτότητας (identity processing style) αναφέρεται σε αυτο-αναφορές για το πώς τα άτομα επεξεργάζονται πληροφορίες που αφορούν στον εαυτό τους, πώς διαπραγματεύονται θέματα ταυτότητας και πώς παίρνουν αποφάσεις (Berzonsky, 1989, 1990). Έχουν προταθεί τρία στυλ επεξεργασίας των πληροφοριών που αφορούν στην ταυτότητα: α) το προσανατολισμένο στην πληροφορία (informational), β) το κανονιστικό (normative) και γ) το συγκεκριμένο-

αποφευκτικό (diffuse-avoidant). Τέλος, ακόμη πιο πρόσφατα, προτάθηκε ένα νέο μοντέλο πέντε διαστάσεων για την ταυτότητα: διερεύνηση σε εύρος, διερεύνηση σε βάθος, δυσπροσαρμοστική διερεύνηση, κατασκευή δέσμευσης και ταύτιση με την δέσμευση (Luyckx et al., 2008). Από την άλλη, υπάρχουν πολλά δεδομένα από έρευνες των τελευταίων ετών για τις σχέσεις της γονικής συμπεριφοράς με την διαδικασία διαμόρφωσης της ταυτότητας των εφήβων. Τα μέχρι τώρα ευρήματα (Beyers&Goosens, 2008. Τάνταρος, 2011, 2012, 2013) φαίνεται να συγκλίνουν στη διαπίστωση ότι η γονικότητα και η διαμόρφωση της ταυτότητας είναι δυναμικά συνδεδεμένες, ενώ υπογραμμίζουν το ότι οι γονείς αντιπροσωπεύουν μια σημαντική πηγή κοινωνικοποίησης για τα αναπτυσσόμενα παιδιά, ακόμη και στην ύστερη εφηβεία, αν και τα σχετικά εμπειρικά δεδομένα είναι ακόμη περιορισμένα. Στην παρούσα ομιλία θα παρουσιαστούν τα μοντέλα ταυτότητας με έμφαση στο τελευταίο και πλέον πρόσφατο, καθώς και τα αποτελέσματα σειράς ερευνών στην Ελλάδα γύρω από τις σχέσεις της διαμόρφωσης της ταυτότητας στην εφηβεία με την γονική συμπεριφορά.

Εκθεση Ιχνογραφμάτων

Όψεις ενός απρόοπτα μεταβαλλόμενου κόσμου με τα μάτια των παιδιών και των ενηλίκων

Θεματική Συνεδρία 15

Παρεμβάσεις στη διηλικιακή κλίμακα

Πρόεδρος: Τσούρτου Β., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Ο65

Πολιτισμική και ψυχολογική συγκρότηση του εαυτού: Μία μελέτη με παιδιά που εργάζονται στους δρόμους της Αθήνας

Τσούρτου Β., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Χατζηνικολάου Κ., Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Στην παρούσα έρευνα δράσης εφαρμόστηκε μία διεπιστημονική παιδο-κεντρική προσέγγιση, προκειμένου να κατανοήσουμε πώς τα παιδιά και οι έφηβοι που εργάζονται στο δρόμο αντιλαμβάνονται τις διαδρομές τους στην πόλη. Μέσα από τη συμμετοχική παρατήρηση, τις συνεντεύξεις, τις αυτο-αναφορές και την ενεργητική συμμετοχή των παιδιών σε θεατρικά παιχνίδια, οι συμμετέχοντες ενδυναμώθηκαν ώστε να 'παίξουν' τις δικές τους 'ιστορίες' και να αντιμετωπίσουν τις προσωπικές και διαπροσωπικές τους συγκρούσεις. Το Θέατρο-για-την-Ανάπτυξη εφαρμόστηκε ως μία μέθοδος που επιτρέπει στους συμμετέχοντες να δημιουργήσουν ένα 'ασφαλές' πεδίο ώστε να εκφράσουν τις αντιλήψεις και τα συναισθήματά τους για τον Εαυτό και τον Άλλο. Στην παρούσα μελέτη, τα παιδιά και οι έφηβοι θεωρούνται ως κοινωνικά δρώντα υποκείμενα που συμμετέχουν δυναμικά σε κοινωνικά δίκτυα τα οποία σχετίζονται με το εθνοκεντρικό πολιτισμικό υπόβαθρο των Ρομά και των τσιγγάνων. Στην περίπτωση των υποκειμένων που συμμετείχαν στην παρούσα έρευνα, φάνηκε ότι ο αλληλεξαρτώμενος εαυτός είναι εξέχων σε σχέση με τις προσωπικές επιθυμίες και ανάγκες του ανεξάρτητου εαυτού. Από την αλληλεπίδρασή μας με τα παιδιά που εργάζονται στο δρόμο, αναδεικνύεται η πολλαπλή χρήση του δρόμου ως χώρου εργασίας, αναψυχής, επικοινωνίας, διαπραγμάτευσης του νοήματος, εκπαίδευσης και εναλλακτικής καριέρας. Στην παρούσα ανακοίνωση θα εστιάσουμε στα εξής ζητήματα: α) στο ρόλο του δεσμού των παιδιών με την οικογένεια, καθώς η εργασία τους γίνεται αντιληπτή ως βοήθεια προς την οικογένεια, β) στα κοινωνικά δίκτυα τα οποία διασφαλίζουν τη συνέχεια της εθνοτικής τους ταυτότητας, γ) στη ρευστότητα των ορίων μεταξύ παιδικής ηλικίας και ενήλικης ζωής, και δ) στη δυνητική απελευθέρωσή τους μέσα από τη διάσταση της τέχνης και της φαντασίας, καθώς στα θεατρικά δρώμενα τα παιδιά μπόρεσαν να ανα-προσδιορίσουν τον Εαυτό τόσο στη σχέση τους μέσα στη μειονοτική τους κουλτούρα όσο και στη σχέση τους με την 'κυρίαρχη' κουλτούρα.

066

Μια θετική ψυχολογική παρέμβαση για την ανάπτυξη του ευ ζειν κατά την αναδυόμενη ενηλικίωση
Νάτσικου Θ., Λεοντοπούλου Σ., Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Στην παρούσα έρευνα δράσης εφαρμόστηκε μία διεπιστημονική παιδο-κεντρική προσέγγιση, προκειμένου να κατανοήσουμε πώς τα παιδιά και οι έφηβοι που εργάζονται στο δρόμο αντιλαμβάνονται τις διαδρομές τους στην πόλη. Μέσα από τη συμμετοχική παρατήρηση, τις συνεντεύξεις, τις αυτο-αναφορές και την ενεργητική συμμετοχή των παιδιών σε θεατρικά παιχνίδια, οι συμμετέχοντες ενδυναμώθηκαν ώστε να 'παίξουν' τις δικές τους 'ιστορίες' και να αντιμετωπίσουν τις προσωπικές και διαπροσωπικές τους συγκρούσεις. Το Θέατρο-για-την-Ανάπτυξη εφαρμόστηκε ως μία μέθοδος που επιτρέπει στους συμμετέχοντες να δημιουργήσουν ένα 'ασφαλές' πεδίο ώστε να εκφράσουν τις αντιλήψεις και τα συναισθήματά τους για τον Εαυτό και τον Άλλο. Στην παρούσα μελέτη, τα παιδιά και οι έφηβοι θεωρούνται ως κοινωνικά δρώντα υποκείμενα που συμμετέχουν δυναμικά σε κοινωνικά δίκτυα τα οποία σχετίζονται με το εθνοκεντρικό πολιτισμικό υπόβαθρο των Ρομά και των τσιγγάνων. Στην περίπτωση των υποκειμένων που συμμετείχαν στην παρούσα έρευνα, φάνηκε ότι ο αλληλεξαρτώμενος εαυτός είναι εξέχων σε σχέση με τις προσωπικές επιθυμίες και ανάγκες του ανεξάρτητου εαυτού. Από την αλληλεπίδρασή μας με τα παιδιά που εργάζονται στο δρόμο, αναδεικνύεται η πολλαπλή χρήση του δρόμου ως χώρου εργασίας, αναψυχής, επικοινωνίας, διαπραγμάτευσης του νοήματος, εκπαίδευσης και εναλλακτικής καριέρας. Στην παρούσα ανακοίνωση θα εστιάσουμε στα εξής ζητήματα: α) στο ρόλο του δεσμού των παιδιών με την οικογένεια, καθώς η εργασία τους γίνεται αντιληπτή ως βοήθεια προς την οικογένεια, β) στα κοινωνικά δίκτυα τα οποία διασφαλίζουν τη συνέχεια της εθνοτικής τους ταυτότητας, γ) στη ρευστότητα των ορίων μεταξύ παιδικής ηλικίας και ενήλικης ζωής, και δ) στη δυνητική απελευθέρωσή τους μέσα από τη διάσταση της τέχνης και της φαντασίας, καθώς στα θεατρικά δρώμενα τα παιδιά μπόρεσαν να ανα-προσδιορίσουν τον Εαυτό τόσο στη σχέση τους μέσα στη μειονοτική τους κουλτούρα όσο και στη σχέση τους με την 'κυρίαρχη' κουλτούρα.

067

Συμμετοχικές επιμορφωτικές δραστηριότητες ως δυνατότητα αντιμετώπισης ψυχοκοινωνικού & επαγγελματικού στρες στην μέση ενήλικη ηλικία

Καλούρη Ο., Τσακίρακις, Ι., Α.Σ.ΠΑΙ.ΤΕ

Στον διαρκώς, συχνά απρόοπτα, μεταβαλλόμενο σύγχρονο κόσμο, παρατηρείται ιδιαίτερη αύξηση επιμορφωτικών προγραμμάτων ή προγραμμάτων δια βίου εκπαίδευσης στα οποία, αν και συνήθως δεν οριοθετούνται από συγκεκριμένα ηλικιακά όρια, συμμετέχουν στην πλειοψηφία τους άτομα μέσης ηλικίας. Με δεδομένη την προαναφερόμενη θέση, η οποία τεκμηριώνεται από ερευνητικά δεδομένα, στην παρούσα εργασία στοχεύουμε, να διερευνήσουμε τα κίνητρα τα οποία ωθούν τα άτομα της μέσης ηλικίας να συμμετέχουν σε επιμορφωτικές δραστηριότητες, καθώς και να συσχετίσουμε τα κίνητρα συμμετοχής σε επιμορφωτικά ή δια βίου προγράμματα με τα ψυχοσυναισθηματικά χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης ηλικίας και των χαρακτηριστικών της εκπαίδευσης ενηλίκων. Ακόμη, θα διερευνηθεί η συσχέτιση ανάμεσα στην επιλογή συμμετοχής σε συμμετοχικές δραστηριότητες μέσω επιμορφωτικών ή/και δια βίου προγραμμάτων και του στρες που «πιθανά» βιώνουν τα άτομα μέσης ηλικίας απέναντι στο προσωπικό/ατομικό και επαγγελματικό τους μέλλον, λόγω, εκτός των άλλων, των ψυχοσυναισθηματικών χαρακτηριστικών της ηλικίας και της ψυχοκοινωνικής εξέλιξής τους, σε συνάρτηση με τα κοινωνικό-οικονομικά χαρακτηριστικά τους και το φύλο. Τέλος, αξιολογείται η επίδραση της συμμετοχής των ατόμων μέσης ηλικίας σε επιμορφωτικά και δια βίου προγράμματα ως προς την δυνατότητα μείωσης του επιπέδου του ψυχοκοινωνικού και επαγγελματικού στρες που αντιμετωπίζουν. Για τις ανάγκες της έρευνάς μας χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο τόσο για τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού μας όσο και για την δυνατότητα μέτρησης και αντιμετώπισης του «ψυχολογικού στρες» βασισμένο στο ερωτηματολόγιο «Μέτρησης του Ψυχολογικού Στρες» των Lemyre et Tessier (1988), καθώς επίσης και δομημένες συνεντεύξεις σχετικά με την αξιολόγηση της επίδρασης της συμμετοχής σε επιμορφωτικά και δια βίου προγράμματα.

Εκτίμηση της γλωσσικής ανάπτυξης στην προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία: Πιλοτικά δεδομένα μιας νέας συστοιχίας γλωσσικών δοκιμασιών

Πρόεδρος: Ράλλη Α., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Συζητήτρια: Διακογιώργη Κ., Πανεπιστήμιο Πάτρας

Διοργανώτρια: Μουζάκη Α., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Είναι ευρέως γνωστό, ότι οι γλωσσικές δεξιότητες αποτελούν μια από τις βασικές παραμέτρους που σχετίζονται τόσο με την μάθηση στο σχολείο όσο και γενικότερα με την ανάπτυξη. Πιο συγκεκριμένα, οι γλωσσικές δεξιότητες αποτελούν αναπόσπαστο παράγοντα που συνδέεται τόσο με την κοινωνική όσο και με τη γνωστική ανάπτυξη των παιδιών. Σύμφωνα με ερευνητικά δεδομένα, οι δεξιότητες του προφορικού λόγου επηρεάζουν σημαντικά την ικανότητα των παιδιών να έχουν πρόσβαση και να επωφελούνται από το αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου (Torgeson, 2000). Δυσκολίες ή καθυστερήσεις στον τομέα των γλωσσικών δεξιοτήτων (προσληπτικό και εκφραστικό λεξιλόγιο) είναι πιθανό να επηρεάζουν αρνητικά τις σχολικές επιδόσεις των παιδιών αλλά και άλλες πτυχές της ανάπτυξης (Cohen , 2005, Storch & Whitehurst, 2002, Dockrell et al , 2007, Stothard & Hulme , 1995). Η σύνδεση της γλωσσικής ανάπτυξης με τη μετέπειτα αναγνωστική ικανότητα του παιδιού έχει υψηλό ερευνητικό και εκπαιδευτικό ενδιαφέρον εν μέρει για την διαμόρφωση προγνωστικών δεικτών για τον εντοπισμό παιδιών που ανήκουν σε ομάδες υψηλού κινδύνου για την εμφάνιση αναγνωστικών δυσκολιών. Σήμερα γνωρίζουμε ότι ο έγκαιρος εντοπισμός των παιδιών που ανήκουν σε ομάδες υψηλού κινδύνου και η έγκαιρη παροχή ειδικά σχεδιασμένης παρεμβατικής διδασκαλίας είναι και ο πιο αποτελεσματικός τρόπος αντιμετώπισης των μαθησιακών δυσκολιών στην ανάγνωση. Η προσέγγιση αυτή έχει σαν στόχο όχι τη δημιουργία ενός νέου συστήματος εντοπισμού της αναγνωστικής ετοιμότητας, αλλά την αναγνώριση ατομικών διαφορών στην πορεία για την κατάκτηση του γραμματισμού. Η αναγνώριση της ύπαρξης ατομικών διαφορών και η άμεση αντίχρεση των δυνατοτήτων ή ελλειμμάτων του κάθε παιδιού κατά την είσοδό τους στη βασική εκπαίδευση αποτελούν και την αφετηρία για την παροχή ίσων ευκαιριών στην εκπαίδευση.

S09.1 Ανάπτυξη του λεξιλογίου στην παιδική ηλικία

Καραγιαννοπούλου Δ., Ράλλη Α., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Μουζάκη Α., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Το λεξιλόγιο αποτελεί ισχυρό συγχρονικό και διαχρονικό προβλεπτικό δείκτη των επικοινωνιακών δεξιοτήτων (σε επίπεδο κατανόησης και παραγωγής) αλλά και της κατάκτησης των δεξιοτήτων γραμματισμού (Mouzaki et al. 2005). Σχετικά με τη διαδικασία αξιολόγησης της λεξιλογικής ανάπτυξης, πρόσφατες έρευνες έχουν αναδείξει την σημασία της πολυμεθοδικής αξιολόγησης (Ralli, & Dockrell, 2005). Η παρούσα μελέτη εστιάζεται στην πολύμεθοδική αξιολόγηση της λεξιλογικής ανάπτυξης παιδιών προσχολικής και σχολικής ηλικίας χρησιμοποιώντας πολλαπλές αξιολογητικές δοκιμασίες (προσληπτικού λεξιλογίου, κατονομασίας και ορισμού λέξεων) που εξετάζουν σε βάθος και σε πλάτος την υπάρχουσα λεξιλογική γνώση. Στην έρευνα συμμετείχαν 250 παιδιά 4-7 ετών προσχολικής (Νηπιαγωγείο) και σχολικής ηλικίας (Α' Δημοτικού) από διαφορετικές περιοχές της Ελλάδας (αστικές, ημιαστικές κι αγροτικές). Για την αξιολόγηση του λεξιλογίου των παιδιών χορηγήθηκαν ατομικά τρεις νέες δοκιμασίες που σχεδιάστηκαν γι αυτό το σκοπό: δοκιμασία προσληπτικού λεξιλογίου, κατονομασίας εικόνων και δοκιμασία ορισμού λέξεων. Οι επιδόσεις των παιδιών στις παραπάνω δοκιμασίες εξετάζονται με αναλύσεις διασποράς ως προς τις διαφορές μεταξύ των διαφορετικών ηλικιακών ομάδων με στόχο να καθοριστεί συγκριτικά η αναπτυξιακή πορεία του λεξιλογίου. Τα αποτελέσματα αναδεικνύουν τις ποικίλες εκφάνσεις της λεξιλογικής ανάπτυξης των παιδιών τόσο σε επίπεδο κατανόησης και παραγωγής όσο και σε μεταγνωστικό επίπεδο. Επιπλέον, συζητάται η αξιοπιστία και η συγχρονική εγκυρότητα των δοκιμασιών, ο βαθμός δυσκολίας των επιμέρους ερωτήσεων με σκοπό την συνολική εκτίμηση της ψυχομετρικής αξίας της συγκεκριμένης συστοιχίας για την αξιολόγηση του λεξιλογίου.

S09.2 Ανάπτυξη του αφηγηματικού λόγου

Γάκη Ε., Σφυράκη Κ., Σφακιανάκη Π., Φουκαράκη Χ., Μουζάκη Α., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Οι συμπεριφορές αφήγησης που επιδεικνύουν τα παιδιά από πολύ νωρίς αναπτύσσονται προοδευτικά και συμπεριλαμβάνουν όλο και πιο σύνθετες αφηγηματικές τεχνικές (από απλή χρήση του λεξιλογίου, σε περιγραφές σκηνών, ηρώων, χρονική διαδοχή γεγονότων και αιτιακές σχέσεις). Σήμερα γνωρίζουμε ότι η αφηγηματική δεξιότητα σχετίζεται σημαντικά με μετέπειτα δεξιότητες κατανόησης του γραπτού λόγου και μπορεί να αποτελέσει ένα εξαιρετικό εργαλείο έγκαιρης ανίχνευσης -όχι μόνο διαταραχών λόγου και ομιλίας αλλά και μαθησιακών δυσκολιών. Οι σύνθετες αφηγηματικές δεξιότητες αξιολογούνται με τρόπο πολύ ευχάριστο ακόμη και στα πολύ μικρά παιδιά προσφέροντας πολύτιμες πληροφορίες για την ανάπτυξη των δομικών στοιχείων του λόγου του παιδιού, τη λεξιλογική ανάπτυξη αλλά και για το αφηγηματικό περιεχόμενο. Στη χώρα μας δεν υπάρχουν διαθέσιμα αρκετά σταθμισμένα εργαλεία για την εκτίμηση της ανάπτυξης του αφηγηματικού λόγου των παιδιών με αποτέλεσμα να δυσχαιρένεται σημαντικά η αξιολόγηση τόσο σε τυπικές πληθυσμιακές ομάδες (σχολείο) όσο και στην κλινική πρακτική. Η παρούσα μελέτη παρουσιάζει πιλοτικά δεδομένα από τη στάθμιση μιας νέας δοκιμασίας για την αξιολόγηση του αφηγηματικού λόγου παιδιών προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας. Στην πιλοτική έρευνα συμμετείχαν 250 παιδιά ηλικίας 4-7 ετών που φοιτούν στο προνήπιο, νηπιαγωγείο και στην πρώτη τάξη του δημοτικού σχολείου από διαφορετικές περιοχές της Ελλάδας (αστικές, ημιαστικές κι αγροτικές). Τα παιδιά αξιολογήθηκαν ατομικά με τη βοήθεια τεσσάρων εικονογραφημένων ιστοριών (χωρίς γραπτό κείμενο). Για τις δύο ιστορίες τα παιδιά άκουσαν πρώτα μια σύντομη αφήγηση από τον εξεταστή και στη συνέχεια αναδιηγήθηκαν την ιστορία. Οι δύο επόμενες ιστορίες χρησιμοποιήθηκαν για ελεύθερη αφήγηση από τα παιδιά. Οι αφηγήσεις των παιδιών καταγράφηκαν και βαθμολογήθηκαν ακολουθώντας μια σειρά διαφορετικών κριτηρίων. Οι επιδόσεις τους εξετάζονται με αναλύσεις διασποράς ως προς τις διαφορές μεταξύ των διαφορετικών ηλικιακών ομάδων με στόχο να καθοριστεί συγκριτικά η αναπτυξιακή πορεία της αφηγηματικής δεξιότητας αλλά και η σχέση της με την ακουστική κατανόηση, λεξιλογική, μορφολογική και πραγματολογική ανάπτυξη.

S09.3 Ανάπτυξη της μορφολογικής επίγνωσης στην προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία

Διαμαντή Β., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η κατάκτηση της αναγνωστικής και ορθογραφικής δεξιότητας από τα παιδιά σε πολλά ορθογραφικά συστήματα εξαρτάται, μεταξύ άλλων γλωσσικών δεξιοτήτων, από το επίπεδο της μορφολογικής τους επίγνωσης (Caravolas, 2014; Landrel & Reitsma, 2005), δηλαδή από την ικανότητα αντίληψης και συνειδητού χειρισμού των μορφολογικών μονάδων της γλώσσας, όπως είναι τα κλιτικά και παραγωγικά μορφήματα. Εντούτοις, οι γνώσεις μας για την αναπτυξιακή πορεία της μορφολογικής επίγνωσης και τα ερευνητικά δεδομένα σχετικά με αυτή τη δεξιότητα στην ελληνική γλώσσα βρίσκονται σε νηπιακό στάδιο. Στόχος, επομένως, της έρευνας είναι η αναγνώριση και κατανόηση της αναπτυξιακής πορείας της μορφολογικής επίγνωσης στην προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία. Υποθέτουμε ότι η ανάπτυξη της μορφολογικής επίγνωσης ξεκινά με την κατάκτησή της σε επιγλωσσικό επίπεδο στην προνηπιακή ηλικία κατά το οποίο το παιδί αντιλαμβάνεται τα κλιτικά και παραγωγικά μορφήματα εντός λέξεων ή ψευδολέξεων σε άρρητο ή ασυνείδητο επίπεδο (επιμορφολογική επίγνωση) και ακολουθείται σταδιακά από την κατάκτησή της σε μεταγλωσσικό επίπεδο κατά το οποίο μπορεί το παιδί να χειριστεί ρητά ή συνειδητά τα κλιτικά και παραγωγικά μορφήματα μέσα από την ικανότητα παραγωγής λέξεων ή ψευδολέξεων που τα εμπεριέχουν (μεταμορφολογική επίγνωση) στη νηπιακή και πρώτη σχολική ηλικία. Το δείγμα αποτελείται συνολικά από 250 παιδιά, που έχουν κατανεμηθεί σε τρεις ηλικιακές ομάδες (4;0-4;5, 4;5-6;5 & 6;5-7;0). Τα παιδιά του δείγματος φοιτούν στο προνήπιο, νηπιαγωγείο και στην πρώτη τάξη του δημοτικού σχολείου σε διαφορετικές περιοχές της ελληνικής επικράτειας. Χορηγήθηκαν τέσσερις δοκιμασίες μορφολογικής επίγνωσης, εκ των οποίων δύο εξετάζουν το επιγλωσσικό επίπεδο (δοκιμασίες επιλογής σωστού ερεθίσματος), ενώ οι άλλες δύο εξετάζουν το μεταγλωσσικό επίπεδο (δοκιμασίες παραγωγής) της μορφολογικής επίγνωσης κλιτικών και παραγωγικών μορφημάτων. Οι επιδόσεις των παιδιών στις δοκιμασίες εξετάζονται με αναλύσεις διασποράς ως προς τις διαφορές τους μεταξύ των διαφορετικών ηλικιακών ομάδων με στόχο να καθοριστεί συγκριτικά η αναπτυξιακή πορεία της κλιτικής και παραγωγικής μορφολογικής επίγνωσης.

S09.4 Πραγματολογική επάρκεια στην προσχολική και πρώτη σχολική ηλικία

Παπαϊωάννου Σ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Φιοράκη Μ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Βατσινά Ι., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σανταμούρη Ε., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Αντωνίου Φ., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Μουζάκη Α., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η πραγματολογική επάρκεια έχει καθιερωθεί να περιγράφεται σε συνάρτηση με τη γλωσσολογική, κοινωνική και γνωστική ανάπτυξη του παιδιού γεγονός που καθιστά την αξιολογική διαδικασία ιδιαίτερα σύνθετη. Οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις που έχουν καθιερωθεί για την αξιολόγηση άλλων τομέων της γλώσσας (π.χ. φωνολογία, μορφολογία) δεν μπορούν να εφαρμοστούν εύκολα για την πραγματολογία καθώς αυτή επηρεάζεται από τον προσωπικό τρόπο (στυλ) επικοινωνίας του ομιλητή και η γλωσσική συμπεριφορά συνήθως ποικίλει ανάλογα με τις συνθήκες και το ακροατήριο (Adams, 2002). Οι μεθοδολογικές (αλλά και θεωρητικές) προκλήσεις που αφορούν στην αξιολόγηση της πραγματολογικής ανάπτυξης δεν έχουν ευνοήσει τη διεξαγωγή αρκετών μελετών σε παιδιά που μαθαίνουν να μιλούν την ελληνική γλώσσα όπως και τη μελέτη της σχέσης της πραγματολογικής επάρκειας με συγκεκριμένες διαταραχές (π.χ. αυτισμός, ΔΕΠ-Υ, πραγματολογική διαταραχή, κ.α.) σε ελληνικό πληθυσμό. Στην παρούσα διερεύνηση συμμετείχαν 250 παιδιά ηλικίας 4-7 ετών που φοιτούσαν στο προνήπιο, νηπιαγωγείο και στην πρώτη τάξη του δημοτικού σχολείου από διαφορετικές περιοχές της Ελλάδας (αστικές, ημιαστικές κι αγροτικές). Τα παιδιά αξιολογήθηκαν ατομικά με μια νέα δοκιμασία που σχεδιάστηκε ειδικά για την εκτίμηση της πραγματολογικής τους ανάπτυξης κάνοντας χρήση εικονογραφημένων σεναρίων που απεικονίζουν οικείες σε αυτά επικοινωνιακές περιστάσεις (π.χ. προσφορά δώρου, επιστροφή από το σχολείο, κ.α.). Η δοκιμασία περιλαμβάνει 21 συνολικά ερωτήσεις/περιστάσεις που αποτελούν το έναυσμα για την παραγωγή λόγου από τα παιδιά. Οι επιδόσεις των παιδιών στην παραπάνω δοκιμασία αναλύονται κι εξετάζονται με αναλύσεις διασποράς ως προς τις διαφορές μεταξύ των διαφορετικών ηλικιακών ομάδων με στόχο να καθοριστεί συγκριτικά η αναπτυξιακή πορεία της πραγματολογίας αλλά και η σχέση της με την λεξιλογική, μορφολογική ανάπτυξη και την ανάπτυξη του αφηγηματικού λόγου. Τέλος, συζητάται η συγκλίνουσα εγκυρότητα της δοκιμασίας, ο βαθμός δυσκολίας των επιμέρους ερωτήσεων/επικοινωνιακών περιστάσεων που περιλαμβάνει αλλά και η αξιοπιστία εφαρμογής του συστήματος βαθμολόγησης, με σκοπό την συνολική εκτίμηση της ψυχομετρικής αξίας της δοκιμασίας.

S09.5 Γονεϊκή εκτίμηση γλωσσικών & γνωστικών λειτουργιών στην προσχολική ηλικία με το REACS (Ratings of Everyday Academic and Cognitive Skills)

Βατσινά Ι., Παπαϊωάννου Σ., Μουζάκη Α., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Βασικός στόχος της παρούσας μελέτης είναι η ψυχομετρική διερεύνηση της ελληνικής προσαρμογής του REACS (Lamb, 2008). Το REACS είναι ένα εργαλείο το οποίο απευθύνεται σε γονείς κι εκπαιδευτικούς και αφορά την εκτίμηση της ανάπτυξης δεξιοτήτων παιδιών ηλικίας 4 έως 7 ετών με στόχο την ανίχνευση τυχόν μαθησιακών δυσκολιών. Η ελληνική προσαρμογή του REACS περιλαμβάνει δύο μέρη: στο πρώτο μέρος εξετάζεται η γνώση της ονομασίας γραμμάτων, αριθμητικών συμβόλων και ψηφίων, η φωνολογική ενημερότητα, και η επίγνωση του γραπτού λόγου. Το δεύτερο μέρος αφορά στην εκτίμηση γνωστικών λειτουργιών όπως βραχύχρονη, μακρόχρονη και ενεργός μνήμη, φωνολογική επεξεργασία, μη λεκτική επικοινωνία και μη λεκτική πρόσληψη λόγου, επίλυση προβλήματος και τέλος ρυθμό και χρόνο μάθησης.

Η πιλοτική μελέτη των ψυχομετρικών χαρακτηριστικών της ελληνικής προσαρμογής του REACS πραγματοποιήθηκε με τη διερεύνηση των δεικτών εσωτερικής συνέπειας και αξιοπιστίας στις απαντήσεις ενός τυχαίου δείγματος γονέων (N=172) στον πρώτο τύπο του ερωτηματολογίου αλλά και διερευνητική ανάλυση παραγόντων η οποία επιβεβαίωσε την παραγοντική δομή του πρωτότυπου εργαλείου. Επιπλέον, αξιολογήθηκαν ατομικά 22 παιδιά ηλικίας 4-7 ετών με μια συστοιχία σταθμισμένων γνωστικών και γλωσσικών δεξιοτήτων ενώ παράλληλα συγκεντρώθηκαν κι αντίστοιχα δεδομένα εκτίμησης της ανάπτυξης αυτών των δεξιοτήτων από τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς των παιδιών με τη χρήση και των δύο τύπων του ερωτηματολογίου. Η συγκλίνουσα εγκυρότητα του REACS εκτιμήθηκε με συγκρίσεις μεταξύ των επιδόσεων των παιδιών στις ατομικές δοκιμασίες και τα αποτελέσματα των εκτιμήσεων από γονείς κι εκπαιδευτικούς. Συμπερασματικά, το συγκεκριμένο εργαλείο πληρεί σχετικά ψυχομετρικά χαρακτηριστικά

χαρακτηριζόμενο από υψηλή εσωτερική συνέπεια και υψηλή σταθερότητα στο χρόνο (αξιοπιστία επανεξέτασης) και θα μπορούσε να συνεισφέρει σημαντικά στις ανιχνευτικές διαδικασίες που ακολουθούνται για την πρόληψη των μαθησιακών δυσκολιών στο πλαίσιο του γενικού σχολείου. Επιπλέον, τέτοια εργαλεία συμβάλλουν σημαντικά στην αφύπνιση των γονέων και στην κινητοποίησή τους για ενεργότερη εμπλοκή στη μαθησιακή πορεία του παιδιού τους και στη σαφέστερη κατανόηση ικανοτήτων και αδυναμιών.

S10 - Συμπόσιο 10

Οδηγός εκτίμησης της αντιληπτικής ικανότητας παιδιών θυμάτων, στα πλαίσια μιας ψυχιατροδικαστικής εξέτασης

Πρόεδρος: Κατέρη Ε., Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού

Συζητήτρια: Κατέρη Ε., Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού

Η σεξουαλική κακοποίηση των παιδιών είναι ένα ιδιαίτερο συχνό φαινόμενο σε όλες τις χώρες του κόσμου, όπως και στην Ελλάδα. Οι δυσμενείς συνέπειες της εμπλοκής των ανηλίκων θυμάτων μαρτύρων στο Σύστημα Ποινικής Δικαιοσύνης ελκύουν το ενδιαφέρον των ειδικών τα τελευταία μόλις χρόνια. Η ελληνική νομοθεσία προβλέπει δύο φάσεις εξέτασης του παιδιού, μια προκαταρκτική φάση που στοχεύει στην αξιολόγηση της αξιοπιστίας του ως μάρτυρα, μέσω της εκτίμησης της αντιληπτικής του ικανότητας, και μια δεύτερη φάση, την πραγματογνωμοσύνη αυτή καθαυτή, η οποία αναφέρεται στην δικανική εξέταση του ανήλικου με στόχο την άντληση συγκεκριμένων πληροφοριών σχετικά με το συμβάν κακοποίησης. Για την πρώτη φάση, δεν προβλέπεται η εφαρμογή ενός συγκεκριμένου πρωτόκολλου εξέτασης ανηλίκων μαρτύρων /θυμάτων κακοποίησης, αν και είναι καίριας σημασίας να υπάρχει ένας ενιαίος οδηγός που θα εφαρμόζεται από όλους τους εξειδικευμένους ειδικούς ψυχικής υγείας. Στο συγκεκριμένο στρογγυλό τραπέζι θα παρουσιαστεί ένας οδηγός εκτίμησης της αντιληπτικής ικανότητας παιδιών θυμάτων βίας, που συντάχθηκε από ειδικούς του Ινστιτούτου Υγείας του Παιδιού, στα πλαίσια του Προγράμματος “ Σχέδιο συνολικής ψυχο-κοινωνικής παρέμβασης στην πόλη του Ρεθύμνου με στόχο την πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου της σεξουαλικής παρενόχλησης ανηλίκων”. Αναφορά θα γίνει σε επιδημιολογικά στοιχεία, στην ελληνική νομοθεσία, και σε θέματα δεοντολογίας για τους ειδικούς ψυχικής υγείας που εμπλέκονται σε υποθέσεις σεξουαλικής κακοποίησης. Στη συνέχεια, θα παρουσιαστούν οι παράμετροι που θα πρέπει να αξιολογούνται κατά την εκτίμηση της αντιληπτικής ικανότητας, όπως είναι οι γνωστικές λειτουργίες του παιδιού, η ψυχική/ συναισθηματική του κατάσταση, και η κλινική του αξιοπιστία, καθώς και τα εργαλεία που μπορεί να χρησιμοποιήσει ένας ειδικός ψυχικής υγείας (π.χ. ερωτηματολόγια, συνέντευξη, ψυχομετρικά τεστ) για τον σκοπό αυτό. Τέλος, θα γίνει ιδιαίτερη αναφορά στην εκτίμηση της αντιληπτικής ικανότητας παιδιών που προέρχονται από ειδικές ομάδες πληθυσμού, όπως τα παιδιά εθνικών μειονοτήτων και τα παιδιά με αναπηρίες.

S10.1 Τα παιδιά εθνικών μειονοτήτων

Κατέρη Ε., Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού

Τις τελευταίες δεκαετίες, η Ελλάδα αποτελεί χώρα υποδοχής για πλήθος μεταναστών από διάφορες χώρες, Βαλκανικές, αλλά και Ασιατικές. Είναι, λοιπόν, πολύ πιθανό ένας ειδικός ψυχικής υγείας να κληθεί να αξιολογήσει την αντιληπτική, αλλά και την ψυχοσυναισθηματική κατάσταση ενός παιδιού θύματος σεξουαλικής βίας που προέρχεται από διαφορετικό πολιτισμικό πλαίσιο. Από τα ως τώρα ερευνητικά δεδομένα, προκύπτει ότι οι γνωστικές διαδικασίες είναι οικουμενικές, με την έννοια ότι όλοι οι άνθρωποι- ανεξαρτήτως πλαισίου- τις διαθέτουν και τις χρησιμοποιούν. Διαπολιτισμικές διαφορές, ωστόσο, υπάρχουν τόσο ως προς τον τρόπο απόκτησης αυτών των οικουμενικών διεργασιών, όσο και ως προς το περιεχόμενό τους. Ιδιαίτερη προσοχή απαιτείται, επίσης, στην χορήγηση τεστ σε παιδιά που προέρχονται από διαφορετικό πολιτισμικό και κοινωνικό πλαίσιο, καθώς είναι πιθανόν να μην είναι κατάλληλα για άτομα μη Δυτικών πολιτισμών. Επιπροσθέτως, η δυσκολία στην γλώσσα, αλλά και οι διαφορές σε αξίες, μεταξύ ειδικού και παιδιού/ οικογένειας είναι πιθανόν να προκαλέσουν εμπόδια στην επικοινωνία, αλλά και πιθανές παρεξηγήσεις, αλλοιώνοντας τα αποτελέσματα της αξιολόγησης. Όλα αυτά τα προβλήματα θα παρουσιαστούν, με προτάσεις για την επίλυσή τους, με απώτερο στόχο την όσο το δυνατόν εγκυρότερη

αξιολόγηση της αντιληπτικής και ψυχοσυναισθηματικής κατάστασης ενός παιδιού/ θύματος σεξουαλικής βίας.

S10.2 Ψυχοιατροδικαστική εξέταση παιδιών θυμάτων που συμμετέχουν στην ακροαματική διαδικασία

Κατέρη Ε., Ψαρράκου Μ., Αγαπητού Κ., Βρεττοπούλου Μ., Μπουρούς Μ., Νιϊίδης Γ., Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού

Τα τελευταία χρόνια κρίνεται και στην Ελλάδα, αναγκαία και απαραίτητη η τεκμηριωμένη ψυχοιατροδικαστική εξέταση των παιδιών - θυμάτων κατά τη διάρκεια της ανακριτικής διαδικασίας. Η συνέντευξη από ένα παιδί που έχει εμπειρία κάποιας μορφής κακοποίησης δεν είναι εύκολη. Το παιδί – θύμα προσέρχεται ήδη βαθιά τραυματισμένο από την κακοποίηση αλλά και από τις πολλαπλές συνεντεύξεις που έχει αναγκαστεί να δώσει κάθε φορά σε διαφορετικούς συνεντευκτές που το επηρεάζουν και το καθιστούν απρόθυμο να συνεχίσει στην ακροαματική διαδικασία. Επίσης, λόγω της διπλής ιδιότητας του παιδιού θύματος, το παιδί/έφηβος είναι ταυτόχρονα θύμα και μάρτυρας, συχνά ο μόνος μάρτυρας της υποτιθέμενης κακοποίησης, τίθεται απαραίτητη να αξιολογηθεί η ικανότητά του για κατάθεση. Στόχος λοιπόν της παρούσας παρουσίασης είναι να καταγράψει τα εργαλεία και τις μεθόδους που απαιτούνται για την εκτίμηση της αντιληπτικής ικανότητας ανηλίκων, που εμπλέκονται σε υποθέσεις σεξουαλικής βίας ως θύματα ή/και μάρτυρες και καλούνται να καταθέσουν στις δικαστικές αρχές, λαμβάνοντας υπόψιν: την ιδιαιτερότητα του ανήλικου που καλείται να προσαρμοστεί σε ένα πλαίσιο που έχει διαμορφωθεί με όρους ενηλίκων, τα πολλαπλά συναισθήματα που το κατακλύζουν κατά τη διάρκεια μιας ψυχοιατροδικαστικής εξέτασης καθώς και τους τρόπους τους οποίους πρέπει να χρησιμοποιήσει ο ειδικός ψυχικής υγείας ώστε να αποφύγει ακόμα μια φορά μια ενδεχόμενη – συστημική αυτή την φορά – κακοποίηση.

S10.3 Η εκτίμηση της αντιληπτικής ικανότητας παιδιών με αναπηρίες

Βρεττοπούλου Μ., Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού

Οι ειδικοί ψυχικής υγείας θα πρέπει να δώσουν ιδιαίτερη προσοχή κατά την ψυχοιατροδικαστική εξέταση παιδιών που προέρχονται από ειδικές ομάδες του πληθυσμού, όπως τα παιδιά με αναπηρίες, καθώς τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που παρουσιάζουν ως προς την μάθηση, την επικοινωνία, τις σχέσεις και την κοινωνικοποίηση συχνά τα καθιστούν “ευάλωτους” και “μη αξιόπιστους” μάρτυρες. Στην παρουσίαση θα γίνει αναφορά στα καίρια δεοντολογικά και πρακτικά ζητήματα που ενδέχεται να προκύψουν κατά την αξιολόγηση της αντιληπτικής ικανότητας των παιδιών θυμάτων/ μαρτύρων με αναπηρίες και θα εξεταστούν οι τρόποι προσαρμογής της ψυχοιατροδικαστικής εξέτασης στις ειδικές υλικοτεχνικές και επικοινωνιακές ανάγκες των συγκεκριμένων παιδιών. Στόχος είναι να μπορούν να αξιοποιηθούν στο μέγιστο οι σωματικές δομές και λειτουργίες που παραμένουν λειτουργικές και δεν έχουν υποστεί βλάβη, ώστε να διευκολυνθούν κατάλληλα κατά την κατάθεσή τους και να περιοριστούν οι περιπτώσεις αποκλεισμού τους από την ακροαματική διαδικασία λόγω δυσκολιών που συνδέονται με την αναπηρία και όχι με την μη αξιοπιστία τους ως μάρτυρες αυτή καθαυτή.

S10.4 Επιπολασμός σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών και νομοθετικό πλαίσιο

Αγαπητού Κ., Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού

Η σεξουαλική βία ενάντια στα παιδιά και τους εφήβους είναι μια από τις μορφές κακοποίησης, που, σύμφωνα με την καμπάνια του Συμβουλίου της Ευρώπης 1 στα 5 (2011), αφορά 1 στα 6 αγόρια και 1 στα 4 κορίτσια στις ευρωπαϊκές χώρες. Λαμβάνοντας υπόψιν τη μυστικότητα του φαινομένου, τις περιπτώσεις που δεν αναφέρονται στις αρχές και είτε παραμένουν κρυφές ανάμεσα στο θύτη και το θύμα είτε δεν αναφέρονται ακόμα κι αν κάποιος τρίτος γνώριζε γι’ αυτές, υποθέτουμε ότι οι διαστάσεις της είναι ακόμα μεγαλύτερες. Η διαδικασία της αποκάλυψης της σεξουαλικής βίας από ένα παιδί – θύμα είναι μια εξαιρετικά δύσκολη κι επώδυνη διαδικασία και διέρχεται από συγκεκριμένα στάδια. Πολλές φορές προσκρούει στην έλλειψη εκπαίδευσης και την απουσία ενός ενιαίου πρωτοκόλλου, στο οποίο να υπόκεινται οι επαγγελματίες που εμπλέκονται στη διερεύνηση τέτοιων υποθέσεων, με αποτέλεσμα η δευτερογενής θυματοποίηση των παιδιών και των εφήβων να είναι συχνά αναπόφευκτη. Έχει ιδιαίτερη

αξία, λοιπόν, να μελετηθεί το νομικό πλαίσιο, το οποίο καθορίζει την προανακριτική και ανακριτική διαδικασία αφενός και την εκδίκαση μιας τέτοιας υπόθεσης αφετέρου προκειμένου η απόδοση δικαιοσύνης και η διερεύνηση της αλήθειας να έχει το μικρότερο δυνατό κόστος για τα παιδιά – θύματα ή/και μάρτυρες ενός μεμονομένου ή κατά συρροή επεισοδίων σεξουαλικής βίας. Η ελληνική νομοθεσία, έχοντας διαχωρίσει την εκτίμηση της αντιληπτικής ικανότητας των παιδιών – μαρτύρων από τη διαδικασία της πραγματογνωμοσύνης καθιστά την ανάγκη ενός τέτοιου οδηγού απαραίτητη.

Στρογγυλό Τραπέζι

Διαχείριση της κρίσης στην τοπική κοινωνία

Πρόεδρος: Γαλανάκη Ε., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Συζητήτρια: Γαλανάκη Ε., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στέγη ανηλίκων Ηρακλείου: Προβλήματα και προοπτικές

Βερίγου Ε., Επιμελήτρια Ανηλίκων, Κοινωνική λειτουργός

Γνωρίζω, μιλάω, αλλάζω - Αποτίμηση του προγράμματος ψυχοκοινωνικής στήριξης παιδιών και εφήβων στο νομό Ρεθύμνου

Τσουβέλας Γ., Δημητρακάκη Χ., Γκούβερη Μ., Μονάδα Ψυχοκοινωνικής Παρέμβασης Ρεθύμνου

Ο ρόλος των κοινωνικών υπηρεσιών του Δήμου Ρεθύμνης σε περιόδους κρίσης

Βαονάκη Α., Κοινωνική Υπηρεσία - Κέντρο Συμβουλευτικής Υποστήριξης Γυναικών Θυμάτων Βίας Δήμου Ρεθύμνης

Μπουρνέλης Μ., Κοινωνική Υπηρεσία Δήμου Ρεθύμνης

Εγώ θα μείνω: Δίνοντας ξανά νόημα στις αξίες στην Ελλάδα της κρίσης

Πατεράκη Α., Φοιτήτρια Π.Τ.Π.Ε., Πανεπιστημίου Κρήτης

Η δομή των ΚΑΠΗ: Επιπτώσεις από την οικονομική κρίση

Βασιλάκης Β. ΚΑΠΗ Ρεθύμνου

Θεματική Συνεδρία 16

Ζητήματα οικογένειας-γονεϊκότητας και συμβουλευτικής

Πρόεδρος: Πετρογιάννης Κ., Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Ο68

Το γονεϊκό στυλ της μητέρας και το άγχος των παιδιών

Φουκαράκη Χ., Παπαδάκη-Μιχαηλίδη Ε., Καραδήμας Ε., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Το γονεϊκό στυλ ή η γονεϊκή τυπολογία (parenting style) της μητέρας αφορά το σύνολο των στάσεων και των συμπεριφορών που υιοθετεί μια μητέρα απέναντι στο παιδί της. Οι συγκεκριμένες στάσεις και οι συμπεριφορές της μητέρας δημιουργούν ένα συγκεκριμένο και σχετικά σταθερό ψυχολογικό κλίμα μέσα στο οποίο αναπτύσσεται το παιδί (Darling & Steinberg, 1993). Έχει διαπιστωθεί ότι τα παιδιά που θεωρούν τους γονείς τους αυταρχικούς, έχουν υψηλό άγχος προδιάθεσης, εκείνα που θεωρούν τους γονείς τους υποστηρικτικούς, έχουν χαμηλό άγχος προδιάθεσης, ενώ όσα παιδιά αντιλαμβάνονται τους γονείς τους ως επιτρεπτικούς έχουν το χαμηλότερο άγχος προδιάθεσης (Wolfradt, Hempel & Miles, 2003). Επίσης, έχει διαπιστωθεί ότι υπάρχει πολύ στενή σχέση ανάμεσα στη μητρική υπερ-εμπλοκή, τον επικριτικό τρόπο

διαπαιδαγώγησης της μητέρας και το άγχος των παιδιών (Gar & Hudson, 2008). Στον ελληνικό χώρο ωστόσο, το εν λόγω θέμα δεν έχει διερευνηθεί αρκετά. Η παρούσα μελέτη επιχειρεί να προσθέσει σημαντικές πληροφορίες στην περιορισμένη ελληνική βιβλιογραφία και να αποτελέσει ένα έναυσμα για περαιτέρω μελέτη του θέματος. Συγκεκριμένα, εξετάζεται το γονεϊκό στυλ που εφαρμόζει η μητέρα κατά τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών της, σε σχέση με το άγχος που εκδηλώνουν τα παιδιά. Αξιολογήθηκαν οι αυτοαναφορές των παιδιών για το πώς τα ίδια αντιλαμβάνονται τον τρόπο της διαπαιδαγώγησης της μητέρας τους, ενώ παράλληλα μελετήθηκε το άγχος των παιδιών. Στην έρευνα συμμετείχαν 252 μαθητές της ΣΤ΄ τάξης Δημοτικού από σχολεία της Κρήτης. Το γονεϊκό στυλ (υποστηρικτικός, επιτρεπτικός, αυταρχικός, αυστηρός τύπος) αξιολογήθηκε μέσα από το «Ερωτηματολόγιο Αντιλήψεων των Παιδιών για την Τυπολογία της μητέρας» (Αντωνοπούλου & Τσίτσας, 2011). Για την αξιολόγηση του άγχους (Άγχος Κατάστασης – Άγχος Προδιάθεσης) χρησιμοποιήθηκε το «Ερωτηματολόγιο Άγχους Κατάστασης – Προδιάθεσης για Παιδιά» (Ψυχουντάκη, 1995 • Psychountaki, Zervas, Karteroliotis & Spielberger, 2003). Συζητούνται τα αποτελέσματα της έρευνας, όπως και οι επιπτώσεις του γονεϊκού στυλ που εφαρμόζει η μητέρα στο άγχος των παιδιών και προτείνονται επιπλέον μελέτες στο ίδιο θέμα.

069

Οι επιδράσεις του δεσμού που διατηρούν οι μητέρες με τους συντρόφους τους και η γονεϊκή τυπολογία που εφαρμόζουν σε σχέση με τα προβλήματα της σκέψης και της βραχύχρονης μνήμης των παιδιών τους

Κτιστάκη Μ., Παπαδάκη-Μιχαηλίδη Ε., Καφέτσιος Κ., Καραδήμας Ε., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η ικανότητα της μητέρας να φροντίζει τα παιδιά της επηρεάζεται από την ποιότητα της σχέσης που διατηρεί με το σύντροφό της (Bowlby, 1969, 1982). Ειδικότερα, όταν μητέρα αντιλαμβάνεται τον σύντροφό της σαν συναισθηματικά διαθέσιμο και ικανό να της προσφέρει ασφάλεια, αποκτά κάποια θετικά συναισθήματα τα οποία αντανακλώνται σε πολλούς βασικούς τομείς της ανάπτυξης των παιδιών της. Επιπρόσθετα οι πρακτικές ανατροφής που εφαρμόζει η μητέρα, συνδέονται άμεσα με την ανάπτυξη των ικανοτήτων των παιδιών (Darling & Steinberg, 1993). Τέλος η εργαζόμενη μνήμη, που αφορά τη σύντομη και αισθητήρια αποθήκευση πληροφοριών, αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την ικανότητα μάθησης, ομιλίας, ανάγνωσης, και επίλυσης προβλημάτων των παιδιών. Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να μελετηθεί εάν η ποιότητα του συναισθηματικού δεσμού που διατηρούν οι μητέρες με τους συντρόφους τους, όπως και οι πρακτικές ανατροφής που εφαρμόζουν οι μητέρες, συνδέονται με τα προβλήματα στη σκέψη και με τη βραχύχρονη μνήμη των παιδιών. Στην έρευνα έλαβαν μέρος 137 μητέρες και τα παιδιά τους. Για την αξιολόγηση της συναισθηματικής σχέσης του ζευγαριού χορηγήθηκε η «Κλίμακα Βιωμάτων στις Διαπροσωπικές Σχέσεις» (Brennan, Clark & Shaver, 1998). Ο τρόπος ανατροφής των παιδιών αξιολογήθηκε με το «Εργαλείο Γονεϊκής Τυπολογίας» (Robinson et. al., 2001). Η ύπαρξη προβλημάτων στη σκέψη των παιδιών αξιολογήθηκε με την Κλίμακα Achenbach (CBCL-YSR) και η βραχύχρονη μνήμη τους αξιολογήθηκε με τις κλίμακες Μνήμη Αριθμών και Σύμβολα με την ελληνική έκδοση του WISC III (Γεώργας κ.α., 1997). Οι αναλύσεις έδειξαν ότι η ποιότητα του ερωτικού δεσμού που διατηρούν οι μητέρες με τον σύντροφό τους και η μορφή της διαπαιδαγώγησης που εφαρμόζουν οι ίδιες, συνδέονται σημαντικά με την ύπαρξη προβλημάτων σκέψης στα παιδιά και με τη βραχύχρονη μνήμη τους. Συζητώνται τα ευρήματα της παρούσας εργασίας σε σχέση με τα ευρήματα παρεμφερών ερευνών και προτείνεται περαιτέρω διερεύνηση του θέματος.

070

Η συμβουλευτική δράση των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης: Η διερεύνηση αντιλήψεων και στάσεων των γονέων για τη συμβουλευτική οικογενειών μαθητών με σύνδρομο DOWN

Ραΐτσου Θ., Ράλλη Α., Σάλμοντ Ε., Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Η παρούσα έρευνα διερευνά την ανάγκη επιμόρφωσης εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για άσκηση συμβουλευτικής σε γονείς μαθητών με σύνδρομο down. Χρησιμοποιήθηκε ειδικά διαμορφωμένο ερωτηματολόγιο το οποίο διανεμήθηκε σε τρεις γεωγραφικές περιοχές της Ελλάδας. Οι γονείς των μαθητών οι οποίοι συμμετείχαν είχαν επιλέξει είτε γενικό είτε ειδικό σχολείο για τα παιδιά τους. Είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν σε ποιον θα απευθυνθούν για συμβουλευτική υποστήριξη, αν ένιωθαν την ανάγκη, αν

γνώριζαν τη δυνατότητα παροχής και αν ήθελαν να απευθυνθούν, είτε στους εκπαιδευτικούς της σχολικής μονάδας είτε εκτός αυτής. Βρέθηκε ότι οι απόψεις των γονέων διαφέρουν ανάλογα με τον τύπο σχολικής μονάδας τον οποίο παρακολουθούν τα παιδιά τους, με τις εκπαιδευτικές μεθόδους τις οποίες χρησιμοποιούν οι εκπαιδευτικοί, με τις σχέσεις και τη συχνότητα συναντήσεων τους με τους εκπαιδευτικούς, με τη μαθησιακή πορεία των παιδιών τους και με τη δυνατότητα συμμετοχής τους στη σχολική ζωή του παιδιού τους. Προκύπτει ότι οι γονείς έχουν ανάγκη άσκησης συμβουλευτικής για το παιδί με σύνδρομο down και την εκπαίδευσή του, κυρίως, από τους εκπαιδευτικούς της σχολικής μονάδας στην οποία βρίσκεται το παιδί τους.

Ο71 **Εκπαίδευση των γονέων για τις εξελικτικές ανάγκες των εφήβων: Ο ρόλος των προγραμμάτων "Σχολές Γονέων" του ΙΝΕΔΙΒΙΜ ως κρίκος σύνδεσης σχολείου και οικογένειας**

Παπαδόπουλος Δ., Υπεύθυνος Εκπαίδευσης & Εποπτείας Σχολών Γονέων Ανατολικής Αττικής - ΙΝΕΔΙΒΙΜ

Πατριαρχέα Μ., Ψυχολόγος – Εκπαιδύτρια Σχολών Γονέων Ανατολικής Αττικής

Ο στόχος της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιάσει : α) τις σύνθετες γνωστικές, συναισθηματικές και ψυχοκοινωνικές ανάγκες των εφήβων, β) πως οι γονείς μέσω της εκπαίδευσης τους στα πλαίσια του προγράμματος "Σχολές Γονέων" που διοργανώνονται από το ίδρυμα νεολαίας και δια βίου μάθησης μπορούν να κατανοήσουν καλύτερα τους εφήβους και να διαχειριστούν λειτουργικά τα "αιτήματα" τους, να τους υποστηρίξουν και να τους καθοδηγήσουν προς την ενηλικίωση παρέχοντας ένα σταθερό και ασφαλές πλαίσιο ψυχοσυναισθηματικής φροντίδας σεβόμενοι τις ανάγκες τους για ψυχικό χώρο και χρόνο, και γ) τον έμμεσο τρόπο όπου οι Σχολές Γονέων αποτελούν ένα σημαντικό συνδετικό κρίκο συνεργασίας μεταξύ σχολείου - οικογένειας και κοινότητας.

Θεματική Συνεδρία 17

Διαγνωστικές και παρεμβατικές προσεγγίσεις

Πρόεδρος: Κ. Πετρογιάννης, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Ο72 **Η επίδραση της ηλικίας και της αυτοαξιολογούμενης επίδοσης στη χρήση στρατηγικών μάθησης της Αγγλικής ως ξένης γλώσσας**

Πλατσίδου Μ., Σιπητάνου Α., Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Η χρήση στρατηγικών μάθησης στην απόκτηση ξένης γλώσσας έχει ερευνηθεί εκτεταμένα, κυρίως όμως σε ενήλικο πληθυσμό και λιγότερο σε παιδιά και εφήβους. Οι λιγοστές σχετικές έρευνες συμφωνούν ότι οι μαθητές σχολικής ηλικίας, όπως οι ίδιοι αναφέρουν, χρησιμοποιούν τουλάχιστον σε μέτριο βαθμό στρατηγικές μάθησης (π.χ., μνημονικές, γνωστικές, μεταγνωστικές κτλ.). Όμως, τα ευρήματα για το είδος των στρατηγικών που προτιμούν διαφέρουν από χώρα σε χώρα (π.χ., Ardasheva & Tretter, 2013. Lan & Oxford, 2003. Βρεττού, 2011). Δεδομένου ότι η μάθηση ξένης γλώσσας ξεκινά από την παιδική ηλικία και κλιμακώνεται στην εφηβική, είναι χρήσιμο να μελετηθούν οι στρατηγικές που προτιμούν να χρησιμοποιούν οι μαθητές στις διάφορες σχολικές βαθμίδες, ο βαθμός στον οποίο τις χρησιμοποιούν και πώς η χρήση των στρατηγικών επηρεάζεται από την προσωπική τους εκτίμηση για την επίδοσή τους στην ξένη γλώσσα. Στην έρευνα συμμετείχαν 1203 μαθητές από την Δ΄ τάξη Δημοτικού ως την Γ΄ Γυμνασίου, δηλαδή ηλικίας περίπου 10 ως 15 ετών, οι οποίοι εξετάστηκαν με το Strategy Inventory for Language Learning (Oxford, 1990). Όπως ανέφεραν, οι μαθητές κάνουν μέτρια χρήση των στρατηγικών μάθησης κατά την εκμάθηση της Αγγλικής ως ξένης γλώσσας, και ο βαθμός χρήσης μειώνεται με το πέρασμα της ηλικίας. Οι στρατηγικές που προτιμούν περισσότερο είναι οι μεταγνωστικές και οι συναισθηματικές και λιγότερο οι στρατηγικές αντιστάθμισης και οι μνημονικές. Κατά την προσωπική τους εκτίμηση, το επίπεδό τους στα Αγγλικά ήταν καλό. Όπως αναμενόταν, οι μαθητές με το υψηλότερο επίπεδο ανέφεραν πιο συχνή χρήση στρατηγικών συγκριτικά με τους μαθητές μεσαίου και χαμηλού επιπέδου στην αγγλική γλώσσα. Οι μαθητές μεσαίου επιπέδου χρησιμοποιούσαν στρατηγικές συχνότερα από τους μαθητές χαμηλού επιπέδου. Τέλος,

δεν βρέθηκαν διαφορές ως προς τις στρατηγικές που προτιμούσαν οι μαθητές των τριών επιπέδων. Τέλος, θα συζητηθούν οι συνέπειες που προκύπτουν για τη διδασκαλία και την εκμάθηση της ξένης γλώσσας από παιδιά σχολικής και εφηβικής ηλικίας.

073

Σχήματα συμφωνικής αρμονίας: νέα δεδομένα μιας μελέτης περίπτωσης

Τζακόστα Μ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η συμφωνική αρμονία (ΣΑ), δηλαδή η εναρμόνιση/εξομοίωση συμφώνων βάσει συγκεκριμένων φωνολογικών αρχών, είναι μια διαδικασία η οποία διευκολύνει τη φωνολογική ανάπτυξη των παιδιών διαγλωσσικά (βλ. ενδεικτικά Goad 2001, για τα αγγλικά, Levelt 1994, για τα ολλανδικά, Tzakosta 2007, για τα ελληνικά). Ωστόσο, οι μορφές ΣΑ οι οποίες εμφανίζονται στον ελληνικό παιδικό λόγο διαφέρουν από αυτές άλλων γλωσσών. Στα αγγλικά και ολλανδικά τα βασικά χαρακτηριστικά της ΣΑ είναι ότι, αφενός, τα υπερωικά/ραχιαία σύμφωνα είναι αυτά που προκαλούν ΣΑ, αφετέρου, η ΣΑ είναι κυρίως υποχωρητική, δηλαδή τα εναρμονιζόμενα σύμφωνα βρίσκονται στα αριστερά των εναρμονιζόντων/προκλητών της ΣΑ σε μία λέξη (1α). Στα ελληνικά, τα σχήματα ΣΑ χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερη ποικιλία. Αφενός, τα κορονιδικά τεμάχια είναι κατά συντριπτική πλειοψηφία προκλητές ΣΑ η οποία είναι κυρίως υποχωρητική (1β), χωρίς να απουσιάζουν οι περιπτώσεις προχωρητικής αρμονίας (1γ). - (1α) 'duck' -> [gok] «πάπια» - (1β) 'στό.μα' -> [ρό.μα] «στόμα» (S:2;10.02) - (1γ) 'bi.skó.to' -> [bi.bó.to] «μπισκότο» (S:2;02.28) - (1δ) 'pa.de.ló.ni' -> [na.nó.ni] «παντελόνι» (Chr.:1;05, 1;08) - (1ε) 'skú.pa' -> [fú.pa] «σκούπα» (Chr.:1;10, 2;01) Αναπτυξιακά δεδομένα ΣΑ στο λόγο ενός κοριτσιού ηλικίας 1;05-3;0 χρόνων το οποίο είναι φυσική ομιλήτρια της ελληνικής επιβεβαιώνουν το γεγονός ότι τα κορονιδικά τεμάχια συνιστούν τους κατεξοχήν προκλητές ΣΑ εφόσον όμως η κατεύθυνση της ΣΑ είναι υποχωρητική (1δ). Με άλλα λόγια, υπάρχει αιτιακή σχέση μεταξύ της κατεύθυνσης που παίρνει η ΣΑ και των προκλητών της. Τα χειλικά είναι οι δεύτεροι σε προτίμηση προκλητές της ΣΑ (1ε). Τα νέα δεδομένα υπογραμμίζουν ότι η προτίμηση στα κορονιδικά τεμάχια ως προκλητές της ΣΑ οφείλεται σε συγκεκριμένους αλληλοεπιδρώντες παράγοντες. Αυτοί είναι παράγοντες, πρώτον, θεωρητικοί, καθώς τα κορονιδικά σύμφωνα διαθέτουν την απλούστερη εσωτερική δομή, και, δεύτερον, παράγοντες στατιστικής σημαντικότητας, δεδομένου ότι τα κορονιδικά σύμφωνα είναι τα συχνότερα εμφανιζόμενα στο λόγο των ενήλικων φυσικών ομιλητών. Στην παρουσίασή μας επιπλέον θα συζητήσουμε τρόπους αξιοποίησης των παραπάνω πορισμάτων για τη διδασκαλία της ελληνικής ως μητρικής και ξένης γλώσσας.

074

Ο ρόλος της ομάδας εμπειρίας τύπου ομαδικοαναλυτικού ψυχοδράματος και εικαστικής ψυχοθεραπείας σε πρόγραμμα κλινικής εκπαίδευσης

Μπασιάλλα Φ.Ζ., Χαιροπούλου Μ., Κουστερίδου Α., Σύκα Γ., Πουλασουκίδου Μ., Απότση Μ., Προκοπούλου Α., Αβραμίδου Ε., Φωκάς Κ., Α΄ Πανεπιστημιακή Ψυχιατρική Κλινική, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Θα παρουσιαστεί ο ρόλος της ομάδας εμπειρίας τύπου ομαδικοαναλυτικού ψυχοδράματος και τύπου εικαστικής ψυχοθεραπείας στο πλαίσιο του Εκπαιδευτικού Προγράμματος Κλινικής Εκπαίδευσης στην Παθολογία του Λόγου, που πραγματοποιείται στην Α΄ Ψυχιατρική Κλινική Α.Π.Θ. του ΓΝ «Παπαγεωργίου». Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του εκπαιδευτικού προγράμματος είναι η βιωματική εμπειρία των συμμετεχόντων σε ομάδα εμπειρίας εικαστικής ψυχοθεραπείας και ομαδικοαναλυτικού ψυχοδράματος. Η "ομάδα εμπειρίας" δεν έχει θεραπευτικό σκοπό αλλά προσδοκά να διδάξει, μέσα από την εμπειρία, τι είναι η εικαστική ψυχοθεραπεία και το ψυχόγραμμα καθώς και τις εφαρμογές τους σε διάφορα πλαίσια. Οι ομάδες εμπειρίας είναι ένας γνωστός και δοκιμασμένος τρόπος εκπαίδευσης που στο συγκεκριμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα ευελπιστεί να εισάγει τους εκπαιδευόμενους σε «τεχνικές» με δυναμικό και διεπιστημονικό χαρακτήρα. Η εισαγωγή αυτού του δομημένου πλαισίου βιωματικής εμπειρίας πιστεύουμε ότι συμβάλλει στην αλληλουχία των θεωρητικών παρουσιάσεων με την πρακτική άσκηση, προσφέροντας έναν επιπλέον ψυχολογικό χώρο όπου οι επί το πλείστον νέοι επαγγελματίες από διάφορους χώρους της εκπαίδευσης ή της ψυχικής υγείας, μπορούν να εκφραστούν και να δοκιμάσουν τον εαυτό τους "εν δράσει" (το "Εγώ εν δράσει" σύμφωνα με τον Foulkes) και στο «εδώ και τώρα». Η εκδραμάτιση και το παίξιμο

ρόλων στην ομάδα ψυχοδράματος, και οι τεχνικές της εικαστικής ψυχοθεραπείας ολοκληρώνουν τη δυναμική προσέγγιση και την επεξεργασία των κλινικών περιστατικών και επισημαίνουν την ανάγκη ενός διεπιστημονικού πλαισίου. Θα παρουσιαστούν, επίσης ορισμένα κλινικά περιστατικά από την πρακτική άσκηση των μελών του εκπαιδευτικού προγράμματος, στα οποία είναι εμφανής η αλληλουχία της βιωματικής εμπειρίας με την κλινική άσκηση.

075

Παρεμβατικές προσεγγίσεις: Η συμβουλευτική στις φυλακές ανηλίκων

Αντωνοπούλου Α., Μιχαλόπουλος Ι., Α.Σ.ΠΑΙ.ΤΕ.

Η φυλακή αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους κρατικούς θεσμούς με σκοπό τον σωφρονισμό των κρατουμένων μέσω της στέρησης της ελευθερίας τους, αλλά και την επαγγελματική και κοινωνική επανένταξή τους μετά την αποφυλάκισή τους. Ο εγκλεισμός των ατόμων στη φυλακή συνεπάγεται στέρηση της προσωπικής ελευθερίας τους, στέρηση συγκεκριμένων αγαθών και υπηρεσιών, στέρηση της αυτονομίας τους και της ασφάλειάς τους καθώς και σεξουαλική στέρηση. Η στέρηση των παραπάνω, καθώς και η ευρύτερη εμπειρία του εγκλεισμού, συνδέεται με σοβαρές ψυχολογικές επιπτώσεις στην υγεία των κρατουμένων, όπως για παράδειγμα αγχώδεις διαταραχές, κατάθλιψη, απόπειρες αυτοκτονίας και αυτοτραυματισμοί και ιδρυματισμός, καθιστώντας τη διαδικασία της ψυχολογικής συμβουλευτικής αλλά και της επαγγελματικής συμβουλευτικής αναγκαία για την ομαλή διαβίωση των κρατουμένων και τη μετέπειτα κοινωνική και εργασιακή τους επανένταξη. Η συμβουλευτική στα πλαίσια της φυλακής δεν αποτελεί μία μεμονωμένη διαδικασία, αλλά συντελείται και επηρεάζεται τόσο από το πλαίσιο της εκάστοτε φυλακής, όσο και της εκπαίδευσης που μπορεί να παρασχεθεί στους κρατούμενους, αλλά και των χαρακτηριστικών της ίδιας της συμβουλευτικής παρέμβασης. Κύριος σκοπός της συμβουλευτικής παρέμβασης στο πλαίσιο της φυλακής, λοιπόν, είναι η ενίσχυση του κινήτρου των κρατουμένων προκειμένου να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες για την ομαλή επανένταξή τους στην κοινωνία, είτε αυτό αφορά στην ολοκλήρωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας, είτε στην εξεύρεση εργασίας, είτε, τέλος, στην ψυχοκοινωνική τους ένταξη ευρύτερα. Στην παρούσα εργασία η μέθοδος που ακολουθείται είναι η βιβλιογραφική ανασκόπηση των βασικότερων θεωριών για τη συμβουλευτική παρέμβαση στα πλαίσια της φυλακής, καθώς και η ποιοτική μέθοδος έρευνας με τη χρήση ημι-δομημένης συνέντευξης από συμβούλους ψυχολόγους και συμβούλους επαγγελματικού προσανατολισμού που έχουν εργαστεί σε πλαίσια φυλακών και ειδικότερα φυλακών ανηλίκων.

076

Η επίδραση της ηλικίας, του φύλου και της νοημοσύνης στη δημιουργική σκέψη παιδιών προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας

Καραμπίνη Ζ., Κουρμουσά Α., Παυλίδη Ε., Τρούλη Κ., Λιναρδάκης Μ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σκοπό της ερευνάς αποτελεί η μελέτη της δημιουργικής σκέψης στο λόγο, στη σχεδίαση και στην κίνηση παιδιών προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας. Ειδικότερα, επιδιώκουμε τη διερεύνηση της επίδρασης που μπορεί να ασκεί η ηλικία, το φύλο και η νοημοσύνη στην ανάπτυξη της δημιουργικής σκέψης παιδιών 4 έως 7 ετών. Για την αξιολόγηση της δημιουργικής σκέψης στο λόγο και στη σχεδίαση χρησιμοποιήθηκε το «Torrance test of creative thinking», το «Torrance Thinking Creatively in Action and Movement test» για τη μέτρηση της δημιουργικής σκέψης στην κίνηση και το «Raven Colored Progressive Matrices test» για την εξέταση της μη λεκτικής νοημοσύνης. Η δημιουργική σκέψη στο λόγο, τη σχεδίαση και την κίνηση των παιδιών ελέγχθηκε ως προς την ευχέρεια, την πρωτοτυπία, την ευελιξία και τη φαντασία στις απαντήσεις τους. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 75 παιδιά, 25 προνήπια, 25 νήπια και 25 παιδιά Α΄ τάξης δημοτικού, που φοιτούν σε δημόσια σχολεία (δείγμα από 9 νηπιαγωγεία και 1 δημοτικό σχολείο) των νομών Ηρακλείου και Ρεθύμνου. Για την ανάλυση των δεδομένων, χρησιμοποιήθηκαν μοντέλα ANCOVA με εξαρτημένες μεταβλητές τη δημιουργική σκέψη στο λόγο, στη σχεδίαση και στην κίνηση και ανεξάρτητες την ηλικία, το φύλο και τον δείκτη μη λεκτικής νοημοσύνης.

Η εμπειρία του διαδικτύου στην εφηβεία

Πρόεδρος: Τσούρτου Β., Πανεπιστήμιο Κρήτης

O77

Αναζήτηση στο διαδίκτυο, συναίσθημα και στόχοι επίτευξης: Μια παρέμβαση για την ανάπτυξη δεξιοτήτων αναζήτησηςΚρουσταλλάκη Δ., Κοκκινάκη Θ., Σίμος Π., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η καταγραφή της συμπεριφοράς αναζήτησης στο Διαδίκτυο μαθητών της Πέμπτης και Έκτης τάξης του Δημοτικού σχολείου και η εφαρμογή ενός διδακτικού προγράμματος με σκοπό οι μαθητές να αναπτύξουν δεξιότητες αναζήτησης πληροφοριών. Παράλληλα, μελετήθηκε το συναίσθημα των μαθητών διαχρονικά, και ειδικότερα πριν, κατά την διάρκεια και μετά από κάθε αναζήτηση. Τέλος, έγινε καταγραφή των προσανατολισμών των μαθητών στον στόχο χρησιμοποιώντας το μοντέλο 2X2 που περιλαμβάνει τέσσερις στόχους επίτευξης (μάθηση προσέγγιση και αποφυγή, επίτευξη προσέγγιση και αποφυγή) και εξετάστηκε η επίδραση που οι στόχοι ασκούν στο συναίσθημα κατά την αναζήτηση στο Διαδίκτυο. Η ανάλυση με μικτά μοντέλα έδειξε ότι η επίδοση των μαθητών στην αναζήτηση διαφοροποιήθηκε ανάμεσα στις δύο πειραματικές συνθήκες. Έτσι, οι μαθητές της πειραματικής ομάδας βελτιώθηκαν σε κάθε επόμενη συνάντηση, ενώ αντίθετα οι μαθητές της ομάδας ελέγχου παρέμειναν σταθεροί στην επίδοσή τους. Ακόμα, όλοι οι μαθητές ξεκίνησαν κάθε φορά να ψάχνουν πληροφορίες με μεγάλο θετικό και μικρό αρνητικό συναίσθημα. Κατά την διάρκεια κάθε αναζήτησης, το θετικό συναίσθημα παρέμεινε σταθερό ανάμεσα στις τρεις χρονικές στιγμές (αρχή, μέση και τέλος της αναζήτησης), ενώ το αρνητικό συναίσθημα αυξήθηκε λίγο κατά την πορεία της αναζήτησης και μειώθηκε κατά την ολοκλήρωσή της. Σε κάθε επόμενη συνάντηση το θετικό συναίσθημα παρέμεινε υψηλό, ενώ το αρνητικό συναίσθημα μειώθηκε σε μικρό βαθμό. Τέλος, διαπιστώσαμε ότι ο προσανατολισμός μάθηση-προσέγγιση άσκησε θετική επίδραση στο θετικό συναίσθημα, ενώ ο προσανατολισμός μάθηση-αποφυγή επηρέασε θετικά το αρνητικό συναίσθημα.

O78

Online gaming, social networking, και παρακίνηση σε έφηβους: Μια συστηματική ανασκόπηση της βιβλιογραφίαςΚατσούλης Σ., Χριστοδουλάκη Ι., Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Σκοπός της συγκεκριμένης εργασίας είναι η ανασκόπηση της πρόσφατης (2005 και μετά) βιβλιογραφίας σχετικά με τον εθισμό στα διαδικτυακά παιχνίδια και την κοινωνική δικτύωση, (Davis, 2001) σε σχέση με τα κίνητρα συμμετοχής στις παραπάνω δραστηριότητες των εθισμένων ατόμων. Έγινε αναζήτηση σε συγκεκριμένες βιβλιογραφικές βάσεις, με λέξεις κλειδιά 'motivation, intrinsic, extrinsic, internet, online, game, addiction'. Τα κριτήρια, αρχικά περιλάμβαναν μόνο μελέτες με ποσοτικές αναλύσεις και κίνητρα βάσει της θεωρίας του αυτοπροσδιορισμού (Deci & Ryan, 1985), όμως διευρύνθηκαν λόγω ελάχιστων μελετών, έχοντας τελικά ως αποτελέσματα 4 μελέτες αναφορικά με τα ηλεκτρονικά παιχνίδια και 4 ακόμα, σχετικές με τον εθισμό στην κοινωνική δικτύωση. Σχετικά με τα ηλεκτρονικά παιχνίδια, υπάρχει σχετική συμφωνία στη βιβλιογραφία, για τα άτομα που παρουσιάζουν προβληματική εμπλοκή με τα ηλεκτρονικά παιχνίδια και εμφανίζουν εσωτερική παρακίνηση σε αυτά (Yee, 2006) αλλά και φόβο αποφυγής της αποτυχίας (Chee, 2005). Εξαίρεση αποτελεί μια μελέτη η οποία καταλήγει σε αντίθετα συμπεράσματα. Αναφορικά με την κοινωνική δικτύωση, φαίνεται πως η συμμετοχή μπορεί να οδηγήσει σε εθισμό, εάν όμως χρησιμοποιηθεί σωστά, μπορεί τα άτομα που συμμετέχουν σε αυτή (κοινωνική δικτύωση) να είναι πιο κοινωνικά ακόμα και στις επαφές τους στον πραγματικό κόσμο, σε σχέση με τα άτομα που δεν συμμετέχουν σε ιστότοπους κοινωνικής δικτύωσης. Μια λύση στο φαινόμενο θα ήταν να επιχειρηθεί η υποβάθμιση του εσωτερικού κινήτρου μέσω της γνωστικής ασυμφωνίας (Wan & Chiou, 2007). Ο σχεδιασμός των παιχνιδιών και των ιστοσελίδων κοινωνικής δικτύωσης όμως είναι τέτοιος ώστε να μην υπονομεύει το εσωτερικό κίνητρο. Περαιτέρω έρευνα χρειάζεται προκειμένου να διαπιστωθεί το εύρος του φαινομένου στον Ελλαδικό χώρο, καθώς επίσης και οι πιθανές λύσεις του.

Μεγαλώνοντας με το διαδίκτυο: Από τα πρώτα ψηφιακά βήματα στην εφηβική υψηλή διαδικτυακή εμπλοκή

Τζαβέλα Ε., Μονάδα Εφηβικής Υγείας, Β' Παιδιατρική Κλινική Νοσοκομείου Π. & Α. Κυριακού

Παγουλάτου Α., Αμερικάνικο Κολλέγιο Ελλάδος (Deree College)

Καρακίτσου Χ., Αμερικάνικο Κολλέγιο Ελλάδος (Deree College)

Τσίτσικα Α., Μονάδα Εφηβικής Υγείας, Β' Παιδιατρική Κλινική Νοσοκομείου Π. & Α. Κυριακού

Εισαγωγή/Σκοπός: Το διαδίκτυο μπαίνει νωρίς στην ζωή των νέων και η χρήση του σταδιακά αυξάνεται και αλλάζει με την ηλικία. Παρότι οι υπάρχουσες ποσοτικές έρευνες έχουν εκτιμήσει τα ποσοστά συμμετοχής και τις ώρες χρήσης στην εφηβεία, δεν έχουν διερευνηθεί επαρκώς οι μηχανισμοί εξέλιξης της διαδικτυακής χρήσης από τα αρχικά βήματα στην αυξημένη εφηβική εμπλοκή. Στόχος της παρούσας ποιοτικής έρευνας ήταν να διερευνηθεί αναδρομικά πως εξελίσσεται η χρήση του διαδικτύου από την παιδική ως την εφηβική ηλικία. Μέθοδος: Η μελέτη αποτελεί μέρος της Ευρωπαϊκής έρευνας EU-NET-ADB που διεξήχθη σε επτά Ευρωπαϊκές χώρες κατά το 2011-2012. Στη παρούσα μελέτη χρησιμοποιήθηκαν 11 προσωπικές ημι-δομημένες συνεντεύξεις με Έλληνες εφήβους (7 αγόρια και 4 κορίτσια- μέση ηλικία 15.4 έτη) που φοιτούσαν σε 4 νομούς της χώρας, και είχαν υψηλό βαθμό εμπλοκής με το διαδίκτυο βάσει του Internet Addiction Test (IAT; Young, 1996). Οι συνεντεύξεις αναλύθηκαν βάσει της Θεμελιωμένης Θεωρίας (Grounded Theory). Αποτελέσματα και Συζήτηση: Οι σημερινοί έφηβοι περιέγραψαν τα πρώτα ψηφιακά τους βήματα να εξελίσσονται παράλληλα με την αναπτυξιακή τους πορεία και ωρίμανση από παιδί σε έφηβο. Η χρήση αρχικά περιορίζεται σε πληροφόρηση και παιχνίδια, και σταδιακά διευρύνεται μέσα από την εξοικείωση με το μέσο και τις δυνατότητες του, και μετά από την επαφή με ποικιλία εφαρμογών. Με την μετάβαση στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, η χρήση του διαδικτύου εκτοξεύεται ενισχυόμενη από αυξημένες διαδικτυακές δεξιότητες, συνθήκες μειωμένης γονικής επιτήρησης, και με την μύηση στα διαδικτυακά κοινωνικά δίκτυα. Στην μέση εφηβεία τα διαδικτυακά παιχνίδια μειώνονται και η διαδικτυακή επικοινωνία και αλληλεπίδραση προβάλλεται σαν πρωτεύουσα αναπτυξιακή ανάγκη και σαν πρωταρχική διαδικτυακή ασχολία. Η εμπλοκή αυξάνεται και το διαδίκτυο αποκτά κεντρικό ρόλο στην επικοινωνία, και γίνεται αναπόσπαστο κομμάτι της εφηβικής καθημερινότητας διευκολύνοντας την εφηβική ανάγκη «Να Κρατήσω τις Επαφές μου» και να αποφευχθεί αποκλεισμός από τα κοινωνικά δρώμενα. Συμπερασματικά, διαφαίνεται ότι το διαδίκτυο αποτελεί ένα αναπτυξιακό πλαίσιο για τους σημερινούς νέους.

Οι διαδικτυακές φιλίες των εφήβων και η ποιότητά τους

Κυνηγόπουλος Γ., Πανεπιστήμιο Αιγαίου / ΕΠΑ.Α. Λέρου

Η κατοχή έξυπνου τηλεφώνου και η χρήση διαδικτύου στους νέους παρουσιάζουν αυξητικές τάσεις τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς. Η διάδοση τους οφείλεται εν μέρει στην εμφάνιση ιστότοπων κοινωνικής δικτύωσης, οι οποίοι προσφέρουν πολύ περισσότερες δυνατότητες επικοινωνίας σε σχέση με το παρελθόν. Καθώς η επικοινωνία μέσω διαδικτύου λαμβάνει σημαντικές διαστάσεις με το πέρασμα του χρόνου χρήζει διερεύνησης η πιθανή επίδραση της στις φιλικές σχέσεις. Υπό αυτό το πρίσμα, διεξήχθη έρευνα σε έφηβους μαθητές, σε μια προσπάθεια εκτίμησης της ποιότητας της φιλίας που αναπτύσσουν ερχόμενοι σε επαφή με κάποιον για πρώτη φορά μέσω διαδικτύου. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι πρόκειται κυρίως για περιστασιακές διαδικτυακές φιλίες, οι οποίες – δεδομένης της μικρής τους διάρκειας έως σήμερα – δεν χαρακτηρίζονται από την οικειότητα που συνδέει τους στενούς φίλους. Επιπλέον, η ευχάριστη παρέα αναδεικνύεται ως ο πιο σημαντικός λόγος συμμετοχής σε ιστότοπους κοινωνικής δικτύωσης. Τέλος, ο υψηλός αριθμός διαδικτυακών φίλων σχετίζεται με μειωμένη ποιότητα στις σχέσεις αυτές.

Η γένεση της μοναξιάς υπό το φως της διυποκειμενικότητας

Ομιλήτρια: Ευαγγελία Γαλανάκη, Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Πρόεδρος: Μαρία Μαρκοδημητράκη, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Στην ομιλία αυτή, επιχειρείται η προσέγγιση της πανανθρώπινης εμπειρίας της μοναξιάς, και ιδίως των πρωταρχών και της αναπτυξιακής πορείας της, υπό το φως της θεωρίας της έμφυτης διυποκειμενικότητας ή συντροφικότητας, όπως την ανέπτυξε ο Colwyn Trevarthen, αλλά και με αναφορές στο έργο του Daniel Stern και του Stein Bråten. Υποστηρίζουμε ότι η διυποκειμενική οπτική είναι μια ιδιαίτερα γόνιμη οπτική της γένεσης της μοναξιάς, παρά το ότι η μοναξιά δεν έχει εξεταστεί μέχρι τώρα από την οπτική αυτή. Συζητούμε τη μοναξιά ως μια πολύπλοκη, δυναμική και αναγκαία συγκίνηση, μια σχεσιακή συγκίνηση. Τη θεωρούμε συγκινησιακή έκφραση όχι μόνο του δεσμού για φροντίδα, αλλά και του δεσμού για συντροφικότητα. Θα μπορούσε ακόμη να θεωρηθεί πρωτογενής ηθική συγκίνηση, που συνδέεται με τις άλλες πρωτογενείς ηθικές συγκινήσεις, την υπερηφάνεια και τη ντροπή, ένας αποκλεισμός από τη συν-δημιουργία του νοήματος. Η δυσκολία ή αποτυχία στο μοίρασμα – στη συνήχηση, τη συρρυθμία, τη συμπάθεια, την εκδήλωση της έμφυτης επικοινωνιακής μουσικότητας, τις πρώτες εκδηλώσεις του διαλόγου, τις στιγμές συνάντησης, τη συν-δημιουργία του χρόνου – είναι στις ρίζες της μοναξιάς. Από την αρχή της ζωής, όταν λείπει ο πραγματικός άλλος, ο δυνητικός άλλος παίρνει τη θέση του και προστατεύει τον άνθρωπο από τη μοναξιά, αλλά, αργά ή γρήγορα, πρέπει να δώσει τη θέση του στον πραγματικό άλλο. Αναλύουμε τη μοναξιά και ως ένα έμφυτο διυποκειμενικό κίνητρο, που μας ωθεί στο επικοινωνείν με πρόσωπα, σε αντιδιαστολή προς το πράττειν με αντικείμενα. Υποστηρίζουμε, ακόμη, ότι η δυσκολία στη συν-δημιουργία συγκινησιακών αφηγήσεων, στη συλλογική αφήγηση ιστοριών, βλάπτει το αίσθημα του ανθρώπου ότι ανήκει ως μέλος σε μια κουλτούρα, ότι έχει εμβαπτιστεί και εξακολουθεί να εμβαπτίζεται σε αυτήν και ότι είναι ικανός να συμβάλει σε αυτήν «γνωρίζοντας και πράττοντας». Κατά το διυποκειμενικό παράδοξο, η επίγνωση του εαυτού είναι ουσιαστικά συνεργατική επίγνωση. Η διαλεκτική ανάμεσα στην αμοιβαία ρύθμιση και στην αυτορρύθμιση εκφράζει το ανθρώπινο έργο της διαρκούς αναζήτησης μιας ισορροπίας ανάμεσα στην εξάρτηση από τους άλλους και στην αυτονομία, στην οδύνη της μοναξιάς και στην αναγκαιότητα της μόνωσης. Επιλέγοντας από ένα μεγάλο σώμα ερευνών, αναφέρουμε μερικές σημαντικές εργασίες που διαφωτίζουν όψεις της εμπειρίας της μοναξιάς και της μόνωσης στη δυάδα μητέρας-βρέφους. Τέτοιες εργασίες αφορούν τη μίμηση, την κατάθλιψη της μητέρας όταν το παιδί της είναι στη βρεφική ηλικία, τη διατάραξη της επικοινωνίας μητέρας-βρέφους, τη αυτορρύθμιση του βρέφους κ.ά. Μια διαλεκτική οπτική της μοναξιάς φαίνεται να είναι η πιο κατάλληλη οπτική αυτής της πολύπλοκης, αντιφατικής εμπειρίας, όπως και ο πολιτισμός είναι μια διαλεκτική αφήγηση. Τα παράδοξα της μοναξιάς έχουν πολλά πρόσωπα που φαίνεται ότι συγκλίνουν στο ακόλουθο ένα: η μοναξιά, ως ουσιώδης ανθρώπινη συνθήκη, πηγάζει από την επώδυνη συνειδητοποίηση ενός ελλείμματος στη διυποκειμενικότητα. Ωστόσο, η παρουσία του άλλου εντός μας και δίπλα μας είναι το ίδιο ουσιώδες από τη γέννηση – και νωρίτερα. Αυτός ο άλλος εννοικεί στη μόνωσή μας.

Θεματική Συνεδρία 19

Βρεφική ανάπτυξη μη δίδυμων και δίδυμων βρεφών

Πρόεδρος: Μαρκοδημητράκη Μ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

O81

Ικανοί επικοινωνιακοί δίδυμοι: Ερευνητικά δεδομένα για την ανάπτυξη της βρεφικής μίμησης

Πατεράκη Μ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σε συνέχεια των ερευνητικών προσπαθειών για τη μελέτη της βρεφικής μίμησης, παρουσιάζεται η ερμηνεία μέρους των ευρημάτων μιας διαχρονικής, νατουραλιστικής και συγκριτικής μελέτης που πραγματοποιήθηκε στην Κρήτη, με τη συμμετοχή 42 αστικών οικογενειών. Στόχος της ερευνητικής αυτής εργασίας ήταν η προέκταση και ο έλεγχος μέρους των ευρημάτων παλαιότερων μελετών, που αφορούσαν στην ανάπτυξη της μίμησης σε δίδυμα βρέφη. Τα 99 υποκείμενα της μελέτης ήταν δίδυμα διζυγωτικά βρέφη και μη δίδυμα βρέφη με τις μητέρες τους. Μελετήθηκαν η συχνότητα, η κατεύθυνση, τα είδη, οι διάρκειες της μίμησης, καθώς και οι μορφές δυαδικής αλληλεπίδρασης μεταξύ των υποκειμένων, από τον 1ο έως τον 10ο μήνα. Η παρουσία ομάδας ελέγχου (μη δίδυμα βρέφη με τις μητέρες τους) ήταν καθοριστική για την εξαγωγή συμπερασμάτων που αφορούν στη σύγκριση των δίδυμων διζυγωτικών βρεφών με τα μη δίδυμα βρέφη. Σε ερμηνευτικό επίπεδο, τα αποτελέσματα της μελέτης, α) ενισχύουν τις ομοιότητες στην δυαδική μιμητική επικοινωνία μητέρων-διδύμων και μητέρων-μη δίδυμων βρεφών, β) υποδεικνύουν ότι οι διαφορές στη μιμητική επικοινωνία των δυάδων των δίδυμων βρεφών και των δυάδων μητέρων-διδύμων βρεφών προέρχονται από την ασυμμετρία στην ωρίμανση και την ανάπτυξη ανάμεσα στις μητέρες και στα βρέφη, αλλά και από την ίδια τη συνθήκη της διδυμίας, και γ) ρίχνουν φως σε κάποιες από τις ενδιαφέρουσες διαφορές που αντανακλούν τη δυναμική της ανάπτυξης της διδυμίας.

O82

Σύγκριση των βασικών χαρακτηριστικών της μίμησης στις δυαδικές αλληλεπιδράσεις πατέρων με δίδυμα και μη δίδυμα βρέφη

Μαρκοδημητράκη Μ., Κοκκινάκη Θ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Ο σκοπός της παρούσας διαχρονικής και νατουραλιστικής μελέτης είναι η συστηματική διερεύνηση βασικών χαρακτηριστικών της μίμησης, όπως το είδος, η κατεύθυνση και η δομή κατά το πρώτο εξάμηνο της ζωής. Είκοσι έξι (26) μη δίδυμα βρέφη και είκοσι έξι (26) ετεροζυγωτικά δίδυμα βρέφη με τον πατέρα τους βιντεοσκοπήθηκαν κατά τη διάρκεια των αυθόρμητων αλληλεπιδράσεών τους στο σπίτι των βρεφών από το δεύτερο έως τον έκτο μήνα της ζωής τους σε ένα δείγμα από την Κρήτη. Υποθέτουμε ότι οι δύο ομάδες παρουσιάζουν ομοιότητες στα βασικά χαρακτηριστικά της μίμησης που συνοψίζονται ως εξής: α) στην επικράτηση των φωνητικών μιμήσεων, β) στην επικράτηση των πατρικών μιμήσεων και γ) στη δομή (επικράτηση της εναλλαγής σειράς). Ωστόσο, υποθέτουμε ότι οι δύο ομάδες παρουσιάζουν και διαφορές ανάλογα με το φύλο των βρεφών και τη σειρά γέννησής τους. Στην παρούσα ομιλία, θα παρουσιαστούν τα προκαταρκτικά αποτελέσματα από τη μικρο-ανάλυση δέκα ζευγαριών μη δίδυμων βρεφών (πέντε πρωτότοκων και πέντε δευτερότοκων) και δέκα ζευγαριών ετεροζυγωτικών δίδυμων βρεφών (πέντε πρωτότοκων και πέντε δευτερότοκων) με τον πατέρα τους. Ο ρόλος του πατέρα ως επικοινωνιακού συντρόφου των βρεφών αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε περιόδους οικονομικής κρίσης καθώς ενδέχεται να χρήζει επαναπροσδιορισμού λόγω των μεταβολών των δυναμικών εντός οικογενειακού πλαισίου αλλά και έξω από αυτό. Τα αποτελέσματα αυτά θα συζητηθούν στο πλαίσιο της θεωρίας της έμφυτης διποκειμενικότητας.

O83

Ρυθμικές μιμήσεις και συρρυθμίες στις αλληλεπιδράσεις βρεφών-μητέρων. Με ποιο μουσικό υλικό;
Αντωνακάκης Δ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η παρούσα διαχρονική, νατουραλιστική έρευνα επικεντρώνεται στη συστηματική διερεύνηση της πιθανότητας εμφάνισης και ανάπτυξης των ρυθμικών μιμήσεων και των συρρυθμιών, στις φυσικές αλληλεπιδράσεις μητέρων-βρεφών, από τον 1ο έως τον 10 μήνα. Στην έρευνα συμμετείχαν 20 αστικές οικογένειες των Νομών Χανίων, Ρεθύμνου, Ηρακλείου και Λασιθίου. Συνολικά για τα 20 ζεύγη μικρο-αναλύθηκαν σε επίπεδο δευτερολέπτου 1.400 λεπτά φυσικής αλληλεπίδρασης. Μέσα από την προοπτική του Trevarthen για την επικοινωνιακή μουσικότητα η παρούσα μελέτη διερευνά την πιθανότητα κοινής ανάδυσης και εμφάνισης της μίμησης και του ρυθμού, στη μορφή της ρυθμικής μίμησης, στην αλληλεπίδραση μητέρας-βρέφους, από τον 1ο έως το 10ο μήνα. Διερευνά, επίσης, στο ίδιο αλληλεπιδραστικό και χρονικό πλαίσιο, την πιθανότητα εμφάνισης και ανάπτυξης συρρυθμιών μητέρων-βρεφών. Τέλος παρουσιάζεται το μουσικό υλικό με το οποίο οι μητέρες του δείγματος αλληλεπιδρούν με τα βρέφη τους. Με ποιά παιχνιδοτράγουδα; Με ποια ταχταρίσματα;

O84

Διερεύνηση των αυτο-αναφορικών συναισθημάτων κατά την πρώτη βρεφική ηλικία

Μίσκου Α., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Στην παρούσα νατουραλιστική μελέτη διερευνούμε την εκδήλωση των αυτεπίγνωτων συναισθημάτων (αλλιώς 'συναισθημάτων αυτο-αναφοράς') κατά τη βρεφική ηλικία, από τον 4ο μήνα έως και τον 10ο μήνα. Ειδικότερα, θα διερευνήσουμε την έναρξη εκδήλωσης των συναισθημάτων της ντροπαλότητας και της περηφάνιας στη βρεφική ηλικία, καθώς και την αυθόρμητη εκδήλωσή τους ως μία προσπάθεια του βρέφους να τραβήξει την προσοχή του άλλου και να τον προσκαλέσει σε επικοινωνία. Η μελέτη θα πραγματοποιηθεί στο σπίτι των συμμετεχόντων (μητέρας-βρέφους) κατά τη διάρκεια της επίσκεψης μίας γυναίκας από το οικείο περιβάλλον της μητέρας, με την οποία όμως το ίδιο το βρέφος δεν θα έχει ακόμη εξοικειωθεί. Με αυτόν τον τρόπο στοχεύουμε να διερευνήσουμε την πιθανή συσχέτιση του 'ξένου' όχι με άγχος ή φοβικά συναισθήματα, αλλά με πιθανές εκδηλώσεις εκ μέρους του βρέφους θετικών συναισθημάτων, όπως θετικής ντροπαλότητας. Επιλέξαμε τη νατουραλιστική έναντι της εργαστηριακής προσέγγισης, καθώς προηγούμενες μελέτες αναπτυξιακών ψυχολόγων (βλ. ενδεικτικά Κουγιουμουτζάκης 1992, 1998/2006• Μαζοκοπάκη, 2007• Reddy, 2000, 2001/2003, 2005, 2008• Trevarthen 1979, 1992, 1998/2006) έχουν δείξει ότι, το οικείο φυσικό περιβάλλον του βρέφους ευνοεί την εκδήλωση αυθόρμητης συμπεριφοράς και την έκφραση συναισθημάτων. Στην ανακοίνωση αφενός θα διασαφηνίσουμε ζητήματα σχετικά με τα συναισθήματα της ντροπαλότητας και της περηφάνιας, αφετέρου θα συζητήσουμε κάποια μεθοδολογικά ζητήματα που εμπλέκονται στη διερεύνηση της διάκρισης εαυτού – άλλου κατά τη βρεφική ηλικία. Επιπλέον, θα παρουσιαστούν τα πρώτα αποτελέσματα μικρο-ανάλυσης της συμπεριφοράς των βρεφών κατά τη διάρκεια των επεισοδίων αλληλεπίδρασής τους με τη μητέρα και την ξένη γυναίκα. Μία βασική υπόθεση που ελέγχεται μέσω της παρούσας μελέτης είναι ότι, όσο περισσότερο επιχειρεί ο ξένος να εισχωρήσει στον ιδιωτικό χώρο του βρέφους, τόσο περισσότερες συναισθηματικές αντιδράσεις συστολής θα επιδεικνύει το βρέφος. Και αντίστροφα, όσο λιγότερο παρεμβατικός είναι ο ξένος, υποθέτουμε ότι το βρέφος θα εκδηλώνει περισσότερο συναισθηματικές αντιδράσεις επίδειξης ή θετικής ντροπαλότητας, για να του προσελκύσει την προσοχή, προσκαλώντας τον σε επικοινωνία.

O85

Το χιούμορ σε βρέφη που αλληλεπιδρούν με τους πατέρες τους

Μπάμπαλου Χ., Παπαληγούρα Ζ., Σάντρα Μ., Μπαλλή Β., Νίκου Ε., Στεργίου Ε., Παπαλαζάρου Α., Βαϊραμάκη Σ., Ελευθεριάδου Ρ., Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η ενασχόληση της έρευνας με την ανάπτυξη και την κατανόηση του χιούμορ στην βρεφική ηλικία είναι σχετικά πρόσφατη (Labrell, 1994. Σεμιτέκολου, 2005. Reddy, 2011. Mireault, et al., 2012). Το μεγαλύτερο μέρος της αρχικά, επικεντρώθηκε στις γνωστικές διαστάσεις του χιούμορ, ενώ πιο πρόσφατα υπήρξε μία στροφή στις κοινωνικο-συναισθηματικές διεργασίες, με έμφαση στο κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο λαμβάνει χώρα αυτό του είδους η αλληλεπίδραση. Ήδη από την ηλικία των 3 μηνών τα βρέφη αρχίζουν να

αντιλαμβάνονται την εμπρόθετη συμπεριφορά των ενηλίκων που μπορεί να κατευθύνεται προς τα ίδια, προς τρίτους ή προς κάποιο αντικείμενο (Reddy, 2010). Έχει υποστηριχτεί επίσης, πως η αντίληψη, η κατανόηση και η δημιουργία του χιούμορ ενδέχεται να ξεκινά από την ηλικία των 3 μηνών (Mireault, et al., 2012). Λαμβάνοντας υπόψη τις έρευνες σύμφωνα με τις οποίες το χιούμορ ορίζεται ως αλληλεπίδραση σχετική με το επικοινωνιακό πλαίσιο στο οποίο συμβαίνει (Nakano & Kanaya, 1993. Labrell, 1994. Reissland, Shepherd & Herrera, 2005), διερευνήθηκε μία συγκεκριμένη διάσταση του χιούμορ, το πείραγμα με τη μέθοδο της συστηματικής παρατήρησης. Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να μελετήσει τις αντιδράσεις βρεφών σε συγκεκριμένες συνθήκες πειράγματος κατά τη διάρκεια αλληλεπίδρασης πατέρα-βρέφους. Δείγμα: Παρατηρήθηκαν 10 δυάδες πατέρων-βρεφών, με την ηλικία των βρεφών να κυμαίνεται από τους 9 ως τους 11 μήνες (Μ.Ο.: 10 μήνες και 1 ημέρα, Τ.Α.: 26,7 ημέρες). Διαδικασία: Οι πατέρες και τα βρέφη βιντεοσκοπήθηκαν στο σπίτι της οικογένειας. Οι συνθήκες που χρησιμοποιήθηκαν ήταν: 1) κου-κου-τζα, 2) Περίεργοι ή δυνατοί ήχοι/εκφράσεις προσώπου, 3) Περίεργες κινήσεις, 4) Στόλισμα, 5) Καταστρέφοντας τις κατασκευές του άλλου και 6) Παράξενες κινήσεις σώματος. Μετά από συστηματική παρακολούθηση όλων των βιντεοσκοπημένων αλληλεπιδράσεων δημιουργήθηκε ένα σύστημα κωδικοποίησης. Η μικροανάλυση βρίσκεται σε εξέλιξη. Τα πρώτα δεδομένα καταδεικνύουν ότι τα βρέφη στο ελληνικό πολιτισμικό πλαίσιο φαίνεται να κατανοούν την έννοια του πειράγματος και επομένως να επιβεβαιώνουν τα διεθνή βιβλιογραφικά δεδομένα (Reddy, 2011. Mireault, et al., 2012).

Εργαστήριο I

Πολυτροπικά και βασισμένα στο σώμα, την τέχνη και το παιχνίδι πλαίσια κοινωνικο-ηθικής και συναισθηματικής εκπαίδευσης, μάθησης και ανάπτυξης: Μια εφαρμογή της Βιωματικής, Ευρετικής και Αφηγηματικής-Διαλογικής Ψυχοπαιδαγωγικής

Πουρκός Μ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Κεντρικό θέμα του εργαστηρίου (ομάδα εργασίας) είναι το σώμα σε δράση ή καλύτερα το ενσώματο βίωμα ή ενσώματη υποκειμενικότητα και επενέργεια και πως μπορούν οι έννοιες αυτές να κατανοηθούν και να προσεγγιστούν/αξιοποιηθούν ψυχοπαιδαγωγικά σε ζητήματα που αφορούν τις εκπαιδευτικές, μαθησιακές και αναπτυξιακές διαδικασίες. Η επεξεργασία του θέματος θα γίνει στο πνεύμα της οικο-σωματικο-βιωματικής προσέγγισης σε αντίθεση με τις δυσιστικές προσεγγίσεις του ατομιστικού υποκειμενισμού και εμπειρισμού αλλά και του αφαιρετικού αντικειμενισμού και ορθολογισμού (γνωστικισμού –ο νους ως ένα «φάντασμα στη μηχανή») –που δυστυχώς κυριαρχούν ακόμη στην ψυχολογία και τις επιστήμες της αγωγής. Στην μεταδομιστική, επιτελεστική, μη-αναπαραστατική, ολιστική, σχεσιακή και οικολογική/συστημική αυτή προσέγγιση των διαδικασιών εκπαίδευσης, μάθησης και ανάπτυξης πρώτα αισθανόμαστε και βιώνουμε και μετά εκλογικεύουμε και αναπαριστούμε. Στη βάση αυτή είναι που εργάζεται και η εναλλακτική μας πρόταση στην εκπαίδευση που ονομάζουμε Βιωματική, Ευρετική και Αφηγηματική-Διαλογική Ψυχοπαιδαγωγική και που βασικός μας στόχος είναι να παρουσιάσουμε μερικά δείγματα δουλειάς και δεδομένα σε σχέση με την κοινωνικο-ηθική και συναισθηματική εκπαίδευση, μάθηση και ανάπτυξη των μαθητών και φοιτητών. Το κύριο ενδιαφέρον θα εστιαστεί στο πως οι βασισμένες στο σώμα, στο παιχνίδι, την τέχνη και την αφήγηση δραστηριότητες μπορούν να λειτουργήσουν ως διαμεσολαβητικά μέσα ή εργαλεία για την έκφραση και επικοινωνία των ηθικών, συναισθηματικών και υπαρξιακών ζητημάτων και βιωμάτων των υποκειμένων επιτρέποντάς τους συγχρόνως την εξερεύνηση του εαυτού και τη μεταμόρφωση και εμπλουτισμό της συνείδησης και ζωής τους με νέα νοήματα και γνώσεις. Στο πλαίσιο αυτό χρησιμοποιείται ένα ευρύ φάσμα δημιουργικών πολυτροπικών πρακτικών, σημειωτικών πόρων, τρόπων και αναπαραστατικών μέσων (συμπεριλαμβανομένων των εικαστικών, της φωτογραφίας, της μουσικής, της ποίησης, του τραγουδιού, του θεάτρου, του βίντεο, της κίνησης και του χορού, κτλ.), σε συνδυασμό με τις βασισμένες στο παιχνίδι, στην αφήγηση και στο σώμα-κίνηση ποιοτικών ερευνητικών μεθοδολογικών προσεγγίσεων σε ένα χώρο συμμετοχικής αλληλεπίδρασης. Στην ομάδα εργασίας (20 περίπου άτομα) περιλαμβάνονται τόσο πληροφορίες διδακτικής και μαθησιακής δράσης όσο και διαλογική συζήτηση, εργασία σε ομάδες και βιωματικές δραστηριότητες σχετικές με τη θεματική του εργαστηρίου.

Εργαστήριο II

«Το Δέντρο της Ζωής»: Αφηγηματική παρέμβαση για παιδιά και εφήβους που βιώνουν επώδυνες καταστάσεις

Παναγιωτάκη Μ., Συμβουλευτικός Σταθμός Νέων Νομού Ηρακλείου

Το βιωματικό εργαστήριο αφορά στην εφαρμογή μιας μεθοδολογίας που υποστηρικτική για παιδιά που έχουν βιώσει – ή βιώνουν - δύσκολες και επώδυνες καταστάσεις. Πρόκειται για το «Δέντρο της Ζωής», προσέγγιση εμπνευσμένη από την Αφηγηματική Συμβουλευτική, που λειτουργεί ενισχυτικά στην αντιμετώπιση τραυματικών καταστάσεων και χρησιμοποιείται για την προαγωγή της ψυχικής υγείας και, μια που έχει συλλογικό χαρακτήρα, για την κοινοτική ανάπτυξη γενικά. Εμπνευστής του «Δέντρου της Ζωής» είναι ο David Denborough - στενός συνεργάτης του θεμελιωτή της Αφηγηματικής Θεραπείας Michael White - ο οποίος χρησιμοποίησε την συγκεκριμένη τεχνική ως μεθοδολογία υποστήριξης καταρχήν για παιδιά που έχουν βρεθεί σε ιδιαίτερα εύάλωτες καταστάσεις (παιδιά που έχουν υποστεί πολλές απώλειες από θανάτους λόγω AIDS, μαθητές που έχουν υποφέρει από φυσικές καταστροφές - π.χ. πλημμύρες -, παιδιά - πρόσφυγες και μετανάστες, παιδιά σε κοινότητες ιθαγενών, παιδιά που έχουν υποστεί ενδοοικογενειακή ή ενδοσχολική βία, κακοποίηση και παραμέληση, νέους που έχουν αποβληθεί από το σχολείο, κλπ.). Το «Δέντρο της Ζωής» έχει προσαρμοστεί και έχει χρησιμοποιηθεί ως διαδικασία ανάπτυξης ομάδων και, ακριβώς επειδή δίνει έμφαση στα αποθέματα αξιών, ικανοτήτων και σχέσεων που ήδη τα παιδιά διαθέτουν - είναι προσέγγιση πολιτισμικά ευαίσθητη. Έτσι, έχει χρησιμοποιηθεί σε μια ποικιλία πλαισίων σε πληθώρα χωρών του κόσμου (Νότια Αφρική, Ρωσία, Καναδάς, Αυστραλία, Βραζιλία, Νεπάλ, Παλαιστίνη).

Καταληκτική Ομιλία

Φωνές από το χτες και το αύριο

Πρόεδρος: Κακλαμάνη Τ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

«Στυλιώνω μπαπαλιάρικο» και «Robovie Μανούλα μου»

Κουγιουμουτζάκης Γ., Πανεπιστήμιο Κρήτης

Αν η Αναπτυξιακή Ψυχολογία επιθυμεί να γίνει κάποτε αυτό που ονειρεύτηκαν ο Sigmund Freud, ο Lev Vygotsky και ο Jean Piaget, αν τολμήσει να προχωρήσει σε αυτά που προτάσσουν στους καιρούς μας ο Jerome Bruner και ο Colwyn Trevarthen, τότε καλό θα ήταν να ερευνήσει συστηματικά, να κατανοήσει επαρκώς και να πείσει για μια νέα θεωρητική σύλληψη του ρεόντος στον χρόνο, αναπτυξιακού κόμβου - εκεί που συνυφαίνεται αξεδιάλυτα το ψυχολογικό, το βιολογικό και το κοινωνικό της ανθρώπινης ανάπτυξης. Και όταν χρειάζεται, *ορθά κοφτά*, να καταγγείλει δημόσια τις όποιες επιστημονικές εφαρμογές και κοινωνικές πολιτικές, που υπονομεύουν την ανάπτυξη των παιδιών. Στην ομιλία θα γίνει συνοπτική αναφορά σε έξι «αρχαίους» και σύγχρονους τρόπους ανατροφής και *κακοποίησης* των παιδιών -τρόποι βασισμένοι σε *επιστημονικές* και «*λαϊκές*» θεωρίες, που συνήθως δεν ακούγονται στο δημόσιο διάλογο. Οι δε σύγχρονες σχετικές θεωρίες φαίνεται ότι έχουν ασυλία στο λάθος. Καλημέρα 21^ε αιώνα -όχι, όμως, με το θεωρητικό αναμύσημα και με τη σιωπή «της πίσω όψης του φεγγαριού», αλλά με την ανάπτυξη νέας θεωρίας και με τη συστηματική έρευνα. Στους χαλεπούς όπου Γης καιρούς, νομίζω *επείγει* να υπηρετήσουμε αυτό που οι ίδιοι επιλέξαμε: την αξία της αναπτυσσόμενης ζωής -της όποιας ζωής, του όποιου αναπτυσσόμενου είδους.